

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**MUSHAFLARIN TETKİKİ MESELESİ: TETKİK-İ
MESÂHİF HEYETİ ÖRNEĞİ**

Hafız Osman ŞAHİN

2502130608

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Abdullah Emin ÇİMEN

İstanbul-2022

ÖZ

MUSHAFLARIN TETKİKİ MESELESİ: TETKİK-İ MESÂHİF HEYETİ ÖRNEĞİ HAFİZ OSMAN ŞAHİN

Osmanlı Devleti’nde Sultan II. Abdülhamit Han dönemi, matbuat hayatının hareketli olduğu bir dönemdir. Yeni gelişen fikri akımlar, muhalif faaliyetler ve modern eğitim sistemi ile ilgili düzenlemeler kitap basımı ve yayımlanmasını hızlandırmış, bununla birlikte bir kontrol mekanizması da gelişmiştir.

Bu bağlamda ilk adım olarak, matbaada kitapların basılmasından önce kontrol edilmesi için 1881 yılında Maarif Nezaretine bağlı olarak Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti ve sonrasında dinî içerikli kitap ve risalelerin basılmadan önce tetkiki için 1306/1889 yılında Şeyhülislâmlık bünyesinde Tedkîk-i Müellefat Encümeni kurulmuştur. Heyetin kurulmasından bir süre sonra Mushafların da matbaada basılmasına izin verilmesi üzerine 1309/1892’de Teftîş-i Mesâhif-i Şerîfe Encümeni kurulmuştur. Tedkîk-i Müellefât ile Teftîş-i Mesâhif-i Şerîfe Encümeninin görevlerinin birbirine yakın olması nedeniyle bu iki meclis daha sonra Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi ismiyle birleştirilmiştir.

Meclis, vazifesini 1924 yılına kadar icra etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı Devleti’nden tevarüs eden bu kurumun faaliyetlerini, Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu olarak devam ettirmektedir.

Tezimizde Şeyhülislâmlık ve Osmanlı Arşivi belgeleri ışığında Şeyhülislâmlıkta tesis edilmiş Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisinin kuruluş amacı, işleyişi, yetki ve hizmet alanı, görevlileri, ilmiye bürokrasisindeki işlevi, Şeyhülislâmlık içerisindeki mekânı, meclisle ilgili arşiv kaynakları, görevlilerinin ilmi kariyerleri ve biyografileri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi, Mushafları İnceleme Kurulu, Şeyhülişlâmlık, Meşîhat Arşivi, Kur’ân-ı Kerîm

ABSTRACT

THE ISSUE OF THE MUSHAFS' INVESTIGATION: SAMPLE OF TATKIK MASAHIF COMMITTEE HAFİZ OSMAN ŞAHİN

The time of Sultan Abdulhamid II in the Ottoman Empire was a period when publishing was flourishing. The newly developing intellectual movements, opposition activities and regulations regarding the modern education system accelerated the printing and publication of books and developed a control mechanism.

In this respect, first, the Consultation of Inspection and Examination Committee was established under the Ministry of Education in 1881 to review the books in the publishing house before they were printed. Then the Tatlik Al-Muallafat Commission was established in 1306/1889 within the Shaykh-al-Islam Institution to investigate the religious texts and treatises before they were published. After the committee's establishment, the publication of the Mushafs in the publishing house was allowed, and the Inspection of Masahif Sharifah Committee was established in 1309/1892. Since the missions of Tatlik Al-Muallafat and Inspection of Masahif Sharifah Committee are similar, these two assemblies were combined with the name of Tatlik Masahif and Muallafat Shariyah Council.

Tatlik Masahif and Muallafat Shariyah Council carried out its mission until 1924. The Republic of Turkey continues the activities of this committee, which it inherited from the Ottoman Empire, as the Review Board of Mushafs under the umbrella of the Presidency of Religious Affairs.

In this thesis, in the light of the Shaykh-al-Islam and Ottoman Archive documents, the following topics were discussed in detail: the establishment purpose, functioning, authority and service area of the Tatlik Masahif and Muallafat Shariyah Council; its function in the ilmiye (scholars) bureaucracy, its place in the Shayk-al-

Islam Institution, archive resources related to the parliament, its officials and their scholarly careers and biographies.

Keywords: Tatkik Masahif and Muallafat Shariyah Council, Review Board of Mushafs, Shayk-al-Islam Institution, Mashihat Archive, Quran

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde 1889 yılında varlığını gösteren ve 1892 yılında tam olarak teşkilat şemasını oluşturan Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi, vazifesini Şeyhülislamlığın kaldırılması tarihi olan 1924 yılına kadar devam ettirmiştir. Günümüzde bazı değişikliklerle birlikte, Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu olarak devam etmektedir.

Tezimiz, “Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi”, “Meclis'in Görevlileri” ve “Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Görevleri, Yetki Alanları ve İcraatları” olmak üzere üç ana başlıktan oluşmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Meclis'in kuruluş amacı, nizamname ve talimatnameleri, Şeyhülislâmlıktaki mekânı ve harcamaları açıklanmıştır. Şeyhülislâmlık bünyesindeki Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi için kütüphane yapım aşaması izah edilerek kütüphane için alınan kitaplar ve kütüphanede muhafaza edilen kitapların listesi hazırlanmıştır. Ayrıca Meclis'in Osmanlı Arşivi ve İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde yer alan ve çalışmamızın kaynağını teşkil eden defter ve belgeleri tanıtılmıştır.

“Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Görevlileri” başlıklı ikinci bölümde ise Meşihat Arşivi'nde sicil dosyaları bulunan meclisin reisleri, azaları, kâtip ve odacıları ile reisülkurrarların biyografileri, ilmi serüvenleri, hizmet hayatı ile ilim dünyasına katkıları detaylı olarak ele alınmıştır.

“Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Görevleri, Yetki Alanları ve İcraatları” başlıklı üçüncü bölümde ise meclisin vazifeleri, Mushafları tedkik vazifesinde dikkat ettiği hususlar, meclisin Mushaf satışında aldığı önlemler, meclisin ruhsatsız, tashihsiz, mühürsüz Mushaflarla ilgili yaptığı çalışmalar, İran'dan gelen Mushafların denetimi, müsadere edilen Mushafların dağıtımı, hatalı Mushafların imhası, dini içerikli eserlerin ve yayınların kontrolü noktasındaki çalışmaları, meclisin incelediği eserlerin konuları, ehl-i sünnet dışındaki mezheplere karşı tavrı, mecliste tercüme eserlerin incelenmesinde takip ettiği yöntem, meclisin piyasadan toplattığı eserler, meclis heyetinin Şeyhülislâmlıktan birimle ilgili

talepleri, Şeyhülslâmlıkta meclis reis ve azaları ile ilgili alınan kararlar, şeyhülkurralık ile ilgili yapılan yazışmalar, meclis reis ve azalarının çalışma kriterleri ve mesailer, meclisin matbaacı ve müelliflerle olan anlaşmazlıkları, meclisin Şeyhülslâmlıktaki ve devletin resmi kurumlarıyla olan irtibatı, meclisin Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki akıbeti, meclisin faaliyetlerini Ankara'da Mushafları İnceleme Kurulu birimi altında devam ettirmesi konuları Osmanlı Arşivi ve Meşihat Arşivi defterleriyle belgeleri ışığında ele alınmıştır.

“Sonuç ve Değerlendirme” kısmında yukarıda bahsi geçen üç bölümün genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Ekler kısmında ise Meclis'in incelediği makalelerin, kıraat ve tecvidle ilgili kitapların, Mushafların listeleri ile Mushaflarla ilgili aldığı gerekçeli kararların tabloları ilave edilmiştir. Ayrıca meclis reis ve azaların sicil dosyalarındaki tercüme-i hal varakası, nüfus tezkiresi, hizmet ve maaş cetvelleri, kıraat icazetnamesi vb. belgelerden örnekler sunulmuştur.

Son olarak, bu önemli konuyu çalışmam için teşvik eden, bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Abdullah Emin ÇİMEN'e, sık sık kendileriyle istişare yaptığım Prof. Dr. Mehmet Emin MAŞALI, Prof. Dr. Ali BULUT ve Doç. Dr. Ayhan IŞIK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

HAFİZ OSMAN ŞAHİN

İSTANBUL-2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER.....	1
2. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ KAYNAK DEĞERLENDİRMESİ	4

BİRİNCİ BÖLÜM

TEDKİK-İ MESÂHİF VE MÜELLEFÂT-I ŞER'İYYE MECLİSİ

1.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Kuruluş Amacı ve İşlevi	9
1.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Nizamnamesi	12
1.2.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Kuruluş Nizamnamesi	12
1.2.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin kuruluş amacını, işleyişini ayrıntılı izah eden 5 Kânûn-ı Sâni 1336 /5 Ocak 1920 tarihli nizamnamesi	18
1.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Talimâtnâmesi.....	25
1.4. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Şeyhülislâmlıktaki Mekânı	30
1.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Harcamaları	30
1.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Kütüphanesi	31
1.6.1. Kütüphanenin Yapım Aşaması	31
1.6.2. Kütüphane İçin Satın Alınan Kitaplar.....	32
1.6.3. Meclis Kütüphanesindeki Kaynak Kitaplar	34
1.6.4. Tedkîk İçin Meclise Gönderildikten Sonra Kütüphanede Muhafaza Edilen Kitaplar	48

1.6.5. Tedkîk İçin Meclise Gönderildikten Sonra Muhafaza Edilen ve Dağıtılan Mushaflar.....	49
1.6.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Heyetinin Kütüphanelerdeki Mesaisi	49
1.6.7. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Binası Yangını	50
1.6.7.1. 1 Mayıs 1926 Tarihindeki Yangında Yanan Kitaplar	50
1.7. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Arşiv	
Kaynakları.....	54
1.7.1. Osmanlı Arşivi/Diyanet İşleri Başkanlığındaki Meclisin Defterleri	54
1.7.1.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin 1329/1911-1939 Yıllarına Ait Karar Defteri.....	54
1.7.1.2. Mushafları İnceleme Kurulunun 1946-1973 Yıllarına Ait Kayıt Defteri.....	57
1.7.1.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Karar Defteri	58
1.7.1.4. Mushafları İnceleme Kurulunun 1985-1991 yıllarına ait Karar Defteri	61
1.7.1.5. Mushafları İnceleme Kurulunun 1982-1996 Yıllarına Ait Karar Defteri	63
1.7.1.6. Mushafları İnceleme Kurulunun 1983-1984 Yıllarına Ait Karar Defteri	65
1.7.1.7. Mushafları İnceleme Kurulunun 1997-2001 Yıllarına Ait Karar Defteri	67
1.7.2. İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivindeki Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Defterleri	69
1.7.2.1. 1784 Demirbaş Numaralı Karar Defteri.....	69
1.7.2.2. 1785 Demirbaş Numaralı Karar Defteri.....	71
1.7.2.3. 1788 Demirbaş Numaralı Karar Defteri.....	72
1.7.2.4. 5289 Demirbaş Numaralı Kayıt Defteri.....	72
1.7.2.5. 5290 Demirbaş Numaralı Evâmîr Defteri	73
1.7.2.6. 5291 Demirbaş Numaralı Karar Defteri.....	74
1.7.2.7. 5292 Demirbaş Numaralı Kayıt Defteri	75

1.7.2.8. 5293 Demirbaş Numaralı Karar Defteri.....	76
1.7.2.9. 5294 Demirbaş Numaralı Karar Defteri.....	78
1.7.2.10.5295 Demirbaş Numaralı Karar Defteri.....	79
1.7.2.11.5296 Demirbaş Numaralı Evrak Kayıt Defteri	80
1.7.2.12.5297 Demirbaş Numaralı Evrak Kayıt Defteri	80
1.7.2.13.5298 Demirbaş Numaralı Gelen Evrak Defteri.....	83
1.7.2.14.1509 Demirbaş Numaralı Nezaret Amed Defteri.....	84
1.8. Değerlendirme.....	87

İKİNCİ BÖLÜM

TEDKİK-İ MESÂHİF VE MÜELLEFÂT-I ŞER'İYYE MECLİSİNİN GÖREVLİLERİ

2.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Kurucusu ve Reisleri	91
2.1.1. Mustafa Sabri Efendi.....	91
2.1.2. Taberyalı Şeyh Esat eş-Şukayrî Efendi.....	93
2.1.3. İstanbullu İsmail Hakkı Efendi	95
2.1.4. İstanbullu Ahmed Râmiz Efendi	96
2.1.5. Filibe Pazarcıklı Mehmed Tevfik Efendi	97
2.1.6. Urfalı Mustafa Safvet Efendi	98
2.1.7. Konyalı Mehmed Tahir Efendi	101
2.1.8. İstanbullu Dürrizâde Abdullah Efendi	102
2.1.9. Çerkeş Şeyhîzâde Mehmed Tevfik Efendi.....	103
2.1.10. Süleyman Hulûsi Efendi.....	105
2.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Azaları	106
2.2.1. Eğinli Mehmed Rahmi Efendi	106
2.2.2. Batumlu Mehmed Said Efendi	109
2.2.3. Mitroviçalı İbrahim Hakkı Efendi.....	110
2.2.4. Receb Cûdî Efendi	110
2.2.5. Dramalı İbrahim Hakkı Efendi	112
2.2.6. Bursalı Süleyman Vehbi Efendi.....	112

2.2.7. Midillili Bekir Hâzım Efendi	114
2.2.8. İzmirli İsmail Hakkı Efendi	117
2.2.9. İstanbullu Mehmed Neşet Efendi.....	118
2.2.10. Tortumlu Musa Kazım Efendi.....	119
2.2.11. İstanbullu Mustafa Efendi	121
2.2.12. Zileli Mustafa Hicâbî Efendi	122
2.2.13. Cuma-i Atikli Mustafa Mestan Efendi	123
2.2.14. Dadaylı Mustafa Şükrü Efendi	124
2.2.15. İstanbullu Ömer Hayri Efendi	125
2.2.16. İstanbullu Abdülkadir Sadrettin Efendi.....	126
2.2.17. Bursalı Salih Efendi.....	128
2.2.18. Ermenekli/İçelli Süleyman Sırrı Efendi	129
2.2.19. Pazarlı Ahmed Hamdi Efendi.....	131
2.2.20. İstanbullu Ahmed Şükrü Efendi	132
2.2.21. Develili Ali Rıza Efendi	133
2.2.22. Hadimli Hacı Hasan Sabri Efendi	134
2.2.23. Geyveli İbrahim Hakkı Efendi	138
2.2.24. İzmirli İsmail Hakkı Efendi.....	139
2.2.25. İstanbullu Mehmed Besim Efendi	140
2.2.26. İstanbullu Mehmed Cemil Efendi	140
2.2.27. Bozdoğanlı Mehmed Emin Efendi	142
2.2.28. Eğinli Mehmed Hulusi Efendi.....	143
2.2.30. Manisalı Mehmed Emin Efendi	146
2.2.31. Fatih Dersiâmı Salih Nâzım Efendi.....	147
2.2.32. Ayasofya Dersiâmı Eğinli İbrahim Zühdü Efendi.....	148
2.2.33. Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Müderrisi Mehmed Emrullah Efendi.....	149
2.2.34. İstanbullu Hacı Hâfız Mehmed Fehmi Efendi.....	149
2.2.35. Trabzonlu Hüseyin Efendi.....	150
2.2.36. Yenişehirli Hafız Halil Hilmi Efendi	151
2.2.37. Şirvanlı Mehmed Halis Efendi	152
2.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Kâtipleri	153
2.3.1. Sivas-Aziziyeli Abdülkadir Efendi	153

2.3.2. Harun Hilmi Efendi.....	155
2.3.3. İstanbullu Ahmed Hamdi Efendi	155
2.3.4. Eskizağralı Halil Efendi	156
2.4. Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi Odacıları	157
2.4.1. Çankırlı Hüseyin Hüsnü Ağa	157
2.4.2. Kemahlı Hüsnü Ağa	157
2.5. Reisü’l-kurrâlar	158
2.5.1. İzmitli Mustafa Mahfi Efendi.....	158
2.6. Değerlendirme.....	176

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEDKÎK-İ MESÂHİF VE MÜELLEFÂT-I ŞER‘İYYE MECLİSİNİN GÖREVLERİ, YETKİ ALANLARI VE İCRAATLARI

3.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Mushafları	
Tedkîk Vazifesi.....	179
3.1.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Mushaf-ı Şeriflerin Basım, Dağıtım ve Satışı Noktasındaki Hassasiyeti ve Kararlı Duruşu	179
3.1.2. Mushaflara Yapılan Hüremetsizliğin Önlenmesi ve Meclisin Mushaf Satışına Karşı Aldığı Önlemler	181
3.1.3. Resm-i Osmanî Hakkındaki Tartışmalar ve Bu Tartışmaların Kararlara Yansıması	182
3.1.4. Mushaf-ı Şeriflerin Basımında Tercih Edilen Hat Çeşitleri.....	194
3.1.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinde İncelenen Mushafların Basıldıkları Matbaalar.....	194
3.1.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Ruhsatsız, Tashihsiz, Tasdiksiz ve Mühürsüz Mushaflarla İlgili Yaptığı Çalışmalar.....	195
3.1.7. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Müsadere Ettiği Mushaflarla İlgili Çalışmaları.....	196

3.1.8. Musadere Edilen Mushafların Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi Tarafından Dağıtılması	199
3.1.9. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin İran’dan Gelen Mushafları Denetimi	201
3.1.10. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Hatalı Mushafları İmhası.....	201
3.1.11. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Kur’ân-ı Kerîm’in İmlası ve Latin Harfleriyle Basılması ile İlgili Tutumu	202
3.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Dini İçerikli Yayınları Tedkîk Vazifesi	204
3.2.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin İncelediği Eserlerin Konuları	204
3.2.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Eser İncelemede Dikkat Ettiği Hususlar.....	208
3.2.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Eser Kriterinde Kullandığı İfadeler	212
3.2.4. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinde Eserlerin Tüm Ciltlerinin Birlikte İncelenmesi	213
3.2.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Ehl-i Sünnet Dışındaki Mezheplere Karşı Tutumu	213
3.2.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Zararlı Eserlere Karşı Tavrı.....	214
3.2.7. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinde Tercüme Eserlerin İncelenmesi	217
3.2.8. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Muteber Kitapların Tekrar Basımına Müsaadesi	218
3.2.9. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Piyasadan Toplattığı Eserler	219
3.2.10. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Gazete, Mecmua ve Dergilerdeki Yazıları İncelemesi	219
3.2.11. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Yabancı Dillerde Yazılmış Eserleri İncelemesi	222

3.2.12. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Eserleri	
İnceleme Kriterleri.....	223
3.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi Heyetinin Birimle	
İlgili Faaliyetleri ve Talepleri	226
3.3.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Reis ve	
Azalarıyla İlgili Alınan Kararlar	226
3.3.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin	
Şeyhülkurralık ile İlgili Yazışmaları	228
3.3.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Nizamname	
Talebi.....	229
3.3.4. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi Görevlilerinin	
Mesailerinin Düzenlenmesi	229
3.3.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin İhtiyaçları ve	
Şeyhülislâmlıktan Talepleri.....	229
3.4. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin	
Şeyhülislâmlıktaki Birimler, Devletin Resmi Kurumları ve	
Matbaacılarla İrtibatı.....	231
3.4.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin	
Şeyhülislâmlıkta İrtibatlı Olduğu Birimler.....	231
3.4.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Maarif	
Nezaretıyla İrtibatı.....	233
3.4.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Sansür	
Heyetinden Destek Alması	234
3.4.4. Müelliflerin Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi ile	
İlgili Yaşadığı Sıkıntılar	234
3.4.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Müellifleri	
İkazı	237
3.4.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Kurallara	
Uymayan Matbaacıları Uyarması.....	237
3.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Cumhuriyet’e	
Geçiş Süreci	239

3.5.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Bina ve Eserlerinin Yanması	239
3.5.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin İşleyişi ile İlgili Diyanet İşleri Başkanlığından Talimatname Talebi	240
3.6. Değerlendirme.....	240
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	244
BİBLİYOGRAFYA	248
EKLER.....	261
ÖZGEÇMİŞ.....	356

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1:	Kütüphane için Satın Alınan Kitapların Listesi	32
Tablo 1.2:	Meclisin Sahaflardan Satın Aldığı Kitapların Listesi	33
Tablo 1.3:	Diyânet riyâsetine merbût Mushafları tedkik meclisindeki kütüphanede mevcut kitapların isimlerini hâvî defter	35
Tablo 1.4:	Tedkik-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriye Meclisi Kütüphanesi'nde mevcûd kütüb-i muhtelif ber vech-i âtî	38
Tablo 1.5:	1 Mayıs 1926 tarihindeki yangında ziyan olan eşya ve eserlerin listesi.....	50
Tablo 1.6:	Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye ile ilgili defterlerin listesi ...	85
Tablo 2.1:	Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi görevlilerinin listesi.....	160

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1:	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin 1329/1911-1939 yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 1.....	55
Şekil 1.2:	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin 1329/1911-1939 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 2.....	56
Şekil 1.3:	Mushafları İnceleme Kurulunun 1946-1973 Yıllarına Ait Kayıt Defterinden Örnek Sayfalar -1	57
Şekil 1.4:	Mushafları İnceleme Kurulunun 1946-1973 Yıllarına Ait Kayıt Defterinden Örnek Sayfalar -2	58
Şekil 1.5:	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 1	59
Şekil 1.6:	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 2	60
Şekil 1.7:	Mushafları İnceleme Kurulunun 1985-1991 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 1	61
Şekil 1.8:	Mushafları İnceleme Kurulunun 1985-1991 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 2	62
Şekil 1.9:	Mushafları İnceleme Kurulunun 1982-1996 yıllarına ait karar Defterinden Örnek Sayfalar - 1	63
Şekil 1.10:	Mushafları İnceleme Kurulunun 1982-1996 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 2	64
Şekil 1.11:	Mushafları İnceleme Kurulunun 1983-1984 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar -1	65
Şekil 1.12:	Mushafları İnceleme Kurulunun 1983-1984 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar -1	66
Şekil 1.13:	Mushafları İnceleme Kurulunun 1997-2001 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 1	67
Şekil 1.14:	Mushafları İnceleme Kurulunun 1997-2001 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 2	68
Şekil 1.15:	1784 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar.....	70
Şekil 1.16:	1785 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar.....	71

Şekil 1.17:	1788 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar.....	72
Şekil 1.18:	5289 Demirbaş Numaralı Kayıt Defterinden Örnek Sayfalar	73
Şekil 1.19:	5290 Demirbaş Numaralı Evâmîr Defterinden Örnek Sayfalar	74
Şekil 1.20:	5291 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar.....	75
Şekil 1.21:	5292 demirbaş Numaralı Kayıt Defterinden Örnek Sayfalar.....	76
Şekil 1.22:	5293 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar.....	77
Şekil 1.23:	5294 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar.....	78
Şekil 1.24:	5295 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar.....	79
Şekil 1.25:	5296 Demirbaş Numaralı Evrak Kayıt Defterinden Örnek Sayfalar	80
Şekil 1.26:	5297 Demirbaş Numaralı Evrak Kayıt Defterinden Örnek Sayfalar	82
Şekil 1.27:	5298 Demirbaş Numaralı Gelen Evrak Defterinden Örnek Sayfalar....	83
Şekil 1.28:	1509 Demirbaş Numaralı Nezaret Amed Defterinden Örnek Sayfalar.....	84
Şekil 2.1:	Midillili Bekir Hâzım Efendi'nin Kıraat İcazetinin Sureti.....	116
Şekil 2.2:	İzmitli Mustafa Mahfî Efendi'nin Reisülkurra Mehmed Tahir Efendi'den Aldığı İcazetnamesinin Sureti	159
Şekil 2.3:	İzmitli Mustafa Mahfî Efendi'nin İzmit Müftüsü Ömer Hulusi Efendi'den Aldığı İcazetnamesinin Sureti	160
Şekil 3.1:	Tetkik Heyeti Tarafından Yapılan Bir Tashih Örneği.....	207

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale veya madde
a. mlf	: Aynı müellif
a.yzr.	: Aynı yazar
b.	: bin/ibn, oğlu
BEO	: Bâb-ı âlî Evrak Odası
bk.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren/mütercim
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
EO	: Evrak Odası
h.	: Hicri
Haz.	: Yayına hazırlayan
İSAM	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
İÜK	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
m.	: Miladi
Mat.	: Matbaası/matbaacılık
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MHB	: Muhasebe
MŞH	: Meşihat Arşivi
No.	: Numarası/kayıt veya demirbaş
nşr.	: Neşreden
s.	: sayfa
S.	: Sayı
SAİD	: Sicill-i Ahvâl İdaresi/Ulema Dosyaları
ss.	: sayfaları arası

ŞS	: Şeriyye Sicilleri
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik eden
THR	: Tahrirat Evrakı/Yazışmalar
Trc.	: Tercüme eden
vb.	: ve buna benzer
vr.	: varak
yy.	: yüzyıl

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ METODOLOJİK BİLGİLER

1.1. Araştırmanın Amacı

“Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi”, “Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisinin Görevlileri” ve “Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisinin Görevleri, Yetki Alanları ve İcraatları” olmak üzere üç ana başlık ve bir sonuçtan oluşan tezimizin amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Birincisi: Osmanlı Arşivi ve Şeyhülislâmlık belgeleri ışığında Meclis’in kuruluş seyri ve amacı ile Şeyhülislâmlık bünyesindeki mekânını izah etmektir.

İkincisi: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisinin Osmanlı matbuat tarihi açısından önemi ve konumunu açıklamaktır.

Üçüncüsü: Osmanlı Arşivi ile Meşihat Arşivi’nde meclis ile ilgili yer alan kaynakları detaylı bir şekilde tanıtarak bu alanda yapılacak akademik faaliyetlere bir yol haritası sunmaktır.

Dördüncüsü: Meclis’in kuruluşundan itibaren görev yapan ve Meşihat Arşivi’nde sicil dosyaları bulunan reisleri, azaları, kâtip ve odacılarının hizmet hayatlarını, biyografilerini ve ilim dünyasına katkılarını ele almak suretiyle Şeyhülislâmlık bünyesinde kurulan bu meclis üyelerinin Osmanlı ilmiye teşkilatı içerisindeki etkinliğini ortaya koymaktır.

Beşincisi: Meclis’in görevlerini, yetkilerini, icraat alanlarını arşiv belgelerinin diliyle gün yüzüne çıkartmaktır.

1.2. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın ana problemi, tarihsel sürecine göre 1889-1924 yıllarında Osmanlı ilmiye teşkilatı içerisinde yer alan Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisinin kuruluşu ve bürokratik yapı içerisindeki konumunun ne olduğu ile kuruluş amacına hizmet edip etmediğidir. Ana probleme katkı sağlayacak diğer alt

sorunsallar ise: Şeyhülislâmlık bünyesine dâhil edilen Meclis'in görevlilerinin ilmi payelerinin Mushaf-ı Şerifi ve dini neşriyatını tedkik etmek için yeterli olup olmadığı ile meclisin hangi birimlerle ve hangi resmi kurumlarla irtibatta olduğudur. Ayrıca 1924 yılında Şeyhülislâmlığın kaldırılmasıyla Meclis'in varlığını ve çalışmalarını ne şekilde devam ettirdiğidir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Osmanlı Devleti'nde Mushafları ve dini yayınları inceleme kurulu olan Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinin kuruluşu ve icraatlarını ele alan tezimiz, bir yandan kurum tarihini ele alırken diğer yandan kurumun arşiv kaynaklarına kapı aralamaktadır. Bir müesseseyi incelemenin en isabetli yolu, şüphesiz ki o kurumun kendi yazışmalarını ve diplomatik sistemini incelemektir.

Bu bağlamda İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'ndeki Meclis'in defterleri ile Diyanet İşleri Başkanlığından Osmanlı Arşivi'ne devredilen Mushafları İnceleme Kurulu defterleri, çalışmamızın temelini oluşturmuştur.

Tezimizde Meclis'in kuruluşundan kaldırılışına kadar geçen süre zarfındaki işleyiş ve icraatlarını ilk defa bu denli arşiv kaynaklarıyla ele alınması, çalışmayı hem orijinal ve özgün kılmakta hem de şüana kadar yapılan çalışmalara yeni bir perspektif kazandırmaktadır.

Ayrıca tezimiz, Şeyhülislâmlığın bürokratik yapısı içerisinde yer alan Meclis'in tarih sahnesinde nasıl bir konum aldığını ve ne şekilde konumlandırıldığını görme açısından da ayrı bir öneme sahiptir.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

“Mushafların Tetkiki Meselesi: Tetkik-i Mesâhif Heyeti Örneği” başlıklı tezimiz temelde “literatür ve arşiv belgelerinin taranması” yöntemi izlenerek çalışılmıştır. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi ve Meşihat Arşivi'ndeki defter ve belgeler çalışmamızın temel kaynaklarındandır.

Tezimiz arşiv kaynaklarına dayandığı için arşiv literatürü esas alınmıştır. Bu bağlamda Osmanlı İlmiye Teşkilatı, Şeyhüslâmlık Müessesesi ve Arşivlerle ilgili kullanılan terimler orijinal haliyle ifade edilmiştir.

İlk olarak tezimizde Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi ve Meşihat Arşivi'ndeki Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisine ait kaynakların dijitaleri temin edilmiş ve bu kaynakların detaylı açıklamaları yapılmıştır. Sonrasında meclisin kuruluş amacı ve kuruluş tarihi ile kurumsallaşma aşamaları izah edilmiştir. Meclis kütüphanesinin oluşum süreci ele alınarak kütüphanedeki kitapların listeleri hazırlanmıştır.

İkinci olarak, İstanbul Müftülüğündeki Bâb-ı Fetvâ Sicill-i Ahvâl İdaresi defter ve belgelerinde kayıtlı olan ve Meclis'te görev almış ulema tespit edilmiştir. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinde reis, aza, kâtip ve odacı olarak görevlendirilen 54 ulemanın ilim yolculukları, aldıkları ilmi payeler, hizmet hayatları, ilim dünyasına katkıları, milli mücadeledeki faaliyetleri ele alınmıştır.

Üçüncü kısımda ise Osmanlı Arşivi ve Meşihat Arşivi'ndeki karar, evâmir ve kayıt defterlerindeki bilgiler doğrultusunda, meclisin vazifeleri, Mushafları tedkik vazifesinde dikkat ettiği hususlar, meclisin Mushaf satışında aldığı önlemler, meclisin ruhsatsız, tashihsiz, mühürsüz Mushaflarla ilgili yaptığı çalışmalar, İran'dan gelen Mushafların denetimi, müsadere edilen Mushafların dağıtımı, hatalı Mushafların imhası, dini içerikli eserlerin ve yayınların kontrolü noktasındaki çalışmaları, meclisin incelediği eserlerin konuları, ehl-i sünnet dışındaki mezheplere karşı tavrı, mecliste tercüme eserlerin incelenmesinde takip ettiği yöntem, meclisin piyasadan toplattığı eserler, meclis heyetinin Şeyhüslâmlıktan birimle ilgili talepleri, Şeyhüslâmlıkta meclis reis ve azaları ile ilgili alınan kararlar, şeyhülkurralık ile ilgili yapılan yazışmalar, meclis reis ve azalarının çalışma kriterleri ve mesailer, meclisin matbaacı ve müelliflerle olan anlaşmazlıkları, meclisin Şeyhüslâmlıktaki ve devletin resmi kurumlarıyla olan irtibatı, meclisin Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki akıbeti, meclisin faaliyetlerini Ankara'da Mushafları İnceleme ve Kiraat Kurulu birimi altında devam ettirmesi konuları Osmanlı Arşivi ve Meşihat Arşivi defterleriyle belgeleri ışığında ele alınmıştır. Veri toplama

tekniklerinden, belge içeriği yorumlama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, ilgili belgenin hangi konuda olduğu ve ne tür mesajları içerdiği hakkında çalışmamıza katkı sağlamıştır.

Osmanlı Arşivi'ndeki kayıtlar ile Meşihat Arşivi belgeleri değerlendirilirken karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılarak konu bağlantısı sağlanmıştır.

Son olarak üç ana bölümde hazırlanan tezimiz, eleştirel ve sayısal analizlerin yer aldığı sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırları

“Mushafların Tetkiki Meselesi: Tetkik-i Mesâhif Heyeti Örneği” başlıklı tezimiz “tarih ve kaynak” olmak üzere iki açıdan sınırlandırılmıştır.

Tezimizde esas olarak Osmanlı Arşivi ve Meşihat Arşivi'ndeki Meclis'in defterleri değerlendirilmek suretiyle Osmanlı Devleti'nde 1889-1924 yılları arasında Şeyhülislâmlık müessesesinde faaliyet gösteren Meclis'in kuruluş amacı, ilmiye teşkilatı içerisinde varlık gösterme süreci, yetkileri, icraatları ve nüfuzu ele alınmıştır.

2. ARAŞTIRMA İLE İLGİLİ KAYNAK DEĞERLENDİRMESİ

2.1. Osmanlı Dönemi Kaynakları

2.1.1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

Arşivler ve arşiv belgeleri, bir milletin tarihi mirasıdır. Bu bağlamda Osmanlı Arşivleri, zengin muhtevasıyla tarih araştırmalarının mihenk taşı olan bir kaynak hükmündedir.

Çalışmamız, temelde Osmanlı Arşivi, Meşihat Arşivi ve günümüz yakın dönem çalışmaları olmak üzere üç sacayağı üzerine kurulmuştur.

2.1.1.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisi ve Mushafları İnceleme Kurulu Defterleri

Diyanet İşleri Başkanlığından Osmanlı Arşivi'ne devredilen 1891-1924 yıllarına ait Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin ve 1924-2001 yıllarına Mushafları İnceleme Kurulunun kararlarını içeren 7 adet defter çalışmamızda yararlandığımız kaynakların birinci ayağını oluşturmaktadır.

2.1.1.2. Sicill-i Ahval Komisyonu Defter ve Belgeleri

Devlet memurlarının sicil kayıtlarının yer aldığı Sicill-i Ahval Komisyonu defter ve belgeleri, Meclis görevlilerinin biyografilerinin yazımında istifade edilmiştir.¹

2.1.1.3. Nezaret Defterleri

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Dâhiliye ve Adliye Nezaretiyle ilgili yaptığı yazışmaları takip etme açısından değerlendirmeye aldığımız kaynaklar arasındadır.²

2.1.2. Meşihat Arşivi

Meşihat Arşivi, “Osmanlı İlmiye Teşkilatı” ve “Şeyhülislâmlık Birimleri”nin en temel kaynağıdır. Bu bağlamda tezimizin sacayağını oluşturan ikinci kaynak ise Meşihat Arşivi'ndeki Meclis ile ilgili defter ve belgelerdir.

Meşihat Arşivi'ndeki Belgeler: Meşihat Arşivi'ndeki belgeler Evrak Odası (EO), Tahrirat (THR), Sicill-i Ahvâl İdaresi Dosyaları (SAİD), Şeyhülislâmlığın bünyesindeki Meclislere ait belgeler (MEC), şer'î kararları ihtiva eden hukuk fonu (HUK), ilmiye sınıfının muhasebe kayıtlarının bulunduğu muhasebe evrakı (MH), Şeyhülislâmlıktan Diyanet İşleri Başkanlığına geçiş sürecine ait İstanbul Müftülüğü dönemi belgeleri, Osmanlı dönemi gazetelerinin bulunduğu gazete fonu (GZT) ve Şeyhülislâmlık bünyesindeki meclislerin nizamnâmelerini ihtiva eden matbu fonu (MAT) olmak üzere dokuz ana bölümden oluşmaktadır.³

¹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. haz. Yusuf İhsan Genç vd. (İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 2017), 237-238.

² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, 207, 235-245.

³ Esra Yıldız, *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Şeyhülislâmlık Binalarının Tarihçesi (1826-1924)* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021), 252.

Bahse konu fonlar arasında Sicill-i Ahval İdaresi defter ve belgeleri, Meclis'in reis, aza, kâtip ve odacılarının biyografilerinin yazımında temel başvuru kaynağımız olmuştur.

Meşihat Arşivi Defterleri: Meşihat Arşivi'nde H. 1306-1339 tarihlerine ait Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisine ait "Karar Defterleri",⁴ "Evamir Defteri",⁵ "Evrak Kayıt Defterleri"⁶ ve "Gelen Evrak Defteri"⁷ ile Meclis ile ilgili kayıtların da yer aldığı "Nezaret Amed Defteri"⁸ olmak üzere toplamda 14 defter bulunmaktadır.

2.2. Yakın Dönem Müstakil Çalışmalar

Şeyhüislâmlığın ve Şeyhüislâmlıktaki birimlerin tarihi açısından Bilgin Aydın, İlhami Yurdakul, İsmail Kurt'un "Şeyhüislâmlık (Bâb-ı Meşihat) Arşivi Defter Kataloğu", Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan "Başbakanlık Osmanlı Arşivi Katalogları Rehberi", Ayhan Işık ve Kamil Büyüker'in editörlüğünde hazırlanan "Ağa Kapısından Şeyhüislâmlığa: İstanbul Müftülüğü", Şeyhüislâmlık birimleri ve tarihçesi ile ilgili olarak İlhami Yurdakul'un "Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilâtı'nın (Bâb-ı Meşihat) Yenileşme Süreci (1826-1878)", Esra Yakut'un "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Sonrası Şeyhüislâmlık Kurumu", Esra Yıldız'ın "Şeyhüislâmlığın Bürokratik Yapısı" ve "Şeyhüislâmlık Binalarının Tarihçesi", Gülden Sarıyıldız'ın "Sicill-i Ahval Komisyonunun Kuruluşu ve İşleyişi (1879-1909)", Ayhan Işık'ın *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi* isimli çalışmaları bu alanın temel kaynakları olması sebebiyle tezimizde en çok istifade ettiğimiz eserlerdendir.

Meşihat Arşivi'nde Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin tarihi, Osmanlı Devleti'nde Mushaf basımı ve Mushaf tedkiki noktasında Ayhan

⁴ Meşihat Arşivi (MŞH), *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784-1786, 5291, 5293, 5294, 5295; Murat Akgündüz, "Osmanlılarda Bâb-ı Meşihat'a Bağlı Tedkîk-i Müellefât ve Teftiş-i Mesâhif Meclisleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2002), 89-100.

⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5290.

⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5289, 5292, 5296.

⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5298.

⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1509.

Işık'ın “Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Muellefât-ı Şer'yye Defterleri ve Taş Baskı Kur'an-ı Kerimler”, Filiz Dığıroğlu'nun “II. Abdülhamid Dönemi Matbûat Politikaları: Mushaf Basımı ve Dinî Neşriyat”, Filiz Dığıroğlu'nun “Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'yye Meclisi Kütüphanesi'ndeki Mushaflar”, Ayşe Polat'ın “Osmanlı'da Matbu İslam'ın Onay ve Denetimi: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'yye Meclisi”, Necmettin Gökkr'ın “Tanzimat'tan Günümüze Din-Devlet İlişkileri ve Siyaset Bağlamında Mushaf Basımı”, Osman Keskinoglu'nun “Türkiye'de Matbaa Tesisi ve Mushaf Basımı”, Muhammed Abay'ın “Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Mushaf Basımı”, Ayhan Ceylan'ın “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen (1839-1876)”, Ahmet Gökdemir'in “Osmanlı Kiraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarikinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme”, Alfred Pıku'nun “Osmanlı Döneminde Arnavut Asıllı Müelliflerin Kur'ân İlimleri ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları”, Cemaleddin Server Revnakoğlu'nun “İlm-i Kiraat Mensupları”, Recep Akakuş'un “Kiraat İlminde İcazet Geleneği, Reisü'l-Kurra Makamının Kurumsallaşması ve İşlevi”, Dücan Cündioğlu'nun “Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi”, Ali Dikici'nin “İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler”, Hidayet Aydar'ın “Türklerde Anadilde İbadet Meselesi -Cumhuriyet Dönemi-”, Önder Duman ve Mehmet Aydın'ın “27 Mayıs'ın Gölgesinde Bir ‘İrtica’ Hamlesi: Türkçe Ezan”, Abdullah Akyüz'ün “Osmanlı Kırâat Âlimleri” isimli çalışmaları tezimizde sıkça başvurduğumuz kaynaklar arasındadır.

Meşihat Arşivi'nde Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'yye Meclisi görevlileri ve ulema biyografileri açısından Sadık Albayrak'ın “Son Devir Osmanlı Uleması”, Mehmet Fatin Okulu'nun “Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Urfa Sancağı Uleması (1850-1923)”, Cenân Gürbüz'ün “İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde Sivas Başığı Altında Bulunan Sicil Dosyaları”, Erol Kaya'nın “Erzincanlı Son Devir Osmanlı Uleması”, Abdurrahman Boran'ın “Ulema ve Milli Mücadele”, Sadık Albayrak'ın “Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Meşihat Şariat Tarikat Kavgası”, Murat Dursun Tosun'un “Alucra Şebinkarahisar ve Şiranlı Ulemâ”, Erol Kaya ve Nurettin Birol'un “Sivaslı Son Devir Osmanlı Uleması”, Osman Özkul'un “Gelenek ve Modernite arasında Osmanlı Uleması”, M. Şefik Korkusuz'un “Arşiv Belgelerinde

Son Devir Diyarbakır Uleması”, Reşat Öngören’in “Osmanlılar’da Tasavvuf: Anadolu’da Sufiler, Devlet ve Ulema (XVI. yüzyıl)”, Hümeysra Zerdecî’nin “Osmanlı Ulema Biyografilerinin Arşiv Kaynakları: (Şer’iyye Sicilleri)”, İsmail Kara’nın “Meclis-i Meşayih, Ulema-Tarikat Münasebetleri ve İstanbul’da Şeyhlik Yapmış Beş Zâtın Kendi Kaleminden Terceme-i Hali”, Erol Kaya’nın “Erzincanlı Son Devir Osmanlı Uleması”, Orhan Eker’in “Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Batumlu Osmanlı Âlimleri”, Burcu Akça Eyiler’in “20. Yüzyıl’da Batum Uleması (Meşîhat Arşivine Göre)”, Arzu Güldöşüren’in “Arnavutluk’tan İstanbul’a Bir Âlim Portresi: Debreli Vildan Faik Efendi”, Büşra Tamaç’ın “Son Dönem Osmanlı Üsküp Uleması (1839-1913)”, Ayhan Işık’ın “Son Dönem Huzur Dersleri Mukarrirlerinden Mustafa Şükrü Efendi”, Ali Benli’nin “Osmanlı’dan Cumhuriyete Çankırlı Bir İlim Ailesi Kayyımzâdeler”, Ömer Kara’nın, “Osmanlı’da Huzur Derslerine Katılan Erzurumlu Âlimler” isimli çalışmalarından istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEDKİK-İ MESÂHİF VE MÜELLEFÂT-I ŞER'İYYE MECLİSİ

1.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Kuruluş Amacı ve İşlevi

Osmanlı Devleti'nde Sultan II. Abdülhamit Han dönemi, matbuat hayatının hareketli olduğu bir dönemdir. Yeni gelişen fikri akımlar, muhalif faaliyetler ve modern eğitim sistemi ile ilgili düzenlemeler kitap basımı ve yayımlanmasını hızlandırmış, bununla birlikte bir kontrol mekanizması da gelişmiştir.¹

Matbaada kitapların basılmasından önce kontrol edilmesi için 1881 yılında Maarif Nezaretine bağlı olarak Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti kurulmuştur.² Bu heyet eserleri tetkik ederek sakıncalı gördüklerinin basımına müsaade etmemiştir. Dinî içerikli kitap ve risalelerin basılmadan önce tetkiki için 1306/1889 yılında Şeyhülislâmlık bünyesinde Tedkîk-i Müellefat Encümeni kurulmuştur. Seyyid Mehmed Tefvik Efendi, 19 Şevvâl 1306/18 Haziran 1889 tarihinde meclisin vazifelerini açıklayan 18 maddelik bir talimatname hazırlayarak Şeyhülislâmlık makamına sunmuştur. Böylece meclisin kuruluş amacı ile ilgili ilk görüşmeler de başlamıştır.³

Şeyhülislâmlık, 9 Cemâziyelahir 1307/31 Ocak 1890 tarihinde Tetkik-i Müellefat Heyetinin teşkil edilmesi ve yürüteceği vazifeleri ile ilgili bir talimat hazırlayarak Şûrây-ı Devlete sunmuştur.⁴ 20 Şaban 1309/20 Mart 1892'de Tetkik-i Müellefat Heyetinin vazifeleri hakkında bir mazbata hazırlanmıştır.⁵ Heyetin kurulmasından bir süre sonra Mushafların da matbaada basılmasına izin verilmesi

¹ Ayhan Işık, "Teddîk-i Mesâhif-i Şerife ve Muellefat-ı Şer'îyye Defterleri ve Taş Baskı Kur'an-ı Kerimler", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* (Haziran 2007), 135; Necmettin Gökkır, *Tanzimat'tan Günümüze Din-Devlet İlişkileri ve Siyaset Bağlamında Mushaf Basımı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları [İFAV]), 2015, 31.

² Kemal Kahraman, "Encümen", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/175-176.

³ MŞH, EO, 246/12.

⁴ Osmanlı Arşivi (BOA), ŞD, 2552/16.

⁵ BOA, ŞD, 2591/25.

üzerine 1309/1892’de bir reis, sekiz aza ve bir kâtipten oluşan Teftîş-i Mesâhif-i Şerîfe Encümeni kurulmuştur.⁶

Tedkîk-i Müellefât ile Teftîş-i Mesâhif-i Şerîfe Encümeninin görevleri birbirine yakın olduğundan dolayı bu iki meclis daha sonra Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi ismiyle birleştirilmiştir.⁷ Şeyhülislâmlıktaki bu meclisin ismi arşiv kayıtlarında 1911 yılında Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât Meclisi, 1912’de Teftîş-i Mesâhif-i Matbua ve Tedkîk-i Müellefât-ı Diniyye Meclisi, 1918’de ise Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi olarak yer almıştır.⁸

Meclis kurulduğunda her ne kadar bir nizamname hazırlanmış olsa da detaylı olmaması sebebiyle uygulamada bazı aksaklıklar yaşanmıştır. Meclisin reisi Seyyid Mehmed Tevfik Efendi, 20 Zilhicce 1310/5 Temmuz 1893 tarihinde Şeyhülislâmlığa başkanı olduğu bu meclisin bir nizamnamesi bulunmadığını ve işlemlerin yürütülmesinde ciddi sıkıntılar yaşandığını belirtmiştir.⁹

Meclis’in kuruluşundan sonra işleyişinde, görevlilerin çalışma düzenlerinde ve sistemlerinde bazı değişikliklere ihtiyaç duyulduğu için nizamnamede de birtakım düzeltmeler yapılmıştır.¹⁰ Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye, Osmanlı

⁶ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi* (İstanbul: Eser Matbaası, 1977), III/844.

⁷ Bilgin Aydın - İlhami Yurdakul - İsmail Kurt, *Bab-ı Meşihat Arşivi Defter Kataloğu* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2006), 150.

⁸ Filiz Dıgıroğlu, “II. Abdülhamid Dönemi Matbûat Politikaları: Mushaf Basımı ve Dinî Neşriyat”, *II. Abdülhamid Han ve Dönemi Uluslararası Sempozyumu*, ed. Fahrettin Gün - Halil İbrahim Erbay (İstanbul: TBMM Milli Saraylar Yayınları, 2016), 631-653; *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye* (İstanbul: Selanik Matbaası, 1327-1328; 1333-1334), 1327/124, 1328/119, 1333-1334/139-140.

⁹ MŞH, EO, 465/52.

¹⁰ MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No. 5289, 14a: Matbu’ât Nizamnâmesi’nin ta’diline dâir, 20 Za 1328; MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No. 5289, 25b: Meclisin vezâ’ifine dâir tanzîm edilen nizamnâmeye dâir, 16 Haziran 1330; MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No. 5289, 36a: Meclis’in idâre ve mu’âmelâtına dâir kaleme alınan nizamnâme hakkında, 5 Kânûn-ı sâni 1336; MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No. 5289, 40b: Meclis-i ta’lîmâtnameğine dâir, 26 Şubat 1338; MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No. 5290, 37: Meclisin çalışma şekli hakkındaki talimatnamenin uygun görüldüğü ve gereğinin yapılmasına dikkat edilmesi, 11 Mart 1338; MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No. 5293, 85: Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriye Meclisi yirmi üç maddeden oluşan nizamname layihasının esbâb-ı mücibesi (gerekçesi) ile birlikte Meşihat makamına takdim edildiği, 1336 Kânûn-ı sâni 7; MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No. 5293, 189-190: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisinin çalışma şekli ve mesai tarzı hakkında tatbiki icab eden talimatnâme lâyihasının Meşihat makamına takdim edildiği, 1338 Şubat 20; MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i*

Devleti'nde kurularak Cumhuriyet'e kadar faaliyetlerini sürdüren ve Diyanet İşleri Başkanlığının kurulmasıyla birlikte onun bünyesinde Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu olarak devam eden en uzun süreli meclistir.¹¹

Mushaf basımında matbaalardaki ana nüshanın hatasız olmasına dikkat edilmesi, basıma nezaret etmesi için matbaada hâfizlardan oluşan bir komisyonun bulundurulması ve Mushaf basan matbaalarda Hristiyan işçi çalıştırılmaması genel prensiplerdendir. Hatalı Mushaflar için yanlış-doğru (hata-savab) cetveli oluşturulması, fahiş hatalı Mushafların piyasadan satın alınarak toplatılması, Matbaa-i âmirenin resmi mührü bulunmayan ve imla hataları olan Mushafların basımına müsaade edilmemesi, basılacak Mushafların kâğıt, cilt ve yazı kontrolünün mutlaka yapılması, Mushafların sağlam ve kaliteli kâğıtlara basılmasının kontrolü meclisin görevleri arasındadır.¹² Bununla birlikte yurt dışından özellikle Rusya, Mısır ve İran'dan getirilen hatalı Mushafların piyasadan toplattırılması, camilerde şiraze ve ciltleri dağılan, tashihe ihtiyaç duyulan Mushafların toplatılarak kâğıtlarının tamir ve termininin yapılması,¹³ İbtidai mekteplerde mecburi olan Kur'ân-ı Kerim, tecvid ve ilmihâl dersleri kitaplarının tedkik edilmesi, sokağa veya metruk yerlere atılan

Mesâhif Defterleri, No. 5293, 190-193; Meclis-i Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şerîye'nin talimatnâme-i dâhilîsi, 1338 Şubat 25; MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefât ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No. 5296, 13a; Meclisçe tanzim olunup ekte takdim kılınan on iki maddelik talimatnamenin tasvip edildiği takdirde işaretlenerek iade edilmesi talebi, 25 Kanânûn-ı sâni 1327; Tedkik-i Mesâhif Heyetinin çalışmaları ve vazifelerine dair Cumhuriyet zamanında düzenlenen bir talimat olmadığı için bazı muamelelerde meydana gelen tereddüdün giderilmesi için daha önce hazırlanıp tasdik edilmek üzere gönderilmiş olan talimatname henüz tasdiklenmediğinden bahisle, söz konusu talimatnamenin bir suretinin tasdik edilmek üzere tekrar takdim edildiği, 4 Kânûn-ı sâni 1929; MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefât ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No. 5295, 111.

¹¹ Dıġıroġlu, "II. Abdülhamid Dönemi Matbûat Politikaları: Mushaf Basımı ve Dinî Neşriyat", 631-653; Filiz Dıġıroġlu, "Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Kütüphanesi'ndeki Mushaflar", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 34 (2018), 150-152; Osman Keskinöġlu, "Türkiye'de Matbaa Tesisi ve Mushaf Basımı", *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi* XV (1967), 130-141; Muhammed Abay, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Mushaf Basımı", *Osmanlı'dan Günümüze Kuran ve Hüsn-i Hat Sempozyum Bildiri Metinleri* (Amasya: DİB Yayınları, 2013), 99-100; Ayşe Polat, "Osmanlı'da Matbu İslam'ın Onay ve Denetimi: Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi", *Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 11 (2018), 87-120; Ayhan Ceylan, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen (1839-1876)", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 1 (2006), 139-140.

¹² MŞH, *Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1788, 4.

¹³ Esra Yıldız, *Şeyhülislamlığın Bürokratik Yapısı* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022), 152-159.

Mushafların toplanması, Kur’ân-ı Kerim’in hattı ile ilgili risaleler kaleme alınması¹⁴ Tedkîk-i Müellefât ve Teftîş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisinin aslî vazifelerindendir.

1.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisinin Nizamnamesi

Şeyhülislâmlık 9 Cemâziyelâhir 1307/31 Ocak 1890 tarihinde ilahi ve şer’î ilimlerle ilgili kitapların basımdan önce tedkîk edilmesi için “Tedkîk-i Mesâhif” ismiyle bir meclisin kurulmasını teklif etmiştir.¹⁵ Mecliste incelenen eserlerle ilgili yapılan işlemlerin aşamalarının kaydedildiği bir kayıt defterinin tutulması; basımı uygun görülmeyen eserlerin basımına müsaade edilmemesi gerekçelerinin açıklanması; tedkîk edilen eserlerin başına heyet tarafından basımının uygun görülüp görülmediğinin yazılması; tercüme edilen eserlerin orjinalleriyle mukayesesinin yapılması ve heyet tarafından incelenerek görüş bildirilen eserlerin bir sandıkta muhafazasının sağlanması işlemlerinin yürütülmesi için Bâb-ı Fetva bünyesinde reis, aza, başkâtip ve kâtiplerden oluşan “Tedkîk-i Mesâhif” ismiyle bir meclisin kurulması kararlaştırılmıştır.¹⁶

1.2.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisinin Kuruluş Nizamnamesi

9 Cemâziyelâhir 1307/31 Ocak 1890’da Şeyhülislâmlığın Şûrâ-yı Devlete sunduğu nizamnamenin aynen yazımıdır:

1. Belge

Bihî

Bâb-ı Celîl-i Fetvâ-penahi’de müteşekkîl Tedkîk-i Müellefât Heyetinin sûret-i teşekkül ve vazâifini mübeyyin talimatnamedir.

Birinci Madde: Tab‘ ve neşri için ruhsat talep olunan ulûm-ı şer’iyyeye müte‘allik kütüb ve resâilin tedkîk-i münderecâtı vazifesiyle mükellef olarak

¹⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Defterleri*, No. 5293, 132.

¹⁵ BOA, ŞD, 2591/25.

¹⁶ BOA, ŞD, 2591/25.

mukaddemâ teşkil buyurulmuş olan Tedkîk-i Müellefât Heyeti ba'demâ ulûm-ı ilâhiyyeye müte'allık kitablari dahi tedkîk salahiyetini hâiz olacak ve kâffe-i mu'amelatında işbu talimatname tevfi'k-i hareket edecektir.

İkinci Madde: Tedkîk-i Müellefat Heyeti makam-ı celîl-i cenâb-ı Meşîhat-penahi'den intihab ve ta'yin buyrulacak bir reis ve lüzum görülen mikdar aza ve bir başkâtibden ibaret olup ma'iyyetinde icabı kadar kâtib olacaktır.

Üçüncü Madde: Bir kitabı heyetce nazar-ı tetkike almak, makam-ı celil-i Meşîhat-penahi'den havale olunmasına mütevakıf olub müellif ve mütercim veya sahib-i kitabın doğrudan doğruya müracaatı üzerine kabul olunmayacaktır.

Dördüncü Madde: Maarif Nezaret-i Celilesi birinci madde mücebince heyetin tetkike salahiyeti olan bi'l-cümle kütüb ve resaili berây-ı tedkîk makam-ı Meşîhat'e irsal edecek ve tasdik olunduğu cevaben iş'âr buyrulmadıkça tab'ı hakkında mezuniyet vermeyecektir.

Beşinci Madde: Dördüncü maddede muharrer kitablari heyetçe görülmeksizin veya henüz tedkîki hitam bulmaksızın tab' ve neşr olunur ise Heyet-i Tedkîk, makam-ı âliye arz-ı keyfiyet edecektir.

Altıncı Madde: Heyet-i Tedkîke mahsus matbu' bir kayıd defteri olacak ve bir kitab vürudunda defterin mahall-i mahsusasında sıra numarası, kitabın unvanı, müellif veya mütercim ve müstedî-i tedkîkin ismi ve târih-i vürûdu ve mevrudu, sırasıyla yazılacak ve ba'de't-tedkîk verilen kararın neticesi yedinci maddede muharrer karar defterindeki numarası mülâhazat hanesine işaretle zîri, azadan kitabı mütala'a edenler tarafından imza olunacaktır.

Yedinci Madde: Heyetin bir karar defteri olacak ve bir kitab hakkında verilen kararı hâvi tanzim olunacak mazbata müsveddesi tebyîz ve temhîr olunduktan sonra sıra numarasıyla aynen defter-i mezkûra kaydolunacaktır.

Sekizinci Madde: Havale buyrulan kitab yedinci madde mücebince kaydolunduktan sonra taraf-ı riyasetten azadan bir zâta verilecek ve o zât-ı mezkûr

kitabı tezdiyetü'r-rikâk nazar-ı tetkikten geçirip hitamında münderecâtı hakkındaki mülahazatını heyete arz eyleyecektir.

Dokuzuncu Madde: Sekizinci maddede muharrer olduğu vechile bir kitabı mütala'a eyleyen zât o kitabın şâyân-ı tab' olduğu re'yinde bulunur ise kitab-ı mezkûr bir daha nazar-ı tetkikten geçirilmek üzere azadan diğer bir zâta verilecek ve onun dahi mütala'ası evvelki re'yi te'yid eyler ise bir zâta daha verilecek ve istikamet-i münderecatta azadan üç zat ittifak eder ve heyetçe kabul olunur ise tasdik olunacaktır.

Onuncu Madde: Bir kitabı mütâla'a eyleyen zat o kitabın tab' ve neşre şâyân olmadığı mütala'asında bulunur ise muttali' olabildiği nevâkıs ve hatayâtı heyete ifade edecek ve cereyan edecek müzâkere üzerine ifadât-ı vâkı'anın isabeti görülür ise o kitab reddolunacak ve ifadât-ı vâkı'a reddi icâb eder nevâkıstan olmadığı hakkında ekseriyet hâsıl olur ise mevki'-i bahse konan mevâddan mâ'adâ münderecâtı tedkîk olunmak üzere mezkûr kitab dokuzuncu maddeye tevfikân diğer bir zâtın mütala'asına tevdi' olunacaktır.

On birinci madde: Bir kitab dokuzuncu maddeye tevfikân tasdik veya onuncu ve on ikinci ve on üçüncü maddelere tevfikân reddolundukta kitabın zîr ve bâlâsına "bi't-tedkîk tasdik olunmuştur" veya "bi't-tedkîk reddolunmuştur" ibareleri ve red ve tasdika dair tanzim olunan mazbatanın tarih ve numarası yazılarak mahsusân hakkettirilecek "Bab-ı Fetvâ Tedkîk-i Müellefât Heyeti" ibaresini şâmil mühr-i resmî ile tahtim edilecektir.

On ikinci madde: Bir kitab hangi ilme mensup ise o ilme tedvin olunmuş olan mu'teberâna muhalif olur veya mesâil-i münderecesi noksan olarak ifade olunur veya suret-i tertib ve tanzimi muhtel ve müşevveş bulunur veya derc edilen âyât-ı Kur'âniyye ve ehâdis-i Nebeviyyenin meâlleri yanlış görülür ise o kitab reddolunacaktır.

On üçüncü madde: Bir kitab eğer mütercem ise aslına muvafakat etmemesi reddini müceb olacak ve müsvedde halinde olan kitab ve resâil nazar-ı tetkîke alınmayıp bi't-tebyîz ibraz olunmak üzere iâde olunacaktır.

On dördüncü madde: Kaleme alınacak mazâbıt heyete mahsus damgalı kâğıtlara yazılıp zîri, heyetin mühr-i zâtîleriyle temhir olunduktan sonra yedinci maddede muharrer kayıd ve sıra numarası bâlâsına vaz‘ olunarak aid olduğu kitablar ile ma‘an makam-ı âlîye takdim olunacaktır.

On beşinci madde: Bir kitab nevâkıs-ı adîdeyi havi yani tafsîl-i hilelâtı tekellüfe muhtac bulunur ise mazbatasında esbab-ı red tasrih olunmayacak ve bu yolda reddolunan bir kitab be-tekrar nazar-ı mütala‘aya alınmayacaktır.

On altıncı madde: Bir kitabın nevâkısı mahdud ise mazbatasında esbab-ı red tasrih olunacak ve müellif ve mütercimi nevâkıs-ı mu‘ayyeneyi tashih eylediğini beyan ile be-tekrar tedkîkini istidâ‘ eyler ise bir defalık olmak üzere mesulü is‘âf olunacaktır.

On yedinci madde: Altıncı ve yedinci maddelerde muharrer defterler ve heyete müte‘allik evrâk-ı sâire bir sandığa vaz‘ ve mezkûr sandık baş kâtib tarafından temhir edilerek hıfz olunacak ve ancak heyetin yevm-i ictimâ‘ında açılacaktır.

On sekizinci madde: İşbu talimat ahkâmının tamamı-i icrasına makam-ı celil-i Meşîhat-penâhiden nezaret buyurulacaktır.

Mühürler

Seyyid Mehmed Tevfik

Mehmed Zeki

Mehmed Cemil

Seyyid Ahmed Latif

2. Belge

Hüve

Bâb-ı Fetvâ

Daire-i Meşihat-i İslâmiyye

Mektûbi Kalemi

Aded: 20

Şûrâ-yı Devlet Riyaset-i Celilesi Cânib-i Âlisine

Ma‘ruz-ı dâ‘ileridir ki

Bâb-ı Fetvâ’da mukaddemâ teşkil olunan Tedkîk-i Müellefat Heyetinin suret-i teşekkül ve vazâifini mübeyyin heyet-i mezkûre cânibinden kaleme alınan talimat matviyyen savb-ı vâlâ-yı âsifânelerine feristâde kılınmağla iktizasının ifası bâbında emr u irade hazret-i men lehu’l-emrindir.

Fî 9 Cemâziyelâhir sene 1307 ve fî 18 Kânûn-i sâni sene 1305/31 Ocak 1890

Şeyhülislâm

Ömer Lütfü

[Belgenin arka yüzü/ Şûrâ-yı Devletin cevabı]

Şûrâ-yı Devlet Riyâset-i Celilesinin encümene havale buyrulan melfuf tezkiyesinde Bâb-ı Fetvâ’da müteşekkil Tedkîk-i Müellefât Heyetinin vazâifini mübeyyin talimat lâyihası münderecâtından bazıları encümene müte‘allik olduğu cihetle tesyar ve bu bâbda mütala‘a-i aliyye-i nezaret-penahileri istifsar olunur mezkûr lâyiha lede’l-mütala‘a mevâdd-ı münderecesi nizamât-ı mevzû‘aya tamamıyla muvafık olmadığı ve her nev‘ kütüb-i ilahiyenin tab‘ına ruhsat i‘tâsı vazifesi heyet-i mezkûre tarafından deruhde edilmesi usul ve kaideden hâric bulunduğu anlaşılmıştır. Malûm-ı âli-i âsifâneleri buyrulduğu üzere bu husus nizamden ancak Nezaret-i Celile-i Maarife aid olup li-ecli’l-mu‘ayene encümene muhavvel olan kütüb ve resâil meyanında umûr-ı diniyyeye müte‘allik olanlarının yalnız me’hazına mutabık ve usûl-i mer‘iyyesine muvafık olup olmadığı tedkîk olunmak üzere encümenin kararıyla taraf-ı nezaret-penâhilerinden Bâb-ı Vâlâ-yı Meşihate tesyarı irâde-i seniyye mücebince bir vakitten beri usûl ittihaz olunmuş ise de iade edildikten sonra tekrar o misillü kütüb-i musaddakanın bir kere dahi siyaset

nokta-i nazarından bakılarak muhteviyatında bir gûne mahzur-ı siyâsi görülmediği surette kütüb ve resâil-i sâire gibi tab‘ ve neşrine ruhsat i‘tâsı vazifesi dahi kezalik nezâret-i celilelerine aiddir. Binâen-aleyh bâlâda arz olunduğu gibi Tedkîk-i Müellefât Heyetinin vazifesi yalnız encümen kararı üzere nezâret-i celileleri tarafından gönderilen kütüb-i diniyyenin mârru‘z-zikr tedkîkâtından ibaret olmağla bu hususu musarrah diğer bir emr-i resmî sudûruna değin vazife-i mezkûreye mutâbık hareket ve nizamnameyi ona göre tanzim etmeleri lazım geleceğinin beyan ve iş‘ârıyla riyâset-i müşârün-ileyhâya cevap tastir buyrulması bâbında emr u fermân hazret-i men lehu‘l-emrindir.

Fî 27 Receb sene [1]307 ve fî 6 Mart sene [1]306/ 19 Mart 1890

3. Belge

Bihî

Şûrâ-yı Devlet

Tanzimat Dairesi

Aded: 17

Maarif Nezaret-i Celilesine

Devletlü Efendim Hazretleri

Bâb-ı Fetvâ‘da müteşekkîl Tedkîk-i Müellefât Heyetinin suret-i teşekkül ve vazâifini mübeyyin kaleme alınan talimat lâyihasının li-ecli‘t-tedkîk gönderildiğine dair Makam-ı Celil-i Cenâb-ı Meşihat-penahinin Şûrâ-yı Devlete vârid olan tezkiresi melfûf talimat lâyihasıyla beraber Tanzimat Dairesinde lede‘l-kırâe lâyiha-i mezkûre münderecatından bazıları nezaret-i celile-i âsîfânelerine müte‘allik olduğundan evveleminde bu babda olan mütalaa-i aliyye-i nezaret-penâhilerinin istifsârı tezekkür olunarak mezkûr tezkire ve lâyiha yine iade buyrulmak üzere leffen irsal kılınmış olmağla ol babda irâde hazret-i men lehu‘l-emrindir.

Fî 25 Cemâziyelâhire sene [1]307 ve fî 30 Kânûn-i sâni sene 1305/16 Şubat 1890

Şûrâ-yı Devlet Reisi

Bende Arifi

4. Belge

Ma‘ruz-ı çâkerleridir ki

Medlûl-i iş‘âr-ı âli-i riyâset-penâhileri ve melfûfurehin-i ikân-ı âcizi oldu. Mezkûr talimat lâyihası Encüme-i Teftiş ve Muayenece lede’t-tedkîk ol babda bazı ifadeyi havi tanzim olunan müzekkire leffen savb-ı sâmi-i dâverîlerine takdim kılınmış ve mezkûr tezkire ve lâyiha dahi iade olunmuş olmağla ol babda emr u fermân hazret-i men lehu’l-emrindir.

Fî 20 Şaban sene [1]307 ve fî 29 Mart sene [1]306/11 Nisan 1890

Bende

Nazır-ı Maarif

1.2.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin kuruluş amacını, işleyişini ayrıntılı izah eden 5 Kânûn-ı Sâni 1336 /5 Ocak 1920 tarihli nizamnamesi

5 Kânûn-i sâni 1336 /5 Ocak 1920 tarihinde Meclis’in kuruluş amacını, işleyişini ve Bâb-ı Fetvâ’nın bürokratik yapısı içerisindeki konumunu detaylı izah eden nizamnamesi şu şekildedir:¹⁷

Nizamnamenin Transkripsiyonu:

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi

Târih-i Tesvîd:

Rûmî: 5 Kânûn-ı sâni [1]336/[5 Ocak 1920].

¹⁷ MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No. 5293, 85-92; Ayrıca bk. Gökür, *Tazminatın Günümüze Din-Devlet İlişkileri ve Siyaset Bağlamında Mushaf Basımı*, 101-108.

Esbâb-ı Mûcibe

Mesâhif ve eczâ-i şerîfe ile ehâdîs-i nebeviyyenin ve esâsât-ı dîniyyeye müte'allik diğerkütüb-i şer'iiyyenin her türlü âriza-i tagayyürden mahfûziyyet ve masûniyetleri imâmet-i kübrâ-yı İslâmiyyetin vezâif-i mukaddese-i âliyesinden olup hulefâ-yı râşidîn -rıdvânullâhi aleyhim ecma'în- hazerâtının edvâr-ı âdile-i seniyyelerinden beri sadran an sadr hulefâ-yı izâmın mezîd-i'tinâ ve ehemmiyetleriyle ulemâ-i islâm taraflarından mesâhif-i şerîfenin tevâtüren devr edegelen resm-i Osmânî üzerine muhafazasına ve ehâdîs-i nebeviyyenin rivâyât-ı sahîha ve esânîd-i mu'tebere ile zabt ve tesbîte ve bi'l-umûm kütüb-i şer'iiyyenin mu'tekidât-ı İslâmiyye ve ahkâm ve kavâ'id-i dîniyyeye mutâbakatına himmet edilmiş ve ale'l-husûs matba'aların hudûs ve ta'ammümlerinden beri Devlet-i Aliyye-i Osmâniyyece âsâr-ı matbû'a-i dîniyyenin hatâ ve halelden vikâyesine daha ziyâde i'tinâ edilerek vazîfe-i mezkûrenin îfâsı el-yevm Bâb-ı Meşihatpenâhîde müteşekkil Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Mûellefât-ı Şer'iiyye Meclisine mevdû' ve muhavvel bulunmuştur.

Matba'alar kânûnunun dördüncü ve dokuzuncu maddelerinde meclis-i mezkûrun salâhiyet-i kânûniyyesi tasrîh edilmiş ise de işbu salâhiyetin sûret-i tatbikiyesine ta'alluk eden mu'âmelât-ı hâzırâyı te'âmüle müstenid bulunduğu ve mu'âmelât-ı resmiyyede te'âmülün kuvve-i te'diyesi kâfi derecede olmayıp herhalde ahkâm-ı nizâmiyyeye müftekir olduğu cihetle meclis-i mezkûre âid vezâif ve salâhiyetin suver-i icrâiyyesini ta'yîn ve tesbît etmek üzere işbu lâiha-i nizâmiyye tanzîm ve takdîm kılınmıştır.

Meclisin teşkilâtına ve mesâhif ve eczâ-i şerîfe ile ehâdîs-i nebeviyyenin ve diğerkütüb-i şer'iiyyenin tedkîkâtına ve ruhsatsız tab' edilen âsâr-ı dîniyyeye âid mu'âmelâtına ta'alluk eden vezâif-i esâsiyyesi lede't-tasnîf dört kısma ayrılmakla lâyiha-i nizâmiye dört fasıl üzerine tertîb olunmuştur.

Meclisin kemiyet ve keyfiyet i'tibârıyla şekl-i hâzırının muhafazası zarûri bulunmakla birinci ve ikinci maddeler ona göre yazılmıştır. Taşraya âid vezâif-i tedkikiyye, Matba'alar Kânûnu'nun altıncı maddesi mûcebiyle mahallî nâib ve müftülerinin iştirâkiyle ma'ârif meclislerine muhavvel bulunduğundan işbu esâs-ı

kânûnî muhâfaza edilmekle berâber ilm-i kırâ'et ve resm-i Osmânîye vukûfun ehemmiyetine binâen lede'l-icâb hâricden diğerk zevâtın i'ânesine ihtiyâc hâsıl olacağı nazar-ı dikkate alınarak nâib ve müftülerin ulemâ-i mahalliyyeden intihâb edecekleri ikişer zâtın dahi iştirâkları te'mîn edilmek ve bu sûretle teşekkül edecek ma'ârif meclislerine meclisin mukarrerât ve ta'lîmâtına tevfikân îfâ-yı mu'âmele ettirmek üzere üçünü ve dördüncü maddeler tensîb edilmiştir. Mesâhif ve eczâ-i şerîfenin kıt'alarıyla hatlarının usûl-ı mukarrere dâiresinde bulunmaları ve hurûf ve nikât ve harekelerinin her türlü hâlel ve hatâdan salim olmaları te'mîn edilmek ve meclisce icrâ edilecek tashîhatın temâmî-i muhâfazasına medâr olmak ve şu sûretle tab' edilen mesâhif-i şerîfeye âmmeye i'timâd olunmak üzere beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci maddeler kaleme alınmıştır.

Mesâhif ve eczâ-i şerîfe ve kütüb-i şer'îyyenin matba'alarda muhill-i hürmet ahvâle ma'rûz olmaları ihtimâline binâen kütüb-i mukaddesenin tab'ında âdâb-ı vâcibe-i şer'îyyenin muhâfazasını te'mîn etmek üzere onuncu madde tanzim edilmiştir. Ehâdis-i nebeviyyenin tab'ı matba'aları kânûnunun altıncı maddesi mücebiyle aynen mesâhif-i şerîfe gibi meclisin ruhsatına mütevakkıf bulunduğundan on birinci ve on ikinci maddeler münâsib görülmüştür.

Kütüb-i şer'îyyenin tedkîkâtında birinci derece nazar-ı dikkate alınacak husûsât mu'tekidât-ı İslâmiyye ve kavâ'id ve ahkâm-ı şer'îyye ve dîn-i İslâma âid hakâik-i târihiyyeden ibâret bulunmağla husûsât-ı mezkûrenin muhâfazasını te'mîn edecek sûrette on üçüncü madde tertîb edilmiştir.

Kütüb-i şer'îyyenin her türlü hatâ ve halelden sâlim bir sûrette tab'ı, matba'alarda muktedir musahhihlerin vücûduna mütevakkıf bulunduğundan on dördüncü madde ol vechile yazılmıştır.

Taşrada teşekkül edecek ma'ârif meclislerinin vezâif-i tedkikiyye husûsunda meclise merbûtiyetleri hasebiyle taşrada tab' ve intişâr edecek âsâr-ı dîniyyeden meclisin haberdâr bulunması lüzûmuna binâen on beşinci madde tahrîr olunmuştur.

Hutbe mecmu‘alarıyla mevlid-i şerîf ve mi‘râc-ı nebevî, menâkıb-ı celîleleri âyât ve ehâdis-i nebeviyeye müstenid bulunduğu cihetle on altıncı madde ile tasrîhine lüzûm görülmüştür.

Tab‘ı, kânûnen istihsâl-i ruhsata mütevakıf olup bilâ ruhsat tab‘ edilen âsâr-ı dîniyye ile dîn-i İslâm aleyhinde ta‘an ve tezyîfî muhtevî neşriyât hakkında meclisin salâhiyet-i kânûniyyesinin suver-i tatbîkiyesini tesbît etmek üzere on yedinci, on sekizinci, on dokuzuncu maddeler tanzim olunmuştur.

Meclisin vezâiaf-i kânûniyye ve nizâmiyesinin teshîl ve hüsn-i temşiyyeti husûsunda tensîb edilecek mukarrerât ve mütâla‘âtın ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınmasını te‘yîd etmek üzere yirminci madde ilâve kılınmıştır.

Meclisin ilmî ve idârî ve tahrîrî mu‘âmelât ve iştigâlâtının intizâm dâiresinde hüsn-i cereyânı ayrıca bir ta‘lîmât-nâmeye mütevakıf bulunmakla yirmi birinci maddenin tertîbine lüzûm görülmüştür.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi Nizam-nâmesidir:

BİRİNCİ FASIL

Reis ve A‘zânın İntihâb ve Ta‘yînlerine Dair

1. Madde: Mine‘l-kadîm Bâb-ı Meşîhatte müteşekkil bulunan Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi bir reis ve yedi a‘zâ ve bir başkâtib ile ikinci bir kâtibden mürekkebirdir.

2. Madde: Meclisin Riyâset ve a‘zâlığına makâm-ı meşîhatin intihâb ve arzıyla ulûm-ı şer‘iyyede vukûf ve ihtisâsları müsellemler ve şâyân-ı vüsûk ulemâdan zevât bâ-irâde-i seniyye nasb ve ta‘yîn olunur. A‘zâdan ikisi ilm-i celîl-i kırâat mütehassıslarından ve resm-i kur‘âna vâkıf huffâzdan olmaları lâzımdır.

3. Madde: Dersaadet’te Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer‘iyyenin tedkîk ve tasdîki meclis-i mezkûra âiddir. Taşralarda mahallî kadı ve müftülerinin ve ulemâ-i

mahalliyyeden olup nâib ve müftülerden müntahab ikişer zâtın iştirâkiyle ma'ârif meclisleri tarafından tedkîk ve tasdîk edilir.

4. Madde: Üçüncü maddede beyân edilen şerâit dâiresinde teşekkül eden taşra ma'ârif meclisleri mesâhif-i şerîfe ile müellefât-ı şer'iyenin tedkîk ve tasdîki ve bunlara âid mu'âmelat-ı sâirenin îfâ-yı husûsunda işbu nizâmname ile Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îye Meclisinin ta'lîmât ve mukarrerâtı ahkâmına tevfikân îfâ-yı vazîfe ederler.

İKİNCİ FASIL

Mesâhif ve Eczâ-yı Şerîfenin Tedkîk ve Tasdîkleri Hakkındadır

5. Madde: Tab' edilecek mesâhif ve eczâ-i şerîfeden bir nüsha tab' edecek zât tarafından bâ-istid'â meclise tevdi' olunur. Müsted'î tab' edilecek Mushaf-ı şerîfin kıt'asıyla hat ve mikdârını istid'âsında tasrîh etmeğe mecburdur.

6. Madde: Müsted'inin tevdi' edeceği nüsha meclis tarafından tedkîk edilip muhtâc-ı tashîh görülen cihetleri tashîh edildikten sonra aynen musahhah ve musaddak şekli üzerine tab' edilmek üzere bir kıt'a ruhsatname ile müsted'îye verilir.

7. Madde: Esnâ-yı tab'da meclise vârid olacak mesâhif ve eczâ-i şerîfe meclisde musahhah nüsha ile mukâbele edilerek mutâbık görülenleri mukâbeleye me'mûr a'zâ tarafından imzâ edilir. Ve mutâbık görülmeyenlerinin tashîhatı icrâ edilerek tekrâr mukâbeleye gelmek üzere defter-i mahsûsuna kayd ile mu'akkabına verilir ve tashîhatı hitâm bulan mesâhif ve eczâ-yı şerîfenin nihâyetlerinde hatim du'âsından başka bir şey ilâve olunmaz. Yalnız matba'asıyla hattâtının ismi ve kaçınıcı tab'ı olduğu ve ruhsatnamesi târîhi yazılır.

8. Madde: Şerâit-i nizâmiyye dâiresinde tab' edilen mesâhif ve eczâ-i şerîfenin son sahifelerinin nihayetleri meclisin mührüyle tahtîm olunur.

9. Madde: Mesâhif-i şerîfe ve eczâ-i kur'âniyye tab'ına mahsûs olan taşlar hurûf ve nukât ve harekâtına hâlel gelmeksizin kırk top kâğıddan fazlasının tab'ına

mütehammil olmadığından kırk top kâğıdın teşkîl edeceği yirmi bin adedden fazla olarak bir def'ada tab' edilmeyecektir.

10. Madde: Mesâhif ve eczâ-i şerîfe ile kütüb-i şer'iiyenin matba'alarda tab' ve temsîlinde mürettebler ile müstahdemîn-i saire tarafından hürmet-i dîniyenin muhâfazasını te'mîn etmek üzere meclis tarafından bir ta'lîmatnâme tanzîm edilecek ve işbu ta'lîmatnâmenin matba'alarda tatbîkine meclisin intihâbıyla heyetten birer zevât nezâret edecektir.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Kütüb-i Şer'iiyenin Tedkîkine Dair

11. Madde: Ehâdis-i nebeviyenin tab' ve temsîli aynen Mesâhif ve Eczâ-i Şerîfe hakkındaki ahkâma tâbi'dir.

12. Madde: Ehâdis-i nebeviyenin harekeli olarak tab'ına tâbi'leri mecbûrdur.

13. Madde: Meclise tevdi' olunacak kütüb-i şer'iiye muhteviyâtının mu'tekidât-ı İslâmiyye ve kavâ'id ve ahkâm-ı şer'iiye ve dîn-i İslâma âid hakâik-i mesâlime-i târîhiyyeye derece-i muvâfakati tedkîk olup muhâlif görülen cihetleri ta'yîn ve tesbît edilerek li-ecli't-tashîh müellifine i'ade edilir. Şerâit-i mezkûre dâiresinde muvâfık görülenler ile ashâbı tarafından tashîhât-ı lâzimesi kabûl ve icrâ edilenlerin tab' ve temsîli için yedinci maddedeki ahkâm-ı nizâmiyye dâiresinde ruhsat verilir.

14. Madde: Kütüb-i şer'iiyenin sehiv ve hatâdan sâlim bir sûrette tab' ve temsîlini te'mîn edilmek üzere tâbi'ler bidâ'a-i ilmiyyesi kâfi derecede musahhihler istihdâmına mecbûrdur. Musahhihler tashîh ettikleri kütüb-i şer'iiyenin nihâyetlerinde kendi isim ve şöhretleriyle imzâya mühürlerinin vaz'ı ve müellifinin münhasıran tercüme-i hâlinin derc ve tahrîri ile mükelleftir.

15. Madde: Taşralarda beher sene tab' edilen yahud memâlik-i Osmâniyye hâricinden matbû'ân vârid olan kütüb-i şer'iiyenin mikdârlarıyla müelliflerinin isimlerini ve ulûm-ı şer'iiyeden hangi kısma dâir olduklarını mübeyyin bir cedvel ma'ârif meclisleri tarafından bi't-tanzîm sene nihâyetlerinde meclise gönderilecektir.

16. Madde: Menâbir ve cem‘iyyât-ı İslâmiyede okunması mu‘tâd bulunan huteb-i dîniyye ve mevlid-i şerif ve mi‘râc-ı nebevî, menâkıb-ı celîlesini hâvî mecmu‘aların meclis tarafından musaddak bulunmaları lâzımdır. Ancak meşâhir-i ulemâ ve islâmiyye taraflarından irticâlen okunacak hutbeler müstesnâdır.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Ruhsatsız Tab‘ Edilen Asâr-ı Dîniyyeye Dâirdir

17. Madde: Tab‘ ve temsîli kânûnen tedkîk-i müellefât-ı şer‘iyye meclisinden ruhsat istihsâline mütevakıf bulunan âsâr-ı dîniyye ruhsatsız tab‘ edildiği halde âsâr-ı mezkûr kânûn dâiresinde matba‘acı yedinden alınır ve ta‘kîbât-ı kânûniyye îfâ edilmek üzere meclis tarafından zabıtnâmesi tanzîm edilerek müdde‘î-i umûmîliğe tevdi‘ olunur.

18. Madde: Kânûnen ikişer nüshasının Bâb-ı Fetvâ’ya gönderilmesi lâzım olan kütüb-i dîniyye mübâhasât-ı meşrû‘a-i ilmiyye hâricinde ahkâm-ı şer‘iyye ve mu‘tekidât-ı islâmiyyeye ta‘an ve tezyîfî mutazammın veya beyne’l-islâm nifâk ve şikâkı tevli‘ edecek mütâla‘âtı muhtevî bulunursa tâbi‘leri hakkında ta‘kîbât-ı kânûniyye icrâ edilmek üzere delâil-i ilmiyye ve kânûniyyeyi hâvî olarak meclis tarafından tanzîm edilecek zabıtnâme ile berâber müdde‘î-i umûmîliğe verilir.

19. Madde: Resâil-i mevkûfe ve cerâid-i yevmiyede diyânet-i İslâmiyye aleyhinde ta‘riz ve tezyîfî mutazammın neşriyât vukû‘ bulursa on sekizinci maddeye tevfi‘kan mu‘âmele-i kânûniyyenin îfâsına tevessül edilir.

20. Madde: Müellefât-ı dîniyye teferru‘âtından tahaddüs eden mesâil hakkında meclis mütâla‘asını bi’l-beyân makâm-ı meşihatın nazar-ı tasavvuruna arz edecektir.

21. Madde: Vezâif-i nizâmiyesiyle umûr-ı kalemiyyesine âid mu‘âmelâtın îfâsında tarz-ı mesâ‘îsini mübeyyin bir kıt‘a ta‘lîmâtnâme meclis tarafından tanzîm edilecektir.

22. Madde: İşbu nizâmnâme târîh-i neşrinden i‘tibâren mer‘iyyü’l-icrâdır.

23. Madde: İşbu Nizâmnâmenin icrâsına Şeyhülislâm me'mûrdur.

[Azaların İmzaları]

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi

Târîh-i Tesvîd:

Rûmî: 7 Kânûn-ı sâni sene [1]336/[7 Ocak 1920].

Müzekkire

Meclis-i dâ'iyânemizin teşkilât-ı hâzırasıyla te'âmüle müstenid bulunan mu'âmelât-ı câriyyesinin ahkâm-ı nizâmiye ile te'yîdine medâr olmak üzere tanzîm edilen lâyiha-i nizâmiyye esbâb-ı mûcibesıyla leffen huzûr-ı celîl-i Meşihatpenâhîlerine takdîm kılınmış ve kesb-i kat'îyyet etmesi husûsunda îcâb eden mu'âmele-i resmiyyenin îfâsı menût-ı re'y-i âlî-i fetvâpenâhîleri bulunmuş olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

1.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Talimatnâmesi

25 Şubat 1338/25 Şubat 1922 tarihinde Meclis'in dâhilî talimatnamesi hazırlanmıştır.

Talimatnâme Metninin Transkripsiyonu:

Târîh-i Tesvîd: 25 Şubat 1338/[25 Şubat 1922]

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyyenin Talimatnâme-i dâhilîsidir:

Esbâb-ı mucibe

Mine'l-kadîm Bâb-ı Vâlâ-yı Fetvâ'da müteşekkîl bulunan Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin vazâif-i kânuniyyesi tab' ve temsîl edilecek mesâhif ve eczâ-i şerîfenin resm-i Mushaf-ı Osmâniyye ve kable't-temsîl ihtiyarı olarak nadiren meclise tevdi' edilen âsâr-ı diniyyenin ahkâm-ı şer'îyyeye derece-i

mutâbakatının tedkîkâtından ve tab‘ ve temsîl edilmiş olan müellefât-ı şer‘iyyeden usûlen meclisin kütüphanesine ihdâ edilecek ikişer nüshasının hıfz ve mütâla‘atından ibaret olup vazâif-i mezkûrenin mahdûdiyet ve besâtetine binâen ayrıca bir talimatname dairesinde ifasına lüzum görülmemiş ise de ahîran mesâhif ve eczâ-i şerîfenin bi-tamâmihâ resm-i Mushaf-ı Osmanî’ye aynen tatbikine ve matba‘alar kanununun mesâhif ve eczâ-i şerîfeye müstenid bulunan ahkâm-ı celile-i şer‘iyyenin behemehâl daire-i şümûlünde bulunmuş olması dolayısıyla Tedkîk-i Müellefât-ı Şer‘iyyece meclisin vazâif ve iştigâlâtı tevessu‘ ve tekessür eylediği cihetle mesâhif ve eczâ-i şerîfeyi ve ehâdis-i Nebeviyyeyi tab‘ ve temsîl arzusunda bulunan mesâinin tensîk ve tanzimine medâr olmak ve rûz-ı merre iştigâlât-ı ilmiyyenin kesretine nazaran meclisin azası tarafından ihtisasa göre taksim-i i‘mâle riâyetle beraber müttefikan ve muttariden ittihâz-ı mukarrerât edilmek üzere işbu talimatnâme lâyihası kaleme alınmıştır.

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisinin
Talimatnâmesidir

“Mukaddime”

1. Madde: Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer‘iyye meclisine berây-ı tedkîk ve tasdik verilecek eserler tab‘ ve temsîl edilecek mesâhif ve eczâ-i şerîfe ve ehâdis-i Nebeviyye ile lafzan ve meâlen nusûs-ı İlahiyye ve ehâdis-i Nebeviyyeyi muhtevî ve bunlardan müstenbit ahkâm-ı şer‘iyyenin daire-i şümûlünde bulunan müellefât ve makâlât-ı diniyyedir.

2. Madde: Cerâid-i yevmiyyede intişâr edecek makâlât-ı diniyyeden mâ‘adâ diğer âsârın meclisce tedkîk ve tasdiki makâm-ı celil-i Meşîhat’ten havale buyurulacak istidâya mütevakkıftır.

3. Madde: Cerâid-i yevmiyyeye dercedilecek makâlât-ı diniyyenin re’sen meclise tevdî‘i üzerine tedkîk edilir ve defter-i mahsûsuna kayd ile makale üzerine kabul yahut reddi işaret ve resmî mühürle tahtim edildikten sonra nihayet yirmi dört saat zarfında sahibine verilir.

Birinci Fasl

Mesâhif ve Eczâ-i Şerîfe beyânındadır:

4. Madde: Meclise tevdi‘ edilen mesâhif ve eczâ-i şerîfe formaları tertib sırasıyla geldikçe başkâtip tarafından ba‘de’l-kayd ilm-i kıraat ve resm-i Mushâf-ı Osmanîde ihtisas ve melekesi bulunan iki zâta tevdi‘ olunur. Bunlar formaların kelime be-kelime resm-i Mushaf-ı Osmanîye bi-tamâmihâ intibâkını bi’t-tedkîk muvafık gördükleri halde tasdikan zîrini imza ve meclise i’tâ ederler. Şu suretle meclisin nazar-ı ittilâ‘ına vaz‘ edilen formaların zahrına başkâtip tarafından “tab‘ı” işareti yazıldıktan sonra makâm-ı riâysetce mahfuz bulunan resmî mühürle tahtîm ve ashabına iade edilir. Resm-i Osmanîye muhalif yazılar bulunduğu sûrette kenarlarına kırmızı mürekkeple tashihatı yazılır ve tashiha iâde işaretiyle tekrar matbaaya gönderilir ve tashihâtın tamamen yapıldığı takdirde tab‘ı işaretiyle zîri tahtîm olunur.

5. Madde: Mesâhif ve eczâ-i şerîfenin beher forması târih-i vürûdun mebbeid işaret edilerek ondan itibaren nihayet üç gün zarfında mütehassısları tarafından tedkîk ve meclise tevdi‘ edilir.

6. Madde: Mesâhif ve eczâ-i şerîfede resm-i Osmanîye tevfikân meclisce yazılan tashihât matba‘aca aynen icra edilmediği halde gayr-i musahhah bir noktası kaldıkça tab‘ı işaretiyle kat‘iyyen ruhsat verilemez.

7. Madde: Mesâhif ve eczâ-i şerîfenin tashihât-ı lâzîmesinden matba‘aca istimâl edilecek hurûfun nevine göre kaç bin nüshaya kadar dürüst ve her türlü hatadan sâlim olarak tab‘ ve temsîlinin imkânı meclisce takdir edilerek ona göre aded-i mu‘ayyen üzerine ruhsat verilir.

8. Madde: Mesâhif ve eczâ-i şerîfe tab‘ ve temsîl edildikten sonra bunlardan beher nüshanın sonu meclis mührüyle mühürlenir.

9. Madde: Li-ecli’t-tahtîm meclise mesâhif-i şerîfe vürûdunda tedkîksiz ve tasdiksiz tab‘ edilen mesâhif-i şerîfeden olup olmadığına dikkat ve itina etmek üzere riyasetten tayin edilecek heyetten iki zâtın nezâret-i daimesi altında tahtîm edilir.

İkinci Fasl

Müellefât-ı Şer'iiyenin Tedkîkine Dair

10. Madde: Tefsir, hadis, usûl-i fıkıh, usul-i hadis, kelam, fıkıh ve tasavvuf kitapları gibi şeri'at-ı garra-i Ahmediyenin usul ve fûrûna ta'alluk eden bi'l-umûm âsâr-ı diniyye meclisin tedkîki itibariyle iki kısımdan ibarettir. Birisi eslâfın, diğeri muâsırînın eserleridir.

11. Madde: Eslâfın âsârı lede't-tedkîk muvafık görülenleri tasdikan müstedîye verilir. Bunlar da müellifi nâmına vesî edilen yahud müellifi tarafından ahkâm-ı sahîha-i şer'iiyyeye muhalefetle yazılmış olan cihetleri kalem karıştırmak suretiyle ta'dil edilemez. Ancak sahifenin zîrine müstedillen müvesvisiyeti yahud müellifinin hatası ve ehl-i sünnet tarafından müsellemler bulunan hükm-i şer'înin hakikatini meclis nâmına ilâveten yazılır.

12. Madde: Mu'asırının eserleri meclisce kabul yahud reddolunur veyahud tashihan ta'dil edilir.

13. Madde: Tashihan tebdîli suretiyle kabul edilebilecek âsârın muhtâc-ı tashîh ve ta'dil görülen mebâhis ve fıkârâtı ayrıca bir varakaya kayıd ve işaret edilerek mücebince ta'dilâtın icrâsı için sahibine verilir. Sahibi tarafından ta'dilât yapıldığı yahud ta'dilâtın icrâsı meclise ta'vîz olunduğu halde tashihan tasdik olunur.

Üçüncü Fasl

Meclisin Tarz-ı Mesâisi Hakkındadır

14. Madde: Kütüb-i şer'iiyye meclise vârid oldukça makâm-ı riyâsetten sırasıyla azâ-yı meclise verilir başkitabet tarafından eser ile müdakkikin ismi defter-i mahsusuna kayd edilir ve eserin hacmine göre kaç günde tedkîk edilebileceği müdekkikin tahmin ve taahhüdüne tevfikân deftere işaret olunur.

15. Madde: Tedkîk eden zât muhtac-ı ta'dil gördüğü fıkraları varaka-i mahsûsaya işaretle makâm-ı riyâsete i'tâ eder ve cânib-i riyasete ruznâme-i müzakerâta ilave edilir.

16. Madde: Varaka-i mahsûsada işâret edilen neferât ve ta‘dilâtın lede’l-müzâkere heyetce kabulü halinde mücebince tashihat icrası için sahibine verilir yahud eseri üzerinde tashihât icrası sahibi tarafından evvelce meclise tefvîz edilmiş ise başkâtîp tarafından varaka-i mahsûsaya tevfikân tashih ve tasdik olunur.

“Hâtîme”

Riyaset ile Başkâtibinin Vazâifine Dair

17. Madde: Birisi meclise diğeri riyâsete mahsus bulunan resmi mühürler reisin nezdinde mahfuz bulunur meclisin müzâkerâtı neticesinde ittihâz edilen mukarrerât meclis mührüyle mühürlenir kısm-ı idâdîye ta‘alluk eden hususât makâm-ı riyâsetin mührüyle doğruca reis tarafından tahtîm edilir.

18. Madde: Heyetin müzakere ve mukarrerâtına muhtac olan âsâr-ı diniyye tedkîkatının tevârih-i vâride ve tedkîkât-ı evveliyesine göre tasnifi ile ruznâme-i müzâkerâtın tertibi makâm-ı riyâsete aiddir.

19. Madde: Herhangi bir eserin müzâkeresi esnasında diğeri iştigâlât ve mebâhisin ârızasıyla derdest bulunan müzâkeresinin inkitâ‘ı ve ittihâz edilecek kararın tehiri caiz değildir. Hîn-i müzâkerede müdâvele-i efkâr ve i‘ta-yı kararı ta‘vîk edecek müracaatlar kabul olunmaz.

20. Madde: Ruznâme-i müzâkerâta göre cereyan eden müzâkerenin hitamı riyâset tarafından beyan edilmedikçe dairece sâ‘ât-ı mesâinin intihâsı vesilesiyle azay-ı meclis azimet sûretiyle tatil-i müzâkerât edemezler.

21. Madde: Bir zaruret-i şer‘iyye yahut taksim-i a‘mâl üzerine bidâyeten tedkîkât-ı hususiyyesiyle iştigal eden azadan bir zâtın kütüphanelere müraca‘at-ı ilmiyye ilcasıyla müzâkerât-ı câriyyeyi ekseriyete terk ederek riyâsetin malumâtı dairesinde müzakere esnasında meclisi terk edebilir.

22. Madde: Meclisin müzâkerâtı mebâhis-i ilmiyyeden olmak itibariyle her müzâkerenin mevzu‘uyla neticesini defter-i mahsusuna kayd etmekle mükellef bulunan başkîtâbet müzâkerât esnasında vârid-i hâtırı olacak izahât ve istizâhâtı ile

müzâkerâta iştirak edebilir. Ancak bi'n-netice ittihâz edebilecek karar hakkında re'yelerin verilmesi aza-yı meclise aittir.

23. Madde: Meclise aid kütüphanenin muhafazası heyetin ve defâtir-i mevcûde ile evrâk-ı vâridenin hıfzı dahi başkitabetin cümle-i vazâiflerindendir.

1.4. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Şeyhülislâmlıktaki Mekânı

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin çalışma odası ve kütüphanesi, sicil müdüriyeti odası, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Heyeti odasının bulunduğu binada Bâb-ı Meşihat'ın alt bölümünde sağ taraftaki blokta yer almaktadır.¹⁸

1926 yılı Şeyhülislâmlık yangınında meclisin binası ile birlikte içindeki eşyalar ve kütüphanesindeki kitapların tamamı yanmıştır.¹⁹

1.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Harcamaları

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin odaları Şeyhülislâmlığın Haliç tarafında yer alması sebebiyle çok fazla rüzgâra ve rutubete maruz kalmıştır. Bundan dolayı meclis üyeleri oda tavanlarının su çekmesi sebebiyle sıklıkla Şeyhülislâmlıktan tamir talebinde bulunmuşlardır.²⁰

Meclisin tamir masraflarının dışında üye ve kâtiplerin kırtasiye malzemelerinin temin edilmesi,²¹ kanepe ve koltuk yüzlerinin yenilenmesi,²² yazıhane

¹⁸ Yıldız, *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Şeyhülislâmlık Binalarının Tarihçesi (1826-1924)*, 228.

¹⁹ Son yangında, Tedkîk-i Mesâhif Meclisinin zayıyatını gösteren liste, bu yangında, meclisin zayıyatının beş kalem eşya ile muhtelif boyda yedi yüz otuz beş adet Mushaf-ı şerif ve yirmi yedisi ikişer nüsha olmak üzere toplam yüz kırk dokuz adet kitap ve risaleden ibaret olduğu hakkında bk. MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5295, 118.

²⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 67; No. 5289, 33a.

²¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 82; No. 5289, 40b.

²² MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 4b.

ve perde satın alınması,²³ mecliste sürekli istifade edilen Mushaf ve eserlerin yıpranan sayfa ve ciltlerinin onarılması²⁴ için bütçeden tahsisat ayrılmıştır.

1.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Kütüphanesi

1.6.1. Kütüphanenin Yapım Aşaması

Meclis üyeleri, odalarının yeterli genişlikte olmaması sebebiyle Dersaâdet ve taşra gümrüklerinden gelen Mushaf-ı Şerifleri uygun raflara koyabilmek için, meclis odasının bitişiğindeki küçük odanın kütüphane yapılmasını teklif etmişlerdir.²⁵

Meclis görevlileri, incelenmesi gereken eserlere kaynak teşkil edecek zengin muhtevaya sahip bir kütüphane oluşturmuşlardır. Hatta Şeyhülislâmlık, önemli yazma ve matbu eserleri burada toplamak için ciddi bütçe ayırmıştır.²⁶

Tetkîk-i Müellefat Heyeti, havale edilen kitap ve risalelerin muhafazası için daha önce alınmış olan sandığın yeterli olmaması sebebiyle kitap ve risaleleri koyacak bir kitaplığın satın alınmasını önermiştir.²⁷

Kütüphane için satın alınan kitapların, mecliste muhafaza edilen Mushafların ve eserlerin listeleri hazırlanmış ve bu konuda ciddi hassasiyet gösterilmiştir.²⁸ Tetkîk çalışmaları esnasında ihtiyaç duyulan kaynak kitapların tedariki için kütüphanelerde ayrı ayrı çalışma yapılması vakit kaybına yol açtığından, çalışma mesaisini daha etkin kullanabilmek için Maarif Nezareti²⁹ ve Evkaf Nezaretinin kütüphanelerindeki kitapların fihristleri temin edilmiştir.³⁰

²³ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5289, 10b.

²⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5295, 17.

²⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 4b, 5b.

²⁶ BOA, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1, 74.

²⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No.1785, 77.

²⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5289, 37a; 43a.

²⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 116, 118.

³⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 120.

1.6.2. Kütüphane İçin Satın Alınan Kitaplar

Meclis, tetkik için gelen eserleri incelemede kaynak teşkil edecek tefsir, hadis, usûl-i fıkıh, fıkıh, akaid, mantık, fetva ve lügat alanlarındaki başucu kitaplarını tedarik etmiştir.³¹

Tablo 1.1: Kütüphane için satın alınan kitapların listesi

Sıra No	Alanı	Kitabın İsmi
1	Tefsir	ed-Dürrü'l-mensûr
2	Tefsir	Tefsir-i Kebîr
3	Tefsir	Alûsizâde
4	Tefsir	Hatib-i Şirbîni
5	Hadis	Buhari-i Şerif şerhi Aynî
6	Hadis	Kastalânî
7	Hadis	Câmiü's-sağîr şerhi Münâdî
8	Usûl-i Fıkıh	Takrir ve Tahbir li-İbni Emir el-Hâc Mezheb-i Hanefiden
9	Usûl-i Fıkıh	İktinâ
10	Usûl-i Fıkıh	Nuru'l-izâh
11	Usûl-i Fıkıh	Ümm ve Şerhuhû
12	Usûl-i Fıkıh	Münhâc maa şerhuhû
13	Akaid	Şerh-i Akâid
14	Akaid	Şerh-i Makâsîd
15	Akaid	Şerh-i Mevâkıf
16	Akaid	el-Husûnü'l-Hamidiyye
17	Akaid	Risâletü't-Tevhîd
18	Mantık	Şerh-i Metâlî
19	Fıkıh	Reddû'l-Muhtâr alâ Dürri'l-Muhtâr li-İbni Âbidin
20	Fıkıh	el-Hediyyetü'l-Alâiyye li-İbni Abidin zâde
21	Fıkıh	Dürr-i Muhtar Haşiyesi Tahtâvî
22	Fıkıh	Bedâyi

³¹ BOA, *Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1, 74.

Sıra No	Alanı	Kitabın İsmi
23	Fıkıh	Bahr-ı Râik
24	Fıkıh	Eşbâh
25	Fıkıh	Câmiü'l-fusûleyn
26	Fıkıh	Mebsût-ı Serahsî
27	Fetva	Fetâvâ-yı Hindiye
28	Fetva	Fetâvâ-yı Behce
29	Fetva	Fetâvâ-yı Netice
30	Fetva	Fetâvâ-yı Feyziye
31	Fetva	Fetâvâ-yı Ali Efendi
32	Lügat	Kâmus
33	Lügat	Şerh-i Tâcü'l-arûs
34	Lügat	Lisanü'l-Arab
35	Lügat	Akrabü'l-vârid
36	Lügat	el-Müncîd

Ayrıca meclis sahaflardan da şu kitapları satın almıştır.³²

Tablo 1.2: Meclisin sahaflardan satın aldığı kitapların listesi

Sıra No	Bedeli (Kuruş)	Kitabın İsmi
1	130	Dürr-i Mensûr
2	150	Tefsîr-i Kebir
3	420	Alûsî
4	120	Hatib-i Şirbinî
5	327	Aynî
6	200	Kastalânî
7	90	Münâvî
8	120	Hindiye
9	20	Ali Efendi
10	95	Behce
11	45	Netice

³² BOA, *Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1, 77.

Sıra No	Bedeli (Kuruş)	Kitabın İsmi
12	40	Feyziye
13	216	Tahtavi-i Kebîr
14	9	Tahtâvi-i Sağîr
15	101	Bedâyi
16	220	Bahr-i Râik
17	30	Câmiü'l-fusûleyn
18	5	Eşbah ve Nezâir
19	4	Şerh-i Akâid
20	80	Şerh-i Makâsıd
21	90	Şehr-i Mevâkıf
22	5	Husûn-ı Hamidiyye
23	8	Risâletü't-tevhîd
24	50	Şerh-i Metâlî
25	100	Kâmus
26	320	Tâcü'l-arûs
27	648	Lisânü'l-arab
28	150	Akrabü'l-mevârid
29	30	El-Müncîd
30	150	İbn-i Âbidin
31	50	Takrîr ve Tahbir
32	2	Nûru'l-izâh
	Yekûn 3.994	

1.6.3. Meclisin Kütüphanesindeki Kaynak Kitaplar

Meclis üyelerinin araştırmalarında istifade etmeleri ve kaynak eserlerin muhafazası için bir kütüphane yaptırılmıştır. Buradaki eserler Diyanet İşleri Başkanlığı kurulduktan sonra da Mushafları İnceleme Meclisinde muhafaza edilmiştir.

Tablo 1.3: Diyânet riyâsetine merbû Mushafları tedkik meclisindeki kütüphanede mevcut kitapların isimlerini hâvî defter³³

Sayfa Numarası	Sıra Numarası	Esâmî	Cildi
25	1.	Tefsîr-i Kebîr	8
25	2.	Tefsîr-i Kâdî	2
25	3.	Tefsîr-i Kâdî	2
25	4.	İtkân	1
25	5.	Tefsîr-i Dürr-i Mensûr	6
25	6.	Rûhu'l-Beyân	4
25	7.	Râmûz	1
25	8.	İbn-i Âbidin	5
25	9.	Dâmâd	2
25	10.	Bahr-ı Râik	8
25	11.	Hindiye	6
25	12.	Kâmûs	4
25	13.	Ahterî	1
25	14.	Atyebü's-Semerât	1
25	15.	İzhârü'l-Hak	2
25	16.	İthâf	1
25	17.	Evrâd-ı Fethiyye	1
25	18.	Esrârü'l-Kur'ân	1
25	19.	Âsâr-ı Nûr	2
25	20.	İrşâdü'l-Gâfil	2
25	21.	Akâid	1
25	22.	Fâtîha Tefsiri	1
25	23.	İrşâd	1
25	24.	Üssü'l-İslâm	1
25	25.	Envârü'l-Vuzû	1
25	26.	Esbâb-ı Cerr	1
25	27.	İlzâmü't-Tevhîd	1
25	28.	İrgâmü'l-Merîd	1
25	29.	Envârü'l-Kur'ân	1
25	30.	Enîs	1
25	31.	El-Hidâye	4
25	32.	İkâz	1
25	33.	Envârü's-Sıyâm	1
25	34.	Tefsir	1
25	35.	Tahzîr	2
25	36.	İlmihâl	1
25	37.	Târîh-i İslâm	1
25	38.	Tesliyetü'l-Mahsûd	1

³³ MŞH, *Tetkik-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şerîyye Dâiresi Defterleri*, No. 5291. Bu kitapların bir kısmı İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde bir kısmı da Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi'ndedir.

Sayfa Numarası	Sıra Numarası	Esâmî	Cildi
25	39.	Tevhîd	1
25	40.	Câmiu'l-Kelâm	1
25	41.	Ed-Dürrü'l-Âlî	1
25	42.	Cevâhir	1
25	43.	Cevâbnâme	1
25	44.	Cihâd	1
25	45.	Hâşiye-i Hâdî	1
25	46.	Halebî	1
25	47.	Hülâsatü'l-Kur'ân	1
25	48.	Hayrû'l-Enbâ	1
25	49.	Hâtemü'l-Enbiyâ	1
25	50.	Havâss	1
25	51.	Dürretü'l-Vâizîn	1
25	52.	Dürr-i Yektâ	1
25	53.	Delîlü'd-Delâil	1
25	54.	Zâtü's-Şifâ	1
25	55.	Zahîretü's-Sâlihîn	1
25	56.	Resm-i Kur'ân	1
25	57.	İrşâdiye	1
25	58.	Râiyye Şerhi	1
25	59.	Zübde	1
25	60.	Şifâü'l-Kulûb	2
25	61.	Sahîh-i Müslîm	7
25	62.	Tayfûr	1
25	63.	Akâid Şerhi	1
25	64.	Tarîkat Şerhi	2
25	65.	İzâhü'l-Hidâye	2
25	66.	Ukûd-ı Dürriyye	2
25	67.	İlm-i Hilâf	1
25	68.	Akâid	1
25	69.	Kavâid	1
25	70.	Umdetü'l-Kur'ân	1
25	71.	Miyârü'l-Adâlet	1
25	72.	Akîde-i Dîniyye	1
25	73.	Osmanlı Müellifleri	1
25	74.	Urvetü'l-Vüskâ	2
25	75.	Umdetü'l-Kârî	1
25	76.	Bürde Tahmîsi	1
25	77.	Fusûl-i Mühimme	1
25	78.	Kudûrî	1
25	79.	Kavl-i Sedîd	1
25	80.	Kifâye	2
25	81.	İbrîz	1

Sayfa Numarası	Sıra Numarası	Esâmî	Cildi
25	82.	El-Hecâ	1
25	83.	Alay	1
25	84.	El-Hidâye	1
25	85.	El-Kayd	1
25	86.	Tarîk-ı Nakşibendî	1
25	87.	Keşfü'l-Gıtâ	1
25	88.	Fetvâlar	1
25	89.	İlmihâl	1
25	90.	Misbâh	1
25	91.	Cezerî Şerhi	1
25	92.	Makâmât-ı Harîrî	1
25	93.	Demü'n-Nisâ	1
25	94.	Muhît	1
25	95.	Menhel	1
25	96.	Münâcât	1
25	97.	Müntahabât	1
25	98.	Minhâc	1
25	99.	Mucizât	1
25	100.	Muhtâr-ı Sıhâh	1
25	101.	Mültekâ	1
25	102.	Târîh-i İslâm	1
25	103.	Miftâh	1
25	104.	Mevridü'z-Zam'ân	1
25	105.	En-Necât	1
25	106.	Menâr	1
25	107.	Mecma	1
25	108.	Müntehab Resâil	1
25	109.	Şifâ	1
25	110.	Mecmûa	1
25	111.	Maârif	1
25	112.	Mehâmid-i Semâniye	1
25	113.	Tecvîd	1
25	114.	Fethu'l-Mennân	1
25	115.	Neşr-i Sağîr	1
25	116.	Nüzhetü'l-Efkâr	1
25	117.	Hidâyetü's-Sâmiîn	2
25	118.	Saâdetü'd-Dâreyn	1
25	119.	Cevâhirü'-Bihâr	2
25	120.	Mecmûa-i Nebhâniye	4
25	121.	Efdalü's-Salavât	1
25	122.	Câmiu's-Senâ	1
25	123.	Fezâil-i Muhammediyye	1
25	124.	El-Virdü's-Şâfi	1

Sayfa Numarası	Sıra Numarası	Esâmî	Cildi
25	125.	Salavâtü's-Senâ	1
25	126.	Salavâtü'l-Ahyâr	1
25	127.	Riyâzu'l-Cennet	1
25	128.	Fihrist-i Kur'ân	1
25	129.	Kudûrî Tercümesi	1
25	130.	Yenâbiu'l-Meveddet	1
25	131.	Hamûdü'l-Mekâsıd	1
25	132.	----	
25	133.	Zühre	1
25	134.	Tecvîd	1
25	135.	Nevevî	5
25	136.	Kastalânî	10
25	137.	Nuhbetü'l-Fiker	1
25	138.	Mevâkıf	1
25	139.	Akâid	1
25	140.	Zeylâî	3
25	141.	Câmi-i Sağır	1
25	142.	Katre	1
25	143.	Hisbe	1
25	144.	Zeyl	1
25	145.	Asrî Müceddid	1
25	146.	Mürşid	1
25	147.	Zerre	1
25	148.	Esmâ	1
25	149.	Talim	1
25	150.	Ferâid	1
25	151.	Mevrid	1
25		Miyârü'l-Adâlet	1

Kütüphânemizde mevcûd kitâbların esâmîsi ber-vech-i muharrer olduğu şerh verilmiştir. 5 Mart 1932

İmzâ: Mehmed Besim

Tablo 1.4: Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriye Meclisi
Kütüphanesi'nde mevcûd kütüb-i muhtelif ber vech-i âti³⁴

NO	Esâmî-i kütüb	Takım	Cilt
1	İtkân	1	1
2	İşârâtü'l-İ'câz	1	1

³⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriyye Dâiresi Defterleri*, No. 5295, 44-49.

NO	Esâmi-i kütüb	Takım	Cilt
3	Buhârî-i şerîf	2	2
4	Rûhu'l-Beyân	1	4
5	İthâf	1	1
6	Dürrul-Mensûr	1	6
7	Tefsîr-i Kebîr	1	8
8	Tefsîr-i Kâdî	1	9
9	Ahkâmü'l-Kur'ân	2	3
10	Bahr-i Râik	1	8
11	Zeyla'î	1	3
12	Fetâvâ-yı Hindiyîye	1	5
13	Sahîh-i Müslim	1	8
14	Kastalânî	1	10
15	İbnü'l-Âbidîn	1	6
16	Dâmâd	2	2
17	Nevevî Şerh-i Müslim	1	5
18	Şerh-i Mevâkîf	1	1
19	Hadikatü'n-Nediyye li'n-Nablusî	1	2
20	Şeyh Rızâ	1	-
21	Kâmûs	1	4
22	Ahterî	1	1
23	Muhtâru's-Sihâh	1	1
24	Misbâhu'l-Münîr	1	1
25	Hüccetüllâh ale'l-âlemîn	1	1
26	Saâdetü'd-Dâreyn	1	1
27	Yenâbi'ü'l-Mevedde	1	1
28	Kitâbü'l-İbrîz	1	1
29	Esrârü'l-Kur'ân	1	1
30	ed-Dürrü'l-Gâlî	2	1
31	Hilyetun-Nâcî	1	1
32	Halebî Sağîr	1	1
33	Râmûzü'l-Ehâdis	1	1
34	Câmi'ü's-Sağîr	1	1
35	Nuhbetü'l-fiker	1	1
36	Burhân-ı Kâtı'	1	1
37	Şerh-i Akâid	1	1
38	Tefsîr-i Ebu'l-Leys	1	1
38M	Kitâbu'l-Ferâiz	1	1
39	Mültekâ'l-Ebhur	1	1
40	Cevâhiru'l-Bihâr	1	1
41	Osmanlı Müellifleri	1	1
42	Atyebü's-Semerât	2	1
43	İzhâru'l-Hakk	2	1
44	el-İlmü'l-Mevrûs	1	1
45	Evrâd-ı Fethiyye Tercümesi	2	1

NO	Esâmi-i kütüb	Takım	Cilt
46	Âsâr-ı Nûr	2	1
47	Açık Mektûb	1	1
48	Âmâlî'l-Vesâyâ	2	1
49	İrşâdü'l-Gâfilîn	2	1
50	İslâmî Müdâfaa	2	1
51	el-Mebde ve'l-Me'âd	2	1
52	İlmihâl-i Kebîr	2	1
53	Ehâdîs-i Erba'în	1	1
54	Akîde-i İlâhiyyelerine Bir Nazar (emanet)	1	1
55	Ahlâk-ı Dînî	2	1
56	el-Fâtihatü fi Tefsîri'l-Fâtîha	1	1
57	Envârü'l-Behcet	2	1
58	İrşâdü'l-Mücâhid	2	1
59	Üss-i İslâm	1	1
60	Âhiret Halleri	2	1
61	Envârü'l-Vudû	1	1
62	Îâne Pulu Tarîfnâmesi	1	1
63	Ahlâk-ı Dîniyye	2	1
64	Îkâzu'l-Müminîn	2	1
65	el-İslâm ve'l-Medeniyye	2	1
66	Esbâbü'n-Nasr	2	1
67	İlzâmü'n-Nevâsib	1	1
68	Emâlî'l-Ferâiz	1	1
69	İrgâmü'l-Merîd	2	1
70	Üç mü Bir mi?	1	1
71	Emvâl-i gayr-ı Menkûlenin Teminâtı Hakkında Kânûn	1	1
72	Envârü'l-İrfân	1	1
73	Uzun Günlerde Rûze (emanet)	1	1
74	Enîsü't-Tâlibîn	1	1
75	Îzâhul-Hidâye	2	-
76	Îkâzu'r-Ricâl ve'n-Nisâ'	1	1
77	Emvâl-i gayr-ı Menkûlenin Tasarrufuna Dair Kânûn	1	1
78	el-Beyân fi Ahbârı Sâhibi'z-Zamân	1	1
79	Envârü'l-Kıyâm	2	1
80	İthâfu't-Tâlib	2	1
81	Şerh-i Duâ-i Ukkâşe	2	1
82	el-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân	1	1
83	el-Hidâye	1	4
84	Bedrü't-Tamâm	2	1
85	Beşâretü'l-İslâm	2	1
86	Bahriyye Sâlnâmesi	1	1
87	Boşnakça Risâle	2	1
88	Burhân-ı Kâtî' (Sehven tekrar yazılmış olmakla	1	1

NO	Esâmi-i kütüb	Takım	Cilt
	tayy edilmiştir)		
89	Tertîb-i Hanbelî	1	1
90	Tefsîr-i Sûre-i Yûnus	2	1
91	Ta'îmü'l-Ferâiz	1	1
92	Teshîlû'l-Beyân	1	1
93	Tecvîd Risâlesi	1	1
94	Tecvîd-i Osmânî	2	1
95	Tahzîrû'l-Müslimîn	2	1
96	Emvâl-i gayr-ı Menkûle İntikâlâtı Kânûnu	1	1
97	Telhîs-i Usûl-i Fıkıh	2	1
98	Telhîs-i İlmihâl	2	1
99	Tuhfetü's-Sâlikîn	1	1
100	Ta'rîfât-ı Kâşifiyye	2	1
101	Tabsıra	1	1
102	Tedeyyün Temeddün	2	1
103	Târîh-i Kur'ân	1	1
104	Temrînü's-Sıbyân	1	1
105	Târîh-i İstikbâl	1	1
106	Târîh-i Tedenniyât-ı Osmâniyye	1	1
107	Târîh-i İslâm	1	1
108	Tesliyetü'l-Mahsûdîn	1	1
109	Tuhfetü'l-Fevâid	2	1
110	Tahrîmü Nakli'l-Cenâiz	1	1
111	Tevhîd Risâlesi	1	1
112	Câmi'ü'l-Vukûf	1	1
113	Teshîlû'l-Ma'ârif	1	1
114	Câmi'ü'l-Kelâm	1	1
115	Cevâhir-i Mükellele – Yazma –	1	1
116	Cevâb-ı Şeyhülislâm	2	1
117	Çerkesce Mevlid	1	1
118	Cihâd	1	1
119	Cevâhir-i Ferîde	1	1
120	Hakikatü'l-Hürriyye	1	1
121	Hürre-i Muhteşeme	2	1
122	Hadîkatü'l-Beyân	1	1
123	Hâşiyetü'r-Rehâvî	1	1
124	Hallu'r-Rüyûb	2	1
125	Hilyetü'n-Nâcî (Bu dahi tekrar yazılmış olmakla çizilmiştir.)	1	1
126	Halebî Sağîr (Bu dahi tekrar yazılmış olmakla çizilmiştir.)	1	1
127	Hukûk	2	1
128	Haberü'l-Enbiyâ	2	1
129	Hazînetü'l-Esrâr	1	1
130	Hulâsatü'l-Fünûn	1	1

NO	Esâmi-i kütüb	Takım	Cilt
131	Hatemü'l-Enbiyâ	1	1
132	Hutbe Mecnû'ası	2	1
133	Havâss-ı Nâfia	1	1
134	ed-Da'vetü'l-İslâmiyye	1	1
135	Düstûr	1	1
136	Dürretü'l-Vâ'izin	1	1
137	Dürretü'n-Necef	2	1
138	Dürr-i Gâlî (Sehven tekrar yazılmış olmakla tayy edilmiştir)	2	1
139	Dürr-i Sencide	2	1
140	Dürr-i Yektâ	1	1
141	Hac Davetiyesi	2	1
142	Delîlü Delâilü'l-Hayrât	1	1
143	Dîvânçe-i Hâşimî	1	1
144	Din Yolunda	2	1
145	Zahîretü's-Sâlihîn	2	1
146	Zâtü's-Şifâ	2	1
147	Risâletü Resmi'l-Hat	1	1
148	Resm-i Kur'ân ve Tertîb-i Masâhif Risâleleri	1	1
149	Zükûr İçin İlmihâl	1	1
150	Resm-i Kur'âna Dair Resâil	1	1
151	Risâle-i İrşâdiyye	2	1
152	Şifâ'u'l-Kulûb	1	1
153	Râ'iyye Şerhi Ali el-Kârî	1	1
154	Risâletü'l-Cihâd	2	1
155	Zübdetü'l-İrfân	1	1
156	Tayfur Semerkandî	1	1
157	Şerh-i Akâid	1	1
158	Tarîku'n-Necât	1	1
159	Tarîkat-i Muhammediyye Şerhi – Yazma –	1	1
160	Ukûd-ı Dürriye	2	1
161	İlm-i Hilâf	2	1
162	Akâid-i İslâmiyye	2	1
163	Kavâid-i Fıkhiyye	1	1
164	Amelî İlmihâl	2	1
165	Umdetü'l-Hallân	1	1
166	Akîde-i İslâmiyye	2	1
167	Umdetü'l-İrfân	1	1
168	Akîde-i Dîniyye	2	1
169	Ahidnâme-i İsmail Hakkı	1	1
170	Osmanlı Müellifleri (Tekrar olmakla çizildi)	1	1
171	Urvetü'l-Vüskâ	2	1
172	Umdetü'l-Kârîn	2	1
173	İlmî ve Amelî İlmihâl	2	1

NO	Esâmi-i kütüb	Takım	Cilt
174	Fütûhât-ı Ayniyye	1	1
175	Fünûn-ı Bahriyye Mecnû'ası	1	1
176	Katarât	2	1
177	Kasîde-i Bürde Tahmisi	1	1
178	Füsûl-i Mühimme	1	1
179	Kudûrî – Yazma –	1	1
180	Kavl-i Sedîd	1	1
181	Ferâiz-i Seyyidî – Yazma –	1	1
182	Kifâyetü'l-Usûl	2	1
183	Kitâbü'l-Hecâ – Yazma –	1	1
184	Kenzü'r-Ridâ'	1	1
185	Kürsi-i İslâmdan Bir Hitâbe	1	1
186	Kitâbü'l-Hecâ ve sâire – Yazma –	1	1
187	Kitâbü'l-Kifâye – Yazma –	1	1
188	Kitâbü'l-Hidâye fî Şerhi'l-Kifâye	2	1
189	Kitâbü't-Ta'abbüd Usbû'i Tıfl	1	1
190	Keyfiyet-i Tarîkat-i Nakşibendiyye (Cava lisaniyla)	1	1
191	Kavl-i Ceyyid	1	1
192	Keşfü'l-Me'âlî Şerhü Bed'i'l-Emâlî	2	10
193	İran Müctehidlerinin Fetvâları	1	1
194	Mülahhas İlmiâl	1	1
195	Müdellel-i Tayfûr – Yazma –	1	1
196	Mukaddime-i Cezerî Şerhi ve sâire	1	1
197	Makâmât-ı Harîriyye'nin 12 Makalesi Tercümesi	1	1
198	Muhtasar İlmiâl	2	1
199	Muhtasar Dimâü'n-Nisâ'	2	1
200	Mevâ'iz-i Diniyye	2	1
201	Mecnû'atü Hakâiki'd-Dekâik	1	1
202	Muhîtü't-Tecvîd	2	1
203	Menhel	1	1
204	Münâcât	2	1
205	Müntehabât-ı Mesnevî	1	1
206	Tarîkat-ı Muhammediyye Şerhi	1	1
207	Medeniyet İslâmiyetle Olur	1	1
208	Misbâhü'l-İhvân	1	1
209	Mu'cizâtü'l-Enbiyâ	1	1
210	Hâşiyeli Mültekâ'l-Ebhur	1	1
211	Musavver Târîh-i İslâm	1	1
212	Miftâhu'l-Kulûb	2	1
213	Menâr	1	1
214	Mecma'u'l-Ulûm	2	1
215	Mevrûdüz-Zam'ân – Yazma –	1	1
216	Muharrerât-ı Umûmiyye Mecnû'ası	1	1

NO	Esâmi-i kütüb	Takım	Cilt
217	Mirkât-ı Akâid	2	1
218	Minhâcü'n-Necât	2	1
219	Meclis-i Meşâyih Nizâm-nâmesi	1	1
220	Müntehâbü'r-Resâil	2	1
221	Meslekü'l-Karîb	2	1
222	Şifâ-i Şerif	1	1
223	Mecmû'a-i Resâil	1	1
224	Mezâhib-i İslâmiyye Târîhi	1	1
225	Mecmû'atü'l-Maarif	1	1
226	Mizân-ı Âdil	1	1
227	Mehâmid-i Semâniyye	1	1
228	Mecmû'atün fi'l-Akâid	1	1
229	Muhtasar Tecvîd	1	1
230	Fethü'l-Mennân Şerhü Mevridi'z-Zam'ân – Yazma–	1	1
231	Mükellefiyet-i Askeriyye Kânûnu	1	1
232	Nakd-i Felsefe-i Darwin	2	1
233	Necâib-i Kur'âniyye	1	1
234	Hicretten Evvel Ne oldu?	1	1
235	Neşr-i Sağır – Yazma–	1	1
236	Nüzhetü'l-Efkâr	1	1
237	Neşr-i Müstenîr Mecmû'ası – Yazma–	1	1
238	Hediyetü's-Sâlikîn	2	1
239	Yeni Elifbâ	1	1
240	Tayyibetü'l-Kurrâ'	1	1
241	Halebî Sağır – Yazma–	1	1
242	Cevâhirü'l-Bihâr	1	1
243	Mecmû'atü'n-Nebhâniyye	1	4
244	Yenâbi'ü'l-Mevedde (tekrar yazıldığından tayy edilmiştir)	1	1
245	Efdalü's-Salavât	1	1
246	Kavm-i Cedîd	1	1
247	Câmi'u's-Senâ'	1	1
248	Fezâil-i Muhammediyye	1	1
249	Câmi'u's-Salavât	1	1
250	el-Virdü's-Şâfi	1	1
251	Salavâtü's-Senâ'	1	1
252	el-Burhânü'l-Müsedded	1	1
253	Salavâtü'l-Ahyâr	1	1
254	Riyâzu'l-Cenne	1	1
255	Fihrist-i Kur'ân-ı Kerîm	1	1
256	Yeni Yazı Hakkında Cevâb	1	1
257	Kudûrî Tercümesi	1	1
258	Hasîde-i Rûbe	2	1
259	Vahdet-i Mevcûd	1	1

NO	Esâmi-i kütüb	Takım	Cilt
260	Hayât-ı Hulefâ-i Râşidîn	1	1
261	Ku'rân-ı Kerîm Tercüme ve Tefsiri (nâ-tamam)	2	1
262	Bulgar Vahşetleri	1	1
263	Bayram Namazları	2	1
264	Emvâl-i gayr-ı Menkûlenin Tasarrufuna Dair Mevâdd-ı Kânûniyye	1	1
265	Emvâl-i gayr-ı Menkûlenin İntikâlât Kânûn-ı Muvakkatına Dair Tarifnâme	1	1
266	Vahdâniyyet-i İlâhiyyeye Dair Hutbe	1	1
267	İbrahimü'l-Hanîfe Dair Hutbe	2	1
268	Hutbetün fî İnnallâhe Te'âlâ Vâhid	1	1
269	Nübüvvete Dair Hutbe	2	1
270	Nâsih ve Mensûha Dair Hutbe	2	1
271	Muhâtara-i Azîmeye Dair Hutbe	2	1
272	Zebh-i Azîme Dair Hutbe	2	1
273	Mevlid-i Şerîfe Dair Hutbe	2	1
274	Kelimetullâhi Te'âlâ'ya Dair Hutbe	2	1
275	Hazret-i Âdem Aleyhisselamın Cennetten Hurûcuna Dair Hutbe	1	1
276	Hutbetü'l-Iyd fi'l-Adhiyye	2	1
277	Rûhullâha Dair Hutbe	2	1
278	Kurban Kesilmesine Dair Hutbe	1	1
279	Adalet ve Rahmet-i İlâhiyyenin İctimâ'ı Hakkında Hutbe	1	1
280	Ermeni Komitelerinin Harekât-ı İhtilâliyyesi	1	1
281	Gülistân-ı Sa'dî	1	1
282	Hamîdü'l-Makâsîd fî İlmi'l-Akâid	1	1
283	Tefsîru Ebi'l-Leys – Yazma–	1	1
284	Hakâiku'l-Beyân fî İlmi'l-Vaz' ve'l-Beyân	1	1
285	Mezheb-i Şâfi'î Üzre Fetâvâ-yı Mu'temede	1	1
286	Kütübhâne-i Âşir Fihristi	1	1
287	Kütübhâne-i Kemankeş Fihristi	1	1
288	Kütübhâne-i Umûmi Fihristi	1	1
289	Kütübhâne-i Çorlulu Ali Paşa Fihristi	1	1
290	Vâlîde Câmi'-i Şerifi Kütüphanesi Fihristi	1	1
291	İslâm Yolu	2	1
292	İslâm Çığır	2	1
293	Hatt-ı Kur'ân-ı Kerîm Risâlesi	1	1
294	Câmi'u's-Sağır (sehven tekrar ettiğinden çizilmiştir.)	1	1
295	Tecvîd	2	1
296	Mirkât-i Akâid	1	1
297	İsnâ Aşere Huteben	1	1
298	Tecvîd-i Sırât-ı Kur'ân	1	1

NO	Esâmi-i kütüb	Takım	Cilt
399	Nakl-i Mevtâ Hakkında Risâle	1	1
300	Türkiye'de Yunan Fecâyî'î İkinci Kitâb	1	1
301	Günah Yüğü Taşıyan Hakkında Hutbe	1	1
302	Münâcât-ı Hazret-i Mevlanâ	1	1
303	Fâtiha Tefsiri Fütûhât-ı Ayniyye	1	1
304	Ahkâmü'l-Kur'ân (sehven tekrar yazılmıştır)	1	2
305	Mecmû'atü'l-Ahzâb	1	1
306	Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye Melâmîlik	2	1
307	Otuz İki Farz Risâlesi	2	1
308	Hazret-i İsa Aleyhisselâmın Babası Var mı?	2	1
309	İstihrâc-ı İmam Ali ve Tebşîrât-ı Muhyiddîn	2	1
310	Kürtçe Akîdâ İmanî	2	1
311	Kürtçe Dersâ Dîn	2	1
312	Katre min Bahri't-Tevhîd	2	1
313	Vaaz Hocası	2	1
314	Külliyâtan Birinci Kitâb Ağaç Dikmek Hakkında	2	1
315	Zeyl li'l-Katre	2	1
316	Vazife-i Vataniye	2	1
317	Ulûm-ı Şer'iyye ve Asrî Müceddidler	2	1
318	Mürşid	2	1
319	Tomâr-ı Turuk-ı Aliyyeden Kâdiriyye Silsilenâmesi	2	1
320	Zerre	2	1
321	Anadolu'da Yunan Mezâlîmi Üçüncü Cüz	1	1
322	Anadolu'da Yunan Mezâlîmi Birinci Cüz	1	1
323	Anadolu'da Yunan Mezâlîmi İngilizcesi	1	1
324	Anadolu'da Yunan Mezâlîmi Fransızcası	1	1
325	Türkiye'de Yunan Fecâyî'î Birinci Kitâb	1	1
326	Şerh-i [Esmâ-i] Enbiyâ ve Evliyâ Kasidesi	1	1
327	Tehzîbü'l-Hitâb fî İlmi'l-İ'râb	1	1
328	Yeni Zihniyetler ve Bir Müceddid-i Mechûl	2	1
329	Şemme	2	1
330	Külliyât-ı Hazret-i Hüdâî	2	1
331	Ta'limü'l-Kur'ân	2	1
332	Habbe	2	1
333	Tomâr-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye Silsilesi	2	1
334	Râmûzü'l-Ehâdis (sehven tekrar yazıldığından çizilmiştir)	1	1
335	Kitâbü'l-Ferâid (Bu dahi sehven tekerrür etmiştir)	1	1
336	Ravzatü'l-Efkâr	1	1
337	Mevridü'z-Zaman (sehven tekrar yazılmıştır) – Yazma–	1	1
338	Rahmet-i İlâhiye Burhânları (emanet)	1	1

NO	Esâmi-i kütüb	Takım	Cilt
339	Tenbîhü'l-Gâfîlîn (Cava lisanıyla)	2	1
340	Dürr-i Semîn	2	1
341	Zehratü'l-Mürîd fî Akâidi't-Tevhîd	2	1
342	Keşfü'l-Gumme	2	1
343	Şerh-i Keşfü'l-Gumme	2	1
344	Minhâcü'l-Âbidîn	2	1
345	Bâbü'n-Nikâh	2	1
346	Îzâhü'l-Bâb li-Mürîdi'n-Nikâh bi's-Savâb	2	1
347	el-Behçetü'l-Virdiyye	1	1
348	Mukaddimetü'l-Etfâl	2	1
349	Menâkıbü'ş-Şeyh Muhammed es-Semân	2	1
350	Münyetü'l-Musallî	2	1
351	Kitâbü'l-Ferkadeyn	2	1
352	Vişâhu'l-Efrâh	2	1
353	Firketen	2	1
354	el-Kavlü'l-Münakkah	2	1
355	Hidâyetü's-Sâlikîn	2	1
356	ed-Dürrü'n-Nefis	2	1
357	Menâsikü'l-Hac	2	1
358	Fethu'l-Mütefekkirîn	2	1
359	Kıssatü Yûsuf	2	1
360	Kifâyetü'l-Avâm	2	1
361	Bedîatü'z-Zaman	2	1
362	Ta'îmü'l-Avâm	2	1
363	Luktatü'l-Aclân	2	1
364	Bulûğu'l-Merâm	2	1
365	Hidâyetü'r-Rahmân	2	1
366	Minhâcü's-Selâm	2	1
367	Melhatü't-Tecvîd	2	1
368	Süllemü'l-Mübtedâ	2	1
369	Cevâhirü's-Seniyye	2	1
370	Hidâyetü's-Sâ'il	2	1
371	Mevridü'z-Zamân	2	1
372	Sirâcü'l-Kârî	2	1
373	Nüzhetü't-Taraf	2	1
-6	Sehven tekrar yazılan 6 adet kitabı bade't-tenzîl mütebâki mevcûd olan mecmu'ü 367 kitaptan ibaret olduğu.		
-3	Sehven tekrar yazılan 3 kitabı dahi tenzil edilmiş ve mütebâki 364 adetten ibarettir.		
364	Fî 24 Teşrîn-i sâni 1338/[24 Kasım 1922].		

1.6.4. Tedkîk İçin Meclise Gönderildikten Sonra Kütüphanede Muhafaza Edilen Kitaplar

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisine basım öncesi incelenecek eserlerden ikişer nüsha teslim edilmiştir. Bir nüshası incelendikten sonra müellifine iade edilirken, bir nüshası da meclisin kütüphanesine konulmuştur. Örneğin Musul İstinaf Mahkemesi azası Edib Cerrah'ın yazdığı *Risâletü'l-Cumhûr* isimli eser incelenerek meclis kütüphanesine konulmuştur.³⁵ Ayrıca inceleme sonrasında tashih edilerek basılan eserlerden birer nüsha yine kütüphaneye teslim edilmiştir. Örneğin Trablusşamlı Hacı Mustafa tarafından telif edilerek gönderilen *Esbâbü'n-Nasr fî'l-Galebeti ve'z-Zafer* isimli risâle,³⁶ Evkâf-ı Hümayun Nezâreti Matbaası tarafından tab edilmiş olan İmam Cessâs'ın eseri olan *Ahkâmü'l-Kur'ân* kitabından iki nüsha,³⁷ Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti Matbaasında basılan *Tarihçe-i Evkâf* kitabından iki nüsha³⁸ meclis kütüphanesine teslim edilmiştir. Bazen bastırıldığı eserlerinden meclis için iki nüsha göndermeyenler de olmuştur. Bu durumda müellif uyarılarak meclis kütüphanesi için basılan eserinden iki nüsha göndermesi istenmiştir. Örneğin Sultan odalarında ikamet eden tüccardan Havaslızâde Reşid Efendi'nin Bahriye Matbaası'ndan bastırıldığı üç ayrı Mushaf-ı Şeriften kanun gereği meclis kütüphanesine teslim etmesi gereken nüshaları hemen göndermesi istenmiştir.³⁹ Çünkü matbaalar kanununun ilgili maddesi gereğince matbaalarda basılan dini içerikli eserlerden ikişer nüsha Bâb-ı Fetva'ya teslim edilmesi gerekmektedir.⁴⁰

Şeyhülislâmlığa zaman zaman ciltletilmeden formalar halinde kitap gönderildiği de olmuştur. Evkâf Nezaretinden Meclis'in kütüphanesi için gönderilen iki takım ciltsiz *Ahkâmü'l-Kur'ân* isimli eser Meşihat Levazım Müdiriyetince ciltlenmiştir.⁴¹

³⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 27.

³⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 46.

³⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 169.

³⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 182.

³⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5295, 110.

⁴⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 213.

⁴¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 178.

1.6.5. Tedkîk İçin Meclise Gönderildikten Sonra Muhafaza Edilen ve Dağıtılan Mushaflar

Meclisin kütüphanesinde bulunan Mushaflar ihtiyaç duyulan yerlere dağıtılmıştır. Bunlardan medrese öğrencilerine gönderilenler olduğu gibi askerlere dağıtılanlar da olmuştur. Hatta yabancı ülkelerde esir olan Müslüman askerlere de buradan Mushaf gönderilmiştir. Örneğin Avusturya Marhazank üsera karargâhında tutulan Rusyalı Müslümanlara dağıtılmak üzere elli Mushaf,⁴² İstihkâm Kıtaâtı ve Mevâki-i Müstahkeme ambarında görevli askerlere dağıtılmak üzere gümrüklerden müsadere edilmiş otuz Mushaf,⁴³ Karahisar-ı sahib Medresesi'nden talep edilen yüz Mushaf,⁴⁴ Medresetü'l-Mütehassısın Müdiriyyetinden talep edilen cüzler⁴⁵ ve Ders Vekâletinden talep edilen yüz Mushaf gümrüklerden müsadere edilerek meclis kütüphanesinde muhafaza edilen Mushaflardan karşılanmıştır.⁴⁶

1.6.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Heyetinin Kütüphanelerdeki Mesaisi

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisi görevlileri, meclisin kütüphanesinde ve diğer kütüphanelerde çalışmalar yapmıştır. Kurulduğu 1305 yılından itibaren haftada üç gün toplanan, diğer günlerde ise kütüphanelerde ilmî incelemelerde bulunan Meclis heyetinin artan iş yoğunluğu sebebiyle her gün mesaiye devam etmeleri kararlaştırılmış ise de ilmî araştırmaların kesintiye uğramaması için yine haftada üç gün bütün azaların toplanması, diğer günler ise nöbetleşe olarak sadece ikişer azanın mesaiye devam etmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁷ Bu sayede üyeler, haftanın birçok günü kütüphanelerde çalışarak ilmi birikimlerini artırmıştır.

⁴² MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 30.

⁴³ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 33.

⁴⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 42.

⁴⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 42.

⁴⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 49.

⁴⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 223.

1.6.7. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Binası Yangını

Şeyhülslâmlığın 1 Mayıs 1926 tarihinde maruz kaldığı yangından tüm birimler zarar gördüğü gibi Meclis de etkilenmiştir. Şeyhülslâmlıkta çıkan yangında eşya, kitap ve kıymetli eşyaların birçoğu yanmış ve bir kısmını da kaybolmuştur. Bu yangında Meclis-i Tedkîk-i Masâhif-i Şerîfe kütüphanesinden kaybolan ve polisçe ele geçirilip Şehzâde Polis merkezinde alıkonulan elli dört adet küçük boy Mushaf meclis başkâtibi Abdülkadir Efendi’ye teslim edilmiştir.⁴⁸

1.6.7.1. 1 Mayıs 1926 Tarihindeki Yangında Yanan Kitaplar

Harîk-i ahîrede meclisimizin zâyîatı ber-vech-i zîr tesbit edilmiştir.

Tablo 1.5: 1 Mayıs 1926 tarihindeki yangında ziyan olan eşya ve eserlerin listesi⁴⁹

Sıra No	Eşya/Eserin İsmi	Aded/Takım ⁵⁰	Cildi
1	Billurdan yazı takımı	2	
2	Âdi yazı takımı	2	
3	Makas	1	
4	Kalemtraş	1	
5	Kırmızı çukadan büyük seccade	1	
6	Kutu derûnunda ufak Mushaf-ı Şerif	379	
7	Mısır tab’ı az büyük [Mushaf]	300	
8	Bahriye Matbaasından kenarı tefsirli	1	
9	Emniyet Kütüphanesinin kenarı tefsirli	2	
10	Hükümetçe müsâdere edilen muhtelif Mushaflardan	31	
11	Âmâlû’l-vesâyâ Risâlesi	11	2
12	İrşâdü’l-gâfilîn	13	1

⁴⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5298, 8a.

⁴⁹ BOA, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin 1309-1327 yıllarına ait Karar Defteri*, 302.

⁵⁰ Adet/takım kısmında eserlerin daha önceki sıra numarası verilmiştir.

Sıra No	Eşya/Eserin İsmi	Aded/Takım ⁵⁰	Cildi
13	İslâmî Müdafa‘a	14	2
14	Ehâdis-i Erba‘în	17	2
15	Ukde-i İlâhiyyelerine bir nazar	18	1
16	Envârü’l-Behce	21	1
17	Ahîret Halleri	24	2
18	İ‘âne Pulu Tarifnamesi İkâzu’l-müminîn	26	1
	İkâkü’l-müminîn	28	2
19	El-İslâm ve’l-medeniyye	29	1
20	Esbâbü’n-nasr	30	1
21	Âmâliyü’l-ferâiz	32	1
22	İrgâmü’l-mürîd	33	1
23	İkâzü’r-ricâl ve’n-nisâ	40	1
24	İthâfü’t-tâlib	44	2
25	Şerh-i Duâ-i Ukâşe	45	1
26	Bedrü’t-tamâm	48	10
27	Boşnakça Risâle	51	1
28	Me’murîn Hakkında Talimatnâme	56	1
29	Tâlimü’l-ferâiz	57	1
30	Teshîlü’l-beyân	58	1
31	Telhîsü Usûli’l-fıkıh	63	1
32	Târihü’l-Kur’ân	69	2
33	Târifât-ı Kâşifiyye	66	1
34	Tedeyyün-i temevvün	68	1
35	Çeşkesçe Mevlîd-i Şerîf	85	1
36	Tahrim-i Nakli’l-cenâiz	76	1
37	Cevâhir-i Ferîde	87	1
38	Surre-i Muhteşeme	89	2
39	Hadîkatü’l-beyân	90	1
40	Cuma Namazı	83	1
41	Hilyetü’n-nâci	91	1
42	Hazine	97	1
43	Hutbe Mecmuası	100	1
44	Dâvetü’l-İslâm	102	1
45	Düstûr	103	1
46	Dürr-i Sencide	107	1
47	Hac Davetiyesi	109	1
48	Zahîretü’s-sâlihîn	114	1
49	Din Yolunda	113	1
50	Resm-i Kur’ân	117	1
51	Zükûr için İlmihâl	118	2
52	Resâil-i Medine	121	1
53	Risâletü’l-cihâd	123	2
54	Suallî ve Cevablî Tecvid	125	2

Sıra No	Eşya/Eserin İsmi	Aded/Takım ⁵⁰	Cildi
55	Sefâyin İşçilerine Rehber	126	1
56	Sâhih-i Müslim Cild-i Sâdis	129	1
57	Tarikü'n-necât	134	1
58	Amelî İlmihâl	140	1
59	Umdetü'l-hallân	141	1
60	Akîde-i İslâmiyye	142	1
61	Ahidnâme-i İsmail Hakkı	145	1
62	İlmî ve Amelî İlmihâl	150	2
63	Akîde-i Diniyye	144	1
64	Fütûhât-ı Ayniyye	151	1
65	Fünûn-ı Bahriyye	152	1
66	Katarât	153	2
67	Karabaş Tecvîdi	156	1
68	Ferâiz-i Seyyidi -Yazma-	163	1
69	Kenzü'r-ridâ'	167	1
70	Kürsi-i İslâm'dan Bir Hutbe	168	1
71	Mecmua-i Hakâikü'd-dekâik	185	1
72	Müdellet Tayfur -yazma-	178	1
73	Muhtasar İlmihâl	182	1
74	Muhtasar Dimâü'n-nisâ	183	1
75	Medeniyet İslâmla Olur	92	1
76	Muharrerât-ı Umûmiyye Mecmuası	202	1
77	Mirkat-i Akâid	203	2
78	Matbuât ve Matbaalar Kanunu	211	1
79	Mîzan-ı Âdil	213	1
80	Akâid Mecmuası	215	1
81	Acâib-i Kur'âniyye	220	1
82	Hicretten Evvel Ne Oldu	221	1
83	Nesrû'l-Leâli	223	1
84	Hüccetullah ale'l-âlemîn	230	1
85	Necmü'l-mühtedîn	241	1
86	Salavâtü's-sünâi	245	1
87	El-Burhânü'l-müsedded	246	1
88	Fihrist-i Kur'ân	249	1
89	Yeniyazı Hakkında Cevab	250	1
90	Ahkâmu'l-Kur'ân	349	2
91	Vahdet-i Vücûd	254	1
92	Kur'ân-ı Kerîm Tercümesi	256	1
93	Bulgar Vahşetleri	257	1
94	Bayram Namazları	258	1
95	Kurban Kesilmesine Dair Hutbe	273	1
96	Gülistân-ı Sâdî	277	1

Sıra No	Eşya/Eserin İsmi	Aded/Takım ⁵⁰	Cildi
97	Mevlüt Hakkında Hutbe	274	1
98	Dürr-i semin -Cava Lisanı-	283	1
99	Bedîatü'z-zaman	304	1
100	İbni Âbidin -Altıncı Cild-	324	1
101	Kemankeş Kütüphanesi Fihristi	330	1
102	Kütüphane-i Umûmî Fihristi	331	1
103	Lahazât -yazma-	338	1
104	Tecvîd	339	1
105	Umdetü'l-mürîd -Cava lisanıyla-	341	1
106	İsnâ Aşara Hutbesi	342	1
107	Nakl-i Mevtâ Hakkında	344	1
108	Türkiye'de Yunan Fecâyii	345	1
109	Günah Yükünü Taşıyanlara Hutbe	346	1
110	Tomar Turuk-ı aliyyeden Melamilik	351	2
111	Otuz iki Farz Risalesi	352	2
112	İsa Aleyhisselâmın Babası Var mıydı?	353	2
113	Dürr-i Sâdeyn -Kürtçe-	356	1
114	Külliyattan Birinci Kitap	359	1
115	Ulûm-ı Şer'îyye ve Asrî Müceddidler	362	1
116	Tomardan İkinci Kitap	364	1
117	Yunan Mezâlîmi	368	1
118	Yunan Mezâlîmi	369	1
119	Tehzîbü'l-Hitâb	372	2
120	Yeni Zihniyetler	373	2
121	Şemme	374	2
122	Külliyat-ı Hazret-i Hüdâî	375	2
123	Habbe	373	1
124	Tomar'dan Halvetiye Silsileleri	378	1
125	Ravzatü'l-Efkâr	383	1
126	Hikmet-i Teşrî	385	1
127	Memurinin Sûret-i Hareketleri	387	2
128	Mazâmin	388	1
129	İhyâ-yı İlâhi	392	1
130	Risâletü'l-Besmele	392	1
131	Teshîl-i Kıraat	393	1
132	Câmiü's-sağîr	337	1
133	Buhari-i Şerîf	128	1

Harîk-i âhirde meclisimizin zâyîatı ber-vech-i bâlâ beş kalem eşya ile muhtelif kıtada yedi yüz otuz beş aded Mushaf ve yirmi yedisi ikişer nüsha olmak

üzere cem'an yekûn yüz kırk dokuz aded kütüb ve resâilden ibâret olduğu tasdîk olunur.

Fî 3 Zilhicce 1344/[14 Haziran sene 1926].

Reis: Mehmed Râsim, Aza: Hüseyin Hilmi, Aza: Hakkı, Başkâtıp: Abdülkadir

1.7. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Arşiv Kaynakları

1.7.1. Osmanlı Arşivi/Diyanet İşleri Başkanlığındaki Meclisin Defterleri

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Diyanet İşleri Başkanlığından Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivine devredilen 7 adet defteri bulunmaktadır. Defterlerin isimleri ve içeriğine ilişkin bilgilere aşağıda değinilmiştir.

1.7.1.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin 1329/1911-1939 Yıllarına Ait Karar Defteri

Meclis'in 1329/1911-1939 yıllarına ait aldığı kararları içeren bu defter 316 sayfadır. 308. sayfadan itibaren Latin harfleriyle kaydedilmiştir.

“Numara, Sahife, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Karar Defteri, Müdekkiki” başlıklarıyla matbu form halinde hazırlanan defterin 30-32. sayfalarında meclisin 18 Safer 1330/7 Şubat 1912 tarihli talimatnamesi, 115-119. sayfalarında meclisin 16 Haziran 1330/29 Haziran 1914 tarihli nizamnamesi, 123 ve 124. sayfaları arasındaki ek sayfalarda meclise incelenmek üzere havale edilen makalelerin listesi, 186-188. sayfalarında meclisin 5 Kânûn-i sâni 1336/5 Ocak 1920 tarihli nizamnamesi, 196-204. sayfalarında meclisin “el-Cerh ve't-tadil ale'l-izah ve't-tasil” ile ilgili hazırladığı beyanatı, 218. sayfada Meclisin Mushaf ve Ceride-i ilmiyedeki yazılarla ilgili Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye'ye gönderdiği tezkiresi, 239-342. sayfalarında meclisin 26 Şubat 1338/26 Şubat 1922 tarihli talimatnamesi, 292-293. sayfasında meclisin 25 Ağustos 1340/25 Ağustos 1924 tarihli talimatnamesi ve

302. sayfasında 1926 yılındaki yangında zâyi olan meclis kütüphanesindeki kitapların listesi yer almaktadır.

تذکره مصاحف و مؤلفات شرعیه مجلس شورای اسلامی	مقدّمه	تذکره مصاحف و مؤلفات شرعیه مجلس شورای اسلامی
هنا بر این تذکره		
۴۰۸	سینا	سینا
۴۰۹	سینا	سینا
۴۱۰	سینا	سینا
۴۱۱	سینا	سینا
۴۱۲	سینا	سینا
۴۱۳	سینا	سینا
۴۱۴	سینا	سینا
۴۱۵	سینا	سینا
۴۱۶	سینا	سینا
۴۱۷	سینا	سینا
۴۱۸	سینا	سینا
۴۱۹	سینا	سینا
۴۲۰	سینا	سینا
۴۲۱	سینا	سینا
۴۲۲	سینا	سینا
۴۲۳	سینا	سینا
۴۲۴	سینا	سینا
۴۲۵	سینا	سینا
۴۲۶	سینا	سینا
۴۲۷	سینا	سینا
۴۲۸	سینا	سینا
۴۲۹	سینا	سینا
۴۳۰	سینا	سینا
۴۳۱	سینا	سینا
۴۳۲	سینا	سینا
۴۳۳	سینا	سینا
۴۳۴	سینا	سینا
۴۳۵	سینا	سینا
۴۳۶	سینا	سینا
۴۳۷	سینا	سینا
۴۳۸	سینا	سینا
۴۳۹	سینا	سینا
۴۴۰	سینا	سینا
۴۴۱	سینا	سینا
۴۴۲	سینا	سینا
۴۴۳	سینا	سینا
۴۴۴	سینا	سینا
۴۴۵	سینا	سینا
۴۴۶	سینا	سینا
۴۴۷	سینا	سینا
۴۴۸	سینا	سینا
۴۴۹	سینا	سینا
۴۵۰	سینا	سینا
۴۵۱	سینا	سینا
۴۵۲	سینا	سینا
۴۵۳	سینا	سینا
۴۵۴	سینا	سینا
۴۵۵	سینا	سینا
۴۵۶	سینا	سینا
۴۵۷	سینا	سینا
۴۵۸	سینا	سینا
۴۵۹	سینا	سینا
۴۶۰	سینا	سینا
۴۶۱	سینا	سینا
۴۶۲	سینا	سینا
۴۶۳	سینا	سینا
۴۶۴	سینا	سینا
۴۶۵	سینا	سینا
۴۶۶	سینا	سینا
۴۶۷	سینا	سینا
۴۶۸	سینا	سینا
۴۶۹	سینا	سینا
۴۷۰	سینا	سینا
۴۷۱	سینا	سینا
۴۷۲	سینا	سینا
۴۷۳	سینا	سینا
۴۷۴	سینا	سینا
۴۷۵	سینا	سینا
۴۷۶	سینا	سینا
۴۷۷	سینا	سینا
۴۷۸	سینا	سینا
۴۷۹	سینا	سینا
۴۸۰	سینا	سینا
۴۸۱	سینا	سینا
۴۸۲	سینا	سینا
۴۸۳	سینا	سینا
۴۸۴	سینا	سینا
۴۸۵	سینا	سینا
۴۸۶	سینا	سینا
۴۸۷	سینا	سینا
۴۸۸	سینا	سینا
۴۸۹	سینا	سینا
۴۹۰	سینا	سینا
۴۹۱	سینا	سینا
۴۹۲	سینا	سینا
۴۹۳	سینا	سینا
۴۹۴	سینا	سینا
۴۹۵	سینا	سینا
۴۹۶	سینا	سینا
۴۹۷	سینا	سینا
۴۹۸	سینا	سینا
۴۹۹	سینا	سینا
۵۰۰	سینا	سینا

Şekil 1.1: Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin 1329/1911-1939 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 1

مد و مستحق	تقریر مصاحف و مؤلفات شرعیہ مجلسک فراروقی	صفحہ	نومبر
Saye 3280 4241	Istanbul müftülüğüne		
20/10/1338 Tarih ve 878 sayılı yazınıza karşılıktır . Mushaflar tetkik heyetinin haftada ancak üç gün vazifeleri başına gelerek diğer guler gelmemekte oldukları anlaşılmış olan gıdan memurin kamununun 51 inci maddesi müccebince vazife lerine diğer memurin misilli her gün saati mesaide devam etmeleri ve etmedikleri takdirde haklarında muamele-i kamuniyyeye ye teressül olunacağını tebliği temenni olunur Dıyanet işleri reisi n A. Hamdi Akseki H. Cemaat Bey Abdulkader			
Saye 198	Istanbul müftülüğüne		
Mushaflar tetkik Hey'etince görölüp kap'ına müsade edilen masahifi şerifenin bundan Bağle Her matlu'unun dan mücillet olarak itaişer adedinin dairesimiz kütüphane esinde lelundurulmasına lüzum görüldüğünden Kay fiyetin icap edenlere tebliği ve leunun maksamımızla usul itlikaze lüzumun leyan olunur 31-5-1339 Dıyanet işleri reisi A. Hamdi Akseki Beşim 2-6-1339 479			

Şekil 1.2: Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin 1329/1911-1939 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 2

The image shows two pages from a handwritten ledger book. The left page is numbered 1 and the right page is numbered 2. Both pages have multiple columns with handwritten entries in Arabic script. The entries include numbers, dates, and descriptions. The right page has a large handwritten note at the bottom right.

Şekil 1.4: Mushafları İnceleme Kurulunun 1946-1973 Yıllarına Ait Kayıt Defterinden Örnek Sayfalar -2

1.7.1.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Karar Defteri

29 Zilhicce 1306-27 Şaban 1327/26 Ağustos 1889-13 Eylül 1909 tarihlerinde meclisin aldığı kararları ihtiva eden 177 sayfalık bir defterdir.

Ayrıca “evrak numarası, karar numarası, târih-i havale, mahall-i vürûdu, hülâsa-i evrâk, karar-ı meclis ve mülahazât” başlıklarıyla matbu form şeklinde hazırlanan aynen kayıt defteridir.

T. C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Mushafları İnceleme
Kurulu Başkanlığı
SAYI : 11/221/

95

11 TEMMUZ 1991

95

KONU : Mushaf-ı Şerif.

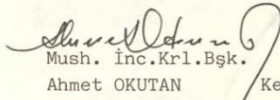
KARAR TARİHİ:10.7.1991
KARAR NO :12

Kılıç kitabeve adına Gazi KILIÇASLAN'ın 30.7.1990 tarihli dilekçesi ekinde Kurulumuza sunulan ve basımı için incelenerek mühürlenmesi istenmiş bulunan H.Rıza hattı orta boy Mushaf-ı Şerif'e ait formalarda tespit edilen hata ve eksikliklerin düzeltilmesi adigeçenden istenmiş ve hatasız olarak basımı sağlanmıştır

12.6.1991 tarihli dilekçeyle Kurulumuza ulaşan sözkonusu Mushaf-ı Şerif'in son şekli üzerinde yeniden yapılan incelemede ise hat, nokta, hareke ve secavend bakımından herhangi bir hata ve eksikliğin kalmadığı görülmüştür.

Sonuç olarak;

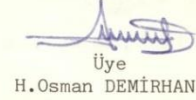
H.Rıza hattı orta boy Mushaf-ı Şerif'e Kurulumuzca 418 tasdik numarası verilererek 50.000 adetinin mühürlenmesinin uygun olacağı kanaatiyle durumun Başkanlık Makamına arz edilmesine karar verildi.

Mush. İnc.Krl.Bşk.
Ahmet OKUTAN

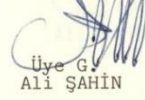
Üye
Kenan TAŞKAN

Üye
Nevzat BÜYÜKSARIKULAK

Üye
Sabri GÜNEŞ

Üye
H.Osman DEMİRHAN

(Bulunmadı)
Üye G.
Turhan BAYCAN

Üye G.
Ali ŞAHİN

O L U R

17.7/1991

Prof. Dr. Mustafa Said YAZICIOĞLU
Diyanet İşleri Başkanı

Şekil 1.8: Mushafları İnceleme Kurulunun 1985-1991 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 2

1.7.1.5. Mushafları İnceleme Kurulunun 1982-1996 Yıllarına Ait Karar Defteri

Bu defter Mushafları İnceleme Kurulu ismiyle kayıtlıdır. 1982-1996 yıllarında kurulun aldığı kararları ihtiva etmekte olup 93 sayfadır.

T. C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
ANKARA

Mushafları İnceleme
Kurulu Başkanlığı
SAYI : B.02.1.1.DİB.0.11-221/ 6 17 OCAK 1992

KONU : Mushaf-ı Şerif

KARAR TARİHİ: 16.1.1992
KARAR NO : 1

Temel neşriyat adına Necat KAHRAMAN'ın 7.10.1991 tarihli dilekçesi ekinde Kurulumuza sunulan ve basımı için incelenerek mühürlenmesi istenmiş bulunan H.Osman hattı orta boy Mushaf-ı Şerif'e ait formalarda tespit edilen hata ve eksiklikler adigeçene bildirilerek düzeltilmeleri istenmiştir.

19.12.1991 tarihli dilekçeyle Kurulumuza ulaşan sözkonusu Mushaf-ı Şerif'in son şekli üzerinde yeniden yapılan incelemede tespit edilen hata ve eksiklikler adigeçene bildirilerek düzeltilmeleri ile Kurula ibrazı temin edilmiş ve hat, nokta, hareke ve secavend bakımından herhangi bir hatanın kalmadığı görülmüştür.

Sonuç olarak;

H.Osman hattı orta boy Mushaf-ı Şerif'e Kurulumuzca 424 tasdik numarası verilerek 50.000 adetinin mühürlenmesinin uygun olacağı kanaatiyle durumun Başkanlık Makamına arz edilmesine karar verildi.

Mush.İnc.Krl.Bşk.
Ahmet OKUTAN

Üye
Kenan TAŞKAN

Üye
Nevzat BÜYÜKSARIKULAK

Üye
Sabri GÜNEŞ

Üye
Osman DEMİRHAN

Üye
Turhan BAYCAN

Üye
Ali ŞAHİN

O L U R
16/1/1992
Mehmet Nuri YILMAZ
Diyanet İşleri Başkan V.

Mehmet Nuri YILMAZ
Diyanet İşleri Başkan V.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nun 10.02.2020 tarih ve 42812791-403.02.05-6.140306 sayılı yazısına istinaden Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından dijitalleştirilmiştir.

Şekil 1.9: Mushafları İnceleme Kurulunun 1982-1996 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 1

T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Mushafları İnceleme Kurulu Başkanlığı

SAYI :B.02.1.DİB.0.11.221/155

11.11.1996

KONU :Mushaf-ı Şerif

KARAR TARİHİ : 07.11.1996

KARAR NO : 16

Emek Ofset adına Faruk BAHÇECİ'nin 16.09.1996 tarihli dilekçesi ekinde Kurulumuza sunulan ve basımı için incelenerek mühürlenmesi istenmiş bulunan H.Osman hattı orta boy mealli Mushaf-ı Şerif'e ait formalarda tesbit edilen hata ve eksiklikler adigeçene bildirilerek düzeltilmeleri istenmiştir.

30.10.1996 tarihli dilekçe ekinde Kurulumuza sunulan sözkonusu mealli Mushaf-ı Şerif'in son şekli üzerinde yeniden yapılan incelemede tesbit edilen hata ve eksiklikler adigeçene bildirilerek düzeltilmeleri ile Kurula ibrazı temin edilmiş ve hat, nokta, hareke ve secavend bakımından herhangi bir hatanın kalmadığı görülmüştür.

Sonuç olarak;

H.Osman hattı orta boy mealli Mushaf-ı Şerif'e Kurulumuzca 515 tastik numarası verilerek 50.000 adetinin mühürlenmesinin uygun olacağı kanaatiyle durumun Başkanlık Makamına arz edilmesine karar verildi.

Mush.İnc.Krl.Bşk.

Ü y e

Ü y e

Ü y e

Çetin KARAMAN

Kenan TAŞKAN

Nevzat BÜYÜKSARIKULAK

Sabri GÜNEŞ

H.Osman DEMİRHAN

(İzinli)
Ü y e

Ü y e

Ü y e

H.Osman DEMİRHAN

Turhan BAYCAN

Ali ŞAHİN

Ekrem ATALAY

Ü y e

Ü y e

Ü y e

Ahmet ANLATAN

Hasan YEŞİLLER

Halil TENGİR

OLUR

07.11/1996

Mahmut BURGÜR

Diyamet İşleri Başkan V.

Başkan Yardımcısı

Diyamet İşleri Başkanlığı'nın 10.02.2020 tarih ve 42612791-805.02 sayılı kararı ile Arşivleri Başkanlığı tarafından dijitalleştirilmiştir.

Şekil 1.10: Mushafları İnceleme Kurulunun 1982-1996 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 2

1.7.1.6. Mushafları İnceleme Kurulunun 1983-1984 Yıllarına Ait Karar Defteri

1983-1984 yıllarında kurulun aldığı kararları ihtiva eden bu defter 40 sayfadır.

T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
A N K A R A

Mushafları İnceleme
Kurulu Başkanlığı

KONU:Kur'an-ı Kerim. 22.2.1983

K A R A R
1

Kur'an-ı Kerim basıcılarından, Abdullah Şenyıldız tarafından 10.8. 1982 tarihli dilekçeleri ile Kayışzade H.Osman hattı 15 satırlı ortaboy dışdan dışa (21,2x11,8)cm eb'adında 1.baskı Kur'an-ı Kerim'le ilgili 18 adet forma Kurulumuza sunulmuştur.

Yapılan müzakerelerde Kurul Başkan V.Turhan Baycan Kurul Üyelerinden Ali Şahin, Sabri Güneş, ve Şükür Şükür hazır bulundular.

Toplantı sonunda;

- 1-İstanbul'da mukim Şenyıldız Yayınevi sahibi Abdullah Şenyıldız tarafından meddilaazım, meddimuttasıl ve secaventlerin kırmızı renkte basacağına bildirdiği Kayışzade H.Osman hattı Kur'an-ı Kerim'le ilgili 18 adet prova formalarının tetkik usulüne göre hazırlanması ve hat itibariyle de basıma elverişli olması nedeniyle sözkonusu özelit prova formalarının tetkikine başlanmasına,
- 2-Daha önce Kur'an-ı Kerim baskılarında başatılı olduğu gözönüne alınarak, ellibin (50.000) adet baskı talebinin ancak enaz 60 gramlı kâğıda bastırılması şartıyla basımına izin verilmesine,
- 3-Verilen ellibin (50.000) adet baskı izninin basıcı tarafından bir defada bastırılmadığı takdirde baskı hakkını kullanma süresince yapılan her baskı sonucunda mücellet nushalardan 2 adet Kurulumuza ibraz edilmesine,
- 4-Sözkonusu Kur'an-ı Kerim prova formalarının Kurulumuzun tetkikinden sonra, Kurul Başkanınca verilecek basıla onayı ile her formanın basımına geçilmesine,
- 5-Diyamet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme Kurulu ile ilgili Yayın yönetmeliğinin âmir hükümlerine ve prensiblerine sonuna kadar uyulmasına,
- 6-37.formanın basımına müteâkip Kurul Başkanınca ketebe sahifesi tertiplenerek yeni seri numarası verilmesine,
- 7-Ketebe sahifesi (mühür tablosu) nin Mushaf-ı Şerif'in son surelerin karşısına gelecek şekilde tanzim edilmesine,
- 8-Mushaf-ı Şerif'in basım işleri tamamlandıktan sonra yönetmelik gereği 10 adet Kurulumuza getirilmesine,
- 9-Kurulumuzca son mücellet nusha üzerinde yapılan incelemede, montaj, yükleme, dizgi, harman, tertip, kırım ve baskı yönünden her hangi bir hatanın meydana gelip gelmediğine dair müsbet veya menfi rapor neticesinin adı geçen müesseseye bildirilmeden Mushaf-ı Şerif nushalarının ciltlenmemesine,
- 10-Kurulumuzun müsbet raporundan sonra ketebe sahifelerinin mühürlenebiliceğine,
- 11-Kur'an-ı Kerim basımında her türlü titizliğe rağmen dizgi, harman, yükleme, kırım, tertip ve basım safhalarında azda olsa hatalar olabileceğinden, hatalı olarak okuyucuya intikâl eden Mushaf-ı Şerif'ler olduğu takdirde sahiplerince müesseseye müracaatları durumunda, zaman aşımı ve fiyat farkı gözetmeksizin adıgeçen basıcı tarafından doğru olan nushalarla değiştirilmesine gerektiğine, 22.2.1983 tarihinde ittifakla karar verilmiştir.

Turhan Baycan
Kurul Başkan V.

Üye
S. GÜNEŞ

Üye
Ş. ŞÜKRÜ

Diyamet İşleri Başkanlığı'nın 10.02.2020 tarih ve 42612791-805.05-E-100000 sayılı yazısına istinaden Devlet İktisadî ve Sosyal Bilimler Bakanlığı tarafından dijitalleştirilmiştir.

Şekil 1.11: Mushafları İnceleme Kurulunun 1983-1984 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar -1

T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
ANKARA

Mushafları İnceleme
Kurulu Başkanlığı

SAYI : 1/

KONU: Kur'an-ı Kerim

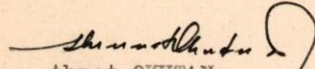
Karar tarihi: 17.12.1984
Karar No : 19

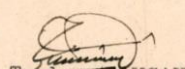
Esma yayınlarından Mustafa VARLI'nın 28 Eylül 1984 tarihli dilekçesi ile bastırmak istediği Kayışzade Hafız Osman hattı 15 satırlı, içten içe (16,3x8,8) cm. ebadında 1.baskı orta boy Kur'an-ı Kerim'e ait 5 adet ozalit prova formaları incelemek üzere Kurulumuz 17.12.1984 tarihinde toplanmıştır.

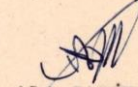
Yapılan incelemede:

5 adet ozalit prova formaların bütün sahifelerinde harf ve hareketlerin zayıf, cezm ve bazı harflerin gözleri kapalı olduğu görülmüştür.

Bu itibarla, söz konusu Kur'an-ı Kerim'in prova formalarının bu şekliyle incelenmesinin mümkün olamayacağına ve belirtilen eksikliklerden arındırılarak en iyi şekilde hazırlanacak olan formaların Kurulumuza yeniden sunulmasına ittifakla karar verildi.

Ahmet OKUTAN
Mus.İnc.Krl.Bşk.

Turhan BAYCAN
Üye

Ali SAHİN
Üye

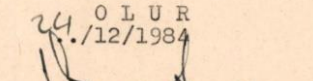

Cihat DURMUŞ
Üye

Mehmet BERBER
Üye V.

Celâl NİŞANCI
Üye V.

(izinli)
Sabri GÜNEŞ
Üye V.

(izinli)
Süleyman KOCATÜRK
Üye V.

O L U R
24./12/1984

Dr.Tayyar ALTIKULAÇ
Diyanet İşleri Başkanı

Şekil 1.12: Mushafları İnceleme Kurulunun 1983-1984 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar -1

1.7.1.7. Mushafları İnceleme Kurulunun 1997-2001 Yıllarına Ait Karar Defteri

1997-2001 yıllarında kurulun aldığı kararları ihtiva eden bu defter 86 sayfadır.

T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Mushafları İnceleme Kurulu Başkanlığı

SAYI : B.02.1.DİB.0.11.221/120 21.5.1997

KONU : Mushaf-ı Şerif

KARAR TARİHİ : 20.05.1997

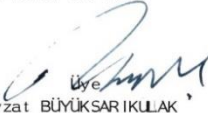
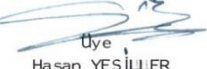
KARAR NO : 9

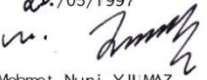
Çile Yayınevi adına Mevkuat SERT'in 15.02.1995 tarihli dilekçesi ekinde Kurulumuza sunulan ve basımı için incelenerek mühürlenmesi istenmiş bulunan Hamit AYTAÇ hattı küçük boy mealli Mushaf-ı Şerif'e ait formlarda tesbit edilen hata ve eksiklikler adigeçene bildirilerek düzeltilmeleri istenmiştir.

01.05.1997 tarihli dilekçe ekinde kurulumuza sunulan sözkonusu mealli Mushaf-ı Şerif'in son şekli üzerinde yeniden yapılan incelemede tesbit edilen hata ve eksiklikler adigeçene bildirilerek düzeltilmeleri ile Kurula ibrazı temin edilmiş ve hat, nokta, hareke ve secavend bakımından herhangi bir hatanın kalmadığı görülmüştür.

Sonuç olarak;

Hamit AYTAÇ hattı küçük boy mealli Mushaf-ı Şerif'e Kurulumuzca 528 tasdik numarası verilerek 50.000 adetinin mühürlenmesinin uygun olacağı kanaatiyle durumun Başkanlık makamına arz edilmesine karar verildi.

 Mush. İnc. Krl. Bşk. Çetin KARAMAN	 Üye Kenan TAŞKAN	 Üye Nevzat BÜYÜKSARIKULLAK	 Üye Sabri GÜNEŞ
 Üye H. Osman DEMİRHAN	 Üye Turhan BAYCAN	 Üye ATT ŞAHİN	 Üye Ekrem ATALAY
 Üye Ahmet ANLATAN	 Üye Hasan YEŞİLLER	 Üye Halil TENGİR	

OLUR
20.05/1997

Mehmet Nuri YILMAZ
Diyanet İşleri Başkanı

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 10.02.2020 tarih ve 42612791-605.02.05-E.145396 sayılı yazısına istinaden Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından dijitalleştirilmiştir.

Şekil 1.13: Mushafları İnceleme Kurulunun 1997-2001 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 1

**T.C.
BAŞBAKANLIK
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Mushaf-ı İnceleme Kurulu Başkanlığı**

SAYI : B.02.1.DİB.0.11.221/27
KONU: Mushaf-ı Şerif
KARAR TARİHİ : 25/01/2001
KARAR NO : 03

26/01/2001

İLGİ : a) İslami Kitabevine ait 29/05/2000 tarihli dilekçe.
b) İslami Kitabevine ait 06/07/2000 tarihli dilekçe
c) İslami Kitabevine ait 08/01/2001 tarihli dilekçe.
d) 08/01/2000 tarih ve B.02.1.DİB.0.11-070-2 sayılı Başkanlık Onayı.

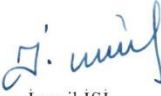
İslami Kitabevi ilgi (a) ve (b) dilekçeleri ekinde Kurulumuza basımı için sunduğu Hasan Rıza Hattı orta boy Mushaf-ı Şerif'e ait formalar Kurulumuz tarafından incelenmiştir.

Yapılan birinci, ikinci ve son şekil incelemelerde tespit edilen hata ve eksiklikler ilgili yayınevi tarafından düzeltilerek söz konusu Mushaf-ı Şerif basım aşamasına getirilmiş ve 598 tasdik numarası verilmiştir.

İslami Kitabevi ilgi (c) dilekçesi ile basım aşamasına gelen bu Mushaf-ı Şerif'i gerek basım teknikleri, gerekse cilt ve buna benzer diğer teknik yönlerden ülkemize nazaran daha üstün gördüğü İtalya'nın Milano şehrinde basmak ve basıma nezaret etmek için Kurulumuzdan bir Üyenin görevlendirilmesini talep etmiş olup, ilgi (d) Başkanlık Onayı ile de Kurulumuzdan Üye Turhan BAYCAN görevlendirilmiştir.

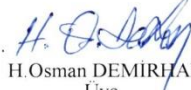
Sonuç olarak;

İslami Kitabevine ait Hasan Rıza Hattı 598 tasdik numaralı orta boy Mushaf-ı Şerif, Üye Turhan BAYCAN'ın nezaretinde İtalya'nın Milano şehrinde bulunan MİK matbaası tarafından 10.000- adet basılmış olup, mühürlenmesinin uygun olacağı kanaatıyla durumun Makamınıza arz edilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

İsmail İŞİ
Mush.Inc.Krl.Bşk.

Kenan TAŞKAN
Üye

Sabri GÜNEŞ
Üye

H. Osman DEMİRHAN
Üye

Turhan BAYCAN
Üye

(İzinli)
Ali ŞAHİN
Üye

Hasan YEŞİLLER
Üye

Halil TENGİR
Üye

Mehmet GÖKTEPE
Üye

Davut KAYA
Üye

OLUR
25/01/2001

Mehmet Nuri YILMAZ
Diyamet İşleri Başkanı

Diyamet İşleri Başkanlığı'nın 10.02.2020 tarih ve 42612791-805.02.05-E.145396 sayılı yazısına istinaden Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından dijitalleştirilmiştir.

Şekil 1.14: Mushaf-ı İnceleme Kurulunun 1997-2001 Yıllarına Ait Karar Defterinden Örnek Sayfalar - 2

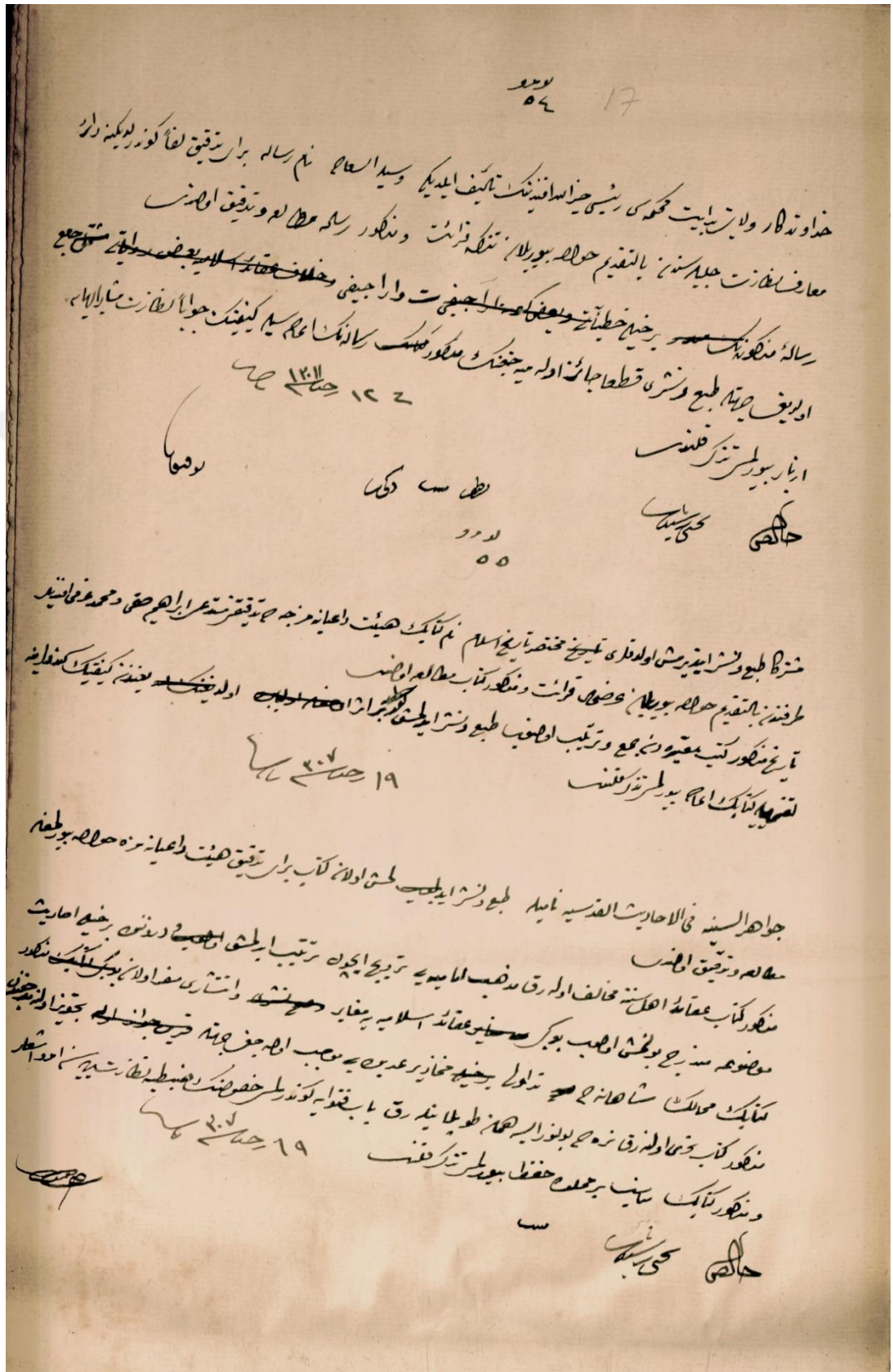
1.7.2. İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivindeki Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Defterleri

Meşihat Arşivinde Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisine ait zimmet defteri, evâmir ve mazbata kayıt defteri, Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyyenin basılmadan önce incelenecek risale ve kitapların isim listesi ve meclis kütüphanesindeki kitapların listesini içeren defter, meclise gönderilen cüzlerin tedkîkini içerir defter, Mektûbî Kaleminden meclise gönderilen evâmir, tezâkir ve tamimlerin kaydedildiği defter, meclisin karar hülâsa defteri, evrak kayıt defterleri, Maarif Nezaretinden Şeyhülislâmlığa gönderilen evrakın kayıt defteri olmak üzere Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin işleyiş ve kararlarıyla ilgili toplamda 15 adet defteri bulunmaktadır.⁵¹ Bu defterlerle ilgili bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

1.7.2.1. 1784 Demirbaş Numaralı Karar Defteri

Meclis'in bu defteri 2 Zilhicce 1306/30 Temmuz 1889-11 Şaban 1315/5 Ocak 1898 tarihlerini ihtiva etmekte olup 185 sayfadır. Meclise incelenmek üzere gönderilen kitapların basımına müsaade edilip edilmediği bilgisiyle basımı uygun görülmeyenlerin reddedilme gerekçelerini içermektedir.

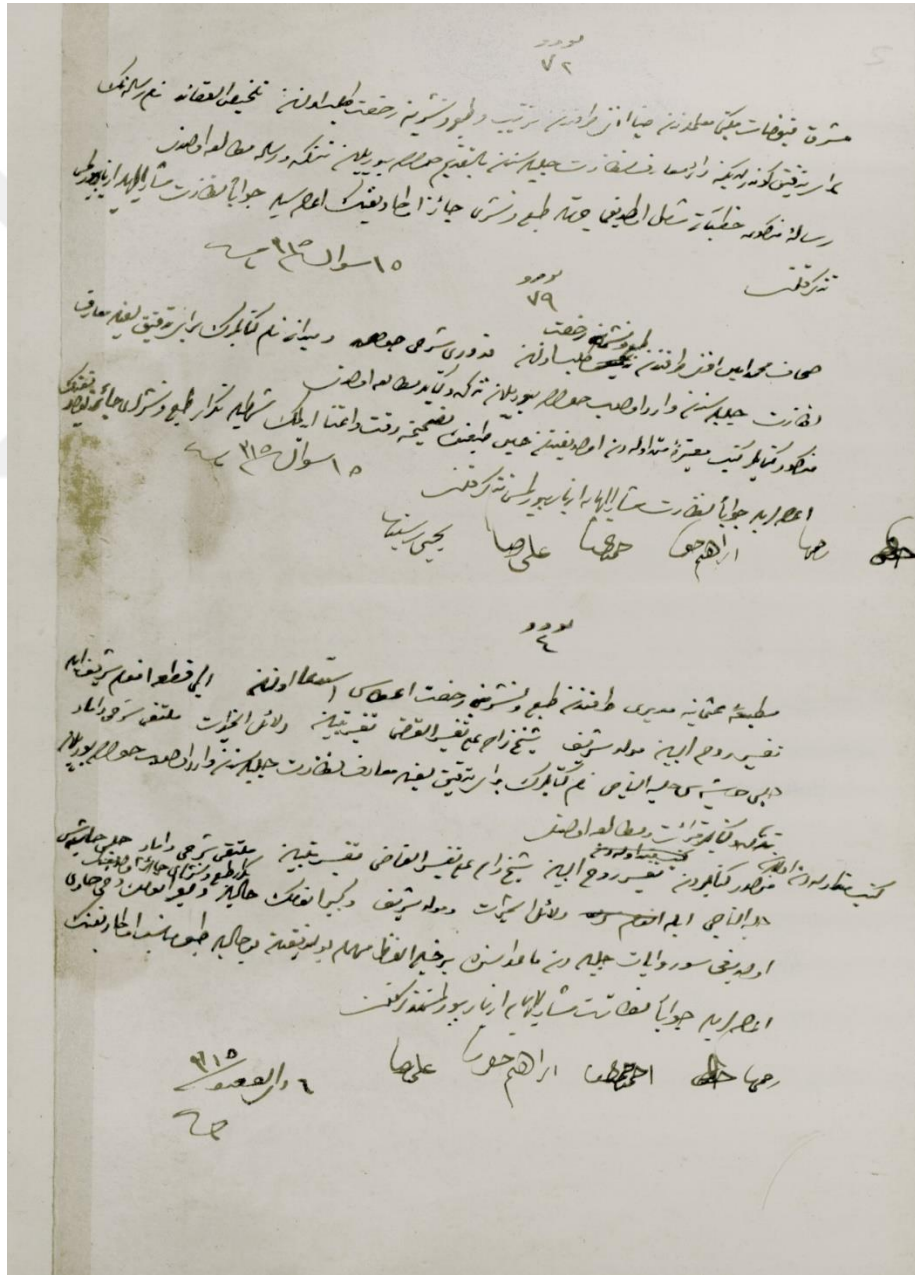
⁵¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 1785, 1786, 1509, 3194, 5290-5299.

Şekil 1.15: 1784 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar

1.7.2.2. 1785 Demirbaş Numaralı Karar Defteri

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin bu defteri, 161 sayfa olup 17 Ramazan 1315-27 Muharrem 1325/9 Şubat 1898-12 Mart 1907 tarihlerini ihtiva eder. Meclise incelenmek üzere gönderilen kitapların basımına müsaade edilip edilmediği bilgisiyle basımı uygun görülmeyenlerin reddedilme gerekçelerini içerir. Defterde toplam 682 karar bulunmaktadır.

Şekil 1.16: 1785 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar

1.7.2.3. 1788 Demirbaş Numaralı Karar Defteri

Meclis'in bu defteri, 26 Recep 1307-11 Zilkâde 1323/18 Mart 1890-7 Ocak 1906 tarihleri arasında mecliste incelenen Mushafların sayı, matbaa ve hattat bilgilerini, hediye edilen Mushafların sayılarını, meclis azaları ve hafız-ı kurâların tayinleri ile ilgili 159 kararı ihtiva etmektedir.

“Mushaf-ı Şerif, cüz, mahall-i vürûdu, târih-i vürûdu, târih-i iâde ve mûlahazât” başlıklarıyla bir cetvel formatında hazırlanan defter, serinin diğer defterlerinden muhteva olarak farklılık arz etmektedir.

The image shows two pages from a handwritten register. Each page contains a table with several columns. The columns are labeled in Ottoman Turkish: 'ملاحظات' (Observations), 'تاریخ ورود' (Date of Arrival), 'تاریخ خروج' (Date of Departure), 'نوع' (Type), 'جزء' (Part), 'مصف' (Scribe), and 'مشتبه' (Suspect). The entries are written in Ottoman Turkish script. The left page has a large entry under 'ملاحظات' starting with 'ملاحظات' and 'ملاحظات'. The right page has a large entry under 'ملاحظات' starting with 'ملاحظات' and 'ملاحظات'. The tables are filled with handwritten text, including dates and names.

Şekil 1.17: 1788 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar

1.7.2.4. 5289 Demirbaş Numaralı Kayıt Defteri

Meclis'in bu defteri, 8 Rebîülevvel 1309/12 Ekim 1891-12 Kânûn-i sâni 1927 tarihler arasında meclise gelen evrakın kaydedildiği defterdir.

“Evrak numarası, cins-i evrak, sahib-i imza, melfûfâtı, târih-i havâle, târih-i vusûlü, târih-i iâde, karar numarası, karar tarihi, imza mahalli, mûlahazât”

başlıklarıyla matbu bir çizelge formatında hazırlanan defter 45 varaktır. Meclis'in Şeyhülislâmlık ve devletin diğer resmî kurumlarından hangileriyle yazışma yaptığını tespit etme açısından oldukça mühim kayıtlardır.

Şekil 1.18: 5289 Demirbaş Numaralı Kayıt Defterinden Örnek Sayfalar

1.7.2.5. 5290 Demirbaş Numaralı Evâmîr Defteri

Meclis'in bu defteri, "Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Evâmîr Defteridir" serlevhası ve "Sıra numarası, tarihi, numarası, mahall-i vürûdu" başlıklarıyla bir cetvel formatında hazırlanmış olup 38 sayfadır. Hem Meclis'in hem de devletin diğer müesseselerinin talimat ve nizamnamelerini içermektedir.

Defterde, Şeyhülislâmlığın tüm birimleriyle ilgili 28 Nisan 1330-21 Teşrîn-i evvel 1337/11 Mayıs 1914-21 Ekim 1921 tarihleri arasındaki tamim, nizamname ve evamir kayıtları bulunmaktadır.

نمبر	عدد	اسم	نوع	ملاحظات	تاريخ
١٩٩	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	١٩٩٩
٢٠٠	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠٠٠
٢٠١	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠٠١
٢٠٢	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠٠٢
٢٠٣	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠٠٣
٢٠٤	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠٠٤
٢٠٥	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠٠٥
٢٠٦	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠٠٦
٢٠٧	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠٠٧
٢٠٨	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠٠٨
٢٠٩	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠٠٩
٢١٠	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠١٠
٢١١	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠١١
٢١٢	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠١٢
٢١٣	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠١٣
٢١٤	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠١٤
٢١٥	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠١٥
٢١٦	١	مطبوعه	مطبوعه	مطبوعه	٢٠١٦

Şekil 1.20: 5291 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar

1.7.2.7. 5292 Demirbaş Numaralı Kayıt Defteri

Meclis'in bu defteri, 13 Nisan 1327/26 Nisan 1911-29 Haziran 1945 tarihleri arasında mecliste incelenen Mushaf ve cüzlerin miktarları, sayfa sayıları ve cüzlerin basıldığı matbaa bilgilerini içerir. Defter 352 sayfalık bir kayıt defteridir.

“Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisine berây-ı tedkîk irsal olunan eczâ-yı şerîfenin kayıt defteri” serlevhası ve “numara, matbaası, esâmî, sahîfe, birinci yüz, ikinci yüz, târih-i vürûdu, tashihan îade, tab için îade, mûlahazât” gibi başlıklarıyla matbu form tarzında hazırlanmıştır. Bu defter, mecliste incelenen cüzlerin sayısını ve Mushafların basımını yapan matbaaları tespit etme açısından önemli bir kaynaktır.

Şekil 1.21: 5292 Demirbaş Numaralı Kayıt Defterinden Örnek Sayfalar

1.7.2.8. 5293 Demirbaş Numaralı Karar Defteri

Meclis'in bu defteri, 1 Eylül 1330-19 Haziran 1338/14 Eylül 1914-19 Haziran 1922 tarihlerini ihtiva etmekte olup 223 sayfadır. Defterde 383 kayıt yer almaktadır. “Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şerîyye, Târih-i Tesvîd Arabî/Rumî, Hülâsa, Târih-i Tebyîz Arabî/Rumî” başlıklarıyla matbu form şeklinde hazırlanmış bir karar defteridir.

Defterin 132-139. sayfalarında meclisin hazırladığı 2 Mart 1337/2 Mart 1921 tarihli Hatt-ı Osmâni ile ilgili bir risale kayıtlıdır. Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış olan “Rüsûm-ı Mesâhif-i Osmaniyye” hakkındaki risale, Mukaddime, Kur’ân ve Kırâ’at-i Seb’a yâhûd Aşere, Mesâhif-i Osmâniye, Rüsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye yâhûd Resm-i Kur’ân-ı Kerîm, Rüsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye arasındaki ihtilâfât, Kavâ'id-i Resmiyye ve Hatime olmak üzere 7 bölümden oluşmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’in yazım farklılıklarını, kıraat çeşitlerini ve kıraatlar arasındaki ihtilafları anlatan risale, aslında o dönemde meclisin kuruluş amacı ve hizmetini yerine getirmesinde kaynak bir eser niteliğindedir. Ayrıca bu risale “Kırâ’at müşkilâtını bahâne ederek Türklerin zekâ ve kâbiliyetlerinin Hintlilerden, İranîlerden ve

DeFTER meclisin aldığı kararları, eserlerin basımının uygun görülüp görülmediğini, basımının uygun görülmemesi gerekçelerini, meclis reis ve azalarının göreve tayin ve maaş bilgilerini, meclisin harcamalarını ve meclisin yazışmalarını içermektedir.

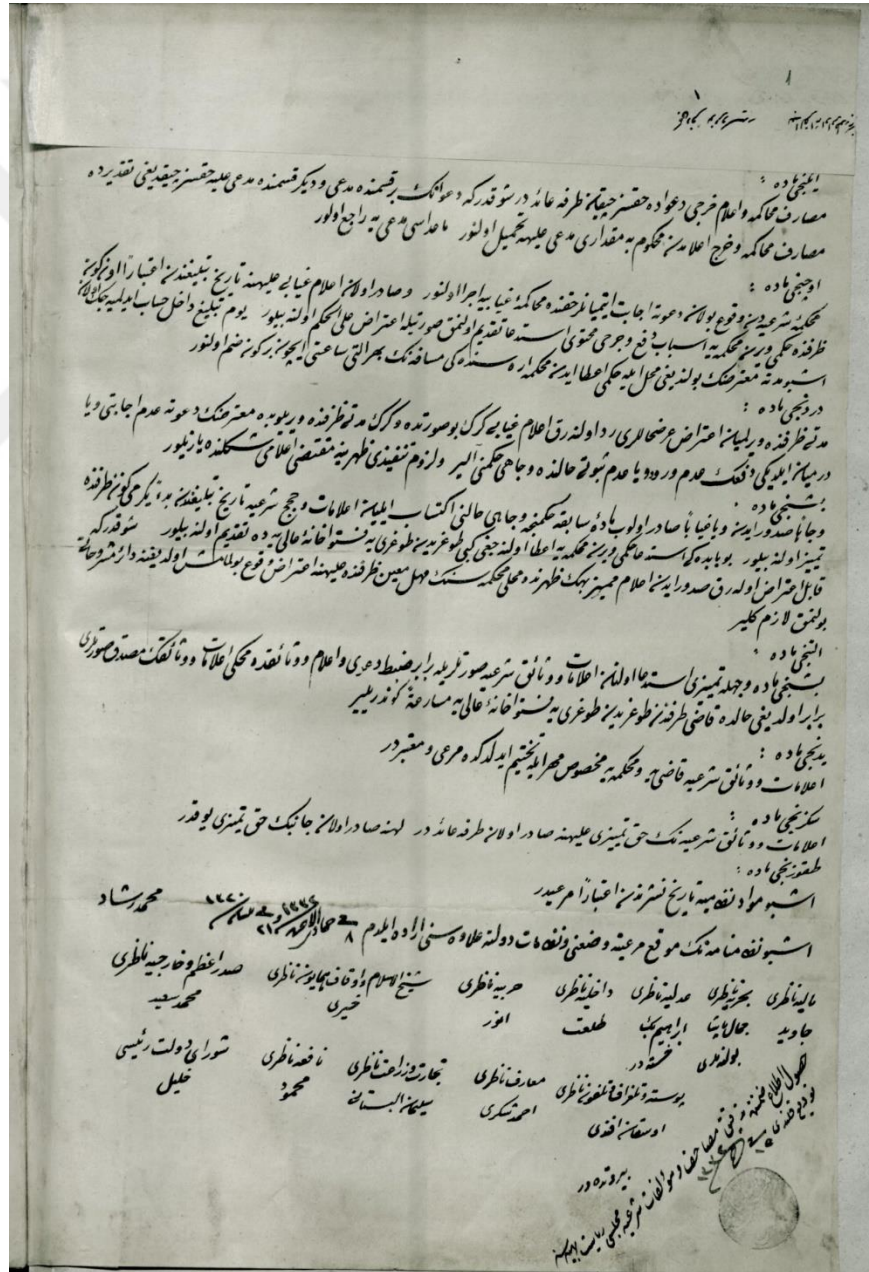
[illegible]

Şekil 1.22: 5293 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar

1.7.2.9. 5294 Demirbaş Numaralı Karar Defteri

Meclis'in bu defteri, Şeyhülislâmlıktan meclise havale edilen evrakın kaydını, nizamnameleri, meclis üyeleri ile ilgili kararları ve eserlerin basımı ile ilgili hükümleri ihtiva etmektedir.

8 Cemâziyelâhir 1332-29 Cemâziyelevvel 1337/4 Mayıs 1914-2 Mart 1919 tarihlerini ihtiva eden bu defter 211 sayfa olup her sayfada bir kayıt yer almaktadır.

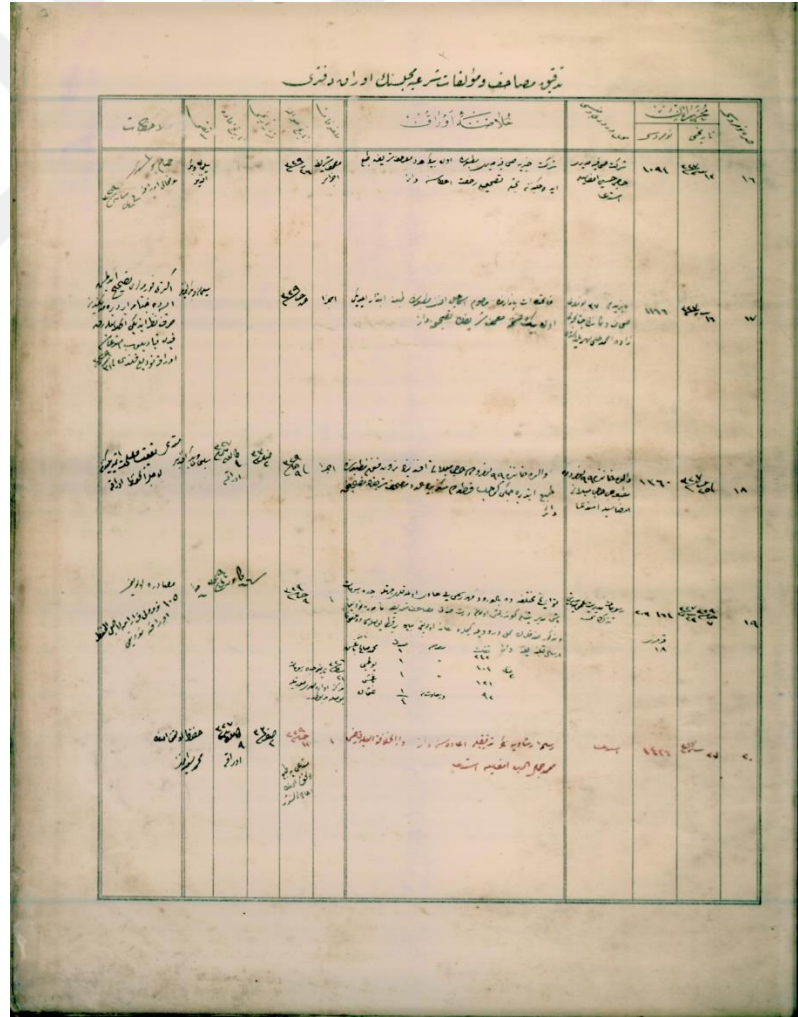

Şekil 1.23: 5294 Demirbaş Numaralı Karar Defterinden Örnek Sayfalar

1.7.2.11. 5296 Demirbaş Numaralı Evrak Kayıt Defteri

Meclis'in 15 Mart 1327-7 Şubat 1341/28 Mart 1911-7 Şubat 1925 tarihli, 75 varak ve 784 kaydı ihtiva eden bu defteri meclise gelen evrakın kayıt defteridir.

“Sıra numarası, muharrerât tarihi ve numarası, mahall-i vürûdu ve cinsi, hülâsa-i evrak, melfûfâtı, târih-i havâle, karar târihi, târih-i iâde, müdekkiki, mülahazât” başlıklarıyla bir cetvel formatında hazırlanmıştır. Meclise incelenmek üzere gönderilen Mushaflarla kitapların sayı ve isimleri, Mushaf ve kitap basma talebinde bulunan matbaaların isimleri, meclis görevlilerinin tayinleri ve görev değişiklikleri gibi konular özet halinde deftere kaydedilmiştir.

Şekil 1.25: 5296 Demirbaş Numaralı Evrak Kayıt Defterinden Örnek Sayfalar

1.7.2.12. 5297 Demirbaş Numaralı Evrak Kayıt Defteri

Meclis'in 3 Rebülevvel 1328-26 Rebiülâhir 1329/15 Mart 1910-26 Nisan 1911 tarihli 11 varak ve 218 kaydı ihtiva eden bu defteri meclise gelen evrakın kayıt defteridir.

“Sıra numarası, kitabın ünvanı, müellifi, mütercimi, evrak numarası, müstedi-i tedkîk, târih-i vürûdu, mevrûdu, müdekkiki, mülâhazât (tasdik/cerh), târih-i iade” başlıklarıyla bir cetvel formatında hazırlanmıştır. Meclise incelenmek üzere gönderilen Mushaflarla kitapların sayı ve isimleri, Mushaf ve kitap basma talebinde bulunan matbaaların isimleri, meclis görevlilerinin tayinleri ve görev değişiklikleri gibi konular özet halinde kaydedilmiştir.

1.7.2.13. 5298 Demirbaş Numaralı Gelen Evrak Defteri

Meclis'in bu defteri, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şerîyye Heyeti Vâride Defteridir, 16 Teşrîn-i sâni 1338" notuyla başlamaktadır.

"Tarih, rakâm-ı evrak, rakâm-ı defter, sûret-i tezâkir-i vâride, melfûfât, muâmelât-ı câriye, hülâsa-i karar, mahall-i havâle, târih-i havâle, karar numarası ve tarihi" başlıklarıyla bir cetvel formatında hazırlanmış evrak kayıt defteridir. 6 Kânûn-ı sâni 1339/6 Ocak 1923-3 Temmuz 1932 tarihli bu defter 11 varak olup 99 adet kaydı ihtiva etmektedir.

1339-1928 yılları arasındaki kayıtlar Osmanlı Türkçesiyle, 1931-1932 tarihli kayıtlar ise Latin harfleriyle kaydedilmiştir. Meclise incelenmek üzere gönderilen Mushaflarla kitapların sayı ve isimleri, Mushaf ve kitap basma talebinde bulunan matbaaların isimleri, meclis görevlilerinin tayinleri ve görev değişiklikleri gibi konular özet halinde deftere kaydedilmiştir.

The image shows two pages from a historical document, specifically a register of books and manuscripts. The pages are filled with handwritten entries in Ottoman Turkish and Latin script. The entries are organized into columns, with some columns containing numbers and others containing text. The text is written in a cursive style, typical of Ottoman Turkish handwriting. The pages are numbered at the top, with the left page being page 1 and the right page being page 2. The entries on the left page include dates, names, and descriptions of books and manuscripts. The entries on the right page continue the list, with some entries in Latin script, indicating a transition in the recording system over time.

Şekil 1.27: 5298 Demirbaş Numaralı Gelen Evrak Defterinden Örnek Sayfalar

1.7.2.14. 1509 Demirbaş Numaralı Nezaret Amed Defteri

1315-1320/1897-1903 yıllarında Maarif Nezaretinden Şeyhülslâmlığa gelen evrakın kaydedildiği defterdir.

“Târih, rakâm-ı evrak, rakam-ı defter, sûret-i tezâkir-i vâride, melfûfât, muâmelât-ı câriye, hulâsa-i karar, mahall-i havâle, târih-i havale, karar numarası ve târihi” başlıklarıyla matbu bir cetvel formatında hazırlanan evrak kayıt defteridir. Maarif Nezaretinden basımı talep edilen eserlerin incelenmesi için Şeyhülslâmlığa gönderilen yazıların özetini ihtiva etmekte olup 81 varaktan oluşmaktadır.

The image displays two pages from a historical Ottoman document, the 1509 Demirbaş Numaralı Nezaret Amed Defteri. The pages are filled with handwritten text in Arabic script, organized into columns. The columns are headed with terms like 'Târih' (Date), 'Rakâm-ı Evrak' (Document Number), 'Rakam-ı Defter' (Register Number), 'Sûret-i Tezâkir-i Vâride' (Copy of Received Memoranda), 'Melfûfât' (Seals), 'Muâmelât-ı Câriye' (Current Transactions), 'Hulâsa-i Karar' (Summary of Decisions), 'Mahall-i Havâle' (Place of Transfer), 'Târih-i Havale' (Date of Transfer), 'Karar Numarası' (Decision Number), and 'Târihi' (Date). The handwriting is dense and fills most of the page area, with some margins left blank. The paper appears aged and slightly discolored.

Şekil 1.28: 1509 Demirbaş Numaralı Nezaret Amed Defterinden Örnek Sayfalar

Tablo 1.6: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye ile ilgili defterlerin listesi

Sıra No	Defterin Bulunduğu Arşiv ve Demirbaş Numarası	Defterin Adı	Konusu/ Muhtevası	Başlangıç ve Birış Tarihi
1	Osmanlı Arşivi/Diyanet İşleri Başkanlığı	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye	Karar Defteri	1309/1891- 1939
2	Osmanlı Arşivi/Diyanet İşleri Başkanlığı	Mushafları İnceleme Kurulu	Kayıt ve Karar Defteri	1946-1973
3	Osmanlı Arşivi/Diyanet İşleri Başkanlığı	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye	Karar Defteri	29 Zilhicce 1306-27 Şaban 1327/26 Ağustos 1889-13 Eylül 1909
4	Osmanlı Arşivi/Diyanet İşleri Başkanlığı	Mushafları İnceleme Kurulu	Karar Defteri	1985-1991
5	Osmanlı Arşivi/Diyanet İşleri Başkanlığı	Mushafları İnceleme Kurulu	Karar Defteri	1982-1996
6	Osmanlı Arşivi/Diyanet İşleri Başkanlığı	Mushafları İnceleme Kurulu	Karar Defteri	1983-1984
7	Osmanlı Arşivi/Diyanet İşleri Başkanlığı	Mushafları İnceleme Kurulu	Karar Defteri	1997-2001
8	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi Demirbaş Numarası: 1784	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye	Karar Defteri	2 Zilhicce 1306/30 Temmuz 1889-11 Şaban 1315/5 Ocak 1898
9	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, 1785	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye	Karar Defteri	17 Ramazan 1315-27 Muharrem 1325/9 Şubat 1898-12 Mart 1907
10	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 1786	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye	Karar Defteri	26 Recep 1307-11 Zilkâde 1323/18 Mart 1890-7 Ocak 1906

Sıra No	Defterin Bulunduğu Arşiv ve Demirbaş Numarası	Defterin Adı	Konusu/ Muhtevası	Başlangıç ve Biriş Tarihi
11	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 5289	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye	Gelen Evrak Kayıt Defteri	8 Rebülevvel 1309/12 Ekim 1891-12 Kânûn-i sâni 1927
12	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 5290	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye	Talimat, Nizamname ve Evamir Defteri	28 Nisan 1330-21 Teşrin-i evvel 1337/11 Mayıs 1914-21 Ekim 1921
13	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 5291	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye	Karar Hülâsa Defteri	5 Muharrem 1330-20 Temmuz 1341/26 Aralık 1911-20 Temmuz 1925
14	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 5292	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye	Mushaf ve Cüzlerin Kayıt Defteri	13 Nisan 1327/26 Nisan 1911-29 Haziran 1945
15	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 5293	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye	Karar Defteri	1 Eylül 1330-19 Haziran 1338/14 Eylül 1914-19 Haziran 1922
16	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 5294	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye	Karar Defteri	8 Cemâziyelâhir 1332-29 Cemâziyelevvel 1337/4 Mayıs 1914-2 Mart 1919
17	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 5295	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye	Karar Defteri	24 Haziran 1338/24 Haziran 1922-19 Haziran 1926

Sıra No	Defterin Bulunduğu Arşiv ve Demirbaş Numarası	Defterin Adı	Konusu/ Muhtevası	Başlangıç ve Biriş Tarihi
18	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 5296	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye	Gelen Evrak Kayıt Defteri	15 Mart 1327-7 Şubat 1341/28 Mart 1911-7 Şubat 1925
19	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 5297	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye	Gelen Evrak Kayıt Defteri	3 Rebîülevvel 1328-26 Rebiülâhir 1329/15 Mart 1910-26 Nisan 1911
20	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 5298	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye	Gelen Evrak Kayıt Defteri	6 Kânûn-i sâni 1339/6 Ocak 1923-3 Temmuz 1932
21	İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, Demirbaş Numarası: 1509	Nezaret Amed Defteri	Maarif Nezaretinden Şeyhülislâmîliğe Gönderilen Evrakın Kayıt Defteri	1315-1320/1897-1903

1.8. Değerlendirme

Osmanlı'da ilk matbaa kurma hazırlığı, 1726 yılında gerçekleşmiş ve 1727 yılı Temmuz ayının başlarında Sultan III. Ahmed'in fermanı, Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi'nin de fetvası ile ilk Türk matbaasının kurma izni alınmıştır.

Matbaada basılan kitapların sayısı ve konu muhtevasında artış görülmesi Sultan II. Abdülhamit dönemine tesadüf etmektedir. Yeni gelişen fikri akımlar ve modern eğitim sistemi, kitap basımını hızlandırmıştır. Kitapların artışı, bir denetim mekanizmasını da beraberinde getirmiştir. İlk olarak 1881 yılında Maarif Nezaretine

bağlı olarak Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti kurulmuş, sonrasında dini içerikli eserlerin incelenmesi için 1889'da Şeyhülslâmlık bünyesinde Tedkîk-i Müellefât Encümeni tesis edilmiştir. Zamanla Kuran-ı Kerim'in basımına müsaade edilmesiyle 1892'de Teftîş-i Mesâhif-i Şerîfe Encümeni kurulmuş ve Tedkîk-i Müellefât ile Teftîş-i Mesâhif-i Şerîfe Encümeninin görevleri birbirine yakın olduğundan dolayı bu iki meclis Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi ismiyle birleştirilmiştir. 1889-1924 yılları arasında meclisin görevleri, işleyişi, talepleri, çalışanların vasıfları ve mesailerıyla ilgili birçok nizamname ve talimatnameleri yayımlanmıştır.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi, Bâb-ı Fetvâ'daki mekânı, reis, aza, kâtip ve odacılarından oluşan tedkik heyeti, eser incelenmesinde istifade ettikleri kapsamlı kütüphanesi, incelenen eserlerin bir nüshasının muhafaza edildiği ikinci bir kitaplığı ile Şeyhülslâmlık bürokrasisinde yerini alan bir kurum olmuştur. 1 Mayıs 1926 tarihinde Şeyhülslâmlıkta meydana gelen yangınla meclisin çalışma binası, eşyaları, kitaplıkları ve kütüphanesi yanmıştır. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi, Cumhuriyet'in ilanı ile da hâlihazırda Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu ismiyle varlığını devam ettirmektedir.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinden günümüze meclisin aldığı kararlarla ilgili Şeyhülslâmlık Arşivi'ndeki 14 adet ve Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi'ndeki 7 adet defteri ulaşmıştır. Ayrıca Meşihat Arşivi'ndeki Meclis'in görevlilerinin sicil dosyaları ve Osmanlı Arşivi'ndeki meclisin nezaretlerle yaptığı yazışmalar, kurumun tarihi ve işleyişi ile ilgili birincil kaynaklardır.

İKİNCİ BÖLÜM

TEDKİK-İ MESÂHİF VE MÜELLEFÂT-I ŞER'İYYE

MECLİSİNİN GÖREVLİLERİ

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin kadrosu reis, aza ve kâtiplerden oluşmaktadır.¹ Meclisin kuruluşunda üye sayısı az olmakla birlikte iş yoğunluğunun artmasıyla kadrosu da zamanla zenginleşmiştir. Cumhuriyet öncesinde kadrosu bir reis, yedi aza, bir başkâtip ve bir kâtipten oluşmaktaydı.²

Meşihat Arşivindeki 6.554 adet ulema arasından 52'sinin bu mecliste görev yaptığı tespit edilmiştir. Bu bölümde Meşihat Arşivi'ndeki tercüme-i hal dosyaları ve sicil özetlerinden istifade edilmek suretiyle Meclis'in kurucusu, reisleri, azaları, kâtiplerinin biyografileri ve ilmi serüvenleri incelenecektir. Bu sayede meclisin ilmiye bürokrasisindeki konumu ve ilim dünyasına katkıları ortaya konacaktır. Bu bölümü oluşturan ulema biyografileri, Meşihat Arşivinde dosyası bulunan âlimler ile sınırlandırılmıştır.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Kurucusu ve Reislerinden Mustafa Sabri Efendi'nin³ sicil dosyası başta olmak üzere Taberiyeli Şeyh Esat eş-Şukayrî Efendi,⁴ İstanbullu İsmail Hakkı Efendi,⁵ İstanbullu Ahmed Râmiz Efendi,⁶ Filibe Pazarcıklı Mehmed Tevfik Efendi,⁷ Urfalı Mustafa Safvet Efendi,⁸ Konyalı Mehmed Tahir Efendi,⁹ İstanbullu Dürrişâde Abdullah Efendi,¹⁰ Çerkeş Şeyhîzâde Mehmed Tevfik Efendi¹¹ Kütüb-i Diniyye ve Şer'îyye Tedkîk Heyeti Reisi Süleyman Hulûsi Efendi,¹² Meclis Azası Eğinli Mehmed Rahmi

¹ *İlmiye Salnâmesi* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334), 140-152; MŞH, MHC, 64/58.

² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 100.

³ Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması* (İstanbul: Millî Gazete Yayınları, 1981), IV/251.

⁴ MŞH, *SAİD*, No. 196/B.

⁵ MŞH, *SAİD*, No. 103/B.

⁶ MŞH, *SAİD*, No. 516/A.

⁷ MŞH, *SAİD*, No. 5244.

⁸ MŞH, *SAİD*, No. 1373.

⁹ MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 63, 20.

¹⁰ MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 60, 235.

¹¹ MŞH, *SAİD*, 169/A.

¹² MŞH, *SAİD*, No. 270/C.

Efendi,¹³ Batumlu Mehmed Said Efendi,¹⁴ İbrahim Hakkı Efendi,¹⁵ Receb Cûdî Efendi,¹⁶ İbrahim Hakkı Efendi,¹⁷ Bursalı Süleyman Vehbi Efendi,¹⁸ Midillili Bekir Hâzım Efendi,¹⁹ İzmirli İsmail Hakkı Efendi,²⁰ İstanbullu Mehmed Neşet Efendi,²¹ Tortumlu Musa Kazım Efendi,²² İstanbullu Mustafa Efendi,²³ Zileli Mustafa Hicâbi Efendi,²⁴ Cuma-i Atikli Mustafa Mestân Efendi,²⁵ Dadaylı Mustafa Şükrü Efendi,²⁶ İstanbullu Ömer Hayri Efendi,²⁷ İstanbullu Sadrettin Efendi,²⁸ Bursalı Salih Efendi,²⁹ Ermenekli/İçelli Süleyman Sırrı Efendi,³⁰ Pazarlı Ahmed Hamdi Efendi,³¹ İstanbullu Ahmed Şükrü Efendi,³² Develili Ali Rıza Efendi,³³ Hadımlı Hacı Hasan Sabri Efendi,³⁴ Geyveli İbrahim Hakkı Efendi,³⁵ İzmirli İsmail Hakkı Efendi,³⁶ İstanbullu Mehmed Besim Efendi,³⁷ İstanbullu Mehmed Cemil Efendi,³⁸ Bozdoğanlı Mehmed Emin Efendi,³⁹ Eğinli Mehmed Hulusi Efendi,⁴⁰ Nabluslu Mehmed Münip Efendi,⁴¹ Manisalı Mehmed Emin Efendi,⁴² Fatih Dersîâmı Salih Nazım Efendi,⁴³ Ayasofya Dersîâmı Eğinli İbrahim Zühdü Efendi,⁴⁴ Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Müderrisi Mehmed

¹³ MŞH, *SAİD*, No. 180/B.

¹⁴ MŞH, *SAİD*, No. 102.

¹⁵ MŞH, *SAİD*, No. 197/B.

¹⁶ MŞH, *SAİD*, No. 518.

¹⁷ MŞH, *SAİD*, No. 1110; MŞH, *SAİD*, No. 100.

¹⁸ MŞH, *SAİD*, No. 201/C.

¹⁹ MŞH, *SAİD*, No. 202/A.

²⁰ MŞH, *SAİD*, No. 5401.

²¹ MŞH, *SAİD*, No. 37.

²² MŞH, *SAİD*, No. 520.

²³ MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 57, 314.

²⁴ MŞH, *SAİD*, No. 2461.

²⁵ MŞH, *SAİD*, No. 604.

²⁶ MŞH, *SAİD*, No. 3590.

²⁷ MŞH, *SAİD*, No. 517, MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 59, 24.

²⁸ MŞH, *SAİD*, No. 421/D.

²⁹ MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 63, 141.

³⁰ MŞH, *SAİD*, No. 3428, MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 59, 129.

³¹ MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 58, 339.

³² MŞH, *SAİD*, No. 17.

³³ MŞH, *SAİD*, No. 76; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 59, 69.

³⁴ MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 62, 6.

³⁵ MŞH, *SAİD*, No. 3487.

³⁶ MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 63, 199.

³⁷ MŞH, *SAİD*, No. 214, MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 58, 134.

³⁸ MŞH, *SAİD*, No. 1191, MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 57, 177.

³⁹ MŞH, *SAİD*, No. 104.

⁴⁰ MŞH, *SAİD*, No. 3467; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 57, 263.

⁴¹ MŞH, *SAİD*, No. 3897; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 60, 166.

⁴² MŞH, *SAİD*, No. 42 ve 1113; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 57, 165.

⁴³ MŞH, *SAİD*, No. 3595/B.

⁴⁴ MŞH, *SAİD*, No. 3608.

Emrullah Efendi,⁴⁵ İstanbullu Hacı Hâfız Mehmed Fehmi Efendi,⁴⁶ Trabzonlu Hüseyin Efendi,⁴⁷ Yenişehirli Hafız Halil Hilmi Efendi⁴⁸ ve Şirvanlı Mehmed Halis Efendi,⁴⁹ Katip Sivas-Aziziyeli Abdülkadir Efendi,⁵⁰ Harun Hilmi Efendi,⁵¹ Şeyhülkurrâ İstanbullu Ahmed Hamdi Efendi⁵² ve Eskizağralı Halil Efendi,⁵³ Hademe ve Odacı Çankırlılı Hüseyin Ağa,⁵⁴ Kemahlı Hüsnü Ağa⁵⁵ ve Reisü'l-kurrâ İzmitli Mustafa Mahfi Efendi'nin⁵⁶ Meşihat Arşivi'nde tercüme-i hâl dosyası bulunmaktadır.

2.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Kurucusu ve Reisleri

2.1.1. Mustafa Sabri Efendi

Ahmed Efendi'nin oğlu olan Mustafa Sabri Efendi,⁵⁷ 12 Rebûlevvel 1286/22 Haziran 1869 tarihinde Tokat'ta doğmuştur.

Eğitimine memleketi Tokat'ta başlayan Mustafa Sabri Efendi, Kur'ân-ı Kerîm ve temel İslâmî ilimleri öğrendikten sonra Zûniyezâde Ahmed Efendi ve Kayseri'de Divriğili Hoca Mehmed Emin Efendi'den icâzet almıştır. Akabinde

⁴⁵ MŞH, *SAİD*, No. 3396/A.

⁴⁶ MŞH, *SAİD*, No. 386/B; MŞH, *SAİD*, No. 1216/A.

⁴⁷ MŞH, *SAİD*, No. 105/A; MŞH, *SAİD*, No. 1141.

⁴⁸ MŞH, *SAİD*, No. 203; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 62, 283.

⁴⁹ MŞH, *SAİD*, No. 135.

⁵⁰ MŞH, *SAİD*, No. 204/A; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 58, 135.

⁵¹ MŞH, *SAİD*, No. 592/A.

⁵² MŞH, *SAİD*, No. 408; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 58, 249.

⁵³ MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 60, 50.

⁵⁴ MŞH, *SAİD*, No. 15/C.

⁵⁵ MŞH, *SAİD*, No. 360/C.

⁵⁶ MŞH, *SAİD*, No. 1027, 1203.

⁵⁷ Mustafa Sabri Efendi'nin detaylı biyografisi için bk. Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, nşr. İsmet Sungurbey (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1966), II-III/350-352; Yusuf Şevki Yavuz, "Mustafa Sabri Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), XXXI/352; Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, IV/251; Abdülkadir Altunsu, *Osmanlı Şeyhülislâmları* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972), 254-264; Şeyma Ercümen, *Ebussuud Efendi'nin Fetvaları ile Ceride-i İlmiyye Fetvalarının Mukayesesi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 36-38; İlhami Günay, "Mustafa Sabri Efendi'nin "Asr-ı Hâzıra Muvâfık Türkçe Tefsir" Yazılması Fikrine Karşı Görüşleri", *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - XIX/62 (2015), 229-250; Nazım Büyükbaş, "Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve İslam Hukuk Usulü ile İlgili Görüşleri", *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - XX/66 (2016), 483-500; Yusuf Kılıç, "Şeyhülislam Tokatlı Mustafa Sabri Efendi: Hayatı-İlmi Şahsiyeti-Eserlerinin Tahlili Tenkidi", *Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu* (Tokat: Tokat Valiliği Şeyhülislâm İbn Kemal Araştırma Merkezi, 1987), 613-630.

İstanbul'a giderek ders vekili ve huzur dersi mukarriri Ahmed Asım Efendi'nin ders halkasına katılarak ondan da icâzet almıştır.

Ahmed Asım Efendi'nin kızı Ulviye Hanım ile evlenerek İstanbul'a yerleşen Mustafa Sabri Efendi, yirmi iki yaşında ruûs imtihanını kazanarak 1890'da Fatih Camii dersiâmı olmuş ve 1316-1324/1898-1907 yıllarında huzur dersi muhataplığında bulunmuştur.

1896'da Beşiktaş Asariye Camii imamlığına tayin edilmiş ve 1899-1904 yıllarında Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde hafız-ı kütüplük görevini ifa etmiştir. Köse Niyazi Efendi'nin yanında kıraat ilminde ihtisaslaşarak Medresetü'l-mütehassısîn ve Süleymaniye Medresesinde hadis, Medresetü'l-vaizin'de tefsir hocalığı yapmıştır.

Tedkîk-i Müellefatı-ı Şeriyenin kurulmasında önemli katkıları olan Mustafa Sabri Efendi, Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'nin riyasetine tayin edilmiş ve Beyânü'l-hak'ta başmuharrirlik yapmıştır.

1324/1906-1907'de Tokat mebusu seçilmiş ve Meclis-i Mebusan'a girmiştir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda yöneticilik yaptığı gerekçesiyle fırkaya bağlı olanlar tutuklanınca 1913'te Mısır'a gitmek zorunda kalmıştır. Mısır'dan Romanya'ya geçmiş ancak tutuklanarak İstanbul'a getirilmiştir. Bilecik'te zaruri ikamet şartının kaldırılmasından sonra İstanbul'a dönmüştür. Ocak 1919'da Tokat Mebusu seçilmiş ve 4 Mart 1919'da Şeyhülslâm olmuştur. Cemâziyelâhir 1337/Mart-Nisan 1919'da Şeyhülslâmlık makamına gelmiş ancak kabinenin değişmesi üzerine Meclis-i Ayan azası olmuştur. 1334/1915-1916'da Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'de aza olarak görev almıştır. Zilkâde 1338'de ikinci defa Şeyhülslâm olmuştur. Şeyhülslâmlığı sırasında Sadrazam vekilliği yapmış, kabine toplantılarını Kur'ân-ı Kerim okuyarak bitirme âdetini getirmiştir. Anadolu'daki Millî Mücadele'ye karşı önlemler alınmasını teklif etmiş ve kabine üyeleri ile anlaşamaması üzerine Muharrem 1339/Eylül Ekim 1920'de Şeyhülslâmlıktan istifa etmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra tutuklanmamak için oğluyla birlikte İskenderiye'ye gitmiş sonrasında oradan da Kahire'ye geçmiştir. 1 Haziran 1924'te vatandaşlıktan çıkarılmış, hükümete muhalif tavır sergilediği için Mısır'a gittiğinde

kendisine tepki gösterilmiştir. Tekrar Romanya'ya geçen Mustafa Sabri Efendi, Nisan 1927'de Gümülcine'ye kayınpederinin yanına gelmiştir. Burada oğlu İbrahim Sabri Efendi ile birlikte *Yarın* isimli dergiyi çıkarmış ancak batılılaşma hareketlerine karşı çıkan yazılar sebebiyle derginin yayın hayatına son verilmiştir. Gümülcine'den Batros'a oradan da Atina ve Mısır'a gitmiştir. Gittiği her yerde ilim hayatına kaldığı yerden devam eden Mustafa Sabri Efendi birçok eser kaleme almıştır.

Eserleri: Meclis-i Mebusan'a girdiği yıllarda Cemiyet-i İlmiyye-i İslâmiyye'nin yayın organı olan *Beyanü'l-hak*'ta başmuharrirlik yapmış ve "Malumat Dergisi"nde yazılar yazmaya başlamıştır. "Yeni İslam Müctehitlerinin Kıymet-i İlmiyyesi", "Dini Mücedditler", "İslam'da İmamet-i Kübra", "Savm Risâlesi", "en-Nekîr alâ Munkiri'n-Ni'meti mine'd-Dinî ve'l-Hilâfati ve'l-Ummeti", "Meseletü Tercemeti'l-Kur'ân", "Mevkifü'l-beşer tahte Sultani'l-kader", "el-Kavlü'l-fasıl", "Mevkifü'l-akl ve'l-ilm ve'l-âlem min Rabbi'l-âlemin ve ibadihi'l-mürselin" ve "Kavlî fi'l-mer'e ve mukarenetuhu bi-akvali mukallideti'l-garb" isimli eserleri kaleme almıştır.

Kahire'de itibarını tekrar kazanan Mustafa Sabri Efendi, sonraki yıllarda af çıksa bile Türkiye'ye dönmemiş ve 12 Mart 1954 tarihinde Mısır'da vefat etmiştir.

2.1.2. Taberyalı Şeyh Esat eş-Şukayrî Efendi

Beyrut'un Taberya kazasında dünyaya gelen Şeyh Esat Efendi,⁵⁸ Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi reisliği görevine tayin edildiği sırada Birinci Dünya Savaşı başladığı için Cemal Paşa'nın yanında üç yıl savaşa katılmış ve 3 Haziran 1330/16 Haziran 1914 tarihinde reisliğe devam etmiştir.

Ordunun emrinde Suriye'deki aşiret, kabile ve halka vaaz ve nasihatte bulunmak üzere Suriye cephesine gönderilmiş ve üç yıl kadar sürdürdüğü bu görev sebebiyle kendisine İstanbul payesi verilmiştir. Suriye'de bulunan 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa, Çanakkale'de olup bitenleri yerinde görmek ve bölge halkına gerçeği anlatmak üzere Suriye, Filistin ve Lübnan'dan kendilerini temsil

⁵⁸ Taberyalı Şeyh Esat Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 196/B.

edecek ilim sahibi kişileri seçerek İstanbul ve Çanakkale seyahatini gerçekleştirecek heyette yer almalarını istemiştir. Heyet üyeleri Halep'te bir araya gelmiş ve burada yaptığı bir toplantıda 4. Ordu Kumandanlığı adına heyete katılan, aynı zamanda bu ordunun müftüsü ve Tedkîkât-ı Şeriyye Meclisi Reisi olan Esad eş-Şukayrî'yi heyet başkanlığına seçmişlerdir.⁵⁹

Başkumandanlık Vekâleti, Mısır Seferi için bölge halkından da faydalanmak için Başkumandan yaverlerinden Binbaşı Mümtaz Bey'i bölgeye göndermiştir. Mümtaz Bey ile Şam'a gelenler arasında Sapançalı Hakkı, Çorumlu Aziz, Çerkez Ziya, Ayan üyesi Abdurrahman Paşa, Esat Şukayrî Efendi, Kuşçubaşı Eşref gibi isimler bulunmaktaydı. Bu birliğin genel olarak görevi Mısır'a yapılacak saldırıda Suriye ve Filistin'deki aşiret reislerinin desteğini elde etmektir. Bunlar Halife'nin verdiği hediyelerle ve onun adına yayımlanmış İslâm birliği çağrılılarıyla dolu olarak birçok yeri gezeceklerdi. Böylece Arap bölgelerinde yaşayanların desteği alınacak, Bedeviler ile diğer Araplardan yarı askerî yardımcı kuvvetler toplanmış olacaktı.⁶⁰

Şeyh Esat Efendi, fahri olarak Medresetü'l-kuzat'ta Mükâleme-i Arabiyye müderrisliği yapmış, 1 Haziran 1327/14 Haziran 1911'de asli olarak görevlendirilmiştir. Kânûn-i evvel 1328/Aralık 1912'de yerine başkasının tayin edilmesi üzerine görevinden ayrılmıştır. İkinci rütbeden Mecidî nişanı ve altın liyakat madalyası ile onurlandırılmıştır. 1914'ten önce Akka mebusluğu yapan Şeyh Esat Efendi Arap ihtilaline muhalif olduğu için IV. Ordu müftüsü seçilmiş ve aynı zamanda Cemal Paşa'nın kurduğu Divan-ı Harb-i Örfî'de üye olarak bulunmuştur. 1 Şubat 1334'te Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi reisliği görevinden azledilmiştir

⁵⁹ Ömer Çakır - Yusuf Karataş (ed.), 100 Yıl Sonra İlim Heyeti Çanakkale'de, çev. Yusuf Karataş - Süleyman Recep Çıbıklı (Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2016), 19, 26; Serpil Sürmeli, "Çanakkale Cephesi'nde Arap İlmi Heyeti ve Uryanizade Ali Vahid Efendinin Anıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* XVIII/53 (2002), 373-403.

⁶⁰ Cemil Çelik, *Birinci Dünya Savaşında Sina Filistin Cephesinde Birinci Kanal Seferi* (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 60.

2.1.3. İstanbullu İsmail Hakkı Efendi

Ahmed Efendi'nin oğlu olan İsmail Hakkı Efendi,⁶¹ 1241/1825-1826'da Fatih'in Hafızpaşa semtinde doğmuştur. Hafızlığını Fatih Mektebi Hocası Hacı Ömer Efendi'nin yanında 1255/1839-40'ta tamamlamıştır. 1262/1845-46'da icâzetini alarak Fatih Dersiâmı Evkaf Müfettişliği Kassâmı Ali Efendi'nin ders halkasına katılmıştır.

1257/1841-1842 yılında Sultan Selim Camii devirhanlık vazifesiyle hizmet hayatına başlayan İsmail Hakkı Efendi, 1258-1261/1842-1845 yıllarında Bâb-ı Meşihat'teki Bâb Mahkemesinde fahri olarak çalışmıştır. 1280/1863-64'de Fatih Mektebi'ne mülâzım olarak atanmış ve 1287/1870-71'de muallim olmuştur.

Bu esnada 1281/1864-1865'te Fatih Camii'ne müezzin tayin edilmiş ve 1283/1866-1867'de Şeyhü'l-kurrâ unvanını almış, 1295/1878'de de Reisü'l-kurrâ olmuştur.

İsmail Hakkı Efendi, Muharrem 1307/Ağustos-Eylül 1889'da yeniden teşekkül eden Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisinin reisi olmuş ve bu görevini 1321/1903-1904 yılına kadar devam ettirmiştir.

İsmail Hakkı Efendi 1298/1880-81'de açılan Dâru'l-Muallimin-i İbtidâi'de Kur'ân-ı Kerim ve Tecvid muallimliğine tayin edilmiş, 1319/1901-1902'de mûsile-i sahn rütbesi almıştır. Kıraat ilmine önemli bir hizmeti ise Rizeli Osman Sabri, Kesriyeli Tahir Efendi, Hüseyin Hüsnü Efendi, Abdülatif b. Şakir Efendi ve Uluborlulu Ali Kemal Efendi gibi kıraat ilmi açısından önemli şahsiyetleri yetiştirmesidir.⁶²

⁶¹ İstanbullu İsmail Hakkı Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 103/B.

⁶² Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarikinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2019), 10.

2.1.4. İstanbullu Ahmed Râmiz Efendi

Kemahlı Bedestanî Hasan Efendi'nin oğlu olan Ahmed Râmiz Efendi,⁶³ 1261/1845'te İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Temel İslâmi eğitimini aldıktan sonra Fatih Dersîâmı Şevket Efendi ve Tikveşli Yusuf Efendi'nin ders halkasına katılarak icâzet almıştır.

Arapça ve Farsça lisanlarına vukufiyeti olan Ahmed Râmiz Efendi, müderris olarak hizmet hayatına başlamış ve 1285/1868-1869 yılında kürsü şeyhi olmuştur. 27 Ağustos 1284/8 Eylül 1868'de Valide Sultan Camii, 7 Kânûn-i evvel 1284/19 Aralık 1868'de Üsküdar'da Mihrimah Sultan Camii, 16 Mart 1286/28 Mart 1870'de Bimarhane Valide Sultan Camii, 11 Teşrîn-i evvel 1287/23 Ekim 1871'de Rumelihisarı Camii, 1 Temmuz 1287/13 Temmuz 1871'de Beşiktaş'ta Süleymaniye Camii, 1 Şubat 1288/13 Şubat 1873'de Âsariye Camii, 19 Haziran 1290/1 Temmuz 1874'da Rami Camii, 1 Teşrîn-i evvel 1290/13 Ekim 1874'da Beşiktaş'ta Adliye Camii, 1 Nisan 1292/13 Nisan 1876'da Tevfikiye Camii'nde vaizlik görevine atanmış ve bu görevleri esnasında aynı zamanda Mekteb-i Bahriye'de muallimlik yapmıştır.

Ahmed Râmiz Efendi, 24 Şaban 1326/21 Eylül 1908'de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şerîyye Reisi olmuştur. On bir yıl huzur dersi muhataplığı görevini yürüttükten sonra 1325/1907-08'de mukarrir olmuş ve iki yıl bu vazifesine devam etmiştir.⁶⁴

Ahmed Râmiz Efendi'ye 21 Zilkâde 1295/16 Kasım 1878'de İbtidâ-i Hâric İstanbul müderrisliği, 21 Muharrem 1304/20 Ekim 1886'da Hareket-i Hâric, 1 Zilhicce 1312/26 Mayıs 1895'de mûsile-i sahn, 1 Cemâziyelevvel 1318/27 Ağustos 1900'de Mûsıla-i Süleymaniye ve 1 Şevvâl 1325/7 Kasım 1907'de İstanbul pâyesi verilmiştir. 8 Şevvâl 1314/12 Mart 1897'de dördüncü rütbeden Osmanlı ve Mecidî

⁶³ İstanbullu Ahmet Ramiz Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 516/A.

⁶⁴ Erzurumlu Salih Efendi, Ahmet Ramiz Efendi'nin ders halkasına girmiş Molla Camiden başlayarak 1308 yılında icazet almıştır. Bk. Ömer Kara, "Osmanlı'da Huzur Derslerine Katılan Erzurumlu Âlimler", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi (İLTED)* 47 (2017), 68.

nişanları ile 14 Şevvâl 1325/20 Kasım 1907'de ikinci rütbeden Mecidî nişânı ve altın madalya ile onurlandırılmıştır.

Mayıs 1330/Mayıs-Haziran 1914'de Şûrâ-yı Evkâf azalığına atanınca Tedkîk-i Müellefât reisliğinden ayrılmış ve 9 Rebûlevvel 1334/15 Ocak 1916'da Tedkîkât-ı Şerîyye Meclisi azalığına tayin edilmiştir. Ancak şerî mahkemelerin Adliye Nezaretine bağlanması sebebiyle 1 Nisan 1333/1 Nisan 1917'de azalık görevinden ayrılmıştır.

2.1.5. Filibe Pazarcıklı Mehmed Tevfik Efendi

Ulemeden İsmail Efendi'nin oğlu olan Mehmed Tevfik Efendi,⁶⁵ 1272/1855-1856'da Filibe Pazarcık'ta doğmuştur. Annesi Afife Hanım'dır.

Eğitimine babasının yanında başlayan Mehmed Tevfik Efendi, babasının vefatı üzerine 1295'te İstanbul'a gelerek eğitimine burada devam etmiştir.

18 Temmuz 1318/31 Temmuz 1902'de Meclis-i Maarif Azası olmuş ve 9 Eylül 1319/22 Eylül 1903'de Dârü'l-fünun-i Osmanî Târih-i Din-i İslâm muallimliğine tayin edilmiştir. 1 Kânûn-ı evvel 1320/14 Aralık 1904'de istifa ederek azalıktan ayrılmış ve 16 Ağustos 1324/29 Ağustos 1908'de Maarif Nezareti kütüphaneler müfettişi olmuştur.

Mart 1328'de Maarif Nezareti Tedrisat-ı Âliye Dairesi İkinci Şube müfettişliği ve Mart 1335/Mart 1919'da Meclis-i Meşâyih reisliğine tayin edilmiştir.⁶⁶ 1 Eylül 1336/1 Eylül 1920'de Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şerîyye Meclisi reisliği görevine getirilse de bu görevde kısa süre kalarak 27 Teşrîn-i evvel 1336/27 Ekim 1920'de Meşihat müsteşarlığına tayin edilmiştir.

Vefatı: Meşihat müsteşarı görevinde iken 13 Ağustos 1337/13 Ağustos 1921'de vefat etmiştir.

⁶⁵ Filibepazarcıklılı Mehmet Tevfik Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 5244.

⁶⁶ İsmail Kara, "Meclis-i Meşayih, Ulema-Tarikat Münasebetleri ve İstanbul'da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Terceme-i Hali", *Kutadgubilig: Felsefe- Bilim Araştırmaları*, 1 (2002), 194.

2.1.6. Urfalı Mustafa Safvet Efendi

Şeyh Abdülkadir Efendi'nin oğlu olan Mustafa Safvet Efendi,⁶⁷ 1282/1865-1866'da Urfa'nın Hacı Gazi Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Mustafa Safvet Efendi'nin babası Abdülkadir Efendi, aslen Erbilli olup Halvetî tarikatı şeyhliği ile ün kazanmış ve Urfa'da vefat etmiştir.⁶⁸ Büyük oğlu Mehmed Muhyittin ve küçük oğlu Mustafa Savfet Efendi'nin ikisi de âlim, mutasavvıf ve şâirdir.⁶⁹

Tahsil hayatına Urfa'da başlayan Mustafa Safvet Efendi, Urfa Müftüsü Hacı Abdüllatif Efendi'nin ders halkasına katılarak icâzet almıştır. Tahsilini Mısır el-Ezher Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Mısır el-Ezher Üniversitesi'nden döndükten sonra 1902 yılında Urfa İdadi Mektebi'nde Farsça ve Ahlak öğretmenliği yapmıştır. Şiirlerinde “Safvet” mahlasını kullanan Mustafa Saffet Efendi aynı zaman bir edebiyatçıdır.⁷⁰

Babasının dergâh şeyhi olması sebebiyle Safvet Efendi de tasavvufî hayatın yaşandığı bir ortamda yetişmiştir. Safvet Efendi bir yandan memleketinde ve daha sonra Mısır'da ilim tahsiline devam etmiştir. Bununla birlikte babasının yanında tasavvufî eğitimini de devam ettirmiştir. Babasının gözetiminde başladığı Kadiriyye usulü seyr u sülûkünü Hâlisiyye şubesinin kurucusu Abdurrahman Hâlis et-Tâlebânî'nin oğlu Ali et-Talebânî'den tamamlayarak hilafet ve irşad icâzeti almıştır. 1871 yılından itibaren Kâdirî meşrep olan Aksaray Olanlar Tekkesi'nin şeyhliğini de

⁶⁷ Urfalı Mustafa Safvet Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 1373.

⁶⁸ Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, IV/254-255.

⁶⁹ Mahmut Karakaş, *Şanlıurfa Evliya ve Alimleri* (Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 1996), 16-17.

⁷⁰ Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, IV/254-255; Mehmet Fatin Okulu, *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Urfa Sancağı Uleması (1850-1923)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 132-133; *Urfa Şer'i Mahkeme Sicilleri* (Ankara: Milli Kütüphane, 227), 545; Mustafa Birol Ülker, “Mustafa Saffet Yekin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/506-507.

yapmıştır.⁷¹ Halvetî Tekkesi postnişini Mustafa Safvet Efendi, sahibi olduğu Tasavvuf isimli mecmuanın başmuharrirliğini de yürütmüştür.⁷²

Şeyh Safvet Efendi İstanbul'da Fatih Camii dersiâmlığı vazifesini yürütmüştür. Nisan 1914'te Göynüklü Hafız Hilmi Efendi'ye icâzetname vermiştir.⁷³

Ağustos 1318/Ağustos-Eylül 1902'de Urfa İdadisi Farsça ve ahlak dersleri muallimliğine tayiniyle görev hayatına başlayan Mustafa Safvet Efendi, Teşrîn-i evvel 1324/Ekim-Kasım 1908'de muallimlik görevinden ayrılarak Urfa Bidayet Mahkemesi azalık görevine tayin edilmiştir. Aynı zamanda Urfa'daki Halvetî Tekkesi'nin şeyhliği vazifesini de yürütmüştür. 1890 senesinde babasının da izni ile Urfa'nın bugün Kurtuluş Meydanı olarak bilinen meydandaki Halvetî Tekkesi'ni tamir ettirmiştir. Bundan bir sene sonra 1891'de tekkenin hemen yanında bir çeşme yaptırmıştır.⁷⁴

Mustafa Safvet Efendi, 22 Teşrîn-i sâni 1324/5 Aralık 1908'te Urfa mebusu seçilmiş ancak Meclis-i Mebusan'ın feshi üzerine 5 Kânûn-i sâni 1327/18 Ocak 1912'de mebusluktan ayrılmıştır. 30 Mart 1328/12 Nisan 1912'de tekrar Urfa mebusu olmuş ancak 28 Temmuz 1328/10 Ağustos 1912'de tekrar meclisin feshi üzerine görevinden ayrılmıştır. 22 Şubat 1329/7 Mart 1914'de tekrar Urfa mebusu olmuş bu kez de 21 Temmuz 1334/21 Temmuz 1918'de Meclis-i Meşâyih Reisliğine tayin edilmesi üzerine mebusluktan ayrılmıştır. 12 Teşrîn-i sâni 1335/12 Kasım 1919 tarihinde Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi reisi olmuştur. 20 Eylül 1336/20 Eylül 1920'de bu görevden ayrılmış ve 27 Teşrîn-i evvel 1336/27 Ekim 1920'de tekrar reislik görevine getirilmiştir. 23 Temmuz 1338/23 Temmuz 1922'de Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye azalığına tayin edilmiştir.

⁷¹ Zekiye Berrin Hacısmailoğlu, *Şeyh Safvet'in Tasavvuf Dergisi'ndeki Yazılarında Tasavvufî Kavramlara Bakışı* (Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012).

⁷² Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002), 110.

⁷³ Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, II/108; Ulaş Salih Özdemir, *Bir Siyasi Kişilik Olarak Urfa Mebusu Mustafa Kemaleddin Yetgin (Şeyh Safvet Efendi)* (Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 28-29.

⁷⁴ Karakaş, *Şanlıurfa Evliya ve Alimleri*, 369-371.

11 Ağustos 1339/11 Ağustos 1923'te Urfa mebusu olarak TBMM'ye girmiş ve 3 Mart 1924'te 53 arkadaşı ile birlikte hilafetin kaldırılması için kanun teklifi vermiştir.

Mustafa Safvet Efendi, Cumhuriyet Dönemi'nde Yetkin soyadını almıştır.⁷⁵ 27 Ekim 1950'de Ankara'da vefat etmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nin ünlü denemecisi, sanat tarihçisi ve estetikçisi Suûl Kemal Yetkin'in babasıdır.

Eserleri

1- Ulum-i Şer'îyye ve Asri Müceddidlerimiz (h. 1340)⁷⁶

2- Tasavvufun Zaferleri Yahud el-Burhân ve'd-delîl alâ mâ havâhüş-şerh ve't-tahlîl min'el-ebâtîl⁷⁷

3-Yeni Zihniyetler ve Bir Müceddid-i Mechûl⁷⁸

Tercümeleri:

1- Fahrüddin-i Irakî, Parıltılar: Lemâ'ât⁷⁹

2- Şehabeddin es-Sühreverdî (Sühreverdî-i Maktûl), Nur Heykelleri: Heyâkilü'n-nûr⁸⁰

3-Atâullah el-İskenderî, *el-Hikemü'l-Atâiyye*⁸¹

Makaleleri:

1-Kelimât-ı Sûfiyye⁸²

2- Tasavvuf Daima Muzafferdir⁸³

⁷⁵ Mustafa Birol Ülker - Ömer Faruk Bahadır, "Şeyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi", *Müteferrika Kitabiyat Dergisi* 24 (Kış 2003), 145.

⁷⁶ Şeyh Safvet Efendi, *Ulum-i Şer'îyye ve Asri Müceddidlerimiz* (İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1340).

⁷⁷ İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1343/1925, 160.

⁷⁸ İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1338/1340 (1922), 14.

⁷⁹ İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948; 2. Baskı, Ankara: 1963.

⁸⁰ İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1949; 2. Baskı, Ankara: 1963.

⁸¹ İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1950.

⁸² Mahfil, İstanbul, I/8, 1339/1921, 138-139.

3-Muhyiddin-i Arabî ve Tasavvuf⁸⁴

4- Tasavvuf ve İstılahları⁸⁵

5- Kelamdan Tasavvufa⁸⁶

2.1.7. Konyalı Mehmed Tahir Efendi

Konya Mukavelat Muharriri Hacı Halil Efendi'nin oğlu olan Mehmed Tahir Efendi,⁸⁷ 1279/1862-1863'te Konya'nın İstila Köyü'nde doğmuştur.

İlk eğitimine çarşı mektebinde Kur'ân-ı Kerim'i hıfzederek başlamıştır. Konya'daki eğitiminden sonra Medine-i Münevvere'ye ve akabinde de İstanbul'a giden Mehmed Tahir Efendi Sarf ilmiyle ilgili *Kitâb-ı Şafiye* isimli eseri tahşiye ederek Eylül 1304/Eylül-Ekim 1888'de yayımlamıştır. Ders Vekili Gümülcineli Ahmed Asım Efendi'den 1308/1890-1891'de icâzet almıştır.

2 Nisan 1309/14 Nisan 1893'te müderrislik görevine başlayan Mehmed Tahir Efendi, 27 Kânûn-i sâni 1323/9 Şubat 1908'de Rodos adası vaizliğine tayin edilmiştir. 1 Ağustos 1325/14 Ağustos 1909'da vazifesi kaldırılınca 6 Şubat 1335/6 Şubat 1919'da Dâru'l-hilafeti'l-aliyye Medresesi müfettiş-i umumiliğine, 17 Mart 1335/17 Mart 1919'da fahri olarak Ders Vekâleti muavinliğine, 2 Nisan 1335/2 Nisan 1919'da Tedkîk-i Müellefat Meclisi reisliğine ve 12 Teşrîn-i sâni 1335/12 Kasım 1919'da Ders Vekâleti muavinliğine tayin edilmiştir.

Mehmed Tahir Efendi 1315'te İbtidâ-i Haric İstanbul müderrisliği payesi almıştır. 1322'de dördüncü rütbeden Osmanlı nişanı ve bir adet altın liyakat madalyası ile onurlandırılmıştır. Tahir Efendi bilgi birikimini gelecek nesillere aktararak talebeler yetiştirmiş ve onlara icâzet vermiştir. 1 Ağustos 1338/1 Ağustos 1922'de mecburi olarak mezuniyete sevk edilse de 9 Teşrîn-i evvel 1338/9 Ekim

⁸³ Mihrab, İstanbul, II/26, 1341/1925, 71-76.

⁸⁴ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul, 1, 1952, 22-29.

⁸⁵ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 4, 1952, 1-13.

⁸⁶ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 4, 1953, 1-21.

⁸⁷ Konyalı Mehmet Tahir Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 63, 20.

1922’de Dâru’l-hilafeti’l-aliyye Süleymaniye Medresesi Umûm Müdürlüğüne tayin edilmiştir.

2.1.8. İstanbullu Dürriizâde Abdullah Efendi

Rumeli Kazaskeri Dürriizâde Mehmed Dürri Efendi’nin oğlu olan Abdullah Efendi,⁸⁸ 1285/1868-1869 yılında İstanbul’da dünyaya gelmiştir.

Abdullah Efendi tahsil hayatına ilk olarak babasının yanında başlamış, sonrasında Fatih’teki Demirköşe ve Sultan Selim rüşdiyelerinden diploma almıştır. Ayrıca Fatih Dersiâmi Eğinli Hacı İbrahim Hakkı Efendi’nin ders halkasına katılarak bu hoca efendiden de icâzet almıştır.

1303/1885-1886 yılında 18 yaşındayken Şeyhüslâmlık Mektubi Kalemünde mülazım olarak göreve başlamıştır. Abdullah Efendi, 13 Şaban 1300/19 Haziran 1883’de İbtidâ-i Haric İstanbul müderrisliği, 23 Receb 1307/15 Mart 1890’da İstanbul müderrisliği ruûsu, 25 Cemâziyelâhir 1306/26 Şubat 1889’da Hareket-i Haric, 9 Zilhicce 1307/27 Temmuz 1890’da ibtidâ-i dâhil, 13 Cemâziyelâhir 1309/14 Ocak 1892’de İbtidâ-i Altmışlı, 25 Recep 1310/12 Şubat 1893’de Mûsıla-i Süleymaniye, 25 Zilhicce 1310/10 Temmuz 1893’de Hâmise-i Süleymaniye rütbelerini almıştır. Ayrıca 6 Zilhicce 1313/19 Mayıs 1896’da Bilâd-ı Hamse, 25 Recep 1315/20 Aralık 1897’de Haremeyn-i Muhteremeyn ve 14 Zilhicce 1318/4 Nisan 1901’de de İstanbul payesi almıştır.

Abdullah Efendi, babasının Rumeli kazaskerliği görevi esnasında gayri resmi kethüdalık hizmetinde bulunmuştur. 9 Şevvâl 1314/13 Mart 1897’de Mektûbi Kalemindeki görevinden ayrılmış ve 9 Muharrem 1319/28 Nisan 1901’de Meclis-i Tedkikat-ı Şer’iyye azası olmuştur.

3 Rebûlevvel 1320/10 Haziran 1902’de Anadolu kazaskerliği payesi alan Abdullah Efendi, 10 Şaban 1326/7 Eylül 1908’de azalık görevinden ayrılmıştır. Merkez Tensik Komisyonu tarafından önce Galata Kadılığına daha sonra aynı

⁸⁸ İstanbullu Dürriizade Abdullah Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında Meşihat Arşivi’ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 60, 235.

komisyon tarafından 6 Ramazan 1327/21 Eylül 1909 tarihinde Anadolu Kazaskerliğine atanmıştır.

29 Şevvâl 1336/7 Ağustos 1918’de Defter-i Hakânî Emanet-i Aliyye memurluğuna ve 1 Şubat 1335/1 Şubat 1919’da Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şerîyye Meclisi reisliğine tayin edilmiştir. 5 Cemâziyelâhir 1337/8 Mart 1919’da Meşihat Müsteşarı ve 15 Recep 1338/4 Nisan 1920’de de Şeyhülislâm olmuştur.

14 Zilkâde 1338/30 Temmuz 1920 tarihinde vekiller heyetinin istifasıyla Şeyhülislâmlık görevinden ayrılmış ve mazul sayılmıştır. Abdullah Efendi 1338/1919-20’de yurt dışına çıkmış, 1922’de önce Rodos’a sonra da İtalya’ya geçmiştir. 23 Mart 1923’te hac ibadetini ifa etmek için Mekke’ye gitmiştir. Dürrîzâde ailesinin altıncı ve son Şeyhülislâmı olan Dürrîzâde Abdullah Efendi 30 Nisan 1923’te Mekke’de vefat etmiştir.⁸⁹

2.1.9. Çerkeş Şeyhîzâde Mehmed Tefik Efendi

Halvetiye-Şabaniye tarikatının Çerkeşiye kolunun kurucusu olan Çerkeşi Mustafa Efendi’nin torunu ve Seyyid Osman Vehbi Efendi’nin oğlu olan Mehmed Tefik Efendi,⁹⁰ 1242/1826-1827 yılında Ankara’da dünyaya gelmiştir.

Seyyid Mehmed Tefik Efendi, “Bâ-husûs olmuş iken zâtına vâsıl nesebim, Ne revâdır olayım sen var iken ben nâ-kâm” beytiyle Hz. Peygamber’in nesebinden geldiğini ifade etmiştir. Seyyid Mustafa Efendi, “Çerkeşîzâdeler” sülâlesinin üçüncü kuşak temsilcisidir.⁹¹

⁸⁹ Mehmet İpşirli, “Dirrizade Abdullah Beyefendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/36.

⁹⁰ Seyyid Mehmed Tefik Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, 169/A.

⁹¹ MŞH, SAİD, 169/A; Ayhan Işık, “Safranbulu Nâibi Mehmet Tefik Efendi ve Kelâm Eserleri”, *Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dini, İlmi ve Kültürel Hayat Sempozyumu* (Karabük: Karabük Üniversitesi, 2019), 132-165; Hür Mahmut Yücer, “Bir İbni Arabî Müdafaası: Çerkeşîzâde Mehmed Tefik Efendi ve Levâyihü’l-Kudsiyye Fî Fedâilî’s-Şeyhi’l-Ekber Adlı Eseri”, *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 9/21 (2008), 334; Nihat Azamat, “Çerkeşi Mustafa Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 8/272-275; Safranbolu Ulemasının ilim hayatındaki yeri için bk. Nevzat Sağlam, “Safranbolulu Bir Âlim Mehmet Rifat Efendi: Hayatı ve İcazetnâmesi”, *Dünden Bugüne Safranbolu’da Dini Hayat* (Safranbolu: Safranbolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2016), 171-

Mehmed Tevfik Efendi, tahsil hayatına memleketinde babasının yanında başlamış, Ankara ulemasından Ahaveyn Ahmed Efendi ve sonrasında 1846'da İstanbul'a giderek Çankırlı Ahmed Efendi ve Vidinli Mustafa Efendi'den icâzet almıştır.

Mehmed Tevfik Efendi, hizmet hayatına Şubat 1855'te Beşiktaş niyabetiyle başlamış ve Haziran 1857'de Halep mevleviyeti, 1858'de Kayseri ve Çankırı niyabeti, 1860'ta Bursa niyabeti, 1861'de Safranbolu ve 1865'te Balıkesir niyabetine atanmıştır. 1866 senesinde Kahire'ye gitmiş 1868'de Kastamonu müfettişi Hükkâmı ve 3 Nisan 1870'te Medine-i Münevvere mevleviyeti vazifelerine tayin edilmiştir. Görev süresini doldurmasının akabinde Ankara'ya dönmüş ve orada on bir yıl ikameti süresince Harbiye ve Musabin İfa-yı Kavaim komisyonları reisliğini üstlenmiştir. Başarı ve hizmetlerinden ötürü dördüncü ve üçüncü rütbeden Osmanlı nişanı ile onurlandırılmıştır.

Mehmed Tevfik Efendi, idari görevleriyle birlikte öğretim hayatına da devam etmiş ve yirmi dört talebeye icâzet vermiştir. 1877'de Meclis-i Mebusan'a katılmış, 1881'de İstanbul'a giderek Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf müsteşarı olmuştur.

25 Temmuz 1882'de İstanbul payesi ve ikinci rütbeden mecidî nişanı alan Mehmed Tevfik Efendi, 5 Ağustos 1883'te İstanbul kadılığı, 7 Nisan 1886'da Meclis-i Tedkîkat-ı Şeriyye azalığı, Rumeli Kazaskerliği muavini ve Meclis-i Meşâyih nazırlığı görevlerine atanmıştır. 15 Nisan 1889'da Tedkîk-i Müellefât encümeni reisliğini fahri olarak yerine getirmiştir.

Mehmed Tevfik Efendi, 3 Teşrîn-i sâni 1317/4 Şaban 1319 tarihinde vefat etmiş ve İstanbul Aksaray'da bulunan Ekmel Dergâhına defnedilmiştir.

Eserleri: Tasavvuf, Arap dili, sarf, nahiv, akaid, mantık, fıkıh, kelâm ve diğer İslâmi ilimler alanında kaleme aldığı eserlerle velût bir âlim olan Mehmed Tevfik Efendi, Arap dili ve belâgatı alanında Behçetü't-Tarf fi İlmi's-Sarf, Hediyyetu's-Sıbyân, İcmâlü İlmü'n-Nahv, Tuhfetu's- Sıbyân, edebiyat alanında Kasâid-i Tevfik,

200; Şeyma Yeşil, *Çerkeşizâde Mehmet Tevfik Efendi ve Kasâid-i Tevfik'i* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 14.

Vatan Kasidesi, tasavvuf alanında El-Levâihu'l-Kudsiyye fî Hakki Şeyhi'l-Ekber İbni'l-Arabî, Resâilü mine't-tasavvuf, kelam ve mezhepler tarihi alanında Risâle fî Mâhiyeti'l-Ecsâm, Risâletü'l-Vücûb, Risâle fî Hudûsi'l-Âlem, Efâlü'l-İbâd, Ta'zîmu's-sahâbe, Tevbe Risalesi, felsefe alanında Risâle fî Mahiyeti'l-Mümkinе ve'l-Mec'ûle, Risâle fî'l-Akl, Gâyetü'l-Beyân fî İlmi'l- Mizân, akaid alanında Meziyyet-i İslâmiyye, Miftâhu'l-Akaid, Risâle fî Hakki Fâgit-i Vakti's-Salâh isimli eserleri telif etmiştir. Ayrıca Risâle fî's-Saade ve'r-Rakâbe, Risâle fî'l-İmân, el-İtkan fî tahkiki'l-iman, Şerh-i Akâid-i Nesefî tercümesindeki sehv ve hatalara dâir risale, Risale keyfiyyetü salatün ma-kad vakaat mine'l-evkati'l-hamse, Risâletü'l-Hamidiyye, Mecmua-i Fevâid, Terceme-i Mişkâtî'l-Envâr fî Letâifi'l-Ehbar, Mecmûa-i Tahkîk-i İdrâkât, Risâle fî Kabûli't-Tevbe, Risâle fî'l-mantık, Risâle fî Men Teessera'l-Harâre ve'r-Rehâve ve'l-Heyecân, Risâle fî'l-Kelâm isimli eserleri de bulunmaktadır.⁹²

2.1.10. Süleyman Hulûsi Efendi

1259/1843-1844'te İvraca'da⁹³ dünyaya gelen Kütüb-i Diniyye ve Şer'îyye Tedkîk Heyeti Reisi Süleyman Hulusi Efendi,⁹⁴ Mart 1281/Mart-Nisan 1865'te Fatih Rüşdiyesi ikinci muallimi olmuştur. Temmuz 1287/Temmuz-Ağustos 1871'de müderrislik ruûsu almış ve Fatih Dersiâmı olarak vazifeye başlamıştır. Kânûn-ı evvel 1307/Aralık-Ocak 1891-92'de Dâru'l-muallimat Arapça ve ulum-ı diniyye muallimi ve Eylül 1310/Eylül-Ekim 1894'te Mekâtib-i Rüşdiye-i İnas müfettişi olmuştur. Üç

⁹² İBB, OE_TK_02725/04, 492.72 ÇER 492.72 ÇER 1304 H/1887 1. 49 İBB; Atatürk Kitaplığı, YRY_Osm_00181/04, 811.24 ÇER 811.24 ÇER 1304 H/1887 1; İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_TK_02846, 297.7 ÇER 297.7 ÇER [t.y.] 1; İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_Arp_1642 pro, 1305 H/1887-1888. 57 Atıf Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi Eki, Kayıt No: 4656, vr. 45-49, Arapça. 58; Atıf Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi Eki, Kayıt No: 4653, vr. 1-13, Arapça. 59; Atıf Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi Eki, Kayıt No: 4657, vr. 43-44. 60; Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez, No. 236; İBB, Atatürk Kitaplığı, YRY_Osm_00181/02, 297.4 ŞEY 297.4 ŞEY 1306 H/1889 1; İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_TK_00587, 297.4 MEH 297.4 MEH 1307 H/1890 1; İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_TK_02725/07, 297.4 ÇER 297.4 ÇER 1301 H/1884 1; Atıf Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi Eki, Kayıt No: 4658, vr. 41-43, Arapça; Atıf Efendi Kütüphanesi, Atıf Efendi Eki, Kayıt No: 4654, vr. 28-40, Arapça; İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_TK_01301, 297.4 TEV 297.4 TEV 1311 H/1893 1; İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_TK_02725/08, 297.4 ÇER 297.4 ÇER [t.y.] 1; İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_Arp_1458, 1305 H/1887-1888; İBB, Atatürk Kitaplığı, OE_Arp_1005, 297.84 MEH.R 297.84 MEH.R 1310 H. 1; İstanbul Üniv. Merkez Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü Kayıt no. 6942.

⁹³ Bulgaristan'da Vidin'e bağlı bir kazadır.

⁹⁴ Süleyman Hulusi Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 270/C.

ay sonra Leylî ve Neharî Kız Sanayi Mektebi müdürü olmuş ve bu görevi Teşrîn-i sâni 1320/Kasım-Aralık 1904'e kadar devam ettirmiştir.

2 Teşrîn-i sâni 1320/15 Kasım 1904'te Meclis-i Maarif Reisi olmuş ve bu görevini 1 Ağustos 1325/14 Ağustos 1909'a kadar devam ettirmiştir. Huzur dersi muhataplığı yapmış olan Süleyman Hulusi Efendi 27 Haziran 1328/10 Temmuz 1912'de vefat etmiştir.

2.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisi Azaları

2.2.1. Eğinli Mehmed Rahmi Efendi

Paçacızâde Ahmed Nazif Efendi'nin oğlu olan Mehmed Rahmi Efendi,⁹⁵ 1271/1855'te Eğin'de doğmuştur. Eğin'de rüşdiyeyi bitirdikten sonra 1290/1874-1875'te İstanbul'a gelerek Hasanzâde Medresesi'nde Arapça ve Farsça okuyarak icâzetini almış ve 1302/1884-85'te Mekteb-i Nüvvâb'a giderek Şaban 1305/Nisan-Mayıs 1888'de üçüncü sınıf niyabet şهادetnamesiyle mezun olmuştur. Fatih Camii'nde dersiâm olarak talebe yetiştirmeye başlamıştır.

1 Teşrîn-i sâni 1303/13 Kasım 1887'de Asariye Camii kürsü vaizliğine ve 1 Muharrem 1310/26 Temmuz 1892'de Tedkîk-i Müellefât Heyeti azalığına tayin edilmiştir. 8 Eylül 1325/21 Eylül 1909'da Mektebi Nüvvab müdürü olan Eğinli Mehmed Rahmi Efendi aynı zamanda Dürer muallimliği vazifesini de yürütmüştür. Mehmed Rahmi Efendi aşağıdaki camilerde de Cuma vaizliği yapmıştır:

27 Safer 1305/14 Kasım 1887'de Valide Sultan Camii Cuma Vaizliği (Dolmabahçe)⁹⁶

15 Muharrem 1306/21 Eylül 1888'de Mihrimah Sultan Camii Cuma Vaizliği (Üsküdar)

9 Rebülâhir 1306/13 Aralık 1888'de Ortaköy Camii Cuma Vaizliği

⁹⁵ Eğinli Mehmet Rahmi Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 180/B.

⁹⁶ Reyhan Akbalık, *İstanbul'da Selâtin Camii Kürsü Şeyhleri (Cuma Vaizleri) (1826-1876)* (Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 159-172.

- 25 Şevvâl 1306/24 Haziran 1889'da Hırka-i Saadet Camii Cuma Vaizliği
- 16 Zilkâde 1306/16 Temmuz 1889'da Mecidiye Camii Cuma Vaizliği
(Çırağan)
- 25 Şevvâl 1306/24 Haziran 1889'da Hırka-i Saadet Camii Cuma Vaizliği
- 27 Zilkâde 1307/15 Temmuz 1890'da Valide Sultan Camii Cuma Vaizliği
(Yenibahçe),
- 27 Zilhicce 1307/14 Ağustos 1890'da Valide Sultan Camii Cuma Vaizliği
(Yenibahçe)
- 29 Cemâziyelâhir 1308/9 Şubat 1891'de Süleymaniye Camii Cuma Vaizliği
(Beşiktaş)
- Gurre Muharrem 1309/7 Ağustos 1891'de Hamidiye Camii Cuma Vaizliği
(Mırgun)
- 14 Şaban 1309/14 Mart 1892'de Asariye Camii Cuma Vaizliği (Beşiktaş)
- 14 Şevvâl 1309/12 Mayıs 1892'de Asâriye Camii Cuma Vaizliği (Beşiktaş),
- 11 Receb 1311/18 Ocak 1894'te Rami Kışlası Caminde Cuma Vaizliği
- 14 Rebûlâhir 1312/15 Ekim 1894'te Harbiye Camii Cuma Vaizliği
(Beşiktaş)
- 21 Şaban 1313/6 Şubat 1896'da Tervikiye Camii Cuma Vaizliği
(Arnavutköy)
- 22 Şaban 1314/26 Ocak 1897'de Adliye Camii Cuma Vaizliği (Üsküdar
Şemsi Paşa)
- 18 Rebûlâhir 1318/16 Temmuz 1900'de Hidayet Camii Cuma Vaizliği (Bâb-
ı Bahçe)
- 29 Şevvâl 1318/19 Şubat 1901'de Nusretiyye Camii Cuma Vaizliği
(Tophane)

19 Zilkâde 1319/27 Şubat 1902’de Selimiye Camii Cuma Vaizliği (Üsküdar)

15 Zilhicce 1320/15 Mart 1903’te Valide Sultan Camii Cuma Vaizliği (Hasköy)

7 Receb 1321/29 Eylül 1903’te Beylerbeyi Camii Cuma Vaizliği

9 Safer 1323/15 Nisan 1905’te Ayazma Camii Cuma Vaizliği (Üsküdar)

18 Şaban 1323/18 Ekim 1905’te Valide Sultan Camii Cuma Vaizliği (Üsküdar)

Eğimli Hacı Rahmi Efendi ders halkasına devam eden Fatih Dersiâmi Kalkandelenli Âdem Hilmi Efendi,⁹⁷ Kemahlı Mehmed Tahir Efendi,⁹⁸ Batumlu Hafız Osman Cevdet Efendi⁹⁹ ve Kalkandelenli Muhammed Hürşid Efendi’ye¹⁰⁰ icâzet vermiştir.

Mehmed Rahmi Efendi 7 Kânûn-ı evvel 1325/20 Aralık 1909’da vefat etmiştir.

Vefatıyla İstanbul Fatih’te Haraççı Muhyittin Mahallesi’nde ikamet eden eşi Hatice Sedef Hanım ve Eğin’de ikamet eden annesi Hanife Hanım’a maaş bağlanmıştır.

Eserleri: Arapça ve Farsçaya vukufiyeti olan Eğimli Mehmed Rahmi Efendi, İmam-ı Azam’ın “Ferîşte” isimli Farsça divanını tercüme etmiş, Maksud ile ilgili “Mevhibetü’l-Mabud” isimli esere şerh yazmış, “Devhatü’l-Anâdil alâ Tuhfetü’l-Avâmil”, “Gâliyyetü’n-Nevâfic ale’n-Netâyic”, “Usaratü’l-fünûn”, “Enmüzecü’l-fıkıh”, “İsâletü’n-Nefiyye” ve “Tefciru’t-tesnîm” isimli eserleri basılmıştır.

⁹⁷ MŞH, *SAİD*, No. 3544.

⁹⁸ Erol Kaya, *Erzincanlı Son Devir Osmanlı Uleması* (Erzincan: Erzincan Üniversitesi Yayınları, 2017), 199.

⁹⁹ MŞH, *SAİD*, No. 2953.

¹⁰⁰ MŞH, *SAİD*, No. 3716; Alfred Pıku, *Osmanlı Döneminde Arnavut Asıllı Müelliflerin Kur’ân İlimleri ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 146.

2.2.2. Batumlu Mehmed Said Efendi

Ahmed Şakir Efendi'nin oğlu olan Batumlu Mehmed Sait Efendi,¹⁰¹ Rebûlevvel 1267/Ocak-Şubat 1851'de Batum'da dünyaya gelmiştir.

Babasından sarf, nahiv, fıkıh gibi temel İslâmi ilimleri tahsil ettikten sonra 1289/1872-1873'te İstanbul'a gelerek Fatih Camii'nde Ahmed Şâkir Efendi'den dini ilimleri tahsil etmiş ve 1300/1882-1883'te icâzet almıştır. 1297/1879-1880'de imtihanda başarılı olmuş ve Fatih Cami dersiâmı olarak ders vermeye başlamış, 1313/1895-1896'da kendisi de talebelerine icâzet vermiştir. Batumlu Ali Efendi yetiştirdiği talebeleri arasındadır.¹⁰²

18 Teşrîn-i evvel 1298/30 Ekim 1882'de vazife hayatına başlayan Mehmed Said Efendi, 11 Şubat 1306/23 Şubat 1891'de Hapishane-i Umûmiye'ye imam olarak tayin edilmiştir. 18 Mart 1308/30 Mart 1892'de mülga Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ulum-ı diniye muallimliği, 11 Teşrîn-i sâni 1315/23 Kasım 1899'da Mülkiye Baytar Mektebi akaid muallimliği, 1 Teşrîn-i sâni 1316/14 Kasım 1900'da ahlak muallimliği, 17 Haziran 1319/30 Haziran 1903'da Dârü'l-fünun ulum-ı diniye şubesi tefsir muallimliği, 14 Kânûn-i sâni 1324/27 Ocak 1909'da Dârü'l-muallimin İbtidâiye ulum-ı diniye muallimliği ve 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909'da Mercan İdadisi ulûm-ı diniye ve ahlakiye muallimliğine tayin edilmiştir.

Batumlu Mehmed Sait Efendi'ye 7 Rebûlâhir 1303/13 Ocak 1886'da İbtidâ-i hâric İstanbul Müderrisliği, 13 Cemâziyelâhir 1309/14 Ocak 1892'de Hareket-i haric, 21 Şaban 1311/27 Şubat 1894'te ibtidâ-i dâhil, 15 Safer 1314/26 Temmuz 1896'da mûsile-i sahn, 12 Safer 1316/2 Temmuz 1898'de İbtidâ-i Altmışlı, 3 Ramazan 1316/15 Ocak 1899'da Mûsıla-i Süleymaniye ve 1 Cemâziyelâhir 1318/26 Eylül 1900'de Süleymaniye ruûsu, 13 Eylül 1316/26 Eylül 1900'de Galata Mevleviyeti ve

¹⁰¹ Batumlu Mehmet Sait Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 102.

¹⁰² MŞH, SAİD, No. 60; Orhan Eker, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Batumlu Osmanlı Âlimleri* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 34; Burcu Akça Eyiler, *20. Yüzyıl'da Batum Uleması (Meşihat Arşivine Göre)* (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 80.

1 Muharrem 1320/10 Nisan 1902'de Bilâd-ı Mahreçten Trabzon mevleviyeti verilmiştir.

1 Eylül 1325/14 Eylül 1909'da Tetkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefat-ı Şeriyye azası olmuştur. Azalık görevi ile birlikte Baytar Mektebinde ve Dârü'l-fünûn'da ders vermeye devam eden Batumlu Mehmed Sait Efendi, 31 Teşrîn-i evvel 1328/13 Kasım 1912'de vefat etmiştir.

2.2.3. Mitroviçalı İbrahim Hakkı Efendi

Hacı Mustafa Efendi'nin oğlu olan İbrahim Hakkı Efendi,¹⁰³ 1279/1862-63'te Mitroviça'da dünyaya gelmiştir. Tahsil hayatını ikmal ederek 29 Haziran 1316/12 Temmuz 1900'de Mitroviça Kazası Rüşdiye Mektebi birinci muallim ve kâtipliğine tayin edilmiş ve 28 Şubat 1319/12 Mart 1904'te Preşova Kazası Bidayet Mahkemesi azası olmuştur.

21 Temmuz 1330/3 Ağustos 1914 tarihinde Tedkîk-i Müellefât-ı Şeriyye azalığına atanan İbrahim Hakkı Efendi, bu görevi Nisan 1339/Nisan 1923'e kadar devam ettirmiştir. Dini müesseselerin kaldırılmasıyla bir süre açıkta kalan İbrahim Efendi, 1341/1922-23'te İzmir Müftülüğü kâtipliğine seçilse de bu göreve gitmemiştir.

1926 senesinde İstanbul Müddei-i Umumiliği tarafından hakkında birtakım tahkikatlar yapılsa da herhangi bir suç unsuruna rastlanmamıştır. 18 Şubat 1928'te Bakırköy Müftülüğüne tayin edilmiştir.

2.2.4. Receb Cûdî Efendi

Recep Cûdî Efendi,¹⁰⁴ ziraatla uğraşan Nurettin Efendi'nin oğlu olup 1276/1859-60 yılında Kalkandelen'in Şipkoviçe köyünde doğmuştur. Asıl adı Receb

¹⁰³ Mitroviçalı İbrahim Hakkı Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 197/B.

¹⁰⁴ Kalkandelenli Recep Cudi Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 518.

Cûdî b. Nûreddin Voka olup Arnavutlar arasında Rexhep Vokë Tetova olarak tanınmıştır.¹⁰⁵

Eğitim hayatına Kalkandelen'deki Saat Medresesinde başlayan Recep Cûdî Efendi, R. 1292/1876-77'de İstanbul'da Hafızpaşa Medresesi'nde ikamet ederek Fatih Dersiâmi Nevrekoplu Mahmut Hamid Efendi ve Urfalı Mehmed Efendi'den ders almıştır. 1310/1892-93 yılında icâzetini aldıktan sonra memleketi olan Kalkandelen'e dönerek Saat Medresesi'nde ders vermeye başlamıştır.

Recep Cûdî Efendi, Arnavutların Müslüman ve Osmanlı olması dolayısıyla Arap harflerini kullanmalarının dinî ve milli bir mecburiyet olduğu, manevi ve maddi birçok faydaları olan Arap harflerini yazıda kullanmak gerektiği, bunun aksi olarak kullanılmak istenen harfleri kabul etmediklerini beyan eden ekibin içerisinde yer almıştır.¹⁰⁶

1 Cemâziyelâhir 1317/7 Ekim 1899'da ibtidâ-i dâhil Bursa müderrisliği ve 11 Recep 1319/24 Ekim 1901'de İbtidâ-i Altmışlı rütbesi almıştır.

3 Teşrîn-i evvel 1324/16 Ekim 1908'de Manastır vilayeti müftüsü seçilen Recep Cûdî Efendi, 12 Mart 1327/25 Mart 1911'de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Mûellefât-ı Şeriyye Meclisi azalığına tayin edilmiştir. 19 Mart 1330/1 Nisan 1914'te azalıktan azledilmiştir. 1917 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Eserleri: Arnavut halkının dinî ve kültürel meseleleriyle ilgilenen Recep Cûdî Efendi, A-Beja Shqip (Arnavutça Elifbâ), Arnavutça Mufasssal İlmihâl, Mendime (Düşünceler), Gramatika Elementare Shqipe (Arnavutça Gramer Kitabı) isimli eserleri kaleme almıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Fetî Mehdiu - Muhammed Aruçi, "Voka, Receb (1847-1917)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/122-123.

¹⁰⁶ Arzu Güldöşüren, "Arnavutluk'tan İstanbul'a Bir Âlim Portresi: Debreli Vildan Faik Efendi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (Haziran 2015), 135.

¹⁰⁷ Büşra Tamaç, *Son Dönem Osmanlı Üsküp Uleması (1839-1913)* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 64, 81; Mehdiu - Aruçi, "Voka, Receb (1847-1917)", 43/122-123; Büşra Tamaç, "Manastır Müftüsü Recep Efendi ve II. Meşrutiyet Dönemi Arnavutça Alfabe Tartışmalarındaki Yeri", *Balkanlar ve İslâm –Balkanlı Âlimler, Mütefekkirlere ve Eserleri*, ed. Abdullah Taha İmamoğlu vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020), 3/265-266.

2.2.5. Dramalı İbrahim Hakkı Efendi

Ali Efendi'nin oğlu olan İbrahim Hakkı Efendi,¹⁰⁸ 1253/1837-38'de Drama kazası Karabucak Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Tahsil hayatına Karabucak Köyü'nde başlayarak köyün imamı ve muallimi Hafız Ahmed Efendi'nin yanında 1269'da hafızlığını tamamlamıştır. 1271/1854-55'te İstanbul'a gelerek 1291/1874-75'de Tikveşli Hacı Hoca Yusuf Efendi'den ve 1283/1866-67'de Sultan Selim Camii Birinci İmamı Resiü'l-kurrâ Hacı Hafız İsmail Efendi'den icâzet almıştır.

Hizmet hayatına 1300/1882-83'te Üç Mihraplı Cami'de imam ve hatiplik vazifesiyle başlamış ve 1297/1879-80'de Sultan Gazi Abdülmecid Han'ın türbesinde Şeyhü'l-kurrâlık görevine tayin edilmiştir. 1305/1887-88'de Hacı Beşir Ağa Vakfından Süleyman Subaşı Camii Şeyhü'l-kurrâlık görevinde bulunmuştur.

İbrahim Efendi, 1 Mart 1306/13 Mart 1890 tarihinde Fetvahane'de Teftiş-i Mesâhif Meclisi azalık görevine tayin edilmiştir. 8 Şaban 1310/25 Şubat 1893 tarihinde mûsile-i sahn müderrisliği payesi almıştır. 1322/1905'te İstanbul'da vefat etmiş ve kabri Unkapanı Üç Mihraplı Camii haziresindedir.¹⁰⁹

2.2.6. Bursalı Süleyman Vehbi Efendi

Bursa'nın Pınarbaşı Mahallesinde 1263/1846-47 yılında dünyaya gelen Süleyman Vehbi Efendi,¹¹⁰ Hz. Ebubekir'in soyuna mensup olup Kaşgârî Hacı Mehmed Kâmil/Kemalettin Efendi'nin oğludur.

Tahsil hayatına Bursa'da başlayan Süleyman Vehbi Efendi, Hoca İsmail Efendi'den ders almış, sonra İstanbul'a gelerek Eyüp Kalenderhane Mektebi Muallimi Hattat İbrahim Zühtü Efendi'nin ders halkasına katılarak 1281/1864-65'te Kur'ân-ı Kerim'i hıfzetmiştir. Akabinde Sultan Selim Camii imamı ve Fatih'te

¹⁰⁸ Dramalı İbrahim Hakkı Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 1110; MŞH, SAİD, No. 100.

¹⁰⁹ Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarikinin Arka Planı", 11; Cemaleddin Server Revnakoğlu, *İlm-i Kıraat Mensupları* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Revnakoğlu Blm., No. 81), 11.

¹¹⁰ Bursalı Süleyman Vehbi Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, 201/C.

Hafızpaşa Mektebi muallimi Reisü'l-kurrâ Hacı İsmail Hakkı Efendi'den aşere takrib okuyarak H. 1286'da kıraat icâzeti almıştır. Ayrıca Fatih dersiâmı Şaşı Hafız Efendi lakaplı Ahmed Şakir Efendi'den 1300/1282-83 yılında da icâzet almıştır.

5 Cemâziyelâhir 1288/22 Ağustos 1871'de Eyüp Camii devirhanlığına tayin edilen Süleyman Efendi'ye aşirhanlık vazifesi de verilmiş ve 8 Recep 1291/21 Ağustos 1874'te Hasköy'de Humbarahane Camii ikinci ve 1299/1882'de birinci imamlığına tayin edilmiştir. 20 Recep 1299/7 Haziran 1882'de Şehit Mehmedpaşa Kütüphanesi hafız-ı kütüplüğü görevine getirilmiş ve 31 Teşrîn-i evvel 1299/12 Kasım 1883'te Humbarahane Camii yakınındaki mektepte muallimlik yapmıştır.

Süleyman Efendi'ye 8 Şaban 1310/25 Şubat 1893'te mûsile-i sahn Edirne müderrisliği, 29 Zilhicce 1311/3 Temmuz 1894'te İbtidâ-i Altmışlı, 19 Şevvâl 1316/2 Mart 1899'da hareket-i altmışlı, Şevvâl 1322'de İzmir payesi tevcih edilmiştir. 1 Rebûlevvel 1317/10 Temmuz 1899'da dördüncü rütbeden Mecidî nişanı, 10 Şaban 1317/14 Aralık 1899'da üçüncü rütbeden Mecidî nişanı ve 15 Rebûlâhir 1318/12 Ağustos 1900'de dördüncü rütbeden Osmanlı nişanı verilmiştir.

16 Ağustos 1305/28 Ağustos 1889'da Teftiş-i Mesâhif -i Şerîfe Meclisi azalığı görevi¹¹¹ Eylül 1325/Eylül 1909'daki tensikatta devam ettirilmiştir.

24 Eylül 1328/7 Ekim 1912'de yaş haddinden istisna tutulan Süleyman Vehbi Efendi, azalık görevini yürüttüğü esnada 24 Temmuz 1332/6 Ağustos 1916'da vefat etmiştir.

Eserleri: Kıraat ilminde ihtisaslaşan Süleyman Vehbi Efendi, kıraatla ilgili “Hadaiku Takribu'l-Kur'ân bi Usuli's-suveri ve'l-işârât”, “Risâletün fi'r-raat Fevâidü'l-kıraat” ve “Rükûat-ı Kur'âniye” adlı eserleri yazmıştır. “Risale-i Râiye” isimli risalesi 1311/1894 yılında İstanbul'da basılmıştır.¹¹²

¹¹¹ Recep Akakuş, “Kıraat İlminde İcazet Geleneği, Reisü'l-Kurra Makamının Kurumsallaşması ve İşlevi”, *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi* (Ankara: DİB Yayınları, 2015), 534.

¹¹² Gökdemir, “Osmanlı Kıraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarikinin Arka Planı”, 15; Süleyman b. Mehmed, *Risâle-i Râiyye* (İstanbul: Osmanlı Matbaası, 1311/1894); Süleyman Vehbi Efendi, *Risâle-i Râiyye* (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, No. 93839).

2.2.7. Midillili Bekir Hâzım Efendi

Kadiri Tarikatı Şeyhi Mehmed Efendi'nin oğlu olan Bekir Hâzım Efendi,¹¹³ 1270/1853-54 yılında Midilli Adası'na bağlı Sığrı Kasabası'nın Ağra Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Temel İslâmi ilimleri köyünde tahsil ettikten sonra İstanbul'a gelerek Emir Hoca Medresesi'nde ikamet etmiş, Meşihat Müsteşarı İbrahim Efendi ve Padişah'ın birinci İmamı Mehmed Reşit Efendi'nin ders halkasına katılarak onlardan icâzet almıştır. Dârü'l-muallimîn-i İbtidâiye'ye kaydolmuş ve buradan da 1 Şaban 1304/25 Nisan 1887'de muallimlik diplomasını almıştır.

1290/1873-74'te Hacı Küçük Camii hatipliğine, 1292/1875-76'da Mahmutpaşa Camii ikinci imamlığına, 1300/1882-83 senesinde Osmaniye Camii Buharihanlığına tayin edilmiş, 1304/1886-87'de Topkapı Sarayı'nda Kur'ân-ı Kerîm kıraati ve 1317/1899-1900'de Hacı Küçük Camii'nde Şeyhülkurrâlık vazifesini üstlenmiştir.

Beşinci rütbeden Mecidî nişan ile onurlandırılan Bekir Hâzım Efendi'ye 1292/1875-76'da İbtidâ-i Haric Edirne, 1310/1892-93'te İbtidâ-i Altmışlı tevcih edilmiştir. 1310/1892-93 yılında padişahın ikinci imamlığı vazifesine seçilmiştir.

1 Kânûn-i evvel 1310/13 Aralık 1894'te Tedkîk-i Mesâhif -i Şerîfe azalığına tayin olunan Bekir Hazım Efendi, bu görevdeki başarılı çalışmaları sebebiyle Ağustos 1316/Ağustos 1900'de dördüncü rütbeden Osmanlı nişanı ile taltif edilmiş ve 4 Safer 1323/10 Nisan 1905'te İzmir pâyesi almıştır.

Emeklilikten istisna edilerek Tedkîk-i Mesâhif -i Şerîfe Meclisindeki görevi iki yıl daha uzatılmıştır. Bu görevi 13 Temmuz 1339/13 Temmuz 1923 tarihine kadar devam ettirmiş ve bu tarihten sonra emekli olmuştur. Dosyasında kıraat icâzeti vardır.

Bekir Hâzım Efendi'nin oğlu Mehmed Cemalettin Seven, 1878'de dünyaya gelmiş ve 1898'de Dârulfünun İlahiyat Fakültesi'nde okuyarak dersiâm olmuştur. 12 yıl Ayasofya Camii'nde müderrislik yapmıştır. Göztepe Camii imamlığı görevi

¹¹³ Midillili Bekir Hazım Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 202/A.

esnasında 1926’da Ramazan ayında ilk Türkçe ezanı okuyup Türkçe namaz kıldırın imamdır. Halktan gelen tepkiler üzerine Diyanet İşleri Reisliğince görevden alınmış ve Maarif Vekâletince İmam-Hatip Mektebi öğretmenliğine atanmıştır.¹¹⁴

¹¹⁴ Dücane Cündioğlu, *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1998), 58-59; Ali Dikici, “İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 5/10 (2006), 80; Hidayet Aydar, “Türklerde Anadilde İbadet Meselesi -Cumhuriyet Dönemi-”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Darulfunun İlahiyat]* 15 (2007), 77-78; Önder Duman - Mehmet Aydın, “27 Mayıs’ın Gölgesinde Bir “İrtica” Hamlesi: Türkçe Ezan”, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* XI/6 (2019), 2267.

Şekil 2.1: Midillili Bekir Hâzım Efendi'nin Kıraat İcazetinin Sureti¹¹⁵

¹¹⁵ MŞH, SAİD, No. 202/A.

2.2.8. İzmirli İsmail Hakkı Efendi

İsmail Hakkı Efendi,¹¹⁶ 1290/1873-74 yılında İzmir’de dünyaya gelmiş ve “Hafız İsmail” ve “İzmirli İsmail Hakkı” olarak şöhret bulmuştur. Babası, Bayraktarzâde Süleyman Ağa ve dedesi Gümrük Kâtibi Afyon Karahisarlı Kocagözzâde Mehmed Efendi b. Emin Efendi’dir. Anne tarafından ise İzmir’de meşhur Katipoğulları ve Müftü Hacı Ahmed Sait Efendi nesline mensuptur.

Tahsil hayatına İzmir’de başlayan İsmail Hakkı Efendi, İzmir Dâru’l-muallimin okulunu 1309/1891-1892’de pekiyi derecesinde bitirmiş ve özel hocalardan edebiyat, hukuk, sosyoloji ve Fransızca dersleri almıştır. 1917 ve 1918 yıllarında Fatih Dersiâmi Ödemişli Mustafa Fevzi Efendi ve Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi’den icâzet almıştır.

Dini, siyasi ve ictimai alanda pek çok makale kaleme alan İsmail Efendi, 1309/1891-92 yılından sonra İzmir, Fethiye, Foça, Menemen, Girit ve Kandiye’deki mekteplerde hocalık ve müdürlük görevini üstlenmiş ve 1312/1894-95 yılında Foça ve Menemen’deki rüşdiyelerde görev yapmıştır.

İsmail Hakkı Efendi, 1325/1907-08’de tayin edildiği Dâhiliye Nezareti Muhacirin Umum Müdürlüğü Başkâtipliği görevinden 1327/1909-10’da istifa etmiş ve 31 Ağustos 1335/31 Ağustos 1919’da ibtidâ-i dâhil medresesi Türk edebiyatı müderrisliği görevine atanmıştır.

Medresetü’l-irşad Hitabet muallimliğine tayin edilen İsmail Hakkı Efendi, 9 Şubat 1336/9 Şubat 1920’de ibtidâ-i dâhil müderrisliğinden istifa etmiş ve 3 Mayıs 1336/3 Mayıs 1920’de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye azalığına atanmıştır. 20 Mayıs 1336/20 Mayıs 1920’de Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiyye azalığı inzimamıyla başkâtip olarak görevlendirilmiştir. 25 Ağustos 1336/25 Ağustos 1920’de azalık, başkâtiplik ve hitabet muallimliği görevlerinden affedilmişse de 16 Teşrîn-i evvel 1336/16 Ekim 1920’de azalık ve kâtiplik ile 6 Teşrîn-i sâni 1336/6 Kasım 1920’de hitabet muallimliği görevine ikinci kez tayin edilmiştir.

¹¹⁶ İzmirli İsmail Hakkı Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 5401; MŞH, *SAİD*, No. 254/63.

Sultan II. Abdülhamit döneminde 1318/1900-01 yılında siyasi meseleler sebebiyle yedi buçuk ay hapis yattıktan sonra beraat etse de İstanbul'da kalmasına müsaade edilmediği için İzmir'e gitmiş ve memurluktan da menedilmiştir.

1329/1911 senesinde Mahmut Şevket Paşa'nın katli olayında İzmir Divân-ı Harb-i Örfî kararıyla Osmanlı Devleti sınırlarına sürülmüş ve üç sene Mısır ve üç sene de Malta'da kaldıktan sonra memlekete dönebilmiştir.¹¹⁷

Eserleri: Arapça, Farsça ve Fransızca dillerinde vukufiyet kazanan İsmail Hakkı Efendi, “Musavver Terakki”, “İttihat” ve “Müsavat” isimlerindeki gazetelerde başmuharrirlik yapmıştır. Kahire’de “Müsavat” adında ilmi, edebi ve siyasi bir gazete çıkarmıştır.

2.2.9. İstanbullu Mehmed Neşet Efendi

Maliye Hazinesi esham muhasebe kalemi hulefasından Mustafa Raif Bey'in oğlu olan Mehmed Neşet Efendi¹¹⁸ 1258/1841 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir.

Fatih Camii yakınındaki muvakkithane bitişiğindeki Fatih Mektebi'nde Hacı Ömer Efendi'den Kur'ân-ı Kerîm dersi almış ve bazı risaleleri okumuştur. Kur'ân-ı Kerim'i hıfzederek kıraat ilminden vücûh ve aşereyi hatmetmiştir. Medine-i Münevvere Mahmudiye Medresesi Müderrisi Fatih Dersiâmı Trabzonlu Hasan Sabri Efendi'den Arabî ilimlerin icâzetini almış, fıkıh ve meani derslerini okumuştur. Hasan Galip Efendi'den ise usûl-i fıkıh dersleri almıştır.

1279/1862-63'te Fatih Rüşdiye Mektebi Farsça muallimliğine tayin edilmiş ve bu muallimliğin kaldırılması üzerine Kaptan İbrahim Paşa Rüşdiyesi Arapça muallim-i sânisî olmuştur. Bu görevden istifasından sonra beş ay açıkta kalmış ve 1287/1870-71'de tekrar tayin edildiği Fatih Rüşdiyesi Farsça muallimliğinden 1293/1877'de istifa etmiştir. 1288/1871-72'de Fatih Camii dersiâmlığı vazifesine başlamış ve 1305/1887-88'de talebelerine icâzet vermiştir.

¹¹⁷ Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, II/278-279.

¹¹⁸ İstanbullu Mehmet Neşet Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülsîlâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 37.

10 Haziran 1284/22 Haziran 1868'de Fetvahaneye Pusula odasına kaydolmuş, 3 Kânûn-i evvel 1295/15 Aralık 1879'da Medine-i Münevvere naibliğine tayin edilmiştir. 1 Nisan 1298/13 Nisan 1882'de İstanbul'a dönerek Fetvahaneye'deki görevine devam etmiştir. 29 Eylül 1302/11 Ekim 1886'da fetva musahhihliği, 13 Şubat 1305/25 Şubat 1890'da fetva ve maaşat müvezziliği görevlerini yerine getirmiştir. 1 Mart 1306/13 Mart 1890'da Teftiş-i Mesâhif -i Şerîfe azası olmuştur.

9 Rebûlâhîr 1292/15 Mayıs 1875'te İbtidâi Haric İstanbul müderrisliği, 15 Zilkâde 1293/2 Aralık 1876'te Hareket-i Haric, 9 Zilkâde 1294/15 Kasım 1877'de Hareket-i Dâhil, 29 Zilkâde 1298/23 Ekim 1881'de mûsile-i sahn, 25 Cemâziyelâhîr 1306/26 Şubat 1889'da İbtidâ-i Altmışlı, 17 Zilhicce 1306/14 Ağustos 1889'da hareket-i altmışlı, 13 Cemâziyelâhîr 1309/14 Ocak 1892'de Mûsıla-i Süleymaniye'ye terfî etmiş ve 25 Zilhicce 1310/10 Temmuz 1893'te hâmise-i Süleymâniyye müderrisliğine yükselmiştir.

Mehmed Neşet Efendi, 1306/1888-89'da Huzur-ı Hümayun muhataplığına tayin edilmiş ve dördüncü rütbeden Mecidî ve Osmani nişanları ile onurlandırılmıştır. 1305/1887-88'te Trablusgarp'ta Şeyhü'l-beled Ali el-Kurkûnî veresesini arasındaki miras meselesini çözmek için görevlendirilmiş ise de sulhu temin edemedi geri dönmüştür.

Neşet Efendi ömrünün sonuna kadar huzur dersleri muhataplığı vazifesine devam etmiş ve 15 Safer 1311/28 Ağustos 1893'te vefat etmiştir.

2.2.10. Tortumlu Musa Kazım Efendi

İbrahim Efendi'nin oğlu olan Musa Kazım Efendi,¹¹⁹ 1275'te Tortum'da dünyaya gelmiştir. Tahsiline memleketinde başlamış ve sonrasında Balıkesir'e kardeşinin yanına gitmiştir. Balıkesir ulemasından Selahattin Ali eş-Şuûri'den ders aldıktan sonra İstanbul'a gelerek Kazasker Eşref Efendi ve Hoca Ahmed Şakir Efendi'nin ders halkasına katılmıştır. Ruûs imtihanını kazanarak Fatih Camii'nde dersiâm olmuştur.

¹¹⁹ Tortumlu Musa Kazım Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 520.

Şubat 1307/Şubat-Mart 1892’de dersiâmlık maaşıyla görev hayatına başlayan Tortumlu Musa Kazım Efendi, 1318’de Mekteb-i Hukûk Mecelle muallimliğine tayin edilmiştir. Sonrasında Mekteb-i Sultanî akaid muallimliğine ve Dâru’l-fünun ile Dâru’l-muallim hocalıklarına getirilmiştir.

Mayıs 1323/Mayıs-Haziran 1907’de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefat-ı Şeriyye Meclisi başkâtibi olmuş ve bir müddet sonra da azalığa tayin edilmiştir. 1324’te Meşrutiyet’in ilanı ile Meclis-i Kebir-i İlmî azası olmuş ve ayan azalığına tayin edilmiştir. 29 Haziran 1326/12 Temmuz 1910’da Şeyhülislâm olmuş ve 16 Kânûn-i evvel 1327/29 Aralık 1911’de bu görevden ayrılmıştır.

Tortumlu Musa Kazım Efendi’ye Zilhicce 1313/Mayıs-Haziran 1896’da İbtidâ-i haric İstanbul müderrisliği, Şaban 1317/Aralık-Ocak 1899-1900’de Hareket-i haric, Ramazan 1318/Aralık-Ocak 1900-1901’de ibtidâ-i dâhil, Zilhicce 1319/Mart-Nisan 1902’de mûsile-i sahn, Rebîülevvel 1321/Mayıs-Haziran 1903’de Sahn, Zilhicce 1322/Şubat-Mart 1905’de hareket-i altmışlı, Ramazan 1323/Ekim-Kasım 1905’te Hâmise-i Süleymaniye ve Muharrem 1325/Şubat-Mart 1907’de bilâd-ı mahreçten Halep Mevleviyeti tevcîh edilmiştir.

Meclis-i Ayan azalığı ve Medrsetü’l-kuzat ile Medresetü’l-vaizin muallimlikleri görevini devam ettirirken 25 Nisan 1332/8 Mayıs 1916’da ikinci defa Şeyhülislâm olmuştur. Medrese-i Süleymaniye müderrisliğine 5 Ağustos 1335/5 Ağustos 1919 ve Mekteb-i Kuzât muallimliğine 16 Ağustos 1335/16 Ağustos 1919 tarihine kadar devam etmiştir. 14 Teşrîn-i evvel 1334/14 Ekim 1918’de Şeyhülislâmlık görevinden ayrılmış ve devleti savaşa soktuğu gerekçesiyle 8 Mart 1335/8 Mart 1919’da mahkemeye verilmiş ve 15 yıllık kürek cezası 3 senelik sürgüne çevrilerek Edirne’ye gönderilmiştir. Edirne’de 10 Haziran 1920’de vefat etmiştir.¹²⁰

Eserleri: Tortumlu Musa Kazım Efendi, Muallim Naci’ye Mirât ve Ahmed Mithat Efendi’ye tefsir dersleri vermiştir. Mehmed Cemalettin Nuri Efendi’nin

¹²⁰ Selami Bakırcı, “Arşiv Belgeleriyle Şeyhülislam Mûsâ Kâzım Efendi”, *Erzurumlu Şeyhülislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu - Tebliğ ve Müzakereler* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013), 111.

tasavvufila ilgili “Vahdet-i Vücûd” Arapça risalesini tercüme etmiştir. H. 1322’de Simavna kadısı Şeyh Bedrettin Efendi’nin “Varidât” isimli eserini, İmam Gazali’nin “Tehâfütü’l-Felâsife” isimli eserini, İbni Rüş’ün “Ecvibe” isimli eserini tercüme etmiştir. Sırat-ı Müstakim ve Sebilü’r-reşad’da makaleleri yayımlanmıştır. Tortumlu Musa Kazım Efendi’nin Külliyyat, İslâm’da Usul-i Meşveret, Redd-i Ebatıl, Akdû’l-Hakâik isimli eserleri basılmıştır.

İslâm’da Usûl-i Meşveret ve Hürriyet (İstanbul, 1324), İslâm’da Cihad (İstanbul, 1333), Sûre-i İhlâs ve Alak Tefsirleri (İstanbul, 1334), Safvetü’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân (İstanbul, 1335), Zevrâ ve Havrâ (İstanbul, 1335), Külliyyât-ı Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım: Dinî, İçtimaî Makaleler (İstanbul, 1336; nşr. Ferhat Koca, Ankara, 2002), el-Fetâvâ el-Kâzımiyye fî ıslâhi’l-fetâvâ et-Türkiyye (DİB Ktp., No. 173), Tercüme-i Vâridât (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, No. 2174; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Belediye, No. K. 564), Tahkîk-i Vahdet-i Vücûda Dâir Bir Risâlenin Tercümesi (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, No. 313, 991, 1444) isimli eserleri bulunmaktadır.¹²¹

2.2.11. İstanbullu Mustafa Efendi

Fatih Camii mücîz dersiâmlarından Maarif Nezareti Kütüb-i Diniye ve Şeriyye mülga heyeti Reisi İvracalı Süleyman Hulûsi Efendi’nin oğlu olan Mustafa Efendi,¹²² 1287/1871-72’de İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Eğitimine İstanbul’da başlayan Mustafa Efendi, Fatih Rüşdiyesini iyi dereceyle tamamladıktan sonra Fatih Camii Dersiâmı Köprülü Ali Rıza Efendi’den icâzet almıştır.

1301/1885-86’da Rumeli Sadareti Vakâyi kalemine mülazım olarak tayin edilmiştir. 12 Mayıs 1306/24 Mayıs 1890’da sınıf kitabetine, Mart 1319/Mart-Nisan 1903’te Vekâyi muavinliğine ve 1 Mart 1323/14 Mart 1907’de Meclis-i Emvâl-i Eytâm azalığına tayin edilmiştir. Eylül 1325/Eylül-Ekim 1909’da azaların sayılarının fazla olması gerekçesiyle kadro harici kalmıştır. Haziran 1327/Haziran-Temmuz

¹²¹ Ferhat Koca, “Musa Kazım Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/221-222.

¹²² İstanbullu Mustafa Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında Meşihat Arşivi’deki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 57, 314.

1911’de Muhassesât-ı Zatiye Müdürlüğüne tayin edilmiş ancak Teşrîn-i sâni 1330/Kasım-Aralık 1914’te bu görevinden azledilmiştir.

Mustafa Efendi’nin uhdesine 19 Zilhicce 1314/21 Mayıs 1897’de İbtidâ-i Haric Edirne müderrisliği, 16 Zilhicce 1319/26 Mart 1902’de mûsile-i sahn, 27 Cemâziyelâhir 1321/20 Eylül 1903’te Sahn ve 16 Cemâziyelevvel 1322/29 Temmuz 1904’te hareket-i altmışlı verilmiştir.

9 Haziran 1336/9 Haziran 1920’de Tedkîk-i Mesâhif -i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azası olmuş ve bu görevi Nisan 1339/Nisan 1923 tarihine kadar sürdürmüştür. 21 Eylül 1341/21 Eylül 1925’te Edirne Müftülüğü kitabetine tayin edilse de bu göreve gitmeyerek 1 Teşrîn-i sâni 1341/1 Kasım 1925’te İstanbul Asliye Mahkemesi Üçüncü Hukuk kâtipliğine geçmiştir.

2.2.12. Zileli Mustafa Hicâbî Efendi

Hacı Hasan Efendi’nin oğlu olan Mustafa Hicâbî Efendi,¹²³ 1256/1840-41 yılında Zile Kazası Kislik Mahallesi’nde dünyaya gelmiştir. Zile ve Amasya’da farklı hocalardan ders aldıktan sonra İstanbul’a gitmiş ve Şeyhülislâm Ömer Lütfü Efendi’den icâzet almıştır.

Arapçayla ilgili “Tatbîkat-ı Arabiye” isimli kaleme aldığı eseri askeri mekteplerde okutulmuştur. 31 yaşındayken Ağustos 1287/Ağustos-Eylül 1871’de Mekteb-i Askeriye Arapça muallimliği ile görev hayatına başlayan Mustafa Hicâbî Efendi’ye Muharrem 1285/Nisan-Mayıs 1868’de ibtidâ-i haric İstanbul müderrisliği, Ramazan 1288/Kasım-Aralık 1871’de hareket-i hâric, Muharrem 1290/Mart 1873’te ibtidâ-i dâhil, Rebûlâhir 1296/Mart-Nisan 1879’da mûsile-i sahn, Rebûlelevvel 1306/Kasım-Aralık 1888’de hareket-i altmışlı ve Cemâziyelahir 1306/Şubat-Mart 1889’da hâmise-i Süleymâniyye verilmiştir. Zilkâde 1303/Ağustos 1886’da dördüncü rütbeden Mecidî ve Osmanî nişanları verilmiştir.

25 Cemâziyelevvel 1306/27 Ocak 1889’da Meclis-i Tedkîkat-ı Şeriyye azası olmuş ve kendisine 20 Recep 1307/12 Mart 1890’da Teftiş-i Mesâhif -i Şerife azalığı

¹²³ Zileli Mustafa Hicabi Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 2461.

da verilmiştir. 6 Haziran 1306/18 Haziran 1890'da Halep Mevleviyeti tevcih edilmiştir. 3 Teşrîn-i evvel 1306/15 Ekim 1890'da Sadreyn müsteşâr muavini olmuş ve Haziran 1306/Haziran-Temmuz 1890'da bu görevden ayrılmıştır. 1 Rebîülevvel 1308/15 Ekim 1890'da Edirne pâyesine nâil olmuş ve 3 Temmuz 1309/15 Temmuz 1893'te bir yıl süreliğine kendisine Medine Mevleviyeti verilmiştir. 14 Nisan 1311/26 Nisan 1895'te Karahisar-ı sahip naibi ve 6 Eylül 1314/18 Eylül 1898'de Trablusgarp Sancağı naibi olan Mustafa Hicâbî Efendi, 1 Cemâziyelevvel 1316/17 Eylül 1898'de Trablusgarp naibliği görevinden ayrılmış, 8 Mayıs 1319/21 Mayıs 1903'te vefat emiştir.

2.2.13. Cuma-i Atikli Mustafa Mestan Efendi

İbrahim Ağa'nın oğlu olan Mustafa Mestan Efendi,¹²⁴ 30 Rebîülevvel 1262/28 Mart 1846'da Cuma-i Atik'te¹²⁵ doğmuştur. İlk tahsilinden sonra 1279/1862-63 yılında Şumnu'daki Ağa Camii Medresesi müderrisi Mustafa Efendi'nin ders halkasına katılmış ve 1283/1866-67'de İstanbul'a gelerek Sultan Selim Medresesi'nde Fatih Dersiâmi Sivaslı Mustafa Asım Efendi'den 1297/1879-80'de icâzet almıştır. Şevvâl 1297/Eylül-Ekim 1880'de Fatih Camii'nde ders vermeye başlayan Mustafa Mestan Efendi'ye 7 Rebîülâhir 1303/13 Ocak 1886'da ibtidâi haric İstanbul müderrisliği, 21 Şaban 1311/27 Şubat 1894'te hareket-i haric, 1 Cemaziyelevvel 1318/27 Ağustos 1900'de ibtidâ-i dâhil, 11 Safer 1324/6 Nisan 1906'da hareket-i dâhil tevcih edilmiştir. Şaban 1325/Eylül-Ekim 1907'de huzur dersi muhataplığına seçilmiş, Mecidî ve Osmanî nişanı ile onurlandırılmıştır.

28 Muharrem 1320/7 Mayıs 1902'de Mesihpaşa Camii Şifa-i Şerif, 1327/1909-1910'da Fatih'te Nakşidil Valide Sultan Türbesinde Buharî okutmaya başlamıştır. 24 Teşrîn-i sânî 1323/7 Aralık 1907'de Maarif Nezaretindeki Tedkîk-i Müellefât azalığına tayin edilmiştir.

Huzur dersleri görevinde de bulunmuş olan Mustafa Mestan Efendi Fatih Dersiâmi iken 19 Nisan 1331/2 Mayıs 1915'te vefat etmiştir.

¹²⁴ Cuma-i Atikli Mustafa Mestân Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 604.

¹²⁵ Atik, Bulgaristan'da bir kazadır.

2.2.14. Dadaylı Mustafa Şükrü Efendi

Mehmed Ali Efendi'nin oğlu olan Kürtzâde lakaplı Mustafa Şükrü Efendi,¹²⁶ 1267 yılında Kastamonu'nun Daday Kazası Gulam Köyü'nde doğmuştur. Tahsil hayatına Kastamonu'da başlayan Mustafa Şükrü Efendi, İstanbul'a gelerek Beyazıt Dersiâmı Kayserili Derviş Ali Rıza Efendi'den Cemâziyelevvel 1297/Nisan-Mayıs 1880'de icâzet almıştır.

1 Kânûn-ı evvel 1298/13 Aralık 1882'de Beyazıt dersiâmı olarak görev hayatına başlayan Mustafa Şükrü Efendi, 1 Eylül 1310/13 Eylül 1894'te Meclis-i Tedkîkat-ı Şeriyye azası olmuş ve 1317'de Heyet-i Nasıha ile birlikte Çin'e gönderilmiştir. Azalık göreviyle birlikte 1 Mayıs 1321/14 Mayıs 1905'te Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azalığına da tayin edilmiştir.

Dadaylı Mustafa Şükrü Efendi'ye 11 Şevvâl 1301/4 Ağustos 1884'te ibtidâ-i haric İstanbul müderrisliği, 13 Cemâziyelâhir 1309/14 Ocak 1892'de hareket-i haric, 18 Rebîülevvel 1312/19 Eylül 1894'te ibtidâ-i dâhil, 17 Safer 1316/7 Temmuz 1898'de mûsile-i sahn, 1 Rebîülevvel 1317/10 Temmuz 1899'da ibtidâ-i altmışlı, 1 Rebîülâhir 1318/29 Temmuz 1900'de hareket-i altmışlı ve 13 Şevvâl 1319/23 Ocak 1902'de hâmise-i Süleymâniyye verilmiştir.

1 Eylül 1325/14 Eylül 1909'da tayin edildiği Meclis-i İdare-i Emval-i Eytam azalığı görevini 16 Mart 1330/29 Mart 1914'e kadar, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azalığı görevini ise 1 Ağustos 1325/14 Ağustos 1909 tarihine kadar devam ettirmiştir. Şaban 1313/Ocak-Şubat 1896'da huzur dersi muhatabı olarak tayin edilen Mustafa Şükrü Efendi, Rebîülâhir 1331/Mart-Nisan 1913'te ikinci ders mukarrirliğine seçilmiş ve bu görevi huzur dersleri kaldırılana kadar devam ettirmiştir.¹²⁷

19 Teşrîn-i sâni 1335/19 Kasım 1919'da tekrar Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azası olmuş ve bu görevi emeklilik tarihi olan 1 Eylül 1337/1 Eylül 1921'e kadar devam ettirmiştir.

¹²⁶ Dadaylı Mustafa Şükrü Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 3590.

¹²⁷ MŞH, *Huzûr-ı Humâyûn Müderrisleri Defteri*, No. 45, 115b.

23 Teşrîn-i evvel 1340/23 Ekim 1924 tarihinde İstanbul Horhor yakınındaki evinde vefat etmiştir. Eşinin adı İsmet Hanım'dır. Vefatında Rukiye ve Afife adında iki kızı ve Doktor Fahri (Ecevit) adında bir oğlu vardır.¹²⁸

2.2.15. İstanbullu Ömer Hayri Efendi

Uşakî Hoca Nasuh Efendi'nin oğlu olan Ömer Hayri Efendi,¹²⁹ Safer 1285/Mayıs-Haziran 1868'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Hırka-i Şerif'te Ağa Mektebinde Kur'ân-ı hıfzederek mektep hocalarıyla birlikte babasından ders almış ve dokuz on yaşlarındayken Akaid'den Emali manzumesini ezberlemiştir. Ömer Hayri Efendi, en büyük kardeşi İbrahim Ethem, Hoca Şakir, Ödemişli Mustafa Şehri Ahmed Efendi'nin ders halkalarına katılmış ve Urfalı Mehmed Efendi'den icâzet almıştır.

Ömer Hayri Efendi'ye 5 Safer 1306/11 Ekim 1888'de ibtidâ-i haric İstanbul müderrisliği, 25 Şevvâl 1314/29 Mart 1897'de hareket-i haric, 1 Cemâziyelâhir 1318/26 Eylül 1900'de hareket-i dâhil ve 1 Zilhicce 1322/6 Şubat 1905'te mûsile-i sahn tevcih edilmiştir.

Meclis-i Kebir Maarif Reisi Ali Haydar Efendi, Ömer Hayri Efendi'yi bilgisi ve liyakati sebebiyle 15 Ağustos 1310/27 Ağustos 1894'te Üsküdar İdadisi Arapça ve dini ilimler muallimliğine tayin etmiş ve 4 Mart 1317/17 Mart 1901'de Vefa İdadisi akaid muallimliğine nakledilmiştir.

Sultan II. Abdülhamit'in hilafetine muhalif olması gerekçesiyle 16 Nisan 1317/29 Nisan 1901'de evi kuşatılmış ve vapura bindirilerek Mamuratü'l-aziz'e sürülmüştür. Sürgün yerinden Batum'a kaçmış ancak yakalanınca İstanbul'a getirilmiş ve tevkifhanede 112 gün tutularak tekrar sürgün yerine gönderilmiştir. Muhalif hareketlerine Elazığ'da da devam etmesi üzerine iki yıl hapsedilmiş ve Meşrutiyet'in ilanıyla çıkan afla İstanbul'a gelmiştir.

¹²⁸ Ayhan Işık, "Son Dönem Huzur Dersleri Mukarrirlerinden Mustafa Şükrü Efendi", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 5 (2008), 47.

¹²⁹ İstanbullu Ömer Hayri Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 517; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 59, 24.

1 Kânûn-ı evvel 1324/14 Aralık 1908'de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyeye Meclisi azalığına tayin edilen Ömer Hayri Efendi, 1 Kânûn-ı evvel 1324-1 Ağustos 1325/14 Aralık 1908-14 Ağustos 1909 tarihleri arasında Dâru'lmuallimin-i Aliye akaid muallimliği görevinde bulunmuştur. 1325'te Rumeli Kazaskerliği muavinliğine tayin edilmiş ve bu görevden Mayıs 1327/Mayıs-Haziran 1911'de ayrılarak ikinci defa 1 Haziran 1327/14 Haziran 1911'de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyeye Meclisi azası olmuştur.

18 Teşrîn-i evvel 1326/31 Ekim 1910'da Dâru'l-fünûn-ı Osmanî ulum-ı aliye-i diniyye şubesi Siyer-i Nebevi muallimliği görevine tayin edilse de derslere devam etmediği için Haziran 1329/Haziran-Temmuz 1913'te azledilmiştir. Rumeli Kazaskerliği muavini Nasuhizâde Ömer Hayri Efendi, 8 Eylül 1325-Mayıs 1327/21 Eylül 1909-Haziran 1911'de azalık görevi esnasında 3 Kânûn-ı sâni 1331/16 Ocak 1916 tarihinde vefat etmiştir.

2.2.16. İstanbullu Abdülkadir Sadrettin Efendi

Abdülkadir Sadrettin Efendi,¹³⁰ 3 Recep 1271/22 Mart 1855 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Şam Naibi Hafız Abdullah Sabri Efendi ve dedesi ise huzur dersi muhatap ve mukarriri Kayyımzâde Abdullah Efendi'dir. Sadrettin Efendi, bir eserinde nesebini Abdülkadir Sadrettin b. Abdullah Sabri b. Abdülkadir b. Abdullah b. Hasan el-Kengirîvî olarak zikretmiştir.¹³¹

Kayyımzâdeler, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar uzanan ilmî bir ailedir. Soyu, Koçhisârlı (İlgazlı) Şeyh Hasan Efendi oğlu Çankırlı Abdullah Efendi oğlu Abdülkadir Efendi oğlu Abdullah Sabri Efendi oğlu Abdülkadir Sadreddin Efendi'dir. Abdülkadir Sadrettin Efendi'nin çocukları ise; büyük oğlu Talha

¹³⁰ İstanbullu Sadrettin Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 421/D; BOA, DH.SAİD, No. 72/210.

¹³¹ Ali Benli, "Çankırlı Sadrettin Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), Ek-1/283.

Cenâhuddin Aker, küçük oğlu Abdullah Sediduddin Kur'ângil, kızları Hafsa Nesîbe Aker ve Erva Mümîne Aker'dir.¹³²

Sadrettin Efendi, tahsil hayatına babasının yanında başlayarak İstanbul ve Şam başta olmak üzere birçok ilim merkezine seyahat ederek icâzet almıştır. Ders aldığı hocaları arasında Muhammed el-Cuhadar, Abdülkadir el-Üstüvanî, Muhammed ez-Zehavi, Bekri el-Attar, Osman el-Hatib el-Hanbeli, Tevfik es-Süyuti, Muhammed Said el-Yemeni, Tahir el-Cezairî, Ebû Nesib el-Hamzavi, Ebû Hâşim Abdürrezzak b. Hüseyin el-Azamî ve Muhammed İzzet Eyyubî bulunmaktadır.

31 Mayıs 1871'de İstanbul müderrisliği payesi verilen Sadrettin Efendi, Duma ve Humus naibliği, Gönen naibliği, Cidde Bidayet Mahkemesi reisliği, Isparta Bidayet Mahkemesi reisliği, Beyrut, Dimaşk, Bağdat, Trabzon, Manastır ve Kosova mahkemelerinin reisliği görevlerini ifa etmiştir.

18 Şubat 1328/3 Mart 1913'te Dârü'l-fünun hikmet-i teşrî muallimliğine tayin edilen Sadrettin Efendi, 5 Mart 1329/18 Mart 1910'da göreve başlamış ve 13 Teşrîn-i evvel 1331/26 Ekim 1915'te görevine son verilmiştir.

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azalığı görevinde bulunan Sadrettin Efendi, 20 Eylül 1336/20 Eylül 1920'de Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye azalığına tayin edilmiş ve 16 Teşrîn-i evvel 1336/16 Ekim 1920'de bu görevden azledilmiştir.

14 Şubat 1931'de İstanbul'da vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir. Sadreddin Efendi'nin hanımı Şam ulemâsından Mekkezâde Muhammed Ebû'l-Hayr İbn Âbidîn Efendi'nin kızı Behiye Hanım'dır.¹³³

Eserleri: Sadrettin Efendi, ez-Zerîa fî ilmi's-şerîa, el-Mûfî fî'n-nahvi'l-Kûfî, Muhammed Behcet el-Baytâr, Keşfü'l-gumme an iftirâki'l-ümme, Hikmet-i Teşrî' ve Mefâtihi künûzi'l-İslâm isimli eserleri kaleme almıştır.¹³⁴

¹³² Sadrettin Efendi'nin soyu ile ilgili detaylı bilgi için bk. Ali Benli, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Çankırlı Bir İlim Ailesi Kayıymzâdeler", *Çankırı'nın Manevi Mimarları* (Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 2017), 414-415.

¹³³ Benli, "Çankırlı Sadrettin Efendi", Ek-1/284.

2.2.17. Bursalı Salih Efendi

Yazıcıoğlu sülalesinden Bektaş Efendizâde İbrahim Efendi'nin oğlu olan Salih Efendi,¹³⁵ 1282/1865-66 yılında Bursa'da dünyaya gelmiştir. Mahalle mektebinde tahsil hayatına başlayan Salih Efendi, Bursa askeri ve mülki rüşdiyeleri ile idadisinde eğitim görmüş ve medreseden de icâzetini almıştır.

Salih Efendi, 10 Kânûn-i evvel 1313/22 Aralık 1897'de Toptaşı Askeri Rüşdiyesi Osmanlı Kavaidi muallimliği, 17 Mart 1320/30 Mart 1904'te Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesi Osmanlı Kavaidi muallimliği ve 20 Mart 1324/2 Nisan 1908'de askeri idâdi mektebi sınıf-ı mahsus Arapça muallimliği görevlerinde bulunmuştur.

Rebîulevvel 1307/Ekim-Kasım 1889'da dördüncü rütbeden Mecidî nişânı, Cemâziyelevvel 1318/Ağustos-Eylül 1900'de dördüncü rütbeden Osmanlı nişânı ve Cemâziyelâhir 1319/Eylül-Ekim 1901'de Gümüş İftihar Madalyası ile onurlandırılmıştır.

Ders Vekâleti tarafından 15 Zilhicce 1319/25 Mart 1902'de yapılan ruus imtihanında başarılı olarak Fatih Camii dersiâmlık görevine başlayan Salih Efendi, 1 Haziran 1327/14 Haziran 1911'de Bahr-i Sefid Baş Kurşunlu Medresesi Kavâid muallimliğine tayin edilmiş ve bu görevi 1 Mart 1328/14 Mart 1912'de Nahv-i Osmanî muallimliğine tahvil edilmiştir. Aynı yıllarda Sultan Selim Medresesi tarih muallimliği görevini de beraber yürütmüştür.

1 Teşrîn-i sâni 1330/14 Kasım 1914'te Medaris-i taliye birinci ve ikinci sınıf Türkçe muallimliği, 1 Mayıs 1333/1 Mayıs 1917'de kısım-ı sani üçüncü sınıf hadis müderrisliği, 1 Eylül 1333/1 Eylül 1917'de ibtidâ-i haric medresesi Türkçe müderrisliği, 27 Mart 1335/27 Mart 1919'da ibtidâ-i dâhil Türkçe müderrisliği, 1 Eylül 1337/1 Eylül 1921'de Sahn Medresesi Belagat-ı Arabiye müderrisliğine tayin

¹³⁴ Eserler hakkında detaylı bilgi için bk. Benli, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Çankırılı Bir İlim Ailesi Kayıymzâdeler", 417-418; Ali Benli, "Abdulkadir Sadreddin Efendi ve Miftâhu Kunûzi'l-İslâm Adlı Fehrese Türü Eserinin Tefsir Literatürüne Katkısı", *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları*, ed. Bilal Gökkır vd. (b.y.: İlim Yayma Vakfı, 2013), II/487-489.

¹³⁵ Bursalı Salih Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 63, 141.

edilen Salih Efendi, 3 Eylül 1336/3 Eylül 1920’de Medâris Müfettiş-i Umumiliğine tayin edilse de bir ay sonra bu görevden ayrılmıştır.

Salih Efendi, 9 Mart 1339/9 Mart 1923’te tayin edildiği Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azalığı görevini, 30 Nisan 1339/30 Nisan 1923’e kadar sürdürmüştür. Medreselerin kapatılma tarihi olan 3 Mart 1340/3 Mart 1924’e kadar medreselerde ders vermeye devam etmiştir.

2.2.18. Ermenekli/İçelli Süleyman Sırrı Efendi

İçelli Süleyman Efendi olarak tanınan Süleyman Sırrı Efendi,¹³⁶ tüccardan Abdullah Zühtü Efendi’nin oğlu olup 1267/1850-51 yılında İçel Sancağı Ermenek Kasabası’nda dünyaya gelmiştir.¹³⁷

Tahsil hayatına Ermenek’te başlayan Süleyman Sırrı Efendi,¹³⁸ İstanbul’da Beyazıt Dersîâmı Ermenekli Mehmed Ayni Efendi, Ermenekli Hüseyin Efendi, Ermenekli Ökkeş Efendizâde, Ermenekli Hacı Abdurrahmân Efendi, Ermenekli Hacı Mustafa Efendi, Çankırlı Kara Ali Efendi, Boyabatlı Deli Osman Efendi, Çankırlı Hacı İbrâhim Efendi, Amasyalı Abdülkerîm Efendi ve Ankaralı Abdullah Hulûsî Efendi’nin ders halkasına katılarak icâzet almış ve 1296/1878-79’da Beyazıt Camii dersîâmı olarak göreve başlamıştır.¹³⁹

Ermenekli Hüseyin Fehmî Efendi, Yozgatlı Seyyid Ömer Fevzî b. Mustafa Efendi, Ankaralı Hacı Hâfız Refî Efendi, Mustafa Remzi b. Muharrem el-Hüseynî, Eskişehirli Muhammed Râsih b. Abdullah Efendi ve Hüseyin Hüsameddin Yasar Efendi Süleyman Sırrı Efendi’nin yetiştirdiği talebeler arasındadır.

¹³⁶ Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi’ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 3428, MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 59, 129.

¹³⁷ Nüfus tezkiresine göre 1271/1855’te dünyaya gelmiştir. Bk. MŞH, *SAİD*, No. 3428.

¹³⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Selim Argun, *Harb-i Umûmî Gölgesinde Siyer Telifi: Süleyman Sırrı Efendi ve Makasid-ı Münciye Adlı Eseri* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2020).

¹³⁹ Hocaları ile ilgili detaylı bilgi için bk. Mustafa Oral, “Osmanlı Son Dönemi Hadis Müelliflerinden Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi’nin Hayatı”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* V/9 (2018), 522-524.

18 Teşrîn-i evvel 1298/30 Ekim 1882'de ruus maaşı almaya başlayan Süleyman Sırrı Efendi 14 Eylül 1876'da Beşiktaş Mekteb-i Rüşdiye-i Askerisi Arapça muallimliğine tayin edilmiş ve İstanbul Sultanisinde de din dersi öğretmenliği yapmıştır.¹⁴⁰ Şaban 1300/Haziran 1883'te ibtidâ-i haric İstanbul müderrisliği payesi almıştır. 4 Teşrîn-i evvel 1304/16 Ekim 1888'de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azası ve Kânûn-i evvel 1310/Aralık-Ocak 1894-95'te bu görevi Maarif Nezareti bünyesindeki Encümen-i Teftiş ve Muayene azalığına nakledilmiştir.

Süleyman Sırrı Efendi, 13 Muharrem 1313/6 Temmuz 1895'te gümüş liyakat madalyası ve dördüncü rütbeden Mecidî nişanı ile onurlandırılmıştır. 13 Cemâziyelâhir 1309/14 Ocak 1892'de hareket-i haric, Ramazan 1315/Ocak-Şubat 1898'de Süleymaniye, Zilkâde 1316/Mart-Nisan 1899'da bilad-ı mahrecten İzmir, Şevvâl 1319/Ocak-Şubat 1902'de bilâd-ı hamseden Bursa, Ramazan 1321/Kasım-Aralık 1903'te Haremeyn-i Muhteremeyn pâyeleri almıştır.

7 Eylül 1314/19 Eylül 1898'de Mekteb-i Hukûk-ı Şahane Kitabü'n-nikâh muallimliği ve 1 Eylül 1316/14 Eylül 1900'de Dâru'l-fünun Ulum-ı Aliye-i Diniyye Şubesi fıkıh muallimliği görevlerini de yerine getirmiştir.

28 Teşrîn-i sâni 1318/11 Aralık 1902'de Kütüb-i Diniyye ve Şeriyye Tedkîk Heyeti reisi seçilmiş ve 2 Nisan 1323/15 Nisan 1907'de Meclis-i Maarif azası olmuş ancak 8 Ağustos 1324/21 Ağustos 1908'de yapılan tensikatta kadro dışı kalmıştır.

Teşrîn-i sâni 1329/Kasım-Aralık 1913'te Dâru'l-fünun muallimliği görevinden emekliliğe sevk edilen Süleyman Sırrı Efendi, Beyazıt dersiâmlığı görevini icra ederken 28 Ağustos 1931 tarihinde vefat etmiş ve Merkezefendi Mezarlığı'na defnedilmiştir.

Eserleri: İslâmi ilimler alanında oldukça velüt bir âlim olan Süleyman Sırrı Efendi, fıkıhla ilgili “Medhal-i fıkıh”, nikâhla ilgili “Hülasatü'l-Muhtareyn”, Arapça sarfla ilgili “Kifayetü'l-müntehi”, tefsirle ilgili “Esbâbü'l-felah”, beyanla ilgili

¹⁴⁰ Musa Alak, “Süleyman Sırrı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2019), Ek-2/538-539.

“Hülâsatü’l-efkâr”, Türkçe mantıkla ilgili “Miyârü’l-mekal” ve akaidle ilgili “Câmiü’l-ahvâl” ve “Kenzü’l-akaid” isimli eserleri kaleme almıştır.¹⁴¹ Ayrıca sarf ve nahivle ilgili Teshîlü’l-lehceti ve’s-sarf fî usûli’l-mükâlemeti’l-Arabîyye, ilmihâl mahiyetinde Vesîletü’l-felâh, siyer alanında Makâsıd-i Münciye fî siyeri fahri’n-nübüvve ve Keşf-i Bâl, ders notu olarak Kitâbü’l-İbâdât isimli eserleri yazmış ve Radiyyüddin es-Sâgânî’nin Meşârîku’l-envârî’n-nebeviyye isimli eserini Tâcü’l-mefârik fî îzâhi’l-Meşârik adıyla, Zeynüddin İbn Nüceym’in el-Eşbâh ve’n-Nezâ’ir isimli eserini Îzâhu’l-Eşbâh adıyla, Burhâneddin el-Mergînânî’nin el-Hidâye isimli eserini ise Îzâhu’l-Hidâye adıyla tercüme etmiştir.¹⁴²

2.2.19. Pazarlı Ahmed Hamdi Efendi

Ahmed Hamdi Efendi,¹⁴³ 1281/1864-65 yılında Atina/Pazar’da dünyaya gelmiştir. Meclis-i Tedkikat-ı Şerîyye Azası Trabzonlu Süleyman Vehbi Efendi’nin oğlu olan Ahmed Hamdi Efendi, Atina’da babasının yanında eğitim hayatına başlamış, İstanbul’a gelerek Fatih Dersîâmı Ahmed Hamdi Efendi’nin ders halkasına katılarak icâzetini almıştır. Mekteb-i Nüvvâb’a kaydolarak 21 Zilhicce 1311/25 Haziran 1894’te diploma almıştır.

Memuriyet hayatına 1 Mayıs 1312/13 Mayıs 1896’da İskeçe naibi olarak başlayan Ahmed Hamdi Efendi, bu görevden 8 Haziran 1314/20 Haziran 1898’de ayrılmış ve 1 Mart 1319/14 Mart 1903’te Çorlu niyabetine tayin edilmiştir. Bu görevden de 7 Şubat 1320/20 Şubat 1905’te ayrılmıştır.

¹⁴¹ Eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. İbrahim Bayram, “Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi’de İnsan Fiilleri”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VIII/1 (2020), 1-26; İsmail Bilgili, “Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi’nin Medhal-ı Fıkh Eserinin Fıkhî Tahlili”, *Ermenek Araştırmaları - II Coğrafya - Edebiyat - Eğitim - Gastronomi - Güzel Sanatlar - İktisat - İşletme - İlahiyat - İletişim - Kamu Yönetimi - Turizm - Ziraat* (Konya: Palet Yayınları, 2018), 457-486; Duran Eski, “Ermenekli Süleyman Sırrı ve İtikâdi Görüşleri”, *Abdülhamid Dönemi Osmanlı Coğrafyasında İslâmî İlimler*, ed. Hidayet Aydar vd. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 107-122; Oral, “Osmanlı Son Dönemi Hadis Müelliflerinden Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi’nin Hayatı”, 515-535; Gülsüm Merve Arazlı, *Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi Kelami Görüşleri ve Kelama Dair Eserleri* (İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

¹⁴² Musa Alak, “Süleyman Sırrı”, 539.

¹⁴³ Pazarlı Ahmet Hamdi Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında Meşihat Arşivi’ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 58, 339.

Ahmed Hamdi Efendi'ye 5 Safer 1306/11 Ekim 1888'de ibtidâ-i haric İstanbul müderrisliği, 25 Şevvâl 1314/29 Mart 1897'de hareket-i haric, 27 Safer 1323/3 Mayıs 1905'te mûsile-i sahn, 28 Zilhicce 1324/12 Şubat 1907'de Mûsıla-i Süleymaniye verilmiş ve 22 Kânûn-i sâni 1323/4 Şubat 1908'de bilâd-ı mahrecten Trabzon mevleviyeti tevcih edilmiştir.

8 Şubat 1325/21 Şubat 1910'da Lazistan Livası niyabeti, 9 Kânûn-i evvel 1329/22 Aralık 1913'te Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği Mahkemesi kadı müşavirliği ve 10 Temmuz 1333/10 Temmuz 1917'de Kazaskerlik müşavirliğine tayin edilmiştir. 10 Mayıs 1336/10 Mayıs 1920'da bu görevden alınmış ve 21 Haziran 1337/21 Haziran 1921 tarihinde Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye azalığına atanmıştır. Yaklaşık bir yıllık azalık görevinden sonra 20 Temmuz 1338/20 Temmuz 1922'de Evkaf-ı Hümayun Mahkemesi ikinci müşavirliğine tayin edilmiştir.

2.2.20. İstanbullu Ahmed Şükrü Efendi

Yakovalı Ali Efendi'nin oğlu olan Ahmed Şükrü Efendi,¹⁴⁴ 1269/1852-53 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Baba tarafından olduğu gibi anne tarafından da ulema sülalesine mensup olan Ahmed Şükrü Efendi'nin anne tarafından dedesi Tire Kasabası'nda İbni Melek Medresesi müderrisi Fatih Dersiâmı Ahıskalı Hayrullah Efendi'dir.

Ahmed Şükrü Efendi, dönemin âlimleri Sultan Selim Camii birinci İmamı Reisü'l-kurra Hacı İsmail Efendi, Fatih Camii'nde Debreli İbrahim Efendi ve Üsküdarlı Hasan Haşim Efendi'den ilim tahsil ederek icâzet almıştır.¹⁴⁵

Memuriyet hayatına 1287/1870-71'de Fetvahane'de başlayan Ahmed Şükrü Efendi, 1301/1883-84 yılından itibaren üç yıl Mecelle Meclisinin fahri kâtipliğini yapmış ve Mart 1306/Mart-Nisan 1890'da Teftiş-i Mesâhif -i Şerîfe Meclisi azası olmuştur. 6 Temmuz 1304/18 Temmuz 1888'de Fetvahane'de Reisü'l-müevvidin olarak görev alan Ahmed Şükrü Efendi'ye 11 Recep 1310/29 Ocak 1893'te Bilâd-ı Hamseden Bursa payesi verilmiştir. Ayrıca 13 Muharrem 1285/27 Ocak 1869'da

¹⁴⁴ İstanbullu Ahmet Şükrü Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MSH, SAİD, No. 17.

¹⁴⁵ Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarikinin Arka Planı", 11.

ibtidâ-i hâric, 3 Şaban 1289/6 Ekim 1872’de hareket-i haric, 27 Şevvâl 1291/7 Aralık 1874’te ibtidâ-i dâhil, 15 Zilkâde 1293/2 Aralık 1876’da hareket-i dâhil, 9 Zilkâde 1294/15 Kasım 1877’de mûsile-i sahn, 25 Ramazan 1297/31 Ağustos 1880’de ibtidâ-i altmışlı, 29 Zilkâde 1298/23 Ekim 1881’de Mûsıla-i Süleymaniye, 11 Muharrem 1301/12 Kasım 1883’de hâmise-i Süleymâniyye, 1 Rebîülevvel 1307/26 Ekim 1889’da İzmir mevleviyeti ve 1 Recep 1310/19 Ocak 1893’de Bursa müderrisliği payeleri verilmiştir.¹⁴⁶

Ahmed Şükrü Efendi, 29 Rebîülevvel 1313/19 Eylül 1895’te ikinci rütbeden, 11 Ramazan 1315/3 Şubat 1898’de birinci rütbeden Mecidî nişanı ile onurlandırılmış ve 13 Ramazan 1315/5 Şubat 1898’de Anadolu Kazaskerliği payesi almıştır. 25 Temmuz 1314/6 Ağustos 1898’de Reisü’l-müevvidin vazifesinden ayrılarak Adliye Nezareti müsteşarlığına atanmış ve 22 Ağustos 1325/4 Eylül 1909’da emekli olmuştur.

2.2.21. Develili Ali Rıza Efendi

Develizâde Osman Efendi’nin oğlu olan Ali Rıza Efendi,¹⁴⁷ 1269/1852-53 yılında Develi’de doğmuştur. Tahsil hayatına mahalle mektebinde başlayan Ali Rıza Efendi, 1287/1870-71’de İstanbul’a gelerek Meşihat müsteşarı İbrahim Hakkı Efendi’den icâzet almış ve mantıktan Fenari ve haşiyesi, belagatten Muhtasarü’l-Meani haşiyesi, fıkıhtan Mülteka, nahivden Molla Cami, Kul Ahmed Hamişi ve Meaniden Muhtasar Hamişi üzerine haşiyeler yazmıştır.

Ali Rıza Efendi’ye 13 Şaban 1300/19 Haziran 1883’te ibtidâ-i hâric İstanbul, 9 Zilhicce 1307/27 Temmuz 1890’da hareket-i hâric, 13 Cemâziyelâhir 1309/14 Ocak 1892’de hareket-i dâhil, 5 Rebîülevvel 1310/27 Eylül 1892’de mûsile-i sahn, 25 Zilhicce 1310/10 Temmuz 1893’te ibtidâ-i altmışlı, 21 Şaban 1311/27 Şubat 1894’te hareket-i altmışlı, 17 Safer 1316/7 Temmuz 1898’de hâmise-i Süleymâniyye,

¹⁴⁶ Ahmet Şükrü Efendi’ye ait düzenlenen tercüme-i hal varakasında 1 Recep 1310’da Bursa payesinin verildiği ancak dosyasındaki diğer belgelerde Edirne payesinin verildiği kaydedilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 76.

¹⁴⁷ Develili Ali Rıza Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi’ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 76; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 59, 69.

1 Cemâziyelâhir 1318/26 Eylül 1900'de Süleymaniye müderrisliği rütbesi verilmiştir. 7 Nisan 1317/20 Nisan 1901'de Bilâd-ı Mahrecten Halep Mevleviyeti, 1 Muharrem 1321/30 Mart 1903'te bilâd-ı hamse ve 18 Cemaziyelevvel 1324/10 Temmuz 1906'da Haremeyn-i Muhteremeyn payesi almıştır.

14 Mart 1292/26 Mart 1876'da hizmet hayatına başlayan Ali Rıza Efendi, 12 Mayıs 1292/24 Mart 1876'da Aydonat, 12 Mart 1295/24 Mart 1879'te Yakova, 7 Mayıs 1306/19 Mayıs 1890'da Eğri İskenderiye naibliğine atanmıştır. 22 Şevvâl 1296/9 Ekim 1879'da da Beyazıt Camii dersiâmı olmuştur. 1 Teşrîn-i evvel 1306/13 Ekim 1890'da Tedkîk-i Müellefat Encümeni azası olmuş ve Ramazan 1308/Nisan-Mayıs 1891'de huzur dersleri muhataplığı görevini yürütmüştür. Dördüncü rütbeden Osmanlı ve Mecidî nişanlarıyla taltif edilen Ali Rıza Efendi, 1 Temmuz 1309/13 Temmuz 1893'te Meclis-i Tedkikat-ı Şeriyeye azalığına tayin edilmiştir.

1 Eylül 1325/14 Eylül 1909 tarihinde Tedkîk-i Müellefat azalığından ayrılan Ali Rıza Efendi, 22 Ağustos 1329/04 Eylül 1913 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve Yakacık Mezarlığı'na defnedilmiştir.¹⁴⁸

2.2.22. Hadimli Hacı Hasan Sabri Efendi

Seyyid Hacı Hasan Sabri Efendi,¹⁴⁹ Konya vilayetinin Hadim Kasabası'nda 1273/1857 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Hâdimî Hasan Fakihzâde Seyyid Abdülbâki Efendi'dir. Hasan Sabri Efendi, akrabası olan Bâyezid Cami-i Şerifi dersiâmı ve huzur dersi muhataplarından nesebi baba tarafından Şeyh Seyyid Abdülkadir Geylânî, anne tarafından Şeyh Seyyid Sadeddin el-Cibâvî'nin soyuna mensup Seyyid Hüseyin Hâmid el-Hâdimî¹⁵⁰ Efendi'nin silsilenâmesini

¹⁴⁸ Kadir Özdamarlar, "Develizadelerden Bir Bilim Adamı: Ali Rıza Efendi (1853-1913)" (Erişim 13 Haziran 2022).

¹⁴⁹ Seyyid Hacı Hasan Sabri Efendi'nin biyografisini konu edinen makalemizin hazırlanmasında bizzat Seyyid Hacı Hasan Sabri Efendi'nin Sicill-i Ahval İdaresi Sicil defterlerindeki kaydından istifade edilmiştir. Bk. MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 60, 182; No. 62, 6; Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, II/91.

¹⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. MŞH, *SAİD*, No. 62B, 9/5; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 45, 113.

Şeyhülislâmlık bünyesindeki Nakîbüleşrâflık müessesesine¹⁵¹ sunarak seyyidliğini ispatlamıştır.¹⁵²

Hasan Sabri Efendi, ilim yolculuğuna Hadim’de başlayarak sarf, nahiv, fıkıh ve hadis gibi temel İslâmi ilimleri tahsil ettikten sonra Dersaadet’e gelmiş ve Meşîhat-i Ulyâ müsteşarı Abdülkadir Râşit Efendi’nin¹⁵³ ders halkasına devam etmiştir. Üç yıllık tahsilden sonra 1887 yılında bu hoca efendiden icâzet alarak dönemin ilköğretim ve lise öğretmenlerinin yetiştirildiği ve bir nevi eğitim fakültesi sayılan Dârü’l-muallimin’e girmiştir. Üstün başarı ile geçen öğrencilik hayatının ardından bu fakülteden mezun olmuş, 1890 yılında ruûs imtihanında ehliyetini ispatlayarak Bâyezid Cami-i Şerifi dersiâmları arasına katılmıştır. Arapçanın yanı sıra iyi derecede Fransızca da bilmektedir.

Seyyid Hasan Sabri Efendi, öğretim ve hizmet hayatına Bâyezid Cami-i Şerifi’nde dersiâmlık vazifesi ile başlamış, ömrünün neredeyse tamamını¹⁵⁴ dersiâm olarak sürdürmüştür. Medresede Buhari-i şerif¹⁵⁵ dersleri vermiş ve görevindeki liyakati sebebiyle birçok kez taltif ve takdire layık görülmüştür.¹⁵⁶

Seyyid Hasan Sabri Efendi, dinî muhtevalı eserlerin kontrolü için Şeyhülislâmlık bünyesinde kurulmuş olan Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisinde¹⁵⁷ 15 Zilhicce 1320/15 Mart 1903 tarihinde aza olarak görev almıştır.¹⁵⁸ Görev süresince Hıfz-ı Sıhhat-i Hüccâc, Tefsir-i Sâfî, Menâsik-i Hacc-ı Şerîf, Tabâbet ve Hıfzu’s-sıhha, Muhtasarı’l-evrâd, Târih-i İslâm, İlmihâl Risalesi,

¹⁵¹ Nakîbü’l-eşrâf: İslam devletlerinde Hz. Peygamber’in soyundan gelen seyyid ve şeriflerin işleriyle ilgilenen, neseplerini, doğum ve vefat kayıtlarını tutan, seyyidliklerinin ispatı için bulundurdıkları siyâdet hüccetlerini düzenleyen, onları şanlarına uymayan işlere girmekten men eden, aynı zamanda haklarını koruyup ganimetten alacakları hisselerin aralarında dağıtılmasını sağlayan idareci konumundaki görevlidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ayhan Işık, *Meşîhât Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü’l-eşrâflık Müessesesi* (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2021), 12, 77, 123, 136, 138; Rüya Kılıç, *Osmanlı’da Seyyidler ve Şerifler* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005), 79-90; Murat Sarıcık, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Nakîbü’l-eşrâflık Müessesesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003), 25, 41 vd.

¹⁵² MŞH, *I. Bölüm*, No. 62, 6; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 60, 182.

¹⁵³ Abdülkadir Raşit Efendi, Mustafa Hulusi Efendi’nin oğlu olup H.1260 yılında İstanbul’da doğmuştur. Tercüme-i hal varakası, hizmet ve maaş cetveli için bk. MŞH, *SAİD*, No. 250A, 37/8.

¹⁵⁴ 30 Ocak 1893’te 95 kuruşla bağlanan dersiâmlık maaşı, 14 Ekim 1916 tarihine gelindiğinde 1.200 kuruşla çıkarılmıştır.

¹⁵⁵ Atama kaydı için bk. MŞH, *II. Bölüm*, No. 2163, 63.

¹⁵⁶ BOA, *İ. TAL*, 354/1322.

¹⁵⁷ Bilgin Aydın vd., *Bâb-ı Meşîhat Şeyhülislâmlık Kataloğu*, 142.

¹⁵⁸ BOA, *BEO*, 1958/146827; BOA, *İ. İLM*, 4/1320.

Mesâil-i İslâmiyye, Nimet-i İslâm, Mezheb-i Ehl-i Sünnet, Tavzîh-i Hulâsa-i Akâid, Fazâilü'l-Muhammediyye, Kenzü'l-mühtedîn, Dürretü'l-Vâizîn, Mülteka'l-Ebhur, Şeceratü'n-Nübüvve, Resâil-i İbn-i Abidin, Bâisü'l-mağfireti fî Beyânî ahvâlî'l-vahdeti, Numûne-i Târih-i İslâm, Müntehabu'l-Kelâm fî Tefsiri'l-ahlâm, Ta'tiru'l-enâm fî Tabiri'l-Menâm, Kenzü'd-dakâik Şerhi ve Manastırlı İsmail Hakkı Efendi'nin kaleme aldığı Telhîsu'l-Kelâm fî Berâhini Akâidi'l-İslâm isimli eserler başta olmak üzere pek çok eserin tedkîkini yapmıştır.¹⁵⁹ Kurul üyeliği döneminde tedkîk ettiği eserlerle ilgili yaptığı tenkitler sebebiyle zaman zaman uyarılmış olsa da bu husustaki hassasiyetinden ödün vermemiştir.¹⁶⁰

İlmi pâyesi her geçen gün yükselen Seyyid Hasan Sabri Efendi, 7 Zilhicce 1313/20 Mayıs 1896'da ibtidâ-i hâric İstanbul Müderrisliği, 21 Rebûlevvel 1321/17 Haziran 1903'te ibtidâ-i dâhil ve 21 Rebûlâhir 1328/2 Mayıs 1910'da hareket-i dâhil pâyesine terfi etmiştir. 28 Zilkade 1322/3 Şubat 1905'te icâzet vermeye başlamış ve “mücîz dersîâm” unvanını almıştır. Hasan Maruf Efendi gibi kıymetli talebeler yetiştirip icâzet vermiştir.¹⁶¹

1293/1877 yılı Osmanlı-Rus Savaşı'nda “Asâkir-i Muâvene-i İlmiye” ikinci taburunda savaşa katılarak verdiği mücadele ve savaştaki üstün başarısından dolayı kendisine altın liyakat madalyası¹⁶² ve dördüncü rütbeden Osmanlı nişanı¹⁶³ verilmiştir.

16 Cemâziyelâhir 1329/14 Haziran 1911 tarihinde İdâre-i Emvâl-i Eytam Meclisi azalığı, 4 Zilhicce 1330/14 Kasım 1912'de tekrar Tedkîk-i Müellefât Heyeti

¹⁵⁹ MŞH, II. Bölüm, No. 1785, 94-130.

¹⁶⁰ MŞH, I. Bölüm, No. 62, 11.

¹⁶¹ Esra Yıldız, “Hasan Maruf Efendi”, *Din ve Hayat/TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi* 26 (2015), 146-149. Hasan Maruf Efendi'nin dosyası için bk. MŞH, SAİD, No. 5358, 247/1.

¹⁶² Liyakat madalyası, sadakat ve kahramanlık gösterenleri davranışlarından dolayı takdir etmek ve meslektaşlarını da teşvik etmek amacıyla II. Abdülhamit devrinde 1890 yılında ihdas edilmiştir. Liyakat madalyası, altın ve gümüş olmak üzere iki ayrı madenden yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Gündüz, “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (M. 1879-1909)”, *History Studies* 3/3 (2011), 128-129.

¹⁶³ Sultan Abdülaziz dönemine tarihlenmektedir. Bu nişan, devlet hizmetinde başarı göstermiş kişilere iftihar ve imtiyaz olmak üzere çıkartılmıştır.

azalığı ve 8 Cemâziyelâhir 1337/11 Mart 1919'da Şurâ-yı Evkâf azalığı görevlerine tayin edilmiştir.¹⁶⁴

Seyyid Hasan Sabri Efendi, Ramazan ayında Padişahın huzurunda yapılan “Huzur-ı Hümayûn” derslerinde¹⁶⁵ Kastamonulu Mustafa Şükrü Efendi'nin “mukarrir”; Vezirköprülü Mehmed Arif Efendi, Karahisar-ı sahibli Kamil Efendi, Cizreli Hasan Hamdi Efendi, Elmalılı Mehmed Hamdi Efendi, Demirhisarlı Abdülvehhab Efendi, Rizeli İbrahim Hilmi Efendi, Safranbolulu Ahmed Efendi, Tekfurdağı Mustafa Feyzi Efendi, Safranbolulu Osman Nuri Efendi, Darıdereli Mehmed Reşid Efendi, Zileli Abdurrahman Hilmi Efendi ve Seydişehirli Hasan Efendi'nin “muhatap” olduğu mecliste 1333-1338/1915-1920 yılları arasında muhatap olarak bulunmuştur.¹⁶⁶

Gerek kaleme aldığı makalelerle gerek tedkik ederek yayımlanmasına öncülük ettiği eserlerle ilim dünyasına katkı sağlayan ve aynı zamanda kıymetli âlimler yetiştiren Seyyid Hasan Sabri Efendi 3 Şubat 1931 tarihinde vefat etmiştir.¹⁶⁷

Eserleri: Hasan Sabri Efendi'nin “Meryem Ana Hutbesi ve Emsâline Reddiye: İkâzu'l-Mü'minîn fî Reddi's-Salîbin”¹⁶⁸ isimli eseri, Osmanlı Devleti'nin son döneminde misyonerlik faaliyetlerine karşı yazılmış eserlerin başında gelmektedir.¹⁶⁹

¹⁶⁴ BOA, *İ.DUİT*, 53/118; 21 Haziran 1921'de bu görevden azledilmiştir: BOA, *İ.DUİT*, 54/15.

¹⁶⁵ Osmanlı padişahlarının Ramazan ayında gerek dini ve ilmi hayatı canlandırmak gerekse devlet ve hanedanın dini geleneğe bağlılığını ve meşruiyetini teyit etmek düşünce ve yaklaşımıyla huzurlarında düzenlediği dini ve ilmi toplantılara Huzur Dersleri denmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet İpşirli, “Ramazan'da Huzur Dersleri”, *İstanbul Müftülüğü Kültür Yayınları* 5 (2008), 41; Işık, Ayhan, “Son Dönem Huzur Dersleri Mukarrirlerinden Mustafa Şükrü Efendi”, 46-49. Huzur derslerinde dersi anlatan âlime “mukarrir”, müzakereci durumunda olan âlimlere ise ilk dönemlerde “tâlip” daha sonraları ise “muhatap” denilmiştir. Bk. MŞH, *Huzûr-ı Hümayûn Defteri*, No. 45; *Huzûr-ı Hümayûn Ders Takrîri Defterleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 4167, 6708, 7297, 7311, 7312, 7316, 7317, 7318, 7320, 7321, 7322, 7324, 7325, 7326, 7328, 7329, 7331, 7332, 7333, 7334).

¹⁶⁶ 1333'te 4. Ders (Meşihat Arşivi Defter No. 45, vr. 113a), 1334'te 2. ders (No. 45, vr. 113b.), 1335'te 2.ders (No. 45, vr. 114b.), 1336'de 2. ders (No. 45, vr. 115b.), 1337'de 2. ders (No. 45, vr. 116b.), 1338'de 3. ders (No. 45, vr.117b.) Huzur dersi muhataplığı yapmıştır. Ayrıca bk. MŞH, *II. Bölüm*, No. 2156, 9b-13a.

¹⁶⁷ MŞH, *IV. Bölüm*, No. 3, 24.

¹⁶⁸ *Dersaadet: Matbaa-i Ahmed Kâmil*, 1331; İBB Atatürk Kitaplığı, No. *Bel_Osm_K.03365*.

¹⁶⁹ Fuat Aydın, “Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemindeki Misyonerlik Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerle İlgili Çalışmalara Yönelik Bir Bibliyografya Denemesi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2003), 129.

Makaleleri: Seyyid Hasan Sabri Efendi'nin Beyânu'l-Hak Gazetesi'nde "İltizam-ı Adalet"¹⁷⁰ başlıklı makalesi ve ayrıca Meşrutiyet Dönemi'nde yayın hayatına başlayan dinî, edebî ve siyasî içerikli haftada bir kez perşembe günleri neşredilen Mikyâs-ı Şeriat Mecmuası'nda¹⁷¹ çeşitli makaleleri yayımlanmıştır.¹⁷²

2.2.23. Geyveli İbrahim Hakkı Efendi

İmamoğlu Hüseyin Efendi'nin oğlu olan İbrahim Hakkı Efendi,¹⁷³ 1262/1845-46'da Geyve Kazası Akhisar Nahiyesi Yukarı Gökğöz Köyü'nde dünyaya gelmiştir. 12 yaşında İstanbul'a gelerek Fatih'te Tetimme-i Hâmise medresesine kaydolmuş ve kardeşleri Fatih Camii birinci imamı Hafız Mehmed Efendi ve Mehmed Ağa Camii imamı Hafız Halil Efendi'nin yanında kalarak eğitimine devam etmiştir. Fatih Mektebi Hocası Hafız Ömer Efendi'nin yanında hafız olmuştur. 1288/1871-72'de aşere, kıraat ilmi ve hüsn-i hattan icâzet almış, ayrıca Fatih Camii'nde Eğinli Hacı Mehmed Efendi ve Rumeli payesini hâiz Ders Vekili Gümülcineli Ahmed Asım Efendi'nin belli dönemlerde derslerine katılarak hüsn-i hat ve kıraat ilimlerinde 1288/1871-72'de icâzet almıştır. Ahmed Asım Efendi'nin ders halkasına tekrar katılarak diğer ilimlerden de 1308/1890-91'de icâzet almıştır.

Yavuz Selim Camii birinci imamı reîsülkurrâ Yemişçizâde İsmâil Efendi'den kıraat ilmine dair icâzet alan İbrâhim Hakkı'nın; kıraat ilmindeki bir diğer hocası Mehmed b. Mustafa Duhanîzâde'dir. Fatih Dersiâmları arasına katılan İbrahim Hakkı Efendi, İstanbullu Hüseyin Efendi (ö. 1318/1900), Rizeli Osman Sabri Efendi ile Mustafa Râgıb b. İsmâil Hakkı Efendi (ö. 1319/1901) olmak üzere birçok talebe yetiştirmiştir.¹⁷⁴

¹⁷⁰ *Beyanülhak* (İstanbul, 8 Kanun-ı evvel 1324), I/12, 256-257.

¹⁷¹ Mikyâs-ı Şeriat Gazetesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Ali Gazel - Şaban Ortak, "İkinci Meşrutiyetten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2006), 223-256.

¹⁷² Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 2/91.

¹⁷³ Geyveli İbrahim Hakkı Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 3487.

¹⁷⁴ Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarikinin Arka Planı", 17-18.

1308/1890-91’de ruûs imtihanını kazanarak ikinci sınıf dersiâmlık vazifesi ile Fatih Dersiâmı olmuştur. On dört sene sonra 1323/1905-06’da talebelerine icâzet vermiştir.

Fatih’te ikamet eden İbrahim Hakkı Efendi’ye 1315/1897-98’de ibtidâ-i hâric İstanbul müderrisliği ve 1321/1903-1904’te hareket-i haric payesi, hizmetlerinden ötürü de dördüncü rütbeden Osmanlı nişanı verilmiştir.

Dersiâmlık görevine devam ettiği sırada 24 Nisan 1335/24 Nisan 1919’da Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azalığına tayin edilmiştir.

10 Haziran 1337/10 Haziran 1921’de azalık görevini yürütürken vefat etmiştir.¹⁷⁵ Geyveli İbrahim Hakkı Efendi’nin kızı Fatma Bedriye Hanım’ın oğlu Behçet Necatigil, edebiyat alanında birçok eser kaleme almıştır. Hatta 1980 yılından itibaren “Behçet Necatigil Şiir Ödülü” adıyla bir program devam etmektedir.¹⁷⁶

2.2.24. İzmirli İsmail Hakkı Efendi

İmam Hafız Mustafa Efendi’nin oğlu olan Hakkı Efendi,¹⁷⁷ İzmir’de dünyaya gelmiştir. İstanbul’a gelerek Hafız Şakir Efendi’nin ders halkasına katılmıştır. İcazeti Fatih Çırçır’da çıkan yangında yanmıştır.

İsmail Hakkı Efendi, hizmet hayatına 6 Eylül 1317/19 Eylül 1901’de Şehremaneti imamlığı ile başlamıştır. Yaklaşık 17 yıl bu görevi icra ettikten sonra 10 Ağustos 1334/10 Ağustos 1918’de İbtidâ-i Haric Medresesi Kur’ân-ı Kerim müderrisliğine tayin edilmiştir. Teşrîn-i sâni 1339/Kasım 1923’te bu görevi İhzarî kısmı müderrisliğine nakledilmiştir.

İmamlık ve müderrislik görevlerinin akabinde 10 Temmuz 1339/10 Temmuz 1923’te Tedkîk-i Mesâhif -i Şerîfe azalığına atanmış ve 3 Mart 1340/3 Mart 1924’te açıkta kalmıştır.

¹⁷⁵ Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, 5/337.

¹⁷⁶ Ferman Karaçam, “Behçet Necatigil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/478-480.

¹⁷⁷ İzmirli İsmail Hakkı Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında Meşihat Arşivi’ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, 63/199.

2.2.25. İstanbullu Mehmed Besim Efendi

Mehmed Besim Efendi,¹⁷⁸ İsmail Ağa'nın oğlu olup 1296/1878-79 senesinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Fatih İbtidâi Mektebi'nde tahsil hayatına başlayan Mehmed Besim Efendi, Fatih Dersiâmi Geyveli Hafız İbrahim Efendi'den 1 Zilkâde 1323/29 Aralık 1905 tarihinde icâzetname almış ve ruûs imtihanını kazanarak 25 Rebûlevvel 1324/18 Mayıs 1906'da dersiâm olmuştur. Kendisine 30 Ağustos 1323/12 Eylül 1907'de dersiâmlık maaşı bağlanmıştır.

6 Zilhicce 1323/1 Şubat 1906'da gümüş liyakat madalyası ile onurlandırılan Mehmed Besim Efendi, 1 Mayıs 1312/13 Mayıs 1896'da Anadolu Kazaskerliği kalemi görevine tayin edilmiş ve 1 Rebûlevvel 1329/2 Mart 1911'de ibtidâ-i haric İstanbul müderrisliği payesi almıştır.

15 Eylül 1336/15 Eylül 1920 tarihinde Fetvahane müstediyyat memurluğu ve 1 Teşrîn-i sâni 1336/1 Kasım 1920'da Meclis-i Tedkikat-ı Şeriyye kalemi ilamat mümeyyizliğine tayin edilmiş ancak Şeyhülislâmlığın kaldırılmasıyla mümeyyizlik görevinden ayrılmıştır.

Cumhuriyet'ten sonra "Tanrıseven" soyadını almıştır. Aralık 1930'da Mushaflar Tedkik Heyeti azası ve 1932'de başkanı olmuştur. 12 yıl başkanlık görevinin ardından 1944'te emekliye ayrılmış olup 1960'ta vefat etmiştir.

2.2.26. İstanbullu Mehmed Cemil Efendi

Uryânizâde hafidi olarak bilinen Mehmed Cemil Efendi,¹⁷⁹ 1282/1865-66'da İstanbul Eyüp'te Cezeri Kasımpaşa Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Salih Efendioğlu Süleyman Celalettin Efendi'dir.

¹⁷⁸ İstanbullu Mehmet Besim Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 214, MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 58, 134.

¹⁷⁹ İstanbullu Mehmet Cemil Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 1191, MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 57, 177.

Lelâlizâde Mektebi'nde tahsil hayatına başlayan Mehmed Cemil Efendi, hafızlığını tamamlayarak İslâmi ilimlerin yanı sıra Farsça ve Fransızca'yı da öğrenmiştir.

1297/1879-80'de Meşihat Mektûbî kaleminde hizmet hayatına başlayan Mehmed Cemil Efendi, fetva odasına geçmiş ve Mart 1297/Mart-Nisan 1881'de Fetvahaneye Müsevvitliğine tayin edilmiştir. Teşrîn-i sâni 1297/Kasım-Aralık 1881'de İlamât-ı Şeriyye Odası mukayyit muavini, Mayıs 1299/Mayıs-Haziran 1883'te İlamât-ı Şeriyye Odası Umûr-ı Tahririye memurluğu ve Mayıs 1302/Mayıs-Haziran 1886'da Meclis-i Tedkikat-ı Şeriyye Başkâtip muavinliğine atanan Mehmed Cemil Efendi'ye Temmuz 1303/TeMMuz-Ağustos 1887'de Bilâd-ı Mahrecten Halep mevleviyeti verilmiştir.

22 Kânûn-ı evvel 1304/3 Ocak 1889'da azalık inzımanı ile başkâtiplik görevini devam ettirilen Mehmed Cemil Efendi'ye ilave olarak Tedkik-i Müellefat Encümeni azalık görevi de verilmiştir. 1 Haziran 1305/13 Haziran 1889'da ise bu görevden ayrılmıştır.

Mehmed Cemil Efendi'ye 21 Zilkâde 1295/16 Kasım 1878'de İbtidâ-i Haric İstanbul müderrisliği, 3 Rebûlâhir 1296/27 Mart 1879'da hareket-i haric, 27 Recep 1296/17 Temmuz 1879'da hareket-i dâhil, 25 Ramazan 1297/31 Ağustos 1880'de ibtidâ-i altmışlı, 23 Zilkâde 1298/17 Ekim 1881'de mûsile-i Süleymâniyye müderrisliği, 1 Zilhicce 1300/3 Ekim 1883'de hamise, 1 Zilkâde 1303/1 Ağustos 1886'da bilâd-ı mahrecden Halep mevleviyeti, 24 Rebûlevvel 1308/7 Kasım 1890'da bilâd-ı hamse, 6 Rebûlevvel 1310/28 Eylül 1892'de Haremeyn-i muhteremeyn, 5 Zilhicce 1311/9 Haziran 1894'de İstanbul kadılığı payesi verilmiştir. Ayrıca 26 Zilhicce 1311/30 Haziran 1894'te ikinci rütbeden Mecidî nişanı, Zilhicce 1318/Mart-Nisan 1901'de birinci rütbeden Osmanlı nişanı ve Safer 1316/Haziran-TeMMuz 1898'de Mecidî nişanı ile onurlandırılmıştır.

Mehmed Cemil Efendi'ye 23 Muharrem 1316/13 Haziran 1898'de Anadolu Kazaskerliği payesi verilmiş ancak bu paye Cemâziyelâhir 1327/Haziran-TeMMuz 1909'da dîvân-ı harb-i örfî tarafından alınmış ve TeMMuz 1334/TeMMuz 1918'de fermanla geri verilmiştir.

Temmuz 1324/Temmuz-Ağustos 1908’de memuriyetten çıkarılmış, Temmuz 1328/Temmuz-Ağustos 1912’de afla birlikte memuriyete geri dönmüştür. Ancak eski görevleri olan azalık ve başkâtiplik görevlerine atanmayıp Teşrîn-i evvel 1329/Ekim-Kasım 1913’te emekliye sevk edilmiştir.

2.2.27. Bozdoğanlı Mehmed Emin Efendi

1254/1838-39 senesinde Aydın Bozdoğan’da dünyaya gelen Mehmed Emin Efendi,¹⁸⁰ Hafız Osman Efendi’nin oğludur. Hafız Ali Efendi’nin yanında 11 yaşında hafızlığını tamamlamış ve 1265/1848-49’da İmamzâde’nin talebesi Yenipazarlı Emin Efendi’nin ders halkasına katılarak kendisinden sarf okumuştur.

Dört yıl sonra Konya Vilayeti Bozkır Kazası’na giderek Hoca Köyü’nde Bekir Sami Paşa Hankâhı’nda Postnişin Memiş Efendizâde Mehmed Kudsî Efendi’nin talebesi olmuştur. 1271 yılında Manisa’ya giderek Reisü’l-kurrâ Canbazzâde’nin yanında iki sene Kur’ân-ı Kerim tilavetinde bulunmuştur. 1273’te Kırkağaç’a giderek Hacı Süleyman Efendi’nin damadı Müftü Hacı İsmail Efendi ve Kayacıklı Osman Efendi’den beş sene eğitim aldıktan sonra icâzetini alarak İstanbul’a dönmüştür. İlim yolculuğunun son durağı olan İstanbul’da 1277 yılında Hasan Fehmi Efendi’den akaid ve Fatih’te İzzet Efendi ile Muhaddis Şeyh Kasım Efendi’den temel İslâmi ilimleri okuyarak onlardan da icâzet almıştır.

Gençlik yıllarından beri müntesibi olduğu Nakşibendî tarikatında Eğribozlu Hacı Ahmed Efendi’nin tensibiyle Soğukçeşme Dergâhı Postnişini Mustafa Hulusi Efendi’den icazetle bu dergâhın postnişini olmuştur. 1281’de Bergama’ya giderek 10 Mart 1292/22 Mart 1876’ya kadar talebe yetiştirmiştir.

1876’da Bergama Kazası İdare Meclisi fahri azası olan Mehmed Emin Efendi, İsmailler diğer ismiyle Hamidiye Köyü’nde bir cami, bir mektep, imam için bir ev ve bir sarnıç inşa ettirmiştir. 1296’da Manisa’ya ve bir süre sonra da İstanbul’a gelen Mehmed Emin Efendi, Teşrîn-i sâni 1306/Kasım-Aralık 1890’da Meclis-i

¹⁸⁰ Bozdoğanlı Mehmet Emin Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 104.

Huffaz'da fahri olarak azalık görevini üstlenmiş ve Matbaa-i Osmaniye'de musahhih olarak görev almıştır.

Mehmed Emin Efendi'ye Zilhicce 1285/Mart-Nisan 1869'da ibtidâ-i haric Bursa müderrisliği, Şaban 1308/Mart-Nisan 1891'de ibtidâ-i altmışlı ve sonra da hareket-i altmışlı tevcih edilmiştir. “Zübdetü'l-Kelâm” isimli bir eseri de bulunan Mehmed Emin Efendi, memleketi Aydın Bozdoğan'da 30 Mart 1317/12 Nisan 1901'de vefat etmiştir.

2.2.28. Eğinli Mehmed Hulusi Efendi

Mehmed Hulusi Efendi,¹⁸¹ 8 Rebûlevvel 1264/13 Şubat 1848'de Eğin¹⁸² Kazası Kaşu Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Tüccar Eşrefzâde Hacı Dervişoğlu Hacı Ömer Şaban Efendi'nin oğlu olan Mehmed Hulûsi Efendi, köyünde hafızlığını yaparak 1283/1866-67 yılında İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da Şeyhülislâm Müsteşarı İbrahim Hakkı Efendi'nin ders halkasına katılarak 1298/1880-81'de icâzetini almıştır. Ataullah Efendi ve padişahın imamı Ahmed Raşit Efendi'den kıraat ilimlerini, İstanbul ve Mısır tarikini öğrenerek her birinden icâzet almaya muvaffak olmuştur.

1289/1872-73 yılında girdiği müderrislik sınavını kazanarak Hamidiye Medresesi mülazemet tezkiresini almıştır. 1297/1879-80 yılında Beyazıt Camii dersiâmı olarak görev hayatına başlayan Mehmed Hulusi Efendi, 1310/1892-93 yılında talebelerine icâzet vermeye başlamış ve toplamda 43 talebesine icâzet vermiştir.

1 Muharrem 1306/7 Eylül 1888'de Teftiş-i Mesâhif Meclisi azası tayin edilmiş ve Muharrem 1309/Ağustos-Eylül 1891'de Matbaa-i Osmaniye musahhihliği, Mayıs 1308/Mayıs-Haziran 1892'de Dârülmuallimin akaid

¹⁸¹ Eğinli Mehmet Hulusi Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 3467; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 57, 263.

¹⁸² Erzincan'ın Kemaliye ilçesinin eski ismidir.

muallimliğı, Şubat 1309/Şubat-Mart 1894'te Dârülmuallimin müdürlüğü görevlerine tayin edilmiştir.

Şubat 1316/Şubat-Mart 1901'de Meclis-i Maarif azası olmuş ve bu görevi Ağustos 1325/Ağustos-Eylül 1909 tarihine kadar devam ettirmiştir. Azalık görevinden ayrıldıktan sonra Beyazıt dersiâmlığı ve huzur dersleri vazifelerine devam etmiş ve 11 Mart 1334/11 Mart 1918'de vefat etmiştir.

1304/1886-87'de muhatap olarak huzur derslerine katılmaya başlamış ve vefat tarihi olan 1335/1916-17 yılına kadar bu derslere devam etmiş ve 15 Şevvâl 1305/25 Haziran 1888'de dördüncü rütbeden Osmanlı nişanı ile onurlandırılmıştır.

Mehmed Hulûsi Efendi'ye 7 Rebülevvel 1303/22 Aralık 1885'te ibtidâ-i haric İstanbul müderrisliği, Zilhicce 1307/Temmuz-Ağustos 1890'da hareket-i haric, Cemâziyelâhir 1309/Ocak 1892'de hareket-i dâhil, 5 Rebülevvel 1310/27 Eylül 1892'de mûsile-i sahn, Zilhicce 1310/Haziran-Temmuz 1893'te Sahn, Şaban 1311/Şubat-Mart 1894'te ibtidâ-i altmışlı, Şevvâl 1314/Mart-Nisan 1897'de hareket-i altmışlı ve Safer 1316/Haziran-Temmuz 1898'de hâmise-i Süleymâniyye tevcih edilmiştir.

1 Mart 1306-15 Mayıs 1308/13 Mart 1890-27 Mayıs 1892'de Tetkik-i Mesâhif-i Şerife azalığı, 16 Mayıs 1308-7 Şubat 1309/28 Mayıs 1892-19 Şubat 1894 Dârülmuallimin akaid hocalığı, 8 Şubat 1309-Kânûn-i sâni 1316/20 Şubat 1894-Şubat 1901 Dârülmuallimin müdürlüğü ve 1 Şubat 1316-10 Mart 1334/14 Şubat 1901-10 Mart 1918'de Meclis-i Maarif azalığı vazifelerini yürütmüştür.

Kıraat alanında yetiştirdiğı talebeleri arasında Yenişehirli Halil Hilmi Efendi ile Kastamonulu Ziyâeddin Efendi bulunmaktadır.¹⁸³

Beyazıt Camii dersiâmı Mehmed Hulusi Efendi 11 Mart 1334/11 Mart 1918 tarihinde Maarif azalığı görevi esnasında vefat etmiştir. Kabri İstanbul Karacaahmet Mezarlığı'ndadır.¹⁸⁴

¹⁸³ Abdullah Akyüz, *Osmanlı Kırâat Âlimleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 163.

Eserleri: Beyân ilminden “Alaka” metnine “Alaka Şerh-i Fevaid” isimli bir şerh, “Kaside-i Bürde’ye Mukaddime”, tasavvufla ilgili “Risâle-i Ceybiyye”, İlm-i tabir ve resm-i nass-ı Kur’âniyye ile ilgili “Mizanü’n-nüfus” ve “Havass-ı Süver-i Furkaniyye” isimli eserleri yazmıştır. Akika kurbanı ile ilgili yazdığı risâlesi yayımlanmıştır. Ayrıca “Hamratü’l-Ufkiyye”, “Evkatü’s-salât”, “Tergibü’z-zâkirin” ve “Visâletü’t-talib” adlı eserleri de vardır.

Hulûsi Efendi’nin kıraate dair eseri ise el-Mecmû ‘alâ kırââtî’t-takrîb’dir. Ayrıca kendisinin Osmanlı kurrâsına yönelik Esâmî-i kurrâ adlı eseri de mevcuttur.¹⁸⁵ Alaka-i Şerh-i Fevâid isimli eseri tercüme-i hal dosyası içerisinde yer almaktadır.

2.2.29. Nabluslu Mehmed Münib Efendi

Seyyid Mahmut Haşim Efendi’nin oğlu olan Mehmed Münib Efendi,¹⁸⁶ 1272/1855-56’da Nablus’ta dünyaya gelmiştir. Cafer-i Tayyâr ve Beni Haşim sülalesine mensup Mehmed Münib Efendi, tahsil hayatına Nablus’ta başlamış, 1284/1867-68’de Mısır’a giderek Camiu’l-Ezher’e kaydolmuştur. Eğitimini tamamlayınca 1299’da buradan icâzet almıştır.

1 Haziran 1305/13 Haziran 1889’da Şeyhülislâmlıkta Meclis-i Tedkîk-i Müellefat azalığına tayin edilen Mehmed Münip Efendi, 17 Nisan 1307/29 Nisan 1891’de bu görevden ayrılmış ve Trablusşam niyabetine atanmıştır. 18 Mart 1312/30 Mart 1896’da Karesi livası niyabeti ve 24 Şubat 1315/8 Mart 1900’de Bingazi niyabeti görevlerine getirilen Münib Efendi, Mayıs 1325/Mayıs-Haziran 1909’da Nablus müftüsü seçilmiş ve Mart 1330/Mart-Nisan 1914’te mahkeme-i temyiz azalığına atanmıştır.

Mehmed Münip Efendi’ye 11 Şevvâl 1293/30 Ekim 1876’da ibtidâ-i haric Bursa müderrisliği, 25 Zilhicce 1300/27 Ekim 1883’te İzmir, 17 Ramazan 1307/7

¹⁸⁴ Mustafa Özel, “Son Dönem Osmanlı Tefsir Tarihinden Bazı Portreler II”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2002), 125-126.

¹⁸⁵ Gökdemir, “Osmanlı Kıraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarikinin Arka Planı”, 16; Abdullah Akyüz, *Osmanlı Kırâat Âlimleri*, 279.

¹⁸⁶ Nabluslu Mehmet Münip Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi’ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 3897; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 60, 166.

Mayıs 1890'da mahrec payesi, 11 Zilhicce 1307/29 Temmuz 1890'da dördüncü rütbeden Mecidî nişanı, Temmuz 1318/Temmuz-Ağustos 1902'de Bilâd-ı hamseden Mısır Mevleviyeti ve Muharrem 1332/Kasım-Aralık 1913'te Haremeyn-i Muhteremeyn payesi verilmiştir.

Eserleri: “el-Kavlü's-sedid fi Ahkâmi't-taklid”, “Nazmu Tenvirü'l-Ebsâr”, “Talikat-ı Müfide alâ Mecnûa-i Fetvahâne-i Cedîde”, “Nazmu's-Sunûsiye fi'l-Akaid”, “Risale fi'l-kesb”, “Risale fi Mebadi-i İlmi'l-Beyân”, “Manzume fi Fenni'l-vaaz” isimli eserleri kaleme almış ve bunlardan “Nazmu Tenvirü'l-Ebsâr” adlı eseri 1307'de bastırmıştır.

2.2.30. Manisalı Mehmed Emin Efendi

Hüseyin Efendi'nin oğlu olan Mehmed Emin Efendi,¹⁸⁷ 1261/1845'te Manisa'nın Yarhisar Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Tahsil hayatına ibtidâi mektebinde başlayarak 1273/1856-57'de hafızlığını tamamlamış ve 1275'te icâzetini almıştır. Manisa'da İki Lüleli Medresesi müderrisi Hacı Ömer Efendi'den sarf, nahiv ve mantık ilmini tahsil ettikten sonra 1279'da İstanbul'a gelmiştir. İstanbul Fatih'te Karadeniz tarafındaki Baş Kurşunlu Medresesi'ne kaydolmuş ve bir yıl sonra Tûtî Abdüllatif Efendi Medresesi'ne geçmiştir.

Tophaneli Hafız Mehmed Efendi'den Kur'ân-ı Kerîm, Fatih Dersiâmı Sabit Efendi ve Şevket Efendi'den İslâmi ve Arabi ilimleri, Tikveşli Yusuf Ziyaettin Efendi'den kelim, hadis, hadis usulü derslerini tahsil ederek 1296/1878-1879'da icâzet almıştır. Rüstem Efendi'den Sadi-i Şirazi'nin Gülistan'ını ve Hafız Şirazi'nin Divânını okumuştur. Daha sonra 1288/1871-72'de Dârülmualimin'e kaydolmuştur.

Arapça ve Farsçaya çok iyi vukufiyet sağlayan Mehmed Emin Efendi, 1294'te yapılan imtihanda ehliyetini ispat ederek dersiâm olmuş ve Fatih dersiâmı olarak hizmet hayatına başlamıştır. Ayrıca 1294/1877-78'de Laleli Camii ikinci imamı seçilen Mehmed Efendi'ye Zilhicce 1297/Kasım-Aralık 1880'de ibtidâ-i haric

¹⁸⁷ Manisalı Mehmet Emin Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 42 ve 1113; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 57, 165.

İstanbul müderrisliği ruûsu, Rebîülevvel 1306/Kasım-Aralık 1888'de hareket-i haric, 21 Şaban 1311/27 Şubat 1894'te ibtidâ-i dâhil, Safer 1316/Haziran-Temmuz 1898'de hareket-i dâhil, Şevvâl 1323/Kasım-Aralık 1905'te Sahn-ı Semân, Safer 1324'te ibtidâ-i altmışlı ve Zilkâde 1325/Aralık-Ocak 1907-08'de hareket-i altmışlı verilmiştir.

Mehmed Emin Efendi, 1298'de Fetvahaneye Pusula Odası'nda başladığı görevine İlamat-ı Şeriyeye Odası'nda devam etmiştir. İlamat-ı Şeriyeye Odası'ndaki mukayyit ikinci muavinliği görevi Teşrîn-i evvel 1302/Ekim-Kasım 1886'da mukayyit birinci muavinliğine terfî etmiştir. Temmuz 1304/Temmuz-Ağustos 1888'de bu görevinden istifa ederek Fetva Odası'na geçmiş ve Şubat 1306/Şubat-Mart 1891'de müsevvit olmuştur. 1 Mart 1306/13 Mart 1890'da Teftiş-i Mesâhif -i Şerîfe azalığı görevine tayin edilmiştir.

Vefatı: Fetvahaneye müsevvitliği ve Fatih Dersiâmlığı vazifesini yürüttüğü esnada 24 Kânûn-i evvel 1327/9 Ocak 1912'de vefat etmiştir.

2.2.31. Fatih Dersiâmlı Salih Nâzım Efendi

Hicaz Defterdarı Dursun Beyzâde Ahmed Muhtar Bey'in oğlu olan Salih Nazım Efendi,¹⁸⁸ R.1276/1860-61'de Erzurum'da doğmuştur. İlk eğitimine Erzurum'da başlayan Nazım Efendi, sıbyân mektebini ve rüşdiyeyi bitirdikten sonra 1295'te İstanbul'a gelmiştir.

Huzur dersi mukarriri İstanbul payeli Meclis-i Müellefat Reisi İstanbullu Ahmed Râmiz Efendi'nin ders halkasına katılarak 1308/1890-91'de icâzet almıştır. Ruus imtihanını kazanarak Teşrîn-i evvel 1309/Ekim-Kasım 1893'te Fatih Camii dersiâmlı olmuştur.

1 Teşrîn-i evvel 1309/13 Ekim 1893'te Fatih Camii dersiâmlık vazifesine başlamıştır. H. 1322/1904-05 yılında talebelerine icâzet vermeye başlayan Salih Nazım Efendi, altın liyakat madalyası ve dördüncü rütbeden Osmanlı nişanı ile

¹⁸⁸ Salih Nazım Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 3595/B.

onurlandırılmıştır. 6 Şevvâl 1315/28 Şubat 1898'de İbtidâ-i Haric İstanbul müderrisliği, 9 Şevvâl 1325/15 Kasım 1907'de ibtidâ-i dâhil payesi almıştır.

14 Şubat 1330/27 Şubat 1915'te Dâru'l-hilafeti'l-aliyye Medresesi tefsir müderrisi olmuş ve 15 Kânûn-ı evvel 1334/15 Aralık 1918'e kadar bu vazifesine devam etmiştir. Akabinde medaris müfettişliğine atanan Salih Efendi, 10 Teşrîn-i sânî 1335/10 Kasım 1919'da müfettişlikten ayrılarak Sahn Medresesi mantık müderrisliği ve 21 Kânûn-ı evvel 1335/21 Aralık 1919'da Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyeye Meclisi azalığı görevine getirilmiştir. 21 Eylül 1336/21 Eylül 1920'de azalıktan ayrılmış fakat 14 Teşrîn-i sânî 1336/14 Kasım 1920'de tekrar tayin edilmiştir. Yaş haddinden dolayı 26 Temmuz 1338/26 Temmuz 1922'de emekliye sevk edilerek azalıktan ayrılmıştır.

Salih Nazım Efendi, H. 1333/1914-15'te başladığı huzur dersi muhataplık görevini vefatına kadar sürdürmüştür.¹⁸⁹ 8 Teşrîn-i evvel 1339/8 Ekim 1923'te İstanbul Aksaray'da vefat etmiştir.

2.2.32. Ayasofya Dersiâmi Eğinli İbrahim Zühdü Efendi

Ömer Ağa'nın oğlu olan İbrahim Zühtü Efendi,¹⁹⁰ Eğin Kazası Hifdar Köyü'nde H. 1265/1848-49 yılında dünyaya gelmiştir. Tahsil hayatına köyünde başlamış ve İstanbul'a gelerek H. 1282/1865-66'da Rüstempaşa Medresesi'ne kaydolmuştur. Beyazıt Dersiâmi Balıkesirli Hafız Nuri Efendi'den H. 1301/1883-84'te icâzet almıştır. 1 Temmuz 1301/13 Temmuz 1885'te Ayasofya Camii dersiâmlığına tayin edilmiş ve 14 Ağustos 1324/27 Ağustos 1908'de Meclis-i Mesâlih-i Talebe azası olmuştur.

İbrahim Zühtü Efendi'ye 5 Safer 1306/11 Ekim 1888'de İbtidâ-i Haric İstanbul müderrisliği, 25 Şevvâl 1314/29 Mart 1897'de hareket-i haric, Zilkâde 1320/Ocak-Şubat 1903'te ibtidâ-i dâhil, Rebûlâhir 1328/Nisan-Mayıs 1910'da hareket-i dâhil tevcih edilmiştir.

¹⁸⁹ Kara, "Osmanlı'da Huzur Derslerine Katılan Erzurumlu Âlimler", 68-69.

¹⁹⁰ Eğinli İbrahim Zühtü Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 3608.

1 Eylül 1325/14 Eylül 1909'te Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azalığına tayin edilmiştir. 1 Eylül 1333/1 Eylül 1917'de Süleymaniye Medresesi tefsir müderrisliği görevine getirilmiş ve müderrislik vazifesini 13 Teşrîn-i evvel 1341/13 Ekim 1925'e kadar devam ettirmiştir. 4 Teşrîn-i evvel 1341/4 Ekim 1925'de İstanbul'da Süleymaniye semtinde vefat etmiştir.

2.2.33. Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Müderrisi Mehmed Emrullah Efendi

Çatalca İdadisi Türkçe muallimi ve Evkaf Nezareti Mebâni-i Hayriye İdaresi Kütüphane memurluğu görevlerine atanmış ve Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye ibtidâ-i dâhil Medresesi müderrisi olan Mehmed Emrullah Efendi,¹⁹¹ 25 Eylül 1336/25 Eylül 1920'de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azalığı görevine tayin edilmiştir.

2.2.34. İstanbullu Hacı Hâfız Mehmed Fehmi Efendi

Hacı Hafız Mehmed Fehmi Efendi,¹⁹² Beyazıt Rüşdiyesi muallimi İbrahim Hilmi Efendi'nin oğlu olup H. 1274/1857-58'de İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Tahsil hayatına Zeyrek İbtidâi Mektebi'nde başlamış ve hafızlığını tamamladıktan sonra Beyazıt Rüşdiyesi'ne kaydolmuştur. Kur'an ilimlerini Kasapzâde Mehmed ve Sultan II. Abdülhamid'in başımamı Hâfız Râşid efendilerden tahsil etmiştir. Sülûs-nesih ve icâze yazılarını devrin tanınmış hat ustası Şevki Efendi'den meşkedip icâzet almış ve hocasının en önde gelen talebelerinden olmuştur.¹⁹³

Beyazıt Camii'nde Eğinli Hacı Hafız Mehmed Hulusi Efendi'nin ders halkasına katılarak H. 1310/1892-93'te bu hoca efendiden icâzet almıştır. H. 1297/1879-80'de Meşihat Mektûbi kaleminde mülazım olarak göreve başlayan Mehmed Fehmi Efendi'ye, 15 Rebûlâhir 1299/6 Mart 1882'de ibtidâ-i dâhil, 18

¹⁹¹ Mehmet Emrullah Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 3396/A.

¹⁹² İstanbullu Hacı Hafız Mehmed Fehmi Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 386/B; MŞH, SAİD, No. 1216/A.

¹⁹³ M. Uğur Derman, "Fehmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/296-297.

Ramazan 1306/18 Mayıs 1889'da İstanbul ruûsu ve mûsile-i Süleymâniyye, 2 Muharrem 1314/13 Haziran 1896'da Trabzon mevleviyeti, 23 Şevvâl 1319/2 Şubat 1902'de Haremeyn mevleviyeti tevcih edilmiştir. Ayrıca 2 Zilhicce 1319/12 Mart 1902'de üçüncü rütbeden Mecidî nişanı, 18 Şevvâl 1322/26 Aralık 1904'te üçüncü rütbeden Osmanlı nişanı ile onurlandırılmıştır.

H. 1307/1889-90'da Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisinde kâtiplik görevine başlayan Mehmed Fehmi Efendi, 1 Eylül 1316/14 Eylül 1900'de bu melise aza tayin edilmiş ve Ağustos 1325/Ağustos-Eylül 1909'a kadar bu görevini yürütmüştür.

Hattat ve ressam olan Fehmi Efendi aynı zamanda İstanbul tavrıyla Kur'ân-ı Kerim tilavetinde mahirdi. İstanbul Aksaray'daki yangında evi, eşyası, yazıları, fırın ve bakkal dükkânı yanıp maddî sıkıntıya düşünce Beyazıt'taki Kâğıtçılar Çarşısı'nda hattatlık yaparak maişetini temin etmeye çalışmıştır. 20 Rebülevvel 1333/5 Şubat 1915'te mesâne kanserinden vefat etmiştir. Mezarı Maçka Kabristanı'ndadır.¹⁹⁴

2.2.35. Trabzonlu Hüseyin Efendi

Mehmed Efendi'nin oğlu olan Hacı Hafız Hüseyin Efendi,¹⁹⁵ H. 1245/1829-30 yılında Trabzon vilayeti Hopa Kazası'nda dünyaya gelmiştir. Tahsil hayatına köyündeki mektepte başlayan Hüseyin Efendi, köyün imamı ve muallimi Ahmed Efendi'den Kur'ân-ı Kerim ve temel İslâmî ilimleri okuduktan sonra İstanbul'a gelerek Ayazmakapısı'nda Haffaf Şemseddin Türbesinde ikamet eden Fatih Camii Dersiâmı Gürcü Sabit Efendi'nin ders halkasına katılmış ancak icâzet alamamıştır. 1278 yılında İmam-ı şehriyari Hafız Raşit Efendi'nin yanında hafızlığını tamamlamış ve 1285'te Süleymaniye Camii Şeyhülkurrâsı Hafız Tahir Efendi'den kıraat ilmini öğrenerek icâzet almıştır.

¹⁹⁴ Derman, "Fehmi", 297.

¹⁹⁵ Trabzonlu Hüseyin Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 105/A; MŞH, *SAİD*, No. 1141.

H. 1277/1860-61'de Ayazmakapısı'nda Haffaf Şemseddin Türbesi'nde türbedarlık vazifesiyle göreve başlayan Hüseyin Efendi, 1294'te Zeyrek'teki Şepsefa Hatun Camii'nde hatiplik ve devirhanlık vazifelerini de yürütmüştür.

3 Teşrîn-i evvel 1306/15 Ekim 1890'da Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi azası Hicâbî Efendi'nin görevden ayrılmasıyla onun yerine aza tayin edilmiştir.

Darphane-i Amire'deki Atik hazine-i hassa dairesinde Kur'ân-ı Kerîm tilaveti görevine mükâfat olarak 1304'te beşinci rütbeden Mecidî nişanı ile taltif edilmiştir. 1 Nisan 1323/14 Nisan 1907 tarihinde vefat etmiştir.

2.2.36. Yenişehirli Hafız Halil Hilmi Efendi

Yusuf Efendi'nin oğlu olan Halil Hilmi Efendi,¹⁹⁶ H. 1275/1858-59 yılında Yenişehir¹⁹⁷ kazasının Ermiye nahiyesinde dünyaya gelmiştir. Yenişehir'de eğitim hayatına başlayan Halil Hilmi Efendi, İstanbul'a gelerek Ateş Hoca Tokatlı Mustafa Efendi ve Beyazıt Dersiâmı Hafız-ı Kurrâ Eğinli Eşrefzâde Hacı Mehmed Hulûsi Efendi'nin ders halkasına katılmıştır. 1307/1889-90 ve 1318/1900-01 yıllarında İslâmi ilimler ve kıraat ilmi alanında icâzet almıştır.

Halil Hilmi Efendi, 8 Rebûlâhir 1325/21 Mayıs 1907'de Teftiş-i Mesâhif-i Şerife Meclisinde fahri olarak görev yapmış, 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909'da bu meclise kâtip ve 26 Temmuz 1332/8 Ağustos 1916'da aza tayin edilmiştir. 6 Temmuz 1329/19 Temmuz 1913'te Ders Vekâleti'nin onayı ile medrese ve eğitimin ıslahı için kurulan encümene aza seçilmiştir.

Hafız Halil Hilmi Efendi'ye 9 Safer 1303/17 Kasım 1885'te İbtidâ-i Haric Bursa ruûsu ve 9 Recep 1323/9 Eylül 1905'te mûsile-i sahn tevcîh edilmiştir. 15 Şevvâl 1312/11 Nisan 1895'te Haslar Camii imamlık görevine tayin edilmiştir. 19 Mart 1323/1 Nisan 1907'de Cevri Usta Mektebinde Kur'ân-ı Kerim ve tecvit dersleri

¹⁹⁶ Yenişehirli Hafız Halil Hilmi Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 203; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 62, 283.

¹⁹⁷ Yenişehir günümüzde Yunanistan'ın Teselya bölgesindedir.

vermiştir. 1297'den 1312 yılının sonuna kadar Kızıltoprak'ta Tuğlacı Hacı Mustafa Efendi Mahallesi Camii'nde imam hatip olarak görev yapmıştır.

Halil Hilmi Efendi, 1 Teşrîn-i sâni 1338/1 Kasım 1922'deki Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife Meclisinin üye sayısındaki sınırlamaya rağmen görevde kalmıştır. 6 Ağustos 1340/6 Ağustos 1924 tarihinde yaş haddinden istisna tutularak meclisteki görevine devam etmiştir.

2.2.37. Şirvanlı Mehmed Halis Efendi

Hacı Mehmed Efendi'nin oğlu olan Mehmed Halis Efendi,¹⁹⁸ H. 1259/1243-44'te Şirvan'da dünyaya gelmiştir.

Tahsil hayatına Şirvan'da başlamış, 1277'de Amasya'ya giderek altı yıl burada kalmış ve akabinde İstanbul'a gelmiştir. Fatih Medresesi'nde kalan Mehmed Halis Efendi, Fatih Camii müderrisi Tikveşli Hacı Hafız Yusuf Ziyaettin Efendi'nin ders halkasına katılmış ve icâzetini almıştır. Yapılan imtihanı kazanarak muallim mektebine kaydolmuş ve 1287'de Farsça muallimliği diploması almıştır.

1287'de Ankara Sancağı'ndan müretteb beşinci redif alayının kur'a mümeyyizliğinde görevlendirilen Mehmed Halis Efendi 12 Mart 1289/24 Mart 1873 tarihinde Nif nahiyesi müdürlük vazifesi ile görev hayatına başlamıştır. 19 Teşrîn-i evvel 1289/31 Ekim 1873'te Menemen Kazası kaymakamı olmuş ve bu görevi beş ay devam ettirmiştir. Mart 1291/Mart-Nisan 1875'te Kocamustafapaşa Askeri Rüşdiyesi Arapça muallimliği, Teşrin-i evvel 1291/Ekim-Kasım 1875'te Galata Rüşdiyesi Farsça muallimliği, 23 Şevvâl 1292/22 Kasım 1875'te Galata Rüşdiyesi Farsça muallimliği ve Teşrîn-i evvel 1294/Ekim-Kasım 1878'de Dâruşşafaka Akâid-i Diniyye, Arapça, Fıkıh ve Mecelle muallimliğine tayin edilmiştir.

H. 1293/1876-77'de ruûs imtihanını kazanarak Fatih Camii'nde ders vermeye başlayan Mehmed Halis Efendi, 21 Teşrîn-i sâni 1300/3 Aralık 1884'te Meclis-i Tedkîkat-ı Şeriyeye azalığı ve 14 Teşrîn-i sâni 1304/26 Kasım 1888'de Tedkîk-i Müllefât Encümeni azalığına tayin edilmiştir.

¹⁹⁸ Şirvanlı Mehmet Halis Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 135.

Mehmed Halis Efendi'ye 25 Rebûlevvel 1297/7 Mart 1880'de ibtidâ-i haric İstanbul müderrisliği, 13 Rebûlevvel 1306/17 Kasım 1888'de hareket-i haric, 27 Cemâziyelâhir 1306/28 Şubat 1889'da ibtidâ-i dâhil, 13 Cemâziyelâhir 1309/14 Ocak 1892'de hareket-i dâhil, 25 Zilhicce 1310/10 Temmuz 1893'de mûsile-i sahn, 1 Zilhicce 1312/26 Mayıs 1895'de sahn, 1 Recep 1314/6 Aralık 1896'da hareket-i altmışlı, 17 Safer 1316/7 Temmuz 1898'de hâmise-i Süleymaniyye, 3 Ramazan 1316/15 Ocak 1899'da Süleymaniye, 1 Muharrem 1317/12 Mayıs 1899'da mahrec, 27 Zilhicce 1321/15 Mart 1904'de bilâd-ı hamse ve Haremeyn-i muhteremeyn pâyeleri verilmiştir.

6 Ağustos 1324/19 Ağustos 1908'de Ders Vekili olmasıyla Meclis-i Tedkikat-ı Şeriyye azalığı ve Tedkik-i Müellefat Encümeni azalığı görevlerinden ayrılmıştır. Ders Vekâletindeki vazifesini 11 Mart 1327/24 Mart 1911 tarihine kadar devam ettirmiştir.

Mehmed Halis Efendi, 1913 yılında vefat etmiş ve Fâtih Camii haziresinde medfundur.¹⁹⁹

Eserleri: Mehmed Halis Efendi'nin Dâruşşafaka ve askeri mekteplerde okutulan “Telhisü'n-nahv”, “Tatbikat-ı Arabiyye”, “Mîzânü'l-ezhân”, “Usûl-i Akâid”, “İlm-i Kelâm”, “Envârü'l-âdâb”, “Cihâd-ı Ekber” ve “Mizan-ı Sarf” isimli eserleri mevcuttur.

2.3. Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Kâtipleri

2.3.1. Sivas-Aziziyeli Abdülkadir Efendi

Çerkez muhacirleri reislerinden Pahunizâde Hacı Mehmed Efendi'nin oğlu olan Abdülkadir Efendi,²⁰⁰ H. 1286/1869-70 yılında Azizîye'de dünyaya gelmiştir. Azizîye'de tahsil hayatına başlayan Abdülkadir Efendi, Balkanizâde Ali Efendi,

¹⁹⁹ Hakkı Maviş, “Mehmed Halis Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/490; İbrahim Alâeddin Gövsa, *Meşhur Adamlar: Hayatları-Eserleri* (İstanbul: y.y., 1933-36), II/644; Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, III/241-242.

²⁰⁰ Sivaslı Abdülkadir Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 204/A; MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 58, 135.

Şeyh Ali Maksut el-Ezheri, Mehmed Efendi, Halep ulemasından Şeyh Haris el-Ezheri, Sivas Vilayeti Gök Medrese müderrisi Hamit Efendi ve Köse Mehmed Efendi'nin ders halkalarına katılmış ve yapılan kur'a sınavlarında başarılı olarak İstanbul'a gelmiştir.

İstanbul'da Anadolu Kazaskeri Tokadizâde Hacı Ahmed Nurettin Efendi, Fatih Dersiâmi Sirozlu Hacı Eyüp Sabri Efendi, Hacı Ferhat Efendi ve Gümüşhaneli Şeyh Ahmed Efendi'den hadis ve tefsir derslerini okumuştur. Arapça ve Çerkesce dillerine vukufiyeti bulunan Abdülkadir Efendi, akabinde Dârü'l-fünûn Hukuk Fakültesi'nde eğitim almıştır.

Abdülkadir Efendi'ye 29 Muharrem 1314/10 Temmuz 1896'da ibtidâ-i hâric Edirne müderrisliği, 19 Şevvâl 1316/2 Mart 1899'da mûsile-i sahn, 16 Zilhicce 1319/26 Mart 1902'de İbtidâ-i altmışlı verilmiş ve İzmir payesi ile onurlandırılmıştır.

1 Teşrîn-i evvel 1319/14 Ekim 1903'te Meclis-i Tedkîkat-ı Şeriyye kâtipliği, 1 Teşrîn-i evvel 1322/14 Ekim 1906'da Sicil Kalemi kâtipliği, 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909'da Sicill-i Memurin-i İlmiye Kalemi üçüncü sınıf kâtipliği görevlerine tayin edilen Abdülkadir Efendi, 7 Şubat 1327/'20 Şubat 1912'de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye kâtipliği görevine atanmıştır. 1 Haziran 1329/14 Haziran 1913'te önceki görevi tevdi edilmiş ve Meclis-i Meşâyih kâtipliği görevini vekâleten yürütmüştür. 1 Nisan 1335/1 Nisan 1919'te başkâtip, 22 Ağustos 1336/22 Ağustos 1920'de Sahn Medresesi müdüriyeti kâtipliği ve tekrar 1 Teşrîn-i sâni 1336/1 Kasım 1920'de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şeriyye başkâtipliğine tayin edilmiştir.

11 Ramazan 1340/8 Mayıs 1922'de Edirne payesi alan Abdülkadir Efendi, 1 Eylül 1331/14 Eylül 1915'de Medresetü'l-kuzat'a kaydolmuş ancak sınıf-ı mahsusun kapatılması sebebiyle buradaki eğitimini tamamlayamamıştır.

2.3.2. Harun Hilmi Efendi

1857’de doğan Hilmi Efendi²⁰¹ 24 Ağustos 1336/24 Ağustos 1920’de Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi başkâtibi olmuştur. Osmanlı’da alay müftülüğü de yapmış olan Harun Hilmi Efendi Osmanlı Mebusân Meclisinin III. Devresinde Tekirdağ mebusu olarak meclise girmiştir.²⁰²

2.3.3. İstanbullu Ahmed Hamdi Efendi

Muharrem 1294/Ocak-Şubat 1877 tarihinde İstanbul’da dünyaya gelen Ahmed Hamdi Efendi,²⁰³ Sultan Selim Camii birinci İmamı Varnalı Abdullah Zekâi Efendi’nin oğludur.

Eğitim hayatına Küçükmustafapaşa civarındaki Hazine Kethüdası İsmail Ağa Mektebi’nde başlayan Ahmed Hamdi Efendi, babasından ve Tokatlı Hacı Ali Sabır Efendi’den Kur’ân-ı Kerim, hafızlık ve kıraat dersleri almıştır. Teftiş-i Mesâhif azası Dramalı Hoca İbrahim Hakkı Efendi’den Takrib, Fatih Camii İmamı İsmail Hakkı Efendi’den mahir tarikini²⁰⁴, Sultan Abdülmecid Han türbedarı Hoca Mustafa Efendi’den sarf, nahiv, mantık, beyan, fıkıh ve aruz öğrenmiş ve Gümülcineli Hacı Hasan Efendi’den Buhari, Mesnevi hane İmamı Hoca Mehmed Efendi’den Pend-i Attar, Gülistan ve Hâfız Divanı kitaplarını okumuştur. Hattat Hacı Arif Efendi’den sülüs ve nesih, Mekteb-i Kuzat Hüsn-i Hat muallimi Karinâbadlı Hacı Hasan Efendi ile Meşihat mektupçusu Mehmed Tevfik Efendi’den talik hattını meşk etmiş ve Musika-i Hümayûn kolağası Hafız Tevfik Bey’den musiki dersleri almıştır. Ayrıca Evkaf-ı Hümayûn muhasebe kâtibi Mehmed Nuri Efendi’den hesap, hendese ve Fransızca öğrenen Ahmed Hamdi Efendi, kıraat ile ilgili 16 öğrencisine icâzet vermiştir.

²⁰¹ Harun Hilmi Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, *SAİD*, No. 592/A

²⁰² *Türk Parlamento Tarihi* (Ankara: y.y.,1988), II/353.

²⁰³ İstanbullu Ahmet Hamdi Efendi’nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından ve Meşihat Arşivi’ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 58, 249.

²⁰⁴ Gökdemir, “Osmanlı Kıraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarikinin Arka Planı”, 17.

Memuriyet hayatına Temmuz 1318/Temmuz-Ağustos 1902 tarihinde Fetvahaneye Mektubi Kalemî kâtipliği mülazımlığı ile başlayan Ahmed Hamdi Efendi, 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909'da Fetvahaneye Tahrirat Kalemî üçüncü sınıf kâtipliğine atanmıştır. 29 Muharrem 1314/10 Temmuz 1896'da ibtidâ-i haric Edirne ve 16 Zilhicce 1319/26 Mart 1902'de ibtidâ-i dâhil payelerini almıştır.

Kıraat ilminde ihtisaslaşan Ahmed Hamdi Efendi, 20 Cemâziyelâhir 1319/4 Ekim 1901'de Galata'daki camide, 4 Rebûlevvel 1323/9 Mayıs 1905'te Fatih Camii'nde, 9 Cemâziyelâhir 1323/11 Ağustos 1905'te Şeyhülislâm Sadi Çelebi Efendi Vakfında Şeyhülkurrâlık görevini ifa etmiştir.

24 Rebûlevvel 1325/7 Mayıs 1907'te Teftiş-i Mesâhif -i Şerîfe Meclisi başkâtipliği görevini fahri olarak yürütmüştür.²⁰⁵ 13 Mayıs 1330/26 Mayıs 1914'te İstanbul Kadılığı ikinci sınıf kâtipliğine atanan Ahmed Hamdi Efendi, 11 Haziran 1331/24 Haziran 1915'te Mekteb-i Kuzat sınıf-ı mahsusasından mezun olmuş ve 9 Eylül 1336/9 Eylül 1920'de birinci sınıfa terfi etmiştir. 1 Eylül 1335/1 Eylül 1919'da ibtidâ-i haric Medresesi ihzari üçüncü sınıf ikinci şubesinin Kur'ân-ı Kerim müderrisliğine tayin edilmiş ve 1 Eylül 1337/1 Eylül 1921'de birinci sınıf Kur'ân-ı Kerim müderrisliğine atanmıştır.

2.3.4. Eskizağralı Halil Efendi

Halil Efendi,²⁰⁶ H. 1283/1866-67'de Eskizağra'da dünyaya gelmiştir. Ahmed Ağa'nın oğlu olan Halil Efendi, ilk eğitimine Sultanselim İbtidâi Mektebi'nde başlamış ve sonrasında Fatih Camii dersiâmı Gümülcineli Hüseyin Hüsnü Efendi ve Hacı Selim Efendi'den İslâmi ilimleri tahsil etmiş, Hacı Hasan Efendi'den ise hüsn-i hattı talik hattını meşk etmiştir. 4 Cemâziyelâhir 1317/10 Ekim 1899 tarihinde icâzet almıştır.

²⁰⁵ “Ahmet Hamdi Efendi, 24 Rebûlevvel 1325'te Teftiş-i Mesahif-i şerife Meclisi başkâtipliği görevinde bulunmuş ise de bir kayd-ı resmi bulunmamıştır.” ifadesi yer almaktadır. MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 58, 249.

²⁰⁶ Halil Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval defterlerinden istifade edilmiştir. MŞH, *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 60, 50.

Halil Efendi, 25 Nisan 1303/7 Mayıs 1887 tarihinde Maliye Beytûlmal Kassamlığı kâtipliğine tayin edilmiştir. Halil Efendi'ye 18 Recep 1320/21 Ekim 1902'de ibtidâ-i haric Bursa müderrisliği verilmiş, 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909'da Beytûlmâl Kassamlığının kaldırılmasıyla Muhallefât-ı Umûmiyye Kassamlığına atanmış ve 7 Şubat 1327/20 Şubat 1912'de azledilmiştir. Daha sonra 21 Mart 1328/3 Nisan 1912'de Tevzi-i Muhassesat İdaresi ve 9 Mayıs 1328/22 Mayıs 1912'de de Beytûlmâl İdaresi kâtipliğine tayin edilmiştir.

30 Ağustos 1331/12 Eylül 1915'te Mekteb-i Kuzât'ın hususi sınıfından mezun olmuştur. 25 Mart 1332/7 Nisan 1916'da Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi kâtipliğine tayin edilen Halil Efendi bu görevi esnasında 27 Teşrîn-i evvel 1334/27 Ekim 1918'de vefat etmiştir.

2.4. Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Odacıları

2.4.1. Çankırlı Hüseyin Hüsnü Ağa

İpsallıoğlu Ahmed Efendi ve Zeliha Hanım'ın oğlu olan Hüseyin Hüsnü Ağa,²⁰⁷ R. 1278/1862-63'te Çankırı'da dünyaya gelmiştir.

Tercüme-i hal varakasında “Okumam yazmam yoktur” ifadesiyle herhangi bir tahsili olmadığını belirten Hüseyin Ağa, 1 Mayıs 1332/14 Mayıs 1916 tarihinde 300 kuruş maaşla Meşihat Dairesinde hademe olarak göreve başlamıştır. 4 Ağustos 1334/4 Ağustos 1918'de Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'de, 30 Teşrîn-i sâni 1337/30 Kasım 1921 tarihinde Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinde müstahdem olarak görev yapmıştır. 19 Mart 1926'da vefat etmiştir.

2.4.2. Kemahlı Hüsnü Ağa

Hüsnü Ağa,²⁰⁸ R. 1299/1883-84 yılında Kemah'ta dünyaya gelmiştir. Babası Çiftçi Şakir Ağa'dır. Hüsnü Ağa, ilk eğitimini mahalle mektebinde aldıktan sonra 26

²⁰⁷ Çankırlı Hüseyin Ağa'nın biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 15/C.

yaşındayken 1 Eylül 1326/14 Eylül 1910'da Meşihat Dairesine mülazemetle kaydolmuş ve 1 Ağustos 1327/14 Ağustos 1911'de iki yüz kuruş maaşla Meclis-i Meşâyih odacılığı görevine atanmıştır. Meşihat Dairesinin kahvecisi de olan Hüsnü Ağa, Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinde hademe olarak görev yapmıştır.

2.5. Reisü'l-kurrâlar

2.5.1. İzmitli Mustafa Mahfî Efendi

Meşihat Arşivinde Tetkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefat-ı Şer'iyye Meclisinde görevli olanların dosyası içerisinde Reisü'l-kurrâ ve Şeyhülkurrâ İzmitli Mustafa Mahfî Efendi'nin özlük dosyası mevcuttur. Mehmed Tahir Ağa'nın oğlu olan Mustafa Mahfî Efendi,²⁰⁹ 10 Muharrem 1252/27 Nisan 1836'da İzmit'te doğmuştur.

İzmit İbtidâî Mektebi'nde Reisülkurra Mehmed Tahir Efendi'den Kur'ân-ı Kerim ve hüsn-i hat derslerini okuyarak icâzet almıştır. Kıraat ilimlerini tahsil ettiği hocası vefat edince İstanbul'a gelerek Ahiçelebi Camii hatibi Hacı Hafız Niyazi Efendi'nin ders halkasına devam ederek bu hoca efendiden kıraat icâzetnamesi almıştır. Vâni Medresesi'nde ikamet eden Mustafa Mahfî Efendi, Süleymaniye dersiâmı Kozlucalı İbrahim Efendi'den Şerh-i akaid, Süleymaniye dersiâmı Çankırılı İbrahim Efendi'den mülteka derslerini okumuş ve İzmit'e giderek İzmit Müftüsü Ömer Hulusi Efendi'nin ders halkasına katılarak Muharrem 1285/Nisan-Mayıs 1868'de icâzet almıştır. Bedri Efendizâde Muhtar Efendi'den hatt-ı talik, müntesibin-i riyaziyyûndan hesap, coğrafya, hendese, heyet ve kozmağrafya ilimlerini tahsil etmiş ve Keşmiri Sadullah Efendi'den Mesnevi okumuştur.

9 Nisan 1298/21 Nisan 1882'de İzmit Rüşdiye Mektebi ikinci muallimliğine tayin edilen Mustafa Mahfî Efendi, 29 Şevvâl 1307/18 Haziran 1890'da İzmit

²⁰⁸ Kemahlı Hüsnü Ağa'nın biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 360/C.

²⁰⁹ İzmitli Mustafa Mahfî Efendi'nin biyografisinin hazırlanmasında bizzat kendisinin Şeyhülislâmlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. MŞH, SAİD, No. 1027 ve 1203.

Müftüsü olmuştur. 17 Cemâziyelâhir 1287/14 Eylül 1870'te İzmit Reisü'l-kurrâlığına seçilmiştir. Mustafa Mahfî Efendi'ye 21 Recep 1309/20 Şubat 1892'de devriye ruûsu verilmiştir.

Şekil 2.2: İzmitli Mustafa Mahfî Efendi'nin Reisülkurra Mehmed Tahir Efendi'den Aldığı İcazetnamesinin Sureti

Şekil 2.3: İzmitli Mustafa Mahfî Efendi'nin İzmit Müftüsü Ömer Hulusi Efendi'den Aldığı İcazetnamesinin Sureti

Tablo 2.1: Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müllefât-ı Şer'îyye Meclisi Görevlilerinin Listesi

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müllefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
1	MŞH, SAİD, No. 196/B	Reis	Taberiyeli Şeyh Esat eş-Şukayrî Efendi	Beyrut Taberiye Vefatı: 1921	

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
2	MŞH, SAİD, No. 103/B	Reis	İstanbul Reisülkurrâ İsmail Hakkı Efendi	İstanbul 1241	
3	MŞH, SAİD, No. 516/A	Reis	İstanbul Ahmed Râmiz Efendi	İstanbul 1261	
4	MŞH, SAİD, No. 5244	Reis	Filibe Pazarcıklı Mehmed Tevfik Efendi	Filibe Pazarcık 1272- İstanbul 13 Ağustos 1337	
5	MŞH, SAİD, No. 1373	Reis	Mustafa Safvet Efendi	Urfa 1282- Ankara 27 Ekim 1950	Eserleri: 1- Ulum-i Şer'îyye ve Asri Müceddidlerimiz (H. 1340/1921-22) ²¹⁰ 2- Tasavvufun Zaferleri Yahud el-Burhân ve'd-delîl alâ mâ havâhüş-şerh ve't-tahlîl min'el-ebâtîl ²¹¹ 3-Yeni Zihniyetler ve Bir Müceddid-i Mechûl ²¹² Tercümeleri: 1- Fahrüddin-i Irakî, Parıltılar:

²¹⁰ İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1340.

²¹¹ İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1343/1925, 160.

²¹² İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1338-1340/1922, 14.

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
					Lemâ'ât²¹³ 2- Şehabeddin es-Sühreverdi (Sühreverdî-i Maktûl), Nur Heykelleri: Heyâkilü'n-nûr²¹⁴ 3-Atâullah el-İskenderî, <i>el-Hikemü'l-Atâiyye</i>²¹⁵ Makaleleri: 1-Kelimât-ı Sûfiyye,²¹⁶ 2. Tasavvuf Daima Muzafferdir²¹⁷ 3-Muhyiddin-i Arabî ve Tasavvuf,²¹⁸ 4- Tasavvuf ve İstılahları,²¹⁹ 5- Kelamdan Tasavvufa²²⁰

²¹³ İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948; 2. Baskı, Ankara, 1963.

²¹⁴ İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1949; 2. Baskı, Ankara 1963.

²¹⁵ İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1950.

²¹⁶ Mahfil, I/8 (1339/1921), 138-139.

²¹⁷ Mihrab, II/26 (1341/1925), 71-76.

²¹⁸ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1 (1952), 22-29,

²¹⁹ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4 (1952), 1-13,

²²⁰ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4 (1953), 1-21.

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
6	MŞH, <i>Sicill-i Ahval Defterleri</i> , No. 63, 20	Reis	Konyalı Mehmed Tahir Efendi	Konya: 1279	Sarf ile ilgili “Kitab-ı Şafîye” isimli eseri tahşiye ederek Eylül 1304/Eylül-Ekim 1888’de yayımlamıştır.
7	MŞH, <i>Sicill-i Ahval Defterleri</i> , No. 60, 235	Reis	İstanbuldu Dürrişâde Abdullah Efendi	İstanbul 1285- Hicaz 1339	
8	MŞH. <i>SAİD</i> , 169/A.	Reis	Çerkeş Şeyhîzâde Mehmed Tevfik Efendi	Ankara 1242- İstanbul 3 Teşrîn-i sâni 1317/4 Şaban 1319/16 Kasım 1901	Tasavvuf, Arap dili, sarf, nahiv, akaid, mantık, fıkıh, kelâm ve diğer İslâmî ilimler alanında kaleme aldığı eserlerle velüt bir âlim olan Mehmed Tevfik Efendi, Arap Dili ve Belâgatı alanında Behçetü’-t-Tarf fi İlmi’s-Sarf, Hediyyetu’s-Sıbyân, İcmâlü İlmü’n-Nahv, Tuhfetu’s- Sıbyân Edebiyat alanında Kasâid-i Tevfik, Vatan Kasîdesi, Tasavvuf alanında El-Levâihu’l-Kudsiyye fi Hakki Şeyhi’l-Ekber

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'yye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
					İbni'l-Arabî, Resâilü mine't-tasavvuf, kelim ve mezhepler tarihi alanında Risâle fî Mâhiyeti'l-Ecsâm, Risâletü'l-Vücûb, Risâle fî Hudûsi'l-Âlem, Efâlü'l-İbâd, Ta'zîmu's-sahâbe, Tevbe Risalesi, felsefe alanında Risâle fî Mahiyeti'l-Mümkin ve'l-Mec'ûle, Risâle fî'l-Akl, Gâyetü'l-Beyân fî İlmi'l-Mizân, akaid alanında Meziyyet-i İslâmiyye, Miftâhu'l-Akaid, Risâle fî Hakki Fâkit-i Vakti's-Salâh isimli eserler telif etmiştir. Ayrıca Risâle fî's-Saade ve'r-Rakâbe, Risâle fî'l-İmân, el-İtkân fî tahkiki'l-iman, Şerh-i Akâid-i Nesefî tercümesindeki sehiv ve hatalara dâir risale, Risale keyfiyyetü salatün ma-kad vakaat

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
					mine'l-evkati'l-hams, Risaletü'l-Hamidiyye, Mecmua-i Fevâid, Terceme-i Mişkâti'l-Envâr fi Letâifi'l-Ehbâr, Mecmûa-i Tahkîk-i İdrâkât, Risâle fi Kâbüli't-Tevbe, Risâle fi'l-mantık, Risâle fi Men Teessera'l-Harâre ve'r-Rehâve ve'l-Heyecân, Risâle fi'l-Kelâm isimli eserleri de bulunmaktadır.
9	MŞH, SAİD, No. 270/C	Reis	Maarif Nezareti bünyesindeki Kütüb-i Diniyye ve Şer'îyye Tedkik Heyeti Reisi Süleyman Hulûsi Efendi	İvraca 1259-İstanbul 27 Haziran 1328/10 Temmuz 1912	
10	MŞH, SAİD, No. 1027 ve 1203	Reisülkurra	Reisülkurra Mustafa Mahfi Efendi	İzmit D. 1252	
11	MŞH, SAİD, No. 180/B	Aza	Eğimli Mehmed Rahmi Efendi	Eğir 1271-İstanbul 20 Aralık 1909	İmam-ı Azam'ın Ferište isimli Farsça divanını tercüme etmiş, Maksud ile ilgili

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
					“Mevhibetü'l-Mabud” isimli esere şerh yazmış, “Devhatü'l-anadil alâ Tuhfetü'l-Avamil”, “Aliyyetü'n-Nevâfic ale'n-Netâyic”, “Usaratü'l-fünûn”, “Enmüzeccü'l-fıkıh”, vaaz ile ilgili “İsâletü'n-Nefiyye” ve mevizeden “Tefciru't-tesnîm” isimli eserleri basılmıştır.
12	MŞH, SAİD, No. 102.	Aza	Batumlu Mehmed Said Efendi	Batum 1267-İstanbul 31 Teşrîn-i evvel 1328/13 Ocak 1913	
13	MŞH, SAİD, No. 197/B	Aza	Mitroviçalı İbrahim Hakkı Efendi	Mitroviça 1279-1928	
14	MŞH, SAİD, No. 518; 4/151.	Aza	Receb Cûdî Efendi	Kalkandelen 1276-İstanbul 1917	<i>A-Beja Shqip</i> (Arnavutça elifbâ), <i>Arnavutça Mufasssal İlmihâl</i> , <i>Mendime</i> (düşünceler), <i>Gramatika Elementare Shqipe</i> (Arnavutça gramer kitabı)

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
15	MŞH, SAİD, No. 1110 ve 100	Aza	Dramalı İbrahim Hakkı Efendi	Drama: 1253	
16	MŞH, SAİD, No. 201/C	Aza	Bursalı Süleyman Vehbi Efendi	Bursa 1263-İstanbul 24 Temmuz 1332/6 Ağustos 1916	Kıraat ilminde ihtisaslaşan Süleyman Vehbi Efendi, “Hadaiku Takribu'l-Kur'ân bi Usuli's-suveri ve'l-işârât”, “Risaletü fi'r-raat Fevaidü'l-kıraat” ve “Rüküat-ı Kur'âniye” eserlerini kaleme almıştır.
17	MŞH, SAİD, No. 202/A	Aza	Midillili Bekir Hâzım Efendi	Midilli D. 1270	
18	MŞH, SAİD, No. 5401.	Aza	İzmirli İsmail Hakkı Efendi	İzmir D.1290	“Musavver Terakki”, “İttihat” ve “Müsavat” isimlerindeki gazetelerde başmuharrirlik yapmıştır. Kahire'de “Müsavât” adında ilmî, edebî ve siyasî bir gazete çıkarmıştır.
19	MŞH, SAİD, No. 37	Aza	İstanbulu Mehmed Neşet Efendi	İstanbul D.1258-ö. 1311	
20	MŞH, SAİD, No. 520	Başkâtip ve Aza	Musa Kazım Efendi	Tortum D. 1275-	Mehmed Cemalettin Nuri

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'yye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
				Edirne Ö. 1920	Efendi'nin tasavvufla ilgili "Vahdet-i Vücut" Arapça risalesini tercüme etmiştir. H. 1322/1904-05'de Simavna Kadısı Şeyh Bedrettin Efendi'nin "Varidât" isimli eserini, İmam Gazali'nin "Tehafütü'l-Felâsife" isimli eserini, İbni Rüşt'ün "Ecvibe" isimli eserini tercüme etmiştir. Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-reşâd'da makaleleri yayımlanmıştır. Tortumlu Musa Kazım Efendi'nin Külliyyat, İslâm'da Usul-i Meşveret, Redd-i Ebatıl, Akdû'l-Hakaik isimli eserleri basılmıştır.
21	MŞH, SAİD, No. 314	Aza	İstanbul Mustafa Efendi	İstanbul D. 1287	
22	MŞH, SAİD, No. 2461	Aza	Zileli Mustafa	Zile D.1256-Ö. 8 Mayıs	Arapçayla ilgili "Tatbikat-ı

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
			Hicâbî Efendi	1319/21 Mayıs 1903	Arabiye''
23	MŞH, SAİD, No. 604	Aza	Cuma-i Atikli Mustafa Mestan Efendi	Cuma-i Atik D. 1262-İstanbul Ö. 19 Nisan 1331/2 Mayıs 1915	
24	MŞH, SAİD, No. 3590	Aza	Mustafa Şükrü Efendi	Daday D. 1267-İstanbul Ö. 23 Teşrîn-i evvel 1340/23 Ekim 1924	
25	MŞH, SAİD, No. 517, MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 59, 24	Aza	İstanbul Ömer Hayri Efendi	İstanbul D. 1285-Ö. 3 Kânûn-i sâni 1331/16 Ocak 1916	
26	MŞH, SAİD, No. 421/D	Aza	İstanbul Sadrettin Efendi	İstanbul D. 22 Mart 1855-İstanbul Ö. 14 Şubat 1931	Ez-Zerîa fî ilmi's-şerîa, el-Mûfî fî'n-nahvi'l-Kûfî, Muhammed Behcet el-Baytâr, Keşfü'l-gumme an iftirâki'l-ümme, Hikmet-i Teşrî', Mefâtihi künûzi'l-İslâm
27	MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 63, 141	Aza	Bursalı Salih Efendi	Bursa D. 1282	
28	MŞH, SAİD,	Aza	Ermenekli	İçel D.	Süleyman Sırrı

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
	No. 3428, MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 59, 129		Süleyman Sırrı Efendi	1267-İstanbul Ö. 28 Ağustos 1931	Efendi, fıkıhla ilgili “Medhal-i fıkıh”, nikâhla ilgili “Hülasatü'l-Muhtareyn”, Arapça sarfla ilgili “Kifayetü'l-müntehi”, tefsirle ilgili “Esbabü'l-felah”, beyanla ilgili “Hülasatü'l-efkâr”, Türkçe mantıkla ilgili “Miyarü'l-mekal” ve akaidle ilgili “Camîü'l-ahvâl” ve “Kenzü'l-akâid” isimli eserleri kaleme almıştır. Ayrıca sarf ve nahivle ilgili Teshîlü'l-lehceti ve's-sarf fî usûli'l-mükâlemeti'l-Arabiyye, ilmihâl mahiyetinde Vesîletü'l-felâh, siyer alanında Makâsıd-i Müniciye fî siyeri fahri'n-nübüvve ve Keşf-i Bâl, ders notu olarak Kitâbü'l-İbâdât isimli eserleri yazmış ve Radiyyüddin es-

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
					Sâgânî'nin Meşâriku'l-envârî'n-nebeviyye isimli eserini Tâcü'l-mefârik fî îzâhi'l-Meşârik adıyla, Zeynüddin İbn Nüceym'in el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir isimli eserini İzâhu'l-Eşbâh adıyla, Burhâneddin el-Mergînânî'nin el-Hidâye isimli eserini İzâhu'l-Hidâye adıyla tercüme etmiştir.
29	MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 58, 339	Aza	Pazarlı Ahmed Hamdi Efendi	Atina/Pazar D. 1281	
30	MŞH, SAİD, No. 17	Aza	İstanbul Ahmed Şükrü Efendi	İstanbul D. 1269	
31	MŞH, SAİD, No. 76; MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 59, 69.	Aza	Develili Ali Rıza Efendi	Develi D. 1269-İstanbul Ö. 1 Eylül 1325/14 Eylül 1909	Mantıktan Fenari ve haşiyesi, Kul Ahmed Hamîşi üzerine ve Meaniden Muhtasar Hamîşi üzerine iki haşiyesi
32	MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 62, 6.	Aza	Hadımlı Hasan Sabri Efendi	Hadım D. 1273- Ö. 3 Şubat 1931	“Meryem Ana Hutbesi ve Emsâline Reddiye: İkâzu'l-Mü'minîn fî Reddi's-Salîbin

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
33	MŞH, SAİD, No. 3487	Aza	Geyveli İbrahim Hakkı Efendi	Geyve D. 1262-İstanbul Ö. 10 Haziran 1337/10 Haziran 1921	
34	MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 63, 199	Aza	İzmirli İsmail Hakkı Efendi	İzmir	
35	MŞH, SAİD, No. 214, MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 58, 134	Aza ve reis	İstanbullu Mehmed Besim Efendi	İstanbul D. 1296-Ö. 1960	
36	MŞH, SAİD, No. 1191, MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 57, 177	Aza	İstanbullu Mehmed Cemil Efendi	İstanbul D. 1282	
37	MŞH, SAİD, No. 104	Aza	Bozdoğanlı Mehmed Emin Efendi	Bozdoğan D. 1254-Bozdoğan Ö. 1317	Zübdetü'l-Kelam
38	MŞH, SAİD, No. 3467; MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 57, 263	Aza	Eğimli Mehmed Hulusi	Eğir D. 1264-İstanbul Ö. 11 Mart 1334/11 Mart 1918	Beyan ilminden "Alaka" metnine "Alaka Şerh-i Fevâid" isimli bir şerh, "Kasîde-i Bürde'ye Mukaddime", tasavvufîla ilgili "Risâle-i

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
					Ceybiyye", İlm-i tabir ve resm-i nass-ı Kur'âniyye ile ilgili "Mizanü'n-nüfûs" ve "Havass-ı Süver-i Furkaniyye" isimli eserleri kaleme almıştır. Akika kurbanı ile ilgili yazdığı risalesi yayımlanmıştır. Ayrıca "Hamratü'l-Ufkiyye", "Evkatü's-salat", "Tergibü'z-zakirin" ve "Visâletü't-talibîn" adlı eserleri de yazmıştır.
39	MŞH, <i>SAİD</i> , No. 3897; MŞH, <i>Sicill-i Ahval Defterleri</i> , No. 60, 166	Aza	Nabluslu Mehmed Münib	Nablus D.1272	"El-Kavlü's-sedid fi Ahkâmi't-taklid", "Nazmu Tenvirü'l-Ebsâr", "Talikât-ı Müfide alâ Mecmua-i Fetvahâne-i Cedide", "Nazmu's-Sunûsiye fi'l-Akaid", "Risâle fi'l-kesb", "Risale fi Mebadi-i İlmi'l-Beyân", "Manzume fi Fenni'l-vaaz"

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
					isimli eserleri kaleme almış ve bunlardan “Nazmu Tenvirü'l-Ebsâr” adlı eseri 1307’de bastırmıştır.
40	MŞH, SAİD, No. 42 ve 1113; MŞH, Sicill-i Ahval Defterleri, No. 57, 165	Aza	Manisalı Mehmed Emin Efendi	Manisa D. 1261- İstanbul Ö. 24 Kânûn-i evvel 1327/6 Ocak 1912	
41	MŞH, SAİD, No. 3595/B	Aza	Fatih Dersiâmı Salih Nâzım Efendi	Erzurum D. 1276- İstanbul Aksaray Ö. 8 Teşrîn-i evvel 1339/8 Ekim 1923	
42	MŞH, SAİD, No. 3608	Aza	Ayasofya Dersiâmı İbrahim Zühdü Efendi	Eğin D.1265- İstanbul Ö. 4 Teşrîn-i evvel 1341/4 Ekim 1925	
43	MŞH, SAİD, No. 3396/A.	Aza	Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Müderrisi Mehmed Emrullah Efendi	-	
44	MŞH, SAİD,	Kâtip ve Aza	İstanbul	İstanbul D.	

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
	No. 386/B; MŞH, <i>SAİD</i> , No. 1216/A		Hacı Hâfız Mehmed Fehmi Efendi	1274-Beşiktaş Maçka Ö. 20 Rebîülevvel 1333/5 Şubat 1915	
45	MŞH, <i>SAİD</i> , No. 105/A; MŞH, <i>SAİD</i> , No. 1141	Aza	Trabzonlu Hüseyin Efendi	Trabzon D. 1245-Ö. 1 Nisan 1323/14 Nisan 1907	
46	MŞH, <i>SAİD</i> , No. 203; MŞH, <i>Sicill-i Ahval Defterleri</i> , No. 62, 283.	Aza	Yenişehirli Halil Hilmi Efendi	Yenişehir D. 1275	
47	MŞH, <i>SAİD</i> , No. 135	Aza	Şirvanlı Mehmed Halis Efendi	Şirvan D. 1259-İstanbul Ö. 1913	Dârüşşafaka ve askeri mekteplerde okutulan “Telhisü’n-nahv”, “Tatbikat-ı Arabiyye”, “Mîzânü’l-ezhân”, “Usûl-i Akâid”, “İlm-i Kelâm”, “Envârü’l-âdâb”, “Cihâd-ı Ekber” ve “Mizan-ı Sarf” isimli eserleri kaleme almıştır.
48	MŞH, <i>SAİD</i> , No. 204/A; MŞH, <i>Sicill-i Ahval</i>	Başkâtip	Sivas Aziziyeli Abdülkadir Efendi	Sivas D. 1286	

Sıra No	Meşihat Arşivi Dosya Numarası	Ulemanın Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'yye Meclisindeki Görevi	Ulemanın Memleketi ve İsmi	Doğum Yeri, Doğum Tarihi, Vefat Yeri ve Vefat Tarihi	Eserleri ve İlim Dünyasına Katkıları
	<i>Defterleri</i> , No. 58, 135.				
49	MŞH, <i>SAİD</i> , No. 592/A	Başkâtip	Harun Hilmi Efendi	-	
50	MŞH, <i>SAİD</i> , No. 408; MŞH, <i>Sicill-i Ahval Defterleri</i> , No. 58, 249.	Başkâtip, Şeyhülkurâ	İstanbul Ahmed Hamdi Efendi	İstanbul D. 1294	
51	MŞH, <i>Sicill-i Ahval Defterleri</i> , No. 60, 50	Kâtip	Eskizağralı Halil Efendi	Eskizağra D. 1283- İstanbul Ö. 27 Teşrîn-i evvel 1334/27 Ekim 1918	
52	MŞH, <i>SAİD</i> , No. 15/C	Odacı	Çankırlı Hüseyin Hüsnü Efendi	Çankırı D. R. 1278- Ö. 19 Mart 1926	
53	MŞH, <i>SAİD</i> , No. 360/C	Odacı	Kemahlı Hüsnü Ağa	Kemah D. R. 1299	

2.6. Değerlendirme

Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'yye Meclisinin çalışanlarıyla ilgili en temel kaynak, hiç şüphesiz ki birimin de içerisinde bulunduğu Şeyhülislâmlık Arşivi'dir. Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval İdaresi tarafından tutulan 6.554 adet

sicil dosyası arasında Meclis'te reis, aza, katip ve odacı gibi görevlerde bulunan 54 ulemanın tercüme-i hal dosyası bulunmaktadır.

Tezimizin ikinci bölümünde, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Kurucu ve Reislerinden Mustafa Sabri Efendi, Taberiyeli Şeyh Esat eş-Şukayrî Efendi, İstanbullu İsmail Hakkı Efendi, İstanbullu Ahmed Râmiz Efendi, Filibe Pazarcıklı Mehmed Tevfik Efendi, Urfalı Mustafa Safvet Efendi, Konyalı Mehmed Tahir Efendi, İstanbullu Dürriyâde Abdullah Efendi, Çerkeş Şeyhîzâde Mehmed Tevfik Efendi, Kütüb-i Diniyye ve Şer'îyye Tedkîk Heyeti Reisi Süleyman Hulûsi Efendi, Aza Eğinli Mehmed Rahmi Efendi, Batumlu Mehmed Said Efendi, İbrahim Hakkı Efendi, Receb Cûdî Efendi, İbrahim Hakkı Efendi, Bursalı Süleyman Vehbi Efendi, Midillili Bekir Hâzım Efendi, İzmirli İsmail Hakkı Efendi, İstanbullu Mehmed Neşet Efendi, Tortumlu Musa Kazım Efendi, İstanbullu Mustafa Efendi, Zileli Mustafa Hicâbi Efendi, Cuma-i Atikli Mustafa Mestân Efendi, Dadaylı Mustafa Şükrü Efendi, İstanbullu Ömer Hayri Efendi, İstanbullu Sadrettin Efendi, Bursalı Salih Efendi, Ermenekli/İçelli Süleyman Sırrı Efendi, Pazarlı Ahmed Hamdi Efendi, İstanbullu Ahmed Şükrü Efendi, Develili Ali Rıza Efendi, Hadımlı Hacı Hasan Sabri Efendi, Geyveli İbrahim Hakkı Efendi, İzmirli İsmail Hakkı Efendi, İstanbullu Mehmed Besim Efendi, İstanbullu Mehmed Cemil Efendi, Bozdoğanlı Mehmed Emin Efendi, Eğinli Mehmed Hulusi Efendi, Nabluslu Mehmed Münip Efendi, Manisalı Mehmed Emin Efendi, Fatih Dersiâmı Salih Nazım Efendi, Ayasofya Dersiâmı Eğinli İbrahim Zühdü Efendi, Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Müderrisi Mehmed Emrullah Efendi, İstanbullu Hacı Hâfız Mehmed Fehmi Efendi, Trabzonlu Hüseyin Efendi, Yenişehirli Hafız Halil Hilmi Efendi ve Şirvanlı Mehmed Halis Efendi, Katip Sivas-Aziziyeli Abdülkadir Efendi, Harun Hilmi Efendi, Şeyhülkurrâ İstanbullu Ahmed Hamdi Efendi ve Eskizağralı Halil Efendi, Hademe ve Odacı Çankırlı Hüseyin Ağa ve Kemahlı Hüsnü Ağa ile Reisü'l-kurrâ İzmitli Mustafa Mahfi Efendi'nin Meşihat Arşivi'ndeki tercüme-i hâl dosyaları esas alınmak suretiyle hizmet hayatı izah edilmiştir.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi reis, aza ve kâtiplerinin ilim dünyasında oldukça etkin ve velût olduğu kadar siyaset, milli mücadele ve yayın hayatında da oldukça aktif oldukları görülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEDKİK-İ MESÂHİF VE MÜELLEFÂT-I ŞER'İYYE MECLİSİNİN GÖREVLERİ, YETKİ ALANLARI VE İCRAATLARI

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin temel görevi, Mushafları ve dini içerikli eserleri basımdan önce tedkîk etmek, eksik ve yanlış kısımlarını belirleyerek eserlerin basılıp basılmayacağına karar vermektir.

Meclis nizamnamesinin “tab‘ ve neşri için ruhsat taleb olunan ulûm-ı şer'îyyeye müte‘allık kütüb ve resâilin tedkîk-i münderecâtı vazifesiyle mükellef olarak mukaddemâ teşkil buyrulmuş olan Tedkîk-i Müellefât Heyeti ba‘demâ ulûm-ı ilâhiyyeye müte‘allık kitablari dahi tedkîk salahiyetini hâiz olacak ve kâffe-i mu‘amelatında işbu talimatname tevfiq-i hareket edecektir.”¹ şeklindeki birinci maddesinde de belirtildiği üzere şer‘î ilimlerle ilgili yazılan eserleri basımından önce inceleyerek basımına karar verme mercii Şeyhülislâmlıktaki bu meclistir.

3.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Mushafları Tedkîk Vazifesi

3.1.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Mushaf-ı Şeriflerin Basım, Dağıtım ve Satışı Noktasındaki Hassasiyeti ve Kararlı Duruşu

Meclis, Mushafları sadece basım öncesinde incelemekle kalmamış, Mushafların basımından satışına, hatta gerekli görüldüğünde piyasadan toplatılmasına kadar her aşamasıyla ilgilenmiştir.

Sadece Mushaflar değil içerisinde ayet-i kerime ve hadis-i şerif yazılı olan takvim, eser, dergi, gazete, mecmua ve süreli yayınların incelenmesi görevini de “Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi” üstlenmiştir.

¹ BOA, ŞD, 2591/25.

İçerisinde lafzen veya mealen ayet ve hadis bulunan dini içerikli yazıların yayımlanabilmesi için ilgili kısımlarının Meclis tarafından incelenmesi gerekmektedir.² Hatta bu konu, gerekli hassasiyetin gösterilebilmesi için meclis tarafından gazetelerde ilan edilmiştir.

Örneğin Hakkı Mahmud Efendi tarafından telif edilen eserde yer alan hadis meallerine gerekli saygıyı göstermek için iç kapağının üst kısmına açık bir yazı ile "*Her yaprakta hadis yazılıdır* " ifadesini eklemek şartıyla tab ve neşrinde bir sakınca görülmediği belirtilmiştir.³ Arkasında hadis mealleri yer alan saatli takvimi tasdik ettirmek isteyen Hakkı Mahmud isimli şahsa; koparılabacak yaprakların saygısızca kullanılmaları ihtimalinin ve takvim satışını artırmak maksadına hadislerin alet edilmesinin uygun olamayacağı belirtilmiştir.⁴ Mushaf-ı Şeriflerde noksan ve dizgi hatası görüldüğünde bu gibi noksan veya tertip hatası yapılmaması hususunda mücellid ve dizgicilere özellikle de Matbaa-i Osmaniye imtiyaz sahibine gereken uyarı yapılmıştır.⁵ Mahmud Bey Matbaasında tab ve neşrine ruhsat talep edilen *Maaricü'n-Nübüvve* isimli kitab mütalaa edilmiş olup kitaptaki ayet ve hadislerin çoğu yanlış yazıldığından basım esnasında bunların tashihiye son derece itina gösterilmesi ve "min hünâ ilâ hünâ/şuradan şuraya kadar" diye işaretlenmiş yerlerin çıkarılması kaydıyla basımı uygun görülmüştür.⁶

Matbaalarda uzun zamandır basılan Mushaf-ı Şeriflerin yirmi bin adet basılması bir usul kabul edilmiş ise de bazı Mushaflardaki hareke ve nokta eksiklikleri hakkında yapılan araştırmada, taşların on binden fazla baskıya tahammülü olmadığı anlaşıldığından, bundan sonra bir defada on bin nüshadan fazla baskıya ruhsat verilmemesi kararlaştırılmıştır.⁷

² MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 105.

³ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 157.

⁴ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 156.

⁵ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5296, 13b.

⁶ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1785, 72.

⁷ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5295, 86 ve 95.

3.1.2. Mushaflara Yapılan Hürmetsizliğin Önlenmesi ve Meclisin Mushaf Satışına Karşı Aldığı Önlemler

Kur'ân-ı Kerîm ve dini neşriyata hürmetsizlik edenlerin cezalandırılması,⁸ Kur'an-ı Kerim'in cadde, sokak, kahve ve vapurlarda satılmasının önlenmesi,⁹ Mesâhif-i şerîfenin tab ve neşrinde dikkatli olunması ve hürmete riayet edilmesi¹⁰ gibi konular meclisin birinci gündem maddesi olmuştur.

Mesâhif-i şerîfelerin çarşı ve pazarlarda gerekli saygı ve hürmet gösterilmeksizin satışı yasaklanmıştır.¹¹ Meclis, tefsir, hadis ve sair dini kitaplardan bazı matbu evrakın Musevi ve İsevîlere kâğıt fiyatına satılarak muhtelif esnafa dağıtıldığı ve esnaflar tarafından da adi kâğıt gibi kullanılarak sokaklarda ayaklar altına alındığı ve abdesthanelerde kullanıldığından dolayı bunun önlenmesine çalışmıştır.¹² Tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimlere ait dinî kitapların kilo ile alınıp satılarak adi evrak muamelesi görmesinin engellenmesi maksadıyla ceza kanununda asrın gereklerine uygun şekilde düzenleme yapılmasını Adliye Nezaretindeki komisyona bildirmiştir.¹³ Halktan bazıları Yasin-i şerif tefsirinden Kur'ân ayetlerini içeren birkaç sayfanın bakkal dükkânlarından birinde görüldüğü ve bu sayfaların dükkânlarda eşya sarmak için kullanıldığı ve bunun şer'an caiz olmadığı gerekçesiyle meclise şikâyetle bulunmuştur.¹⁴ Bunun üzerine kütüb-i dîniye sahifelerinin bakkal ve benzeri yerlerde sargı malzemesi olarak kullanılması yasaklanmıştır.¹⁵ Ayrıca Rusya'da tab olunup Osmanlı ülkesine getirilen hatalı Mushafların seyyar satıcılarda, dükkânlarda ve sahaflarda satılmasına engel olunmuştur.¹⁶

⁸ BOA, *HR.HMŞ.İŞO*, 83/19, R-12-11-1332.

⁹ BOA, *DH.MUİ*, 22/23, H-29-09-1327.

¹⁰ BOA, *İ.DH. 1301/31*, H-25-06-1310.

¹¹ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5289, 10b.

¹² MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5296, 60a.

¹³ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 125.

¹⁴ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5296, 62b.

¹⁵ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5289, 38a.

¹⁶ BOA, *DH.MKT*, 2398/76, H-08-05-1318.

3.1.3. Resm-i Osmanî Hakkındaki Tartışmalar ve Bu Tartışmaların Kararlara Yansıması

Mushaflardaki *resm-i Osmanî*'ye aykırı olan yazım tarzını ortadan kaldırmak için baskı ruhsatı için meclise müracaat eden matbaacılardan cüzlerin "*resm-i Osmanî*"ye uygun hale getirilmesi istenmiştir.¹⁷

Matbaanın daha önce tab ettiği Kayışzâde Hâfız Osman hattı baskı kalıplarını değiştirmek istediğinden Meclis'ten tashih formlarını geri istemiştir. Fakat bu talep usule aykırı bulunduğundan reddedilmiştir.¹⁸

Dârü'l-hikmeti'l-islâmiye azası İzmirli İsmail Hakkı Beyefendi'nin resm-i Mushaf-ı Osmanî'ye dair giriştiği münakaşalar, *Mahfil Ceridesi*'nde yer alan ifadeleri ile *taklid* ve *mezhepler* konusundaki sözlerinin şahsi fikirleri mi yoksa Dârü'l-hikmeti'l-islâmiye'nin görüşü mü olduğunun açıklanması için Dârü'l-hikmeti'l-islâmiye reisi Hüseyin Avnî Efendi'den bilgi istenmiştir.¹⁹

Kur'ân-ı Kerim'in resm-i Osmanî üzere nasıl yazılıp okunacağını öğretmek üzere *Kelimât-ı Kur'âniye Kitâbet ve Kırâatleri* adıyla azalardan Hafız Bekir ve Hafız Halil efendiler tarafından telif edilmiş olan risalenin ibtidai mektepleri öğrencilerine okutulmak için yeterli miktarda bastırılması kararlaştırılmıştır.²⁰

Osmanlı Devleti'nde Resmi Mushaf Tartışmalarıyla İlgili Risâle

RİSÂLE

[Sayfa: 132]

HATT-I KUR'ÂN-I KERÎM RİSÂLESİ²¹

Rüsûm-ı Mesâhif-i Osmâniye Hakkında Malumât-ı Mühimme-i Esâsiyyeyi Hâvîdir.

¹⁷ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 140.

¹⁸ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5296, 28b.

¹⁹ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5295, 4.

²⁰ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5295, 9.

²¹ MŞH, *Tedkik-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iyye Dâiresi Defterleri*, No. 5293, 132-133.

Mürettibi

Meclis-i Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şeri'yye Hey'etidir

Receb 1339

[Sayfa: 133]

Târîh-i Tesvîd

Arabî

Rûmî

22 Cemâziyelâhire 1339

2 Mart 1337/[3 Mart 1921]

Bismillâhirrahmânirrahîm

El-Hamdü lillâhillezî kâle fî kitâbihi'l-kerîmi'l-meknûn "*Innâ nahnu nezzelnâ'z-zikre ve innâ lehû le-hâfîzûn*"²² ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihî ecma'in ve alâ men tebi'ahüm bi-ihsânin ilâ yevmi'd-dîn.

Mukaddime

Kur'ân-ı Kerîm cânib-i akdes-i İlâhî'den Cibrîl-i emîn vâsıtasıyla seyyidü'l-mürselîn ve hâtemü'n-nebiyyîn aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimize nasıl vahy ü inzâl buyrulmuş ve peygamberimiz efendimiz hazretlerinin emr-i telkîn-i risâlet-penâhîleriyle vahiy kâtibleri tarafından suhuf-ı mutahhara üzerine nasıl yazılmış ise aynı sûretle elfâz ve hutût ve kırâ'etinin ilâ yevminâ hâzâ mahfûz ve mer'î bulunmakta olması o habl-i metîn ve Furkân-ı Mübîn-i İlâhî'nin hasâis-i âliye ve mu'cizât-ı bâhire-i dâ'imelerinin dünyâ durdukca bir harf yâhûd bir kelimesinin tağyîr ü tebdîline imkân yokdur. "*Ve innâ lehû le-hâfîzûn*" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulan hıfz-ı İlâhî hakkında müfessirîn-i kirâm vücûh-ı adîde zikretmişlerdir. Ez-

²² لَحَافِظُونَ لَهُ وَإِنَّا الذِّكْرَ نَزَّلْنَا نَحْنُ إِنَّا

cümle her zamân ve mekânda beyne'l-İslâm Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyecek, kırâ'ât-ı mütevâtiresini, resm-i hattını ta'lîm ü tadrîs edecek zevâtın bulunması vücûh-ı adîde-i mezkûre cümlesindendir. İşte bu savn-ı Samedânî ile esâsen telkîn-i nebevîye müstenid olup kırâ'ât-ı mütevâtireyi muhâfaza eden aynı hattın resm-i mahsûs-ı şer'îsi zamânımıza kadar şarkan ve garben bütün aktâr-ı İslâmiyye'de mahfûz ve mer'î olarak devâm ede gelmiştir.

Bu emr-i azîm makarr-ı hilâfet-i İslâmiyye'de daha ziyâde nazar-ı i'tinâyâ alınarak Meşîhat-i İslâmiye Dâiresinde Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi nâmıyla mine'l-kadîm teşkîl edilen hey'et-i ilmiyye tab' edilecek Mesâhif-i şerîfenin resm-i Kur'ân'a muvâfakati husûsunun muhâfazasına irâde-i seniyye-i Hazret-i Hilâfet-penâhî ile me'mûr bulunmaktadır.

Bu günlerde bir matba'acının tab' etmek üzere hey'et-i mezkûreye resmen tevdi' eylediği Mushaf-ı şerîf eczâsında resm-i Kur'ân'a tevfikân îcâb eden bazı tashîhâtın kabûl ve icrâsı husûsunda vukû' bulan temerrüdü üzerine bir iki cerîde-i yevmiyyede Kur'ân-ı Kerîm'in tarz-ı tahrîrine hâs olan resm-i hattı hâşâ tekemmüle tâbi' imlâcılık zannıyla yazılan i'tirâzâtı görünce Kur'ân-ı azîmü's-şâna ta'alluk eden böyle bir mes'ele-i mühimme hakkında ma'lûmât-ı dîniyye ve ahkâm-ı şer'îyyeyi tedkîk ve ihâta etmeksizin bi'l-hâssa efkâr-ı umûmiyyeyi tenvîr etmek mevki'inde bulunan zevât tarafından gâfilâne idâre-i kelâm edilmesi Mesâhif-i Osmâniyye hakkında ma'lûmât-ı lâzıme vâkıf olanların cidden te'essürünü ve vukûfu olmayan zevât-ı sâ'irenin de tereddüd ve tahayyürünü mûcib olmuştur.

Böyle bir bahs-i mühimmin husûsuyla evrâk-ı havâdis sahîfelerinde münâkaşa edilmesi âdâb ve hürmete münâfî bulunmakla efkâr-ı umûmiyye-i İslâmiyyeyi tenvîr etmek niyet-i hayriyyesiyle resm-i Kur'ân'a dâ'ir bilinmesi lâzım gelen ma'lûmât ve ahkâm-ı şer'îyyenin hasbeten lillâhi te'âlâ hatt-ı Kur'ân-ı Kerîm nâmıyla işbu risâlede icmâlen me'haz-ı mu'tebereden cem' u tab'ı ile ihvân-ı dînimize ihdâsı tensîb edildi. Ve minallâhi't-tevfik.

1- Kur'ân ve Kırâ'et-i Seb'a Yâhûd Aşere

Kur'ân, vahy-i münezzele ıtlâk olunur. Kırâ'et ise o vahy-i münezzelin elfâzında bazı hurûf ve kelimâtın ve teşdîd ü tahfîf gibi bazı keyfiyetlerin ihtilâfına denilir. Kur'ân-ı azîmü's-şân mütevâtir olduğu gibi kırâ'et-i aşeresinin vücûh-ı muhtelifesi dahi tevâtüren sâbittir. E'imme-i kırâ'etten birer zâtın müstakillen vücûh-ı mezkûreden birinin zabt u rivâyeti ve ta'lîm ü ta'mîmi ile iştigâl eylediklerinden vücûh-ı mütevâtire müşârun-ileyhimin nâmlarına nisbet edilmiştir.

Kırâ'et-i seb'a; Nâfi', İbn-i Kesîr, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Âsım, Hamza, Kisâf'nin ve mütebâkî kırâ'et-i selâse dahi Ebû Cafer Yezid ibnül-Ka'kâ, Yakub b. İshak el-Hadramî ve Halef b. Hişam'ın nâmlarıyla yâd olunur.

[Sayfa: 134]

E'imme-i müşârun-ileyhimin kırâ'etlerini tedvîn eden ulemânın bazıları yalnız kırâ'et-i seb'a vücûhunun beyânına iktisâr eylediği cihetle kırâ'ât-ı aşereden kırâ'et-i seb'a ve kırâ'et-i selâse ayrı ayrı zebân-zed olmuştur.

İlm-i kırâ'et, İslâmiyet'e hâs olan ulûm-ı dîniyyedendir. Bu ilim vâsıtasıyla kelimât-ı Kur'âniyye'nin vücûh-ı mütevâtiresi ve keyfiyet-i edâsı bilinir. Mevzû'u; hazf, isbât, tahrîk, teskîn, vasl ve fasl gibi ahvâlinden bâhis olmak üzere kelimât-ı Kur'âniyye'dir. Fâidesi; kelimât-ı Kur'âniyye'nin tahrîf ve tağyîrden sıyânetidir. Me'haz ü menşe'i dahi sünnet-i seniyye-i Nebeviyye ve icmâ'-ı ümmettir. Kur'ân-ı Kerîm'in hıfz u ta'lîmi ümmet-i İslâmiyye üzerine farz-ı kifâye olduğu gibi ilm-i kırâ'etin dahi ta'allüm ve ta'lîmi furûz-ı kifâyedendir. Bu ilm-i celîlin kütüb-i müdevvenesinde e'imme-i dînin beyânları vechile kırâ'ât-ı mütevâtirenin üç rûknü vardır. Birincisi senedinin sıhhati, ikincisi herhangi bir vechile usûl ve kavâ'id-i Arabiyyeye mutâbakati, üçüncüsü de rûsûm-ı Mesâhif-ı Osmâniyeden birisine muvâfakatidir. Senedlerinin sıhhatini te'mîn eden şurût ve evsâf usûl-i fıkıh ile bilinir. Usûl-i ve kavâ'id-i Arabiyye dahi ilm-i nahv ile mazbût ve müdevvendir. Rûsûm-ı Mesâhif-i Osmâniyye ise bir fenn-i müstakildir.

2- Mesâhif-i Osmâniyye

Zamân-ı akdes-i Nebevî'de Kur'ân-ı Kerîm bir Mushaf'da cem' edilmemiş idi. Âyât-ı Kur'âniyye nâzil oldukça emr-i celîl-i risâlet-penâhî ile vahiy kâtibleri

tarafından hurma dalları ve ceylan derisi gibi eşyâ-i tâhire üzerine yazılır ve ashâb-ı kirâm tarafından da aynen istinsâh edilir ve ezberlenirdi. Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri her sene Ramazân-ı mübârekde o zamâna kadar nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm'i Cibrîl-i Emîn'e kırâ'et buyururlar idi. Âlem-i ukbâya teşrîflerine tekaddüm eden son Ramazân-ı mübârekde iki def'a kırâ'et buyurmuşlar idi. Arza-i ahîre denilen ikinci def'asında vahiy kâtiblerinden ve huffâz-ı ashâbdan Zeyd b. Sâbit -radiyallâhu te'âlâ anh- hazretleri dahi huzûr-ı sa'âdetde bulunmuşlar idi.

Cenâb-ı Risâlet-me'âb efendimizden sonra Ebûbekir es-Sıddîk -radiyallâhu te'âlâ anh- hazretlerinin zamân-ı hilâfetlerinde irtidâd eden kabâ'ilin te'dîbine me'mûr olan Halid b. Velid -radiyallâhu te'âlâ anh-'ın Yemame kıtasında Müseylemetü'l-Kezzâb ile avenesini tenkîli esnâsında vukû' bulan muhârebe-i şedîdede ehl-i İslâm'dan bin iki yüz kadar zât nâ'il-i rütbe-i şehâdet olmuşlar idi ki bunların yedi yüzü huffâz ve kurrâdan idiler. Ömer ibnü'l-Hattâb -radiyallâhu te'âlâ anh- hazretleri huffâz-ı müşârun-ileyhimin şehîd olduklarını görünce sağ kalan huffâzın dahi diğerk bir vak'ada böyle bir hâdiseye uğramaları endîşesiyle Kur'ân-ı Kerîm'in suhuf-ı müteferrikadan ve sudûr-ı sahâbeden bir araya cem' edilmesi lüzûmunu Ebûbekir es-Sıddîk hazretlerine işâret eylemesi üzerine Zeyd b. Sâbit Hazretleri huffâz ve kurrâdan olduğı ve husûsuyla ber-vech-i meşrûh arza-i ahîrede huzûr-ı sa'âdetde bulunduğı cihetle Hazret-i Sıddîk, müşârun-ileyhi cem'-i Kur'ân'a me'mûr buyurmuş idi.

Müşârun-ileyh, fart-ı zekâyâ mâlik ve Süryânî, Rûmî, Fârisî, Kıbtî, Habeşî gibi elsine-i ecnebiyyeye vâkıf idi. Kendileri hâfız-ı Kur'ân olmağla berâber Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri'nden ahz edilen vücûh-ı kırâ'âtı tamâmıyla zabt etmek ve âyât-ı Kur'âniye'nin telkîn-i Nebevî ile huzûr-ı sa'âdetde yazılmış olmasına binâ'en her ne kadar resm-i Kur'ân kendince ma'lûm ve müteyakkın ise de Kur'ân-ı Kerîm'in kitâbetinde daha ziyâde te'eyyüd ve istizhâra teşebbüs eylemek üzere ashâb-ı kirâmın hıfzlarını ve süver-i Kur'âniye'nin muharrer bulunduğı suhuf-ı müteferrikayı kemâl-i ihtimâm ile tettebbu' ederek vücûh-ı kırâ'âtıyla Kur'ân-ı Kerîm'in cem'ine muvaffak olmuş idi. İşbu suhuf-ı mecmû'ayı Ebubekir es-Sıddîk Hazretleri hıfz eylemiş ve maraz-ı mevtinde Hazret-i Ömer'e tevdi' buyurmuş idi. Hazret-i Ömer'den sonra kerîme-i muhteremeleri ümmü'l-mü'minîn Hafsa

Hazretlerinin nezdinde mahfûz bulunuyordu. Hazret-i Osman'ın zamân-ı hilâfetlerinde ve hicret-i Nebeviyye'nin otuzuncu senesinde Ermenistan ve Azerbaycan gazâlarında bulunan Irak ve Şam mücâhidlerinin vücûh-ı kırâ'ât husûsunda ihtilâf eylediklerini gören Huzeyfe [Sayfa: 135] ibnû'l-Yemân Hazretleri hemen Hazret-i Osman'a mürâca'atla yek-diğeri tahti'eye sebep olacak ihtilâfın vehâmetini teşrîh etmiş ve şu ahvâle karşı çâre-sâz olarak umûm ehl-i İslâm'a bir merci' ve me'haz olmak üzere cenâb-ı risâlet-me'âb efendimizden ahz ve telakkî edilen Kur'ân-ı Kerîm'in suhuf-ı mecmû'asını tamâmıyla birer mesâhif-i şerîfeye yazmağı teklîf eylemiş idi. Bu teklîfin ehemmiyetini takdîr buyuran Hazret-i Osman'ın da'vetiyle on iki bin sahâbînin ictimâ'ıyla teşekkül eden bir cem'iyet-i mu'azzamada Huzeyfe'nin teklîfî müttefikân kabûl edilmiş ve şu husûs ile iştiğâl etmek üzere Kureyşlilerden ve Abdullah ibn-i Abbâs, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Abdullah b. ez-Zübeyr, Abdullah b. Hâris b. Hişâm gibi ecille-i sahâbeden intihâb edilen encümen-i mahsûs riyâsetine hidemât-ı mühimme-i sâbika ve ma'lûmât-ı kâmilelerine binâ'en yine Zeyd b. Sâbit Hazretleri ta'yîn buyurulmuş ve ekâbir-i kurrâdan Übeyy b. Ka'b dahi encümen-i mezkûra me'mûr edilmiş idi.

Ümmü'l-Mü'minîn Hazret-i Hafsa'nın nezdinde mahfûz bulunan suhuf-ı mecmû'a Hazret-i Osman'ın vesâtatıyla hey'et-i mezkûreye tevdî' edilerek işbu suhuf-ı mübârekeye harfen bi-harfın ittibâ' ile tağyîr ü tebdîl, takdîm ü te'hîr etmeksizin Aleyhi's-Salâtü ve's-Selâm Efendimiz tarafından yüz on dört sûre-i mübârekeyi teşkîl eden âyât-ı Kur'âniyye'nin resm ü tertîbi nasıl emr ü beyân buyurulmuş ise aynı vech ile suhuf-ı mecmû'anın hutûtuna tevfikân evrâk üzerine yazılmış ve şu sûretle Fâtiha-i şerîfeden sûre-i Nâs'ın nihâyetine kadar kâmilten yazıldıktan sonra "*Mushaf*" nâmı verilmiştir ki câmi'-i suhuf demektir.

Hazret-i Osman, müşârun-ileyhim on iki bin ashâb-ı kirâmın huzûr ve ma'rifetleriyle encümen tarafından yazılan müte'addid mesâhif-i şerîfeden birini Medine-i Münevvere'de ibkâ ederek birer adedini de Mekke-i Mükerreme'ye, Şam'a, Kufe'ye, Basra'ya göndermiş ve alâ rivâyetin birini de kendi tilâvetleri için nezd-i âlilerinde hıfz etmiştir ki esnâ-i şehâdetlerinde yed-i mübâreklerinde bulunmuş olan Mushaf-ı şerîftir.

İşte Mesâhif-i Osmaniye denilen Mesâhif-i şerîfe bunlardır. İcmâ'-ı sahâbe ile vücûh-ı kırâ'et ve resm-i kitâbet husûslarında vâcibü'l-ittibâ' olduklarından bunların cümlesine "*İmâm*" denildiği gibi bi'l-hâssa Hazret-i Osman'ın nezd-i âlilerinde hıfz eylemiş oldukları Mushaf-ı şerîf dahi *imâm* denmekle iştihâr eylemiştir.

Hazret-i Osman Medine-i Münevvere ile bilâd-ı sâire-i mezkûre halkına tebliğ eylediği emirlerinde kendilerine verilen ve gönderilen Mushaf-ı şerîfe nazaran hutût ve kırâ'etleri muhâlif olarak ellerinde bulunan diğer Mushafların ihrâkını ve ba'de mâ yazılacak Mesâhif-i şerîfenin aynen rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye'ye ittibâ' ile istinsâhını emr eylemiş idi. Ashâb-ı kirâmın icmâ'ına müstenid bulunan işbu emr-i celîl-i Osmanî'ye bin üç yüz kûsûr seneden beri bütün âlem-i İslâm'da kemâl-i i'tinâ ile imtisâl edilmektedir. Bundan böyle de ilâ âhiri'd-devrân ehl-i İslâm'ın bu emr-i celîle imtisâl edecekleri (ve innâ lehû le-hâfızûn) nass-ı mübîni delâlet-i sâtı'asıyla her türlü şek ve şübheden vârestedir.

El-yevm Mesâhif-i Osmaniye'nin hatt-ı kıyâsiye muhâlif olan hatt-ı istilâhîsinin rûsûmu e'imme-i İslâm'ın âsâr-ı mühimme-i ilmiyeleriyle tevâtüren mazbût ve müdevven olduğu gibi fî zamâninâ tamâmıyla rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye'ye tevfikân yazılmış ve tab'u temsîl edilmiş milyonlarca Mesâhif-i şerîfe aktâr-ı İslâmiye'de ehl-i îmânın eyâdî-i ihtirâmında bulunmaktadır.

[Sayfa: 136]

3- Rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye Yâhûd Resm-i Kur'ân-ı Kerîm

Âyât-ı Kur'âniye'nin hattan rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye'ye muvâfakati kırâ'et-i mütevâtîrenin erkânından olduğu zikredilmiş idi. Rûsûmun müfredi olan resm kelimesi lûğat-i Arabiyye'de eser ma'nâsıdır. Örfen hatt ve kitâbetin mürâdifidir. Bu ma'nâya göre elfâzı, hurûf-ı hecâsıyla tasvîr etmek demektir. Çok kere de mersûm ma'nâsında isti'mâl edilir ki nefis-i hurûf murâd olunur. Rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye ta'bîrinde isti'mâl-i mezkûr ile mersûm ma'nâsıdır. Rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye denildiği gibi ihtisâren resm-i Mushaf-ı Osmanî ve resm-i Kur'ân dahi denilir. İlm-i resm-i Kur'ân, ilm-i kırâ'et gibi ulûm-ı mahsûsa-i İslâmiyyedendir. Bu ilm vâsıtasıyla Mesâhif-i Osmaniye'nin usûl-i resm-i kıyâsiye

muhâlefetleri bilinir. Mevzû'u: Hazf, ziyâde, ibdâl, fasl, vasl gibi ahvâl i'tibârıyla hurûf-ı Mesâhif-i Osmaniye'dir. Bu ilmin dahi ta'allüm ve ta'lîmi furûz-ı kifâyedendir. Fazîlet-i ma'neviyyesi ise ulûm-ı sâireye nisbetle pek âlîdir. Bu ilm-i celilin ma'lûmu Mushaf-ı şerîf olmağla diğer ulûm üzerine fazîleti Mushaf-ı şerîfin kütüb-i sâire üzerine fazîleti gibidir. Çünkü her ilmin fazîleti ma'lûmunun şerefi nisbetinde takdîr edilir.

Bu ilmin fâide-i mühimmesi dahi Kur'ân-ı Kerîm'in tilâvetinde mutâbakat-ı lafziyyeyi ve istinsâhında da mutâbakat-ı hattıyyeyi te'mîn etmesi ve kıyâsî ve ıstılâhî hatlar arasındaki muhâlefetlerin envâ'ını bildirmesidir. Kur'ân-ı Kerîm'i rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye'ye tevfikân istinsâh etmek e'imme-i erba'anın icmâ'ıyla şer'an vâcibtir. Hatt-ı kıyâsîye ittibâ' ile en cüz'î bir muhâlefet kat'ıyyen câ'iz değildir.

Hat iki kısımdır. Biri kıyâsî, diğeri ıstılâhîdir. Hatt-ı kıyâsî bir kelimeyi ibtidâen ve vakfen telaffuz edildiği gibi yazmaktır ki Kur'ân-ı Kerîm'in gayrında isti'mâl edilen tarz-ı kitâbettir. Hatt-ı ıstılâhî, rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye'nin hatt-ı kıyâsîye muhâlif olan aksâm-ı mahsûsadır ki hatt-ı ıstılâhî esâsen telkîn ve ta'rîf-i Nebvî'ye müstenid bulunduğundan e'imme-i dîn Kur'ân-ı Kerîm'in kitâbetine i'tirâz etmek tilâvetine i'tirâz etmek gibidir buyurmuşlardır.

Rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye hasâ'is ve mu'cizât-ı Kur'âniye'dendir. Tevrat ve İncil gibi diğer kütüb-ı semâviyyeden tek bir kelimenin ilk defa yazılmış olduğu resm-i aslîsini ta'yîn etmek imkân hâricindedir. Hâlbuki âyât-ı Kur'âniye zamân-ı akdes-i Nebvî'de nasıl yazılmış ise aynı hat el-yevm sûret-i kat'iyede ma'lûm ve mer'îdir. Resm-i Kur'ân başka yazılara kıyâsen ziyâde ve noksânı kat'iyen kabûl etmez. Bu hatt-ı ıstılâhînin kitâbe-i ûlâ denilen hey'et-i kadîmesi, hurûf-ı mu'cemenin noktalarından ve i'râbın harekelerinden ve ayn-ı teberrâ denilen hemzelerden dahi mücerreddir. Lâkin nokta ve hareke ve hemze-i mezkûre kelimâtın hurûf ve cevâhir-i asliyyesinden hâric olmağla bi'l-umûm nâsın âyât-ı Kur'âniye'yi dürüst okuyabilmeleri için kitâbe-i ûlâ üzerine yalnız nokta ve hareke ve hemze ilâvesi şer'an tecvîz edilmiştir. Bundan başka rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye'ye

muhâlif olarak kelimât-ı Kur'âniye'nin hurûf ve cevâhirine zerre kadar ilişmek e'imme-i dînin icmâ'ıyla ket'iyen câ'iz değildir.

Kütüb-i müdevvenede tasrîh edildiği üzere resm-i Kur'ân'a muhâlefet fesâd-ı azîmi müstelzimdir. Çünkü muhâlefet hâlinde bazı kelimelerde kırâ'et-i mütevâtirenin ibtâline müe'ddî olur. Meselâ sûre-i Fâtiha'da mâlik kelimesinde lafzan elifin hazf ve isbâtıyla iki türlü kırâ'et-i mütevâtire vardır. Resme tevfikân mâlik sûretinde yazıldığı [Sayfa: 137] hâlde tahkîkan melik ve takdîren mâlik kırâ'etlerinin her ikisi de muhâfaza edilmiş olur. Lâkin resme muhâlif olarak elifin isbâtıyla mâlik sûretinde yazılması melik kırâ'etinin ibtâlini istilzâm eder.

4- Rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniyye arasındaki ihtilâfât

Hazret-i Osman'ın zamân-ı hilâfetinde suhuf-ı mecmû'adan Kur'ân-ı Kerîm'in istinsâhı bir Mushafa hasr edilmemiş idi. Çünkü istinsâh-ı mezkûrun gâyesi peygamberimiz efendimiz hazretlerinden tevâtüren ahz edilen kırâ'ât ve rûsûmun muhâfazasından ibâret olup bunların kâffesini bir Mushafda cem' eylemek, ancak kelimât-ı Kur'âniye'nin mükerreren yazılmasıyla mümkün olacağı ve şu keyfiyet ise nazm-ı celîlin intizâm ve tertîbini tağyîr ve ihlâl edeceği cihetle kırâ'ât ve rûsûm-ı muhtelifenin keyfiyât-ı asliyeleri üzere beyne'l-ümme hıfz u ibkâsı maksadıyla Mesâhif-i müte'addideye tefrîk edilmiştir. Binâ'en-aleyh yazılacak bir Mushaf-ı şerîfin resm-i hat i'tibârıyla her bir kelimesinin her hâlde Mesâhif-i Osmaniye'den birine muvâfık olduktan sonra diğerlerine muhâlefeti muhâlefât-ı memnû'adan değildir. Muhâlefet-i memnû'a Mesâhif-i Osmaniye'den hiç birine muvâfık olmamasıdır. Meselâ sûre-i Fâtiha'da mâlik kelimesi Mesâhif-i Osmaniye'nin cümlesinde müttefikân elifin hazfıyla yazılmış olduğundan elifin isbâtıyla mâlik sûretinde yazılması muhâlefât-ı memnû'adandır.

5- Kavâ'id-i Resmîyye

Hurûf ve kelimât-ı Kur'âniye'nin hatt-ı kıyâsiye muhâlif olan yazıları kavâ'id-i mahsûsa ile zabt ve tedvîn edilmiştir. Bunlar da altı ka'idedir ki; hazf, ziyâde, hemze, bedel, vasl, fasl kâ'ideleridir.

Hazf kâ'idesi, bazı kelimât-ı Kur'âniye'den hatt-ı kıyâsîde sâbit olan bazı harflerin hazfını gösterir. Meselâ **مالك, العالمين, الرحمان** gibi kelimelerden eliflerin ve **سندعو الزبانية, يحوالله** gibi kelimelerden vavların ve (elümiyyin) **لأمين** gibi kelimelerden ikişer yâ harflerinden birerlerinin ve **الذى, اللتى** gibi kelimelerden birer lâmların hazfları ile **الرحمن, العلمين, ملك يوم الدين, يحوالله, سندع الزبانية** (ENNEBİYYİN EL-ÜMMİYYİN) **لأمين, لنبيين, الذى, لتنا** sûretlerinde yazılmaları kâ'ide-i mezkûre îcâbâtındandır.

Bazı kelimelerin bazı âyetlerde hatt-ı kıyâsîye muvâfakatle müstesnâları da vardır. Meselâ **سبحان** kelimesi bi'l-umûm bulunduğu âyât-ı kerîmede **سبحن** sûretinde yazıldığı hâlde yalnız **قل سبحان ربى** âyet-i kerîmesinde elifin isbâtıyla muharrerdir.

Ziyâde, bazı kelimelerde elif, vav, yâ harflerinin kıyâsa nazaran zâid olarak ilâve edilmesidir. Meselâ **الظنون, سأريكم, (BİEYDİN) بأيد** kelimelerinden birincisine bir elif, ikincisine bir vav, üçüncüsüne bir yâ ziyâdesiyle **الظنونا, سأوريكم, (Bİ-EYDİN) بأيد** sûretlerinde yazılması kâ'ide-i mezkûre ile bilinir.

Hemze ve ayn-ı teberrâ denilen işbu harf şekli esâsen Mesâhif-i Osmaniye'de yoktur. Bunlar nokta ve hareke kabîlinden olmağla hutût-ı Kur'âniye üzerine ilâveleri tecvîz edilmiştir. Hemzelerin aslı sâkin ve müteharrik eliflerden ibâretdir ki [Sayfa: 138] Kur'ân-ı Kerîm'de bunlar rûsûm-ı mahsûsaya tâbî'dir. Hemze-i sâkine, kelimenin neresinde bulunur ise **البأساء, تمنوا, انذن** kelimelerinde mersûm olduğu üzere mâ-kablindeki harekenin harfiyle yazılır. Müstesnâ olarak **رعى** gibi bazı kelimelerde hazf olunmuştur.

Hemze-i müteharrike kelimenin evvelinde vâki' olursa hangi hareke ile müteharrik olursa olsun **اولو, اذا, ايوب** gibi mutlakâ elif ile resm olunur. Kelimenin vasatında bulunursa **سنل, سنل, نقرؤه** kelimelerinde olduğu gibi kendi harekesinin harfiyle yazılır. Kelimenin âhîrinde vâki' olursa **سباء, شاطئ, لؤلؤ** gibi mâ-kablindeki harfin harekesine göre elif, vav, yâ ile yazılması lâzım gelir. Bunların cümlesinde müstesnâlar vardır.

Bedel, bir harfin yerine diğerk harf yazılarak değıştirilmesidir. Meselâ **الصلاة, الحيوة, الزكوة, الصلوة** kelimeleri muzâf oldukları yerlerde muttariden vav ile **الحياة, الزكات**

sûretlerinde yazılmışlardır ki muzâflardan yalnız **ان صلوتك سكن لهم** ve **ا صلوتك تأمرك** âyetlerinde vav ile yazılmışdır.

Kezâ **الصفاء شفا عفا** gibi gerek isim olsun ve gerek fiil olsun sülâsî-i vâvîler elif ile resm olunmuştur. Ancak **سجا طحاها تلاها ضحاها**, **ومازكى منكم من احد**, **ضحى** kelimeleri müstesnâ olarak yâ ile yazılır. İşbu kâ'idenin de daha başka envâ' ve müstesniyâtı vardır.

Vasl u fasl, meselâ **فى** ve **ما** gibi iki kelimenin **فيما** sûretinde bitişik ve **فى ما** sûretinde de ayrı ayrı olarak yazılması gibi iki kelimenin muttasılan yâhûd munfasılan tarz-ı tahrîrine denilir. Vasl ile faslın vakıflarıyla alâka-i külliyyeleri vardır. **أن لا** gibi. Ayrı ayrı olarak yazılanların birinci kelimesinde vakf edilebilir fakat **ألا** gibi muttasılan yazılanların birinci kelimesinde vakf edilmez. Ancak ikinci kelime üzerinde vakf edilir. Bu vakflara vakf-ı ihtiyârî denilir. Vasl u faslın zavâbit-ı muttaridesi ve bunların da bazı müstesnâları vardır. Meselâ **من ما** kelimeleri muttariden mimmâ sûretinde vasl ile yazılır. Ancak müstesnâ olarak sûre-i Nisâ ve sûre-i Rûm'da **من ما ملكت** ve sûre-i Münâfıkînde **من ما رزقناكم** âyet-i kerîmesinde munfasılan yazılmışdır.

Vücûh-ı kırâ'ât ile rûsûm-ı Mesâhif-i Osmaniye'nin münâsebetlerine gelince; meselâ, **فاكهون - فكهون** gibi iki türlü kırâ'eti olan kelimeler her iki kırâ'eti muhâfaza edebilecek sûrette resm edilmiştir. Binâ'en-aleyh kelime-i mezkûre elifin hazfıyla **فكهون** sûretinde yazılır. Şu hâlde fekihûn kırâ'etine göre lafz ile hat arasında mutâbakat-ı tâmmе bulunur. **فاكهو ن** kırâ'etine gelince, cemi' musahhihlerin kâ'idesine tevfikân elifin hazfıyla resm edilmiş olur.

وصى - اوصى resm-i hattın götüremeyeceği kırâ'ât-ı muhtelif-e-i meşhûredeki hurûf-ı zâ'idenin kitâbetleri kırâ'etlerine göre resm olunur. Bunların rûsûm-ı muhtelifesi Mesâhif-i Osmaniye'de mevcûttur.

Tafsîlât-ı ânîfeden anlaşılacağı üzere kelimât-ı Kur'âniye'nin pek çoğu hat-ı kıyâsiye muvâfık olduğu gibi bir kısmı da kavâ'id-i mezkûre dâiresinde hatt-ı ıstılâhî üzere muharrerdir. Binâ'en-aleyh bütün kelimât-ı Kur'âniye'nin nasıl yazılması îcâb edeceği birer birer ta'ayyün etmiştir.

[Sayfa: 139]

İşte şu keyfiyet resm-i Kur'ân'ın ne derecelerde hâiz-i ehemmiyet olduğu takdîre kâfidir.

Mebâhis-i mütekaddime hülâsatü'l-hülâsa olarak resm-i Kur'ân'a dâir ma'lûmât-ı mücmelenin ancak birer fihristi mesâbesindedir. Mebâhis-i mezkûreden her birinin şerh ve îzâhı müstakillen birer kitâb yazmağa vâbestedir. Resm-i Kur'ân'a dâir mütekaddimîn ve müte'ahhırînin pek mühim eserleri vardır. Bunların en meşhûru dört yüz kırk dört târîh-i hicrîsinde vefât eden Hâfız Ebû Amr Osman b. Saîd ed-Dânî'nin *el-Mukni'* nâm eserleridir. Müşârun-ileyhin bundan başka ulûm-ı Kur'âniyeye dâir yüz otuz kadar mü'ellefât-ı mu'tebereleri vardır. Tilmîzleri Ebû Davud Süleyman b. Necâh'ın *et-Tenzîl ve et-Tebyîn'i* ve altı yüz kırk beş târîhlerinde vefât eden meşhûr Şâtıbî'nin *Akîletü Etrâbi'l-Kasâid fî Esne'l-Makâsîd'i* ve sekizinci asr-ı hicrî ricâlinden İmâm Harrâz denmekle ma'rûf Muhammed b. İbrahim el-Emevî'nin *Umdetü'l-Beyân ve Mevridi'z-Zam'ân'ı* ve üzerine Sehâvî, Süyûtî, Aliyyü'l-Kârî gibi ulemâ-i a'lâmın müte'addid şürûh ve âsâr-ı ilmiyyeleri müdevvenât-ı mühimmelerdendir.

Hâtime

İşbu risâlenin mündericâtı harfiyyen kütüb-i müdevvene-i mu'tebereden muktebestir. Mütâla'asıyla resm-i Kur'ân'a vukûfu olmayan dindâşlarımızın müstefid olacakları ümîdindeyiz. Tashîhâtına teşebbüs edilen bazı taşların hatâları; meselâ "el-âlemîn" ve "mâlik" gibi kelimelerde görülen eliflerden ibârettir ki bu taşlar üzerine müceddeden tab' ve temsîl edildikçe tashîh ettirilmektedir. İşbu tashîhâtın vücûb-ı şer'îyesine nazaran i'tirâza mahal olmamağla berâber kırâ'et i'tibârıyla dahi su'ûbeti istilzâm edecek bir keyfiyet değildir.

Kur'ân-ı Kerîm'i tilâvetle me'lûf olan zevâtın husûsuyla harekelerin mu'âvenetiyle pek kolay tilâvet edecekleri şübhesizdir. Çocuklar ise zâten ta'lîm ve ta'allûm ile meleke-i râsihayı iktisâb etmektedir. Ma'a hâzâ Dersaadet'te Matbaa-i Osmaniye'de ve Hindistan, İran, Fas, Mısır, Kazan gibi aktâr-ı İslâmiye'de tab' edilen mesâhif-i şerîfenin cümlesinde el-âlemîn ve mâlik gibi kelimeler resme tevfikân

eliflerin hazfıyla yazılıdır. Bu mesâhif-i şerîfenin nüshaları meclisimizde mevcûttur. Arzu buyuranlar teberrûken ziyâret edebilirler.

Kırâ'et müşkilâtını bahâne ederek Türklerin zekâ ve kâbiliyetlerini Hintlilerden, İrânîlerden, Tatarlardan aşağı görmek büyük haksızlıktır. Hemen Hak Te'âlâ Hazretleri her vechile Kur'ân-ı Kerîm hakkında âdâb-ı vâcibe-i dîniyyenin kemâ yenbağî îfâsına cümlemizi muvaffak buyursun.

Âmîn ve selâmün ale'l-mürselîn ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn.

3.1.4. Mushaf-ı Şeriflerin Basımında Tercih Edilen Hat Çeşitleri

Matbaalarda Mushafların basımında Kayışzâde Hâfız Osman,²³ İmam [Hasan] Rızâ,²⁴ Şekerzâde,²⁵ Kadırgalı²⁶ hatları kullanılmıştır.

3.1.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinde İncelenen Mushafların Basıldıkları Matbaalar

Valide Hanı, İhsan Bey Matbaası, Bahriye Matbaası, Şirket-i Hayriye-i Sahafiye, Fatih'te İsmail Efendi Matbaası, Servet-i Fünun Matbaası, Haşim Efendi Matbaası, Sultan Bayezid'de Ahmed Kamil Matbaası, Hürriyet Matbaası, Hulusi Efendi Matbaası, Valide Hanı'nda Hacı Ali Milan Matbaası, Meşrutiyet Matbaası, Mercan'da Şerif Paşa Hanı'nda Burhaneddin ve Hafız Mehmed Matbaası, Hulusi Efendi Matbaası, Şamlı Mehmed Haşim Matbaası, Bayezid'de Bekir Sami Matbaası, Mercan'da Haşim Efendi Matbaası, Hürriyet Matbaası, Osmaniye Matbaası, Matbaa-i Amire, Tarakçılarda Hacı Hüseyin Matbaası, Rıza Efendi Matbaası, Hafız Mehmed Matbaası, Hacı Ali Milani Matbaası, Hacı Hüseyin Matbaası, Emniyet Kütüphanesi Matbaası, Evkaf-ı İslâmiye Matbaası, Tevhîd-i Mesâ'î Şirketi, Yusuf Ziya Matbaası, Yusuf Ebuzziya Matbaası, Osman Bey Matbaası, Aziz Matbaası, Maarif Matbaası,

²³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1785, 35.

²⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1785, 64.

²⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1788, 5, 128.

²⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1788, 11.

Burhan Matbaası, Bozkurt Matbaası'nda Kur'ân-ı Kerîm basılmış ve Tedkîk-i Müellefat ve Teftiş-i Mesâhif Meclisinde incelenmiştir.²⁷

3.1.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Ruhsatsız, Tashihsiz, Tasdiksiz ve Mühürsüz Mushaflarla İlgili Yaptığı Çalışmalar

Meclis, piyasadaki ruhsatsız, mühürsüz, hatalı Mushafların toplatılması yönünde karar almış ve bu konuda müsamaha göstermemiştir.

Bazı satıcılar tarafından sokaklarda satılan Mushaf-ı Şeriflerin hatalı ve tasdiksiz olması sebebiyle satışları yasaklanmıştır.²⁸ Örneğin Cîsr-i Ergene ve Havsa'da (Hafsa) mühürsüz olarak satılırken el konularak nezarete gönderilen Kur'ân-ı Kerîm nüshalarının, yapılan tetkikatta tashihsiz olduğu görüldüğünden tashih cetveli eklenerek iade edilmiştir. Edirne'de mevcut diğer nüshaları da tetkik için nezarete gönderilmiştir.²⁹ Yapılan inceleme neticesinde Alem Matbaası tarafından ruhsatsız Kur'ân-ı Kerîm basımına rastlanması üzerine Babıali, Adliye ve Zaptiye Nezaretleri ile yazışmalar yapılmıştır. Zaptiye Nezareti, Kur'ân-ı Kerim basım izni yetkisinin sadece Maarif Nezaretine mi verildiğine dair Şeyhülislâmlıktan bilgi istenmiştir.³⁰

Matbaacı İsmail Hakkı Efendi'nin ruhsatsız ve hatalı şekilde Kur'ân-ı Kerîm basmasından dolayı Zaptiye Nezaretince matbaası kapatılmıştır.³¹ Maarif Nezaretinden ruhsat almadan basılan dini ve edebi kitapların toplattırılması için gerekli tedbirler alınmıştır.³² Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfece tedkîk edilip mühürlenmemiş ve kaçak olarak basılıp satılan Kur'ân-ı Kerîmlerin satışına izin

²⁷ MŞH, *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i Mesahif Defterleri*, No. 5292.

²⁸ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 37b.

²⁹ BOA, *MF.MKT*, 1146/52, H-14-01-1328.

³⁰ BOA, *MF.MKT*, 862/9, H-03-04-1323.

³¹ BOA, *MF.MKT*, 434/12, H-05-09-1316.

³² BOA, *MF.MKT*, 466/14, H-06-05-1317.

verilmemiştir.³³ Yine tasdiksiz basılmış ve çokça hatası bulunduğu bildirilen Tebareke ve Amme cüzlerinin yayını da yasaklanmıştır.³⁴

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinin mührünü taşımayan Mushaflar hakkında işlem yapılmıştır. Örneğin Tekirdağ'da seyyar kitapçı Darendeli Osman'ın satmakta olduğu mühürsüz Mushafların meclisçe incelenmesinin ardından hatasız olması sebebiyle sahibine iade edilmiştir.³⁵ Piyasa'da bulunan ve Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye'nin mühürüyle mühürlenmemiş olan Mushafların toplatılması emredilmiş ve satışı yasaklanmıştır.³⁶ Hayfa Gümrüğü'nde ele geçirilen elli üç adet Mushaf'ın tashihsiz ve tasdiksiz olması ve çok hata içermesi sebebiyle sahibine iade edilmemiştir.³⁷

Sadece Mesâhif-i şerîfenin değil Ehâdîs-i Nebeviye'nin ruhsatsız basımı da yasaklanmıştır.³⁸ Meclis'in mührünü taklit ederek Mushaf basanlarla ilgili gerekli kanuni işlemler yapılmıştır. Örneğin Şam'da tashihsiz ve tasdiksiz olarak bastırıldığı Mushafların sonlarına "*Bab-ı Vâlâ-yı Fetvâpenâhî'de Meclis-i Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye'de bi't-tashih tab-ı sâni*" ibaresini yazan ve sahte mühür ile mühürleyen Şamlı Muhammed Haşim ile ilgili gerekli kanuni işlem yapılmıştır.³⁹

Kur'ân cüzlerinin tashihi sırasında, gösterilen tashihler tamamen ifa edildikten sonra "Ba'de't-tashih tab'ı" kaydı düşülerek mühürlenip basımlarına müsaade edilmiştir.⁴⁰

3.1.7. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinin Müsadere Ettiği Mushaflarla İlgili Çalışmaları

Yurt dışından gelen Mushaflar incelenmek üzere Rûsumat Emanetince Şeyhülislâmlık bünyesindeki bu meclise gönderilmekteydi. Memalik-i Osmaniye'ye yabancı ülkelerden gelen Mushaf-ı Şerifler Şeyhülislâmlıktaki Tedkîk-i Mesâhif ve

³³ BOA, DH.MKT, 957/34, H-11-03-1323.

³⁴ BOA, ZB. 322/16, R-31-11-1323.

³⁵ BOA, MF.MKT, 1140/42, H-10-09-1327.

³⁶ BOA, DH.MUİ, 15/5, H-10-05-1328

³⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 2.

³⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5289, 25b.

³⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 5.

⁴⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 180.

Müellefât-ı Şer'iyye Heyetince incelendikten sonra hatasız olanların geçişine müsaade edileceği, hatalıların ise müsadere edileceği kararı alınmış⁴¹ ve bu durum yabancı sefaretlere bildirilmiştir.⁴²

Meclis, ruhsatsız ve mühürsüz Mushafları derdest ederek meclisin kütüphanesinde muhafaza etmiştir.⁴³ El konulan Mushafların genel olarak Beyrut,⁴⁴ Paris,⁴⁵ Fransa,⁴⁶ Mısır,⁴⁷ İran⁴⁸ ve Almanya'dan⁴⁹ ülkeye geldiği tespit edilmiştir.

Gümrüklerden müsadere edilerek meclis kütüphanesinde muhafaza edilen Mushaflar talep üzerine Ders Vekâleti'ne,⁵⁰ Karahisar-ı Sahib Medresesi'ne,⁵¹ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilmiştir.⁵² Ayrıca bir kısmının mekâtib-i vakfiyeye verilmesi uygun görülmüştür.⁵³

Mısırdaki basılarak tasdiksiz olmaları sebebiyle Rûsumat Emaneti tarafından müsadere edilip vakıf medreselerine dağıtılmak üzere saklanan Mushaflar Ders Vekâleti vasıtasıyla dağıtılmıştır.⁵⁴ Topçu Mektebi Hastahanesi İnzibat Memuru Yüzbaşı Ahmed Rifat Efendi'nin talebi üzerine meclis tarafından müsadere edilen ve tashihi tamamlanan Mushaflardan hastalar için kırk adet gönderilmiştir.⁵⁵

Paris'te bastırılıp Dersaadet'e getirilen ve hattındaki hatalar sebebiyle bedeli Hazinece ödenerek el konulan on iki Mushaf'tan üçünün Meşihat, Müsteşarlık ve Fetva Eminliği makamına, geri kalanlar ise Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'iye Meclisi azalarına dağıtılmıştır.⁵⁶

⁴¹ BOA, MV, 184/65, H-27-02-1332; BOA, BEO, 4050/303689, H-24-06-1330.

⁴² BOA, BEO, 3998/299822, H-15-02-1330.

⁴³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5289, 21a.

⁴⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5289, 17b.

⁴⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 97a.

⁴⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5289, 18a.

⁴⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 24.

⁴⁸ BOA, A.MKT.UM, 463/15. H-13-09-1277.

⁴⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5296, 41a.

⁵⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 40.

⁵¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 42.

⁵² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 43.

⁵³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5289, 20b ve 22b.

⁵⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 24.

⁵⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 24.

⁵⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 97a.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şerîyye Meclisi, sadece ruhsatsız Mushaflarla değil çalıntı Mushaflarla da ilgilenmiştir. Örneğin Avrupa'ya giderken Varankis Ohanyan'ın elinde bulunan ve Dimetoka'da el konularak gönderilen el yazması bir adet Mushaf-ı Şerifin, cami veya kütüphanelerin birinden çalınmış olması ihtimalinden dolayı gereğinin yapılması için durum nezaretlere bildirilmiştir.⁵⁷

Alman postasıyla bir paket içerisinde gelen muhtelif şekil ve ebatlarda yirmi beş adet Mushaf-ı Şerif, tasdiksiz olmasından dolayı el konularak meclise gönderilmiştir.⁵⁸ Vitalis ve ortakları adına Almanya'dan gelen ve Rüsumat Emanetince el konulan tenekeler içerisindeki yüz küsur Mushaf-ı Şerifin Hafız Rüşdü'ye ait olmadığı anlaşılmış ve tashihsiz olması sebebiyle bu konudaki kanun gereği iade edilmemiştir.⁵⁹

Fransa'da basılıp İstanbul'a gönderilen ancak hatalı olması sebebiyle gümrüklerde alıkonulan ruhsatsız Mushaflar hakkında tashih yapılması talep edilmiş,⁶⁰ Mushaf-ı Şerifin küçüklüğü ve kâğıdının inceliği sebebiyle tashihleri yapılamamıştır.⁶¹

Fransa'da tab olunup Şaşter adına gelen ve gümrükçe el konulan Mushaf-ı Şeriflerin hataları bulunduğu Matbaalar Kanunu gereği sahibine iade edilmesi caiz olmayacağı için Mushafların faturasına göre bir defaya mahsus olmak üzere bedelinin ödenmesi ve bundan sonra gelecek Mushaf-ı Şeriflerin hatasız olanları tasdik edilip hatalı olanlara el konulacağının ecnebi sefaretlerine tebliğ edilmesine karar verilmiştir.

“Aynen

Fransa'da tab olunup Şaşter nâmına gönderilen ve gümrükçe tedkik edilen Mesâhif-i şerîfenin sehviyyâtı hâvî olduğu cihetle, iadesi caiz olamayacağına dair tezkire-i aliyye-i Meşihatpenâhileri ve ol bâbda sebk eden iş'âra cevâben Hariciye Nezâret-i Celîlesinden gelen tezkire üzerine Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dâiresinden

⁵⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 46a.

⁵⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 41a.

⁵⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5295, 8.

⁶⁰ BOA, MV, 154/92, H-25-07-1324.

⁶¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5295, 32.

kaleme alınıp Meclis-i Vükelâda mütâlaa olunan mazbatada der-meyân olunduğu vech ile bu Mesâhif-i şerîfenin sehviyyâtı hâvî olduğu cihetle Matbaalar Kanunu ahkâmına tevfikân iadesi caiz olmadığı gibi, mürselinin sehviyyât-ı vâkıya vukûfu olmadığı sefâretten beyân edilmiş olmasına nazaran, on üç kıt'adan ibâret olduğu anlaşılan sâlifü'l-beyân Mesâhif-i şerîfenin faturası mücebince her birinin onar Franktan hediyesi olan yüz otuz Frankın bir defaya mahsûs olmak üzere sahibine itası ve âtiyen vürûd edecek bu kabîl nûsah-ı matbûasının hükûmetçe iştirâsı mecbûriyetinde bulunmamak üzere ba'de ezîn vürûd edecek mesâhif-i şerîfenin Bâb-ı Vâlâ-yı Meşîhatpenâhîlerine bi't-tevdî' Tedkîk-i Mesâhif Heyetince sehviyyâtı olmadığı tebeyyün edenlerin tasdîki ile imrârına müsâade ve tebeyyün etmeyenlerin zabt ve müsâdere olunacağına sefârât-ı ecnebiyeye li-ecli't-tebliğ Hariciye Nezâret-i Celîlesine iş'ârı ve taraf-ı âlî-i Şeyhülislâmîleri ile Dâhiliye ve Maarîf Nezâret-i celîlelerine malûmât itâsı ve zikr olunan on üç kîta mesâhif-i şerîfenin hediyesi olan ber-vech-i muharrer yüz otuz Frankın masârîf-i gayr-i melhûza tertîbinden tesviyesi husûsunun Maliye Nezaret-i Celîlesine izbârı tezekkür ve îcâbı icrâ kılınmıştır, ol bâbda. 2 Şaban 1329/16 Temmuz 1327/[29 Temmuz 1911].⁶²

Sadrâzam

3.1.8. Musadere Edilen Mushafların Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Tarafından Dağıtılması

Meclis'in müsadere ettiği, basımına izin vermediği ve müellifine iade etmediği Mushaflar, meclis kütüphanesinde fazla yer kapladığından öğrencilere, esirlere ve askeri birliklere dağıtılmıştır. Örneğin Üçüncü Ordu Kumandanlığı tarafından talep edilen iki bin adet küçük boy Mushaf buradan karşılanmıştır.⁶³ Yine İslâm esirlerine dağıtılmak üzere beş yüz on beş adet Mushaf-ı Şerîf⁶⁴ askeriyeğe gönderilmiştir.⁶⁵

⁶² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 4b.

⁶³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 70.

⁶⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 55a.

⁶⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5289, 30a.

İstihkâm Kıtaâtı ve Mevki-i Müstahkeme Anbarı Müdürü, Anbar'da görevli İslâm askerlerinin okumaları için otuz adet Kur'ân-ı Kerim talebinde bulunmuştur.⁶⁶ Aynı şekilde Bulgaristan Mekâtib-i İslâmiyesi Müfettiş-i Umumiliği de Meşihat'ten Kur'ân-ı Kerîm talebinde bulunmuştur.⁶⁷ Ancak Meclis'te Kur'ân cüzleri bulunmaması, var olan Hind baskısı büyük boy ve Mısır baskısı küçük boy ciltsiz bir miktar Mushaf'ın da istilaya uğrayan bölgelerden hicret etmiş Müslüman çocuklara verileceğinden talepleri karşılanmamıştır.⁶⁸ Bu Mushaflardan yüz adedi Hüseyiniye Camii İmam ve Hatibi Hüseyin Efendi'nin talebiyle, istilaya uğrayan Karamürsel kazasındaki öğrencilere dağıtılmıştır.⁶⁹

Mushaf-ı Şeriflerin gönderildiği bölgeler arasında Türkistan ilk sırada yer almaktadır. Türkistan ahalisine gönderilmek üzere hazırlanan Mushaf-ı şerîfler ile kütüb-i diniyenin nakil masrafları hükümet⁷⁰ yahut Maarif Nezaretinin müteferrika tertibinden⁷¹ karşılanması teklif edilmiş ve bu bedel hazineden karşılanmıştır.⁷²

Bahçesaray'da basılıp İskenderiye'den Beyrut'a gönderilen ve Rüsumat Nezaretince alıkonulan Mesâhif-i şerîfeler Müslüman ibtidai mektep talebelerine dağıtılmıştır.⁷³ Colombo'daki Medresetü'l-Hamidiye talebelerine hediye edilen Mushaflardan dolayı Colombo İslâm ahalisi Şeyhülislâmlığa teşekkür mektubu göndermiştir.⁷⁴ Hatta Medine ibtidai mekteplerindeki ihtiyaç sahibi öğrencilere dağıtılmak üzere Mushaf gönderilmesiyle ilgili bir kararname yayımlamıştır.⁷⁵

Şeyhülislâmlıkta Mushafların dağıtımı ile ilgili müzakereler yapılmış, Ders Vekâleti, Medine-i Münevvere'den gelip Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'nde

⁶⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 48a.

⁶⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 66a.

⁶⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 167.

⁶⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 68a.

⁷⁰ BOA, BEO, 3817/286216, H-25-10-1328.

⁷¹ BOA, BEO, 3819/286371, H-03-11-1328.

⁷² BOA, BEO, 3821/286504, H-07-11-1328.

⁷³ BOA, MF.MKT, 637/28, H-15-03-1320.

⁷⁴ BOA, Y.A.HUS, 518/93, H-26-01-1326.

⁷⁵ BOA, MF.İBT, 417/81, H-07-04-1331.

okuyan kırk üç talebeye birer Mushaf-ı Şerif verilmesi hakkında öneride bulunmuştur.⁷⁶

Meclis, sahipsiz eşyalar arasında görülen ve Tedkîk-i Mesâhif Meclisi mührü bulunmayan on beş adet Mushaf-ı şerîfe el koymuştur.⁷⁷ Ayrıca Bahriye Matbaası, daha öncesinde basılıp Meclis tarafından da tasdik edilen Mushaf-ı Şeriflerden yangından kurtarılan üç yüz on nüshanın zayi olmaması için sonlarının mühürlenmesini talep etmiştir.⁷⁸

3.1.9. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin İran’dan Gelen Mushafları Denetimi

Meclis, Osmanlı-İran arasındaki diplomatik ve siyasi ilişkiler doğrultusunda İran’dan gelen ve Acem matbaalarında basılan Mushaf ve kitaplara mesafeli yaklaşmıştır.

İran’la Osmanlı Devleti arasında henüz karara bağlanmamış olan hudud, gümrük, askerlik, izdivaç, şehbenderlik tesisi, Mushaf-i şerîfe ve sâir konularda İran Sefâretinden verilen muhtıraların müzakeresi yapılmış,⁷⁹ İran’da basılarak İstanbul’a getirilen Mushaf ve cüzlerin alım satımı yasaklanmıştır.⁸⁰

Tedkîk-i Mesâhif kitap basımı hususunda Maarif Nezaretiyle birlikte çalışmıştır. Maarif Nezaretinden incelenmek üzere gönderilen kitaplarda hata bulunması durumunda basımına ruhsat verilmemiştir.⁸¹

3.1.10. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Hatalı Mushafları İmhası

Meclis, hatalı ve okunamayacak derecede eskimiş Mushafların imhası ile ilgili Şeyhülislâmlıktan fetva almak⁸² suretiyle bu Mushafları defnetmiştir.⁸³ Meclis,

⁷⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5296, 48a.

⁷⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5296, 15b.

⁷⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5296, 65b.

⁷⁹ BOA, MV, 1/19, H-18-04-1302.

⁸⁰ BOA, A. MKT. UM, 463/15. H-13-09-1277.

⁸¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 1 ve 3.

biriken Mushaf ve cüzleri temiz bez çuvallara koyarak, insanların basmayacağı temiz bir mekânda Müslüman mevtası gibi defnetmiştir.⁸⁴

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriye Meclisi, Mushafların basımı ve satışında olduğu gibi defnedilmesi hususunda da oldukça hassas davranmıştır. Hatta Levazım idaresinden talep edilen bezlerin gönderilmesinin gecikmesi durumunda bez çuval giderlerinin meclis çalışanlarının maaşlarından karşılanmasını teklif etmiştir.⁸⁵

3.1.11. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Kur'ân-ı Kerîm'in İmlası ve Latin Harfleriyle Basılması ile İlgili Tutumu

“Matbû'ât hakkındaki müsâ'ade-i mahsûsa her yerde mevcûd hudûd-ı meşrû'a ile mahdûd bulunduğu halde işbu müsâ'ade sû-i isti'mâl ve hudûd-ı mezkûre ihmâl edilerek âdâb-ı İslâmiye ve terbiye-i Osmâniye hilâfına gâyet çirkin hikâyât ve makâlâta sahâ'if-i matbû'âtta mahall-i intişâr bulundurmakta ve kâmet-i cür'et bir mertebe daha artırılarak bazı evâmîr ve nevâhî-i dîniye ve desâtîr-i i'tikâdiyyeye gayr-ı muvâfık makâlât derc olunmakta bulunduğu gibi Kur'ân-ı azîmü's-şân'ın usûl-i imlâ ve kitâbetinin tebdîl ü tağyîri hakkında geçende bir mütâla'a-i garîbe dahi müsâdif-i nazar-ı telehhûf olup ma'lûm olduğu vechile Furkân-ı Kerîm'e mahsûs olarak öteden beri beyne'l-Müslimîn kabûl edilen tarz-ı imlâ ve kitâbetten bir harfinin bile değiştirilmesi nice nice mahâzîri müstelzim ve böyle şeyler bid'at-ı seyyi'e değil bid'at-ı şenî'a demek olacağından başka bu vâdîdeki akvâl-i sahîfeyi yazan ve neşr edenler halî'u'l-izâr bulundukca cür'et ve cesâretleri tezâyüd eyleyerek âyât-ı celîlenin nâsihini mensûhundan ayırmak ve Furkân-ı Kerîm tilâvetini Türkçeye hasr etmek ve sâire gibi envâ'-ı türrehâtın peyderpey intişârı siyâk-ı hâlden münfehim ve o türlü hikâyât ve makâlât ve mütâla'ât-ı menfüreyi tahrîr ve neşr eyleyenler ahlâk-ı âliye-i İslâmiye ve âdâb-ı mergûbe-i Osmâniyeden ve mesâ'il ve esâsât-ı dîniye ve i'tikâdiyyeyi ledünniyâtıyla idrâkten nasîbedâr olamayan esâfil ve cehele-i nâsdan

⁸² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 93.

⁸³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5289, 26a.

⁸⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 95.

⁸⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 96.

yâhûd bir hiss-i mahsûs-ı merdûda tebe‘an ezhân-ı şebân ve efkâr-ı sâde-dilânı ihlâl ve dâreynde bâ‘is-i feyz ü felâh ve minhâc-ı necât ve necâh olan desâtir ve revâbit-ı mezhebiyeyi Hudâ-hâfız ihlâl maksad-ı redî‘esine hâdim feseden bulundukları emr-i gayr-ı mübhem ise de her ne olursa olsun öyle makâlât ve hikâyât sahîfe-i müstehcenenin lâ-siyyemâ pâyitaht-ı hilâfet-i ulyâdaki Türkçe matbû‘ât sahâ‘if ve sütunlarında görölmesinin vücûh-ı hadîde ile zannetinden başka âlem-i İslâm'da hâsıl edeceği sû-i te’sîrâtın ve tevlîd eyleyeceği avâkıb-ı elîmenin derecâtı bi'l-hassa şâyân-ı te’emmül ve zât-ı kerûbî-sıfât-ı hazret-i şehriyârî şevket-me’âb-ı âlî-nisâb efendimizin gerek mütehallık ve meftûr buyuruldukları şîme-i kerîme-i salâbet-kârî ve gerek hâ‘iz ve sâhib oldukları Hilâfet-i Kübrâ-yı İslâmiye sıfat ve vazîfe-i celîlesi muktezâ-yı âlîsine ber-vech-i muharrer makâlât ve mûndericât-ı redî‘enin intişârına aslâ rızâ-dâde olamayacakları ez-her bulunduğuna mebnî taraf-ı muhibbîye dahi şifâhen emr ü fermân buyurulmuş olduğu vechile ba‘de ez-în o türlü yazıların neşrine zinhâr ve zinhâr mahal verilmemesi için en ciddi tekayyüdât ve zavâbit-ı mü’essirenin ittihâzı ve Matbû‘ât İdâresine de bu yolda tenbîhât-ı mü’ekkide bi'l-icrâ hilâfında hareket edenleri hakkında îcâb eden müvâzâtın hemen tatbîki isâbet-efzâ-yı sünûh ve sudûr buyurulan irâde-i seniyye-i hilâfet-penâhî ahkâm-ı kat‘iyyesinden bulunduğu mâbeyn-i hümayûn-ı mülûkâne Başkitâbet-i Celîlesi'nden bâ-tezkire iş‘âr olunmuş ve umûr-ı dîniyyeye âid makâlâtın meclis-i fâdılânelerince görölmedikce neşr edilmemesi lüzûmunun Matbûât Müdüriyetine teblîği Dâhiliye Nezâret-i Celîlesine izbâr edilmiş olduğunun beyânı siyâkında tezkire-i muhibbî terkîm kılındı.

Fî 28 Cemâziyelâhire sene 1339 ve fî 8 Mart sene 1337/[19 Mart 1920].

Şeyhülislâm Nuri”⁸⁶

⁸⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5290, 31.

3.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Dini İçerikli Yayınları Tedkîk Vazifesi

3.2.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin İncelediği Eserlerin Konuları

Meclis’te kelim, akaid, ilmihâl, tefsir ve tasavvuf ile ilgili eserler incelenmiştir. Fıkıhla ilgili eserler Fetvahâne’ye havale edilmiştir. Tasavvufla ilgili bazı eserlerin incelenmesinde de Meclis-i Meşâyih’in görüşü alınmıştır. Müellif ve matbaalardan, bastıkları her eserden ikişer nüshasını meclise göndermesi istenmiştir.⁸⁷

Tasavvufla İlgili Eserler: Tarikatlarla ilgili incelenmek üzere Şeyhülislâmlığa gelen eserler Meclis’e havale edilmiştir. Meclis, tarikat ve tasavvufla ilgili konularda Meclis-i Meşâyih’in görüşünü aldıktan sonra nihai kararını vermiştir.

Lisan ve Edebiyatımız isimli risale tasavvuf ve tekkelerle ilgili bilgiler ihtiva etmesi sebebiyle öncelikle Meclis-i Meşâyih’in görüşü alınmıştır. Meclis-i Meşâyih’in kararı göz önüne alınarak eser meclis tarafından incelenmiştir.⁸⁸

Ayrıca Üsküdar’da mukim Halidiye Tarikati’nden Nuri Efendi’nin neşrettiği *Hidâyetü’t-Tâlibîn* adlı eser incelenmek üzere meclise gönderilmiştir. Eserin 28. sayfasında dönemin şeyhlerini sapkınlıkla itham ettiğine dair Hasan Hüsnü imzasıyla takdim edilen arzuhal üzerine kitap incelenmiş, aslında bu kitabın Mevlâna Ebû Said adlı kişiye ait olduğu anlaşılmıştır. Kitapçı Esad Efendi tarafından bu eserin tercümesinin basılması talep edilmiştir. Kitabın eski bir eser olduğu, dönemin şeyhleriyle bir ilgisinin bulunmadığı belirtilerek Evrak Odası’nda muhafazasına karar verilmiştir.⁸⁹

Fıkıhla İlgili Eserler: Meclis, fikhî meseleleri içeren kitapları meclisin görev alanı dışında kalması sebebiyle Fetvahaneye havale etmiştir. Basılmasına ruhsat talep

⁸⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5289, 11b.

⁸⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 67.

⁸⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 51.

edilen *Mesâil-i Miras* isimli Ermenice risalenin *Sirâciye* metninden alındığı ve tercümesinin metne mutabık olmakla beraber gayr-ı Müslimlerin lisanına tercüme edilen fıkıh kitaplarından olması sebebiyle heyetin görev alanı dışında olduğu ve basımına izin verilemeyeceği belirtilmiştir.⁹⁰

Erkân-ı Harb Livâsı Ahmed Hamdi Paşa'nın Peygamberlerin, ehl-i beytin ve tarikat pirlерinin hayali resimlerini içeren "*Mümessek-i Suleha*" isimli eserinde ayet ve hadis bulunmaması ve konusunun İslâm tarihi olması sebebiyle bu gibi resimli kitaplar tab ve neşrinde bir sakınca olup olmadığına bildirilmesi için Fetvahâneye havale edilmiştir.⁹¹

İzmit Ceza Reisi Galip Efendi tarafından kaleme alınıp incelenmek üzere takdim edilen hukuk ilminin fıkına ait olan bölümünün içeriğinde hatalar bulunduğundan basımı uygun görülmemiştir.⁹²

Yine Fıkıh kitaplarının ibarelere ait kısımlarından derlenen ve meclise incelenmek üzere gönderilen *Mecmuatü'z-Zühdiye*,⁹³ Bulka naibi Ahmed Cevheri Efendi'nin telif ettiği Beyrut Maarif Müdürlüğünden gönderilen *Fıkh-ı Hanbeli* adlı risale,⁹⁴ Ali Namık Efendi tarafından basılmasına ruhsat talep edilen *Ruhu'l-Fıkh fî'l-Muamelât*,⁹⁵ İstinaf Mahkemesi azası Ali Haydar Efendi tarafından telif edilen *Dürerü'l-Hükkâm fi Şerh-i Mecelletü'l-Ahkâm* adlı risale,⁹⁶ Fatih dersiâmlarından İsmail Efendi'nin tercüme ve telif ettiği *Vesâilü'l-Felâh fî Mesâili'n-Nikâh* adlı risale,⁹⁷ Rusya Kazan'da neşredilmek üzere İstanbul'da basılmasına ruhsat verilmesi talep edilen *Câmiu'r-Rümûz* ve *Gavâmüzü'l-Bahreyn*,⁹⁸ Dersaâdet Bidayet Mahkemesi birinci reisi Ali Haydar Efendi tarafından düzenlenip gönderilen *Dürerü'l-Hükkâm Fi Şerh-i Mecelletü'l-Ahkâm*,⁹⁹ Adliye Sicil-i Ahvâl Kalemi kâtibi Ali Ulvi Efendi tarafından basılmasına ruhsat talep edilen *Telhis-i Kavâid-i Külliye*

⁹⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 180.

⁹¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 174.

⁹² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 51.

⁹³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 97.

⁹⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 100.

⁹⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 102.

⁹⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 111.

⁹⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 114.

⁹⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 118.

⁹⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 137.

ve *Istulâhât-ı Fıkhiye*,¹⁰⁰ Abdülaziz adlı kişi tarafından basılmasına ruhsat talep edilen *Mecmua-i Müteferrika*,¹⁰¹ *Kanunnâme-i Ebussuûd Efendi*¹⁰² ve yine basılmasına ruhsat talep edilen *Cedîd Muhtasar Usulü'd-Din* adlı risaleler¹⁰³ meclisçe bir kanaat belirtilmeden Fetvahaneye havale edilmiştir.

Felsefeyle ilgili eserler: Meclis'e incelenmek üzere gönderilen eserler arasında felsefeyle ilgili kitap ve risaleler de bulunmaktadır. Örneğin Trablusşam ulemasından Hüseyin Cîsr Efendi'nin telif ettiği *Câmiatü'l-İslâm min Ehâdis-i Hayru'l-Enâm* ve Rimadî Mehmed Nuri Efendi ile birlikte telif ettikleri *Hasanâtu't-Tevhîd* adlı kitaplar incelenmiştir. *Hasanâtu't-Tevhîd*'in içeriğinde yeni felsefeye ret mahiyetinde zayıf deliller ve hatalar bulunması sebebiyle basılmasının uygun olmayacağı belirtilmiştir. Fakat *Câmiatü'l-İslâm* adlı eserde ise tahrifatlar olması sebebiyle heyetçe kesin bir karara varılamamıştır.¹⁰⁴

Coğrafya ile ilgili eserler: Şehremaneti Meclisi azasından Ahmed Efendi tarafından telif edilip basılmasına ruhsat talep edilen *Berâhînü'l-Kat'îyye alâ Sübût-ı Seyrû'l-Eflâki* ve *Sükûni'l-Kurreti'l-Arziyye* adlı kitapta yeryüzünün hareketsizliği hakkında kesin deliller diye açıklanan hususların ispatının yetersiz olması sebebiyle basımı uygun görülmemiştir.¹⁰⁵

Meclisin Görevi Haricinde Kalan Eserlerin İncelenmemesi: Meclis, görev alanı dışındaki kitapları incelenmeden sahibine iade etmiştir. Örneğin Mehmed Nuri Efendi tarafından basılmasına ruhsat talep edilen *Sülalename*'nin incelenmesi Tetkik-i Müellefat Heyetinin yetki alanı dışında olduğundan iade edilmiştir.¹⁰⁶

Meclisin görevi sadece eserleri incelemek olduğundan telif edilen kitapların tercüme edilmesi talebi uygun görülmemiştir. Örneğin Cihadın fazileti hakkında telif ettiği Arapça bir kitabı Türkçeye tercüme ettirmek isteyen Mehmed Efendi'ye heyetin görevinin havale edilen kitapları incelemekten ibaret olduğu, kitabını

¹⁰⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 140.

¹⁰¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 171.

¹⁰² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 171.

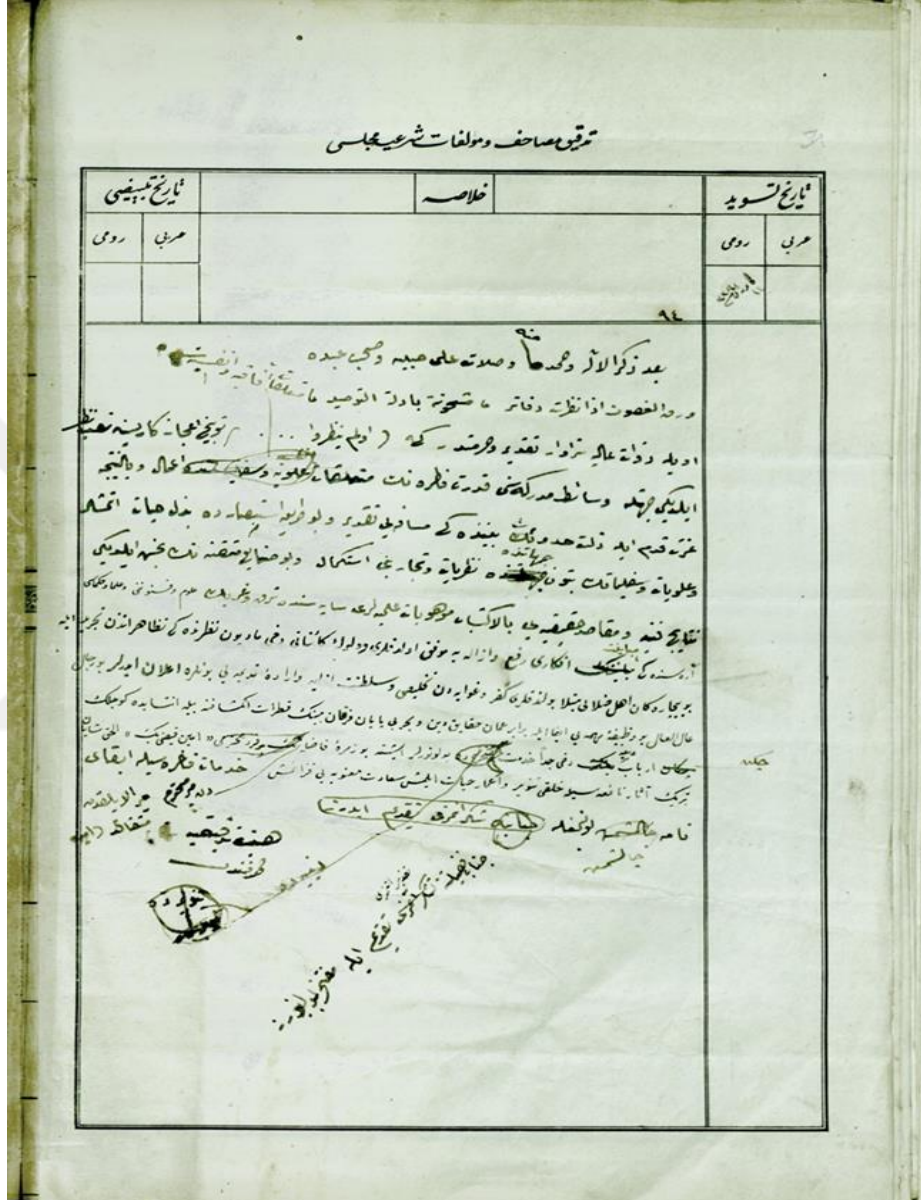
¹⁰³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 176.

¹⁰⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 129.

¹⁰⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 152.

¹⁰⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 168.

münasip bir kimseye tercüme ettirdikten sonra heyete gönderebileceği bildirilmiştir.¹⁰⁷

Şekil 3.1: Tetkik Heyeti Tarafından Yapılan Bir Tashih Örneği¹⁰⁸

¹⁰⁷ MŞH, Tedkik-i Mesahif ve Muellafat-ı Şer'iye Defterleri, No. 1784, 12.

¹⁰⁸ MŞH, Tedkik-i Mesahif ve Muellafat-ı Şer'iye Defterleri, No. 5295, 54.

3.2.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Eser İncelemede Dikkat Ettiği Hususlar

Meclis, dini içerikli eserleri öncelikle dil ve muhteva yönünden dikkatlice tetkik etmiş, ayrıca tercüme metin ise orijinal metne sadık kalınması, Arapça metinlerin harekelerinin doğruluğu ve şerî, itikadî, tasavvufî ve kelimî kaidelere uygunluğu açısından değerlendirmiştir.

Meclis, hadis alanındaki bir eserin incelenmesinde eserlerde geçen hadislerin metinleri ve tercümelerinin tam olarak yazılmasını, râvî ve kaynaklarının eksiksiz gösterilmesini istemiştir. Örneğin basımına ruhsat verilmesi talep edilen *Hilafet-i Muazzama-i İslâmiye* isimli risalenin içindeki hadisler ile tercümelerindeki noksanlıklar sebebiyle eksikliklerin tamamlanmasından sonra inceleneceği belirtilmiştir.¹⁰⁹

İncelenen bazı kitaplarda da kitapların bir bölümü çıkartılmıştır. Örneğin tab ve neşirlerine ruhsat istenilen *Feraiz Ceridesi*, *Akaid-i İslâmî* ve *Enisü'l-celis* isimli kitaplar aynen, *Menasık-ı Hac* kitabında ise menasık-ı Kudüs kısmı çıkartılmak şartıyla basımı uygun görülmüştür. *Hüccetü'l-islâm* isimli eserin ise daha önce de beyan edildiği üzere içerisinde çokça hata olması sebebiyle basımına müsaade edilmemiştir.¹¹⁰

Meclis, eserlerin incelenmesinde Şer‘î kayıtlara özen gösterilmesini istemiştir. Örneğin Birinci Ticaret Mahkemesi reisi Ahmed İzzet Beyefendi’nin tercüme ederek basılmasına ruhsat talep ettiği *Ahkamu’s-Şer‘iyye fî Ahvâli’s-Şahsiyye* adlı eserin tercümesinin birçok yerinde aslına uygun olmayan ifadelerin bulunması ve bazı bölümlerinde de şer‘î kayıtların terk edilmiş olmasından dolayı eserin basılmasına müsaade edilmemiştir.¹¹¹ Divân-ı Hümâyûn Kuyûdat Odası kâtibi Mehmed Safvet Efendi’nin basılmasına ruhsat istediği *Oruç Risalesi*’nde de şer‘î

¹⁰⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1785, 9.

¹¹⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1785, 14.

¹¹¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 9.

kaidelerin birçoğunu terk etmesi ve eserin birçok hatayı barındırmasından dolayı bu haliyle basılmasına izin verilmemiştir.¹¹²

Uydurma ve asılsız rivayetleri ihtiva eden kitapların basımına yine müsaade edilmemiştir. Örneğin incelenmek üzere gönderilen Hüdavendigâr Bidayet Mahkemesi reisi Hayrullah Efendi'nin telif ettiği *Vesiletü's-Saâde* adlı risalede bir hayli hata ve uydurma rivayetler bulunması sebebiyle yayımlanmasına izin verilmemiştir.¹¹³ Ödemiş Ahz-ı Asker Şubesi Üçüncü Bölük Yüzbaşısı Hamdi Efendi'nin yazdığı *Hem Asker ve Hem de Umum İslâmlara İlmihâl* isimli risalenin kesin dini hükümlere ve müçtehitlerin görüşlerine aykırı olması sebebiyle tab ve neşri caiz görülmemiştir.¹¹⁴

Bilgileri tahrif edilerek kaynak gösterilen eserlerin neşri uygun görülmemiştir. Örneğin İşkodra Merkez naibi Üveys Nâili Efendi'nin Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye şerhlerinden *Tafsîl* adındaki risaleye bazı açıklamalar ve faydalı konular ilave etmesiyle meydana getirdiği *Sirâcü't-Tafsîl* adlı kitabın basımına ruhsat talep etmiştir. Fakat eserde fıkıh kitaplarından derlenip nakledilirken bazı ibare ve nakiller anlaşılmayacak derecede tahrif edildiğinden, bazı nakillerin ise aslına temas edilmediğinden yayımlanmasına izin verilmemiştir.¹¹⁵

Kelami kaidelere uygun olmayan eserlerin basımına müsaade edilmemiştir. Örneğin Mehmed Efendi'nin incelenmek üzere gönderdiği *Hikmet-i İbadet* adlı kitabın içeriğinde hatalar bulunması ve bazı ifadelerin muteber kelimelere aykırı olması sebebiyle basılması uygun görülmemiştir.¹¹⁶

Ayetlerde imla ve tercüme hataları bulunduğu eserin basımı uygun görülmemiştir. Örneğin Sahaf İbrahim Efendi tarafından basılmasına ruhsat talep edilen *Câmi'u's-Salavât* adlı kitapta birçok hata bulunması ve *Er-Risaletü'l-Ulyâ*

¹¹² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 18.

¹¹³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 17.

¹¹⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 1.

¹¹⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 23.

¹¹⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 37.

adlı kitabın da beşinci sayfasındaki ayetin külliye yanlı tercüme edilmesi sebebiyle basılması uygun görülmemiştir.¹¹⁷

Kitaptaki ayet ve hadislerin harekelerine dikkat edilmesi istenmiştir: Dokuzuncu Alay müftüsü Ömer Ziyaeddin Efendi'nin telif edip basılmasına ruhsat verilmesini istediği *Temyizü'l-Akvali'n-Nebeviyye mine'l-Ehâdisi'l-Buhariyye* adlı kitabın ihtiva ettiği hadislerin harekelerine dikkat ve itana gösterilmek şartıyla basılmasına izin verilmiştir.¹¹⁸

Meclis prensip kararı gereği müsvedde haldeki eserlerin incelenmesini uygun görmemiştir. Örneğin Attarzade Mehmed Sadık Efendi tarafından yayımlanmasına ruhsat talep edilen *Fususü'l-Hikem* şerhlerinden Bali Efendi'nin şerhinin yayımlanmaya değer eserlerden olduğu belirtilerek tashihine itina edilmek şartıyla basım izni verilmiştir. Fakat Ömer Efendi adlı şerhin ise müsvedde olmasından dolayı bu şekilde incelenmesinin usule aykırı olduğu gerekçesiyle temize çekildikten sonra inceleneceği belirtilmiştir.¹¹⁹ Aynı şekilde Ali Nazima Bey tarafından *İdmân* adıyla telif edilen *Kıraat Risalesi*'nin müsvedde olduğu, bu şekliyle incelenmesinin usule aykırı olduğu, yeniden temize çekilerek gönderilmesi durumunda inceleneceği ifade edilmiştir.¹²⁰

İtikadi ve fikhî yönden hatalı görülen eserler birçok defa meclise gönderilse de basımına cevaz verilmemiş ve detaylı izahı yapılarak reddedilmiştir. Örneğin Hoca Raif Efendi, *Kasâid-i Enbiya* adıyla basılmasına ruhsat talep ettiği risalenin dört defa tetkik heyetine havale edildiği halde olumsuz cevap verildiğini belirterek kitabın Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye'ye havalesini ve hatalarının açık olarak izah edilmesini istemiştir. Adı geçen kitabın ihtiva ettiği şiirlerin bazıları tashih edilmiş ancak çoğunluğunun düzeltilemeyecek derecede bozuk ve karışık olduğu, peygamber kıssalarında âlimlerin görüşlerine aykırı birtakım hikâyeler bulunduğu ve bu gibi

¹¹⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 84.

¹¹⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 34.

¹¹⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 42.

¹²⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 43.

kitaplara fetva makamından ruhsat verilmesinin uygun olmadığı gerekçesiyle reddedildiği belirtilmiştir.¹²¹

Kitabın basım sürecinde müellifin bilgi seviyesi ve bu konudaki liyakati de etkili olmuştur. Örneğin Teftiş-i Askeri Komisyon başkâtibi Şemseddin Sami Bey'in telif ettiği *Tefsir-i Cedid* isimli eserin çok hatalı ve sahibinin Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir edecek bilgisi ve ilmi bulunmadığı, ayetleri kendi düşüncesine göre yanlış tercüme ettiğinden eserin basımına ruhsat verilmemiştir.¹²²

Meclis, başkasına ait kitap üzerinde yapılacak değişikliğe müsaade etmemiştir. Örneğin Meclis-i İdare-i Emval-i Eytâm başkatibi muavininin bazı düzenlemeler yaparak tab ve neşrine ruhsat verilmesini istediği *Hülasatü'l-ecvibe* isimli kitap mecliste mütalaa edilmiş, dilekçe sahibinin yetkisiz olarak kitapta değişiklik yapması kitabı tahrif manasına geleceği belirtilerek bu şekliyle neşrine izin verilmemiştir.¹²³

Müellif, ret kararını aldıktan sonra eserin ismini değiştirerek tekrar basılması talebinde bulunmuşsa da yine basım için kendisine izin verilmemiştir. Örneğin Alay Müftüsü Ömer Ziyâeddin Efendi'nin hece harfleriyle düzenleyip ruhsat talep ettiği *Buhârî-i Şerîf* adlı eserin basımına müsaade edilmemiştir. Müellif *Miftahu'l-Buhari* adını verdiği kitabını *Mir'ât-ı Ehâdis* adıyla tekrar bastırmak istemişse de kendisine yine önceki ret kararı hatırlatılmıştır.¹²⁴

Meclisten düzeltme kararı çıktıktan sonra tashihi yapılan eserlerin basımına onay verilmiştir. Encümen-i Teftiş ve Muayene azası Sırrı Efendi tarafından telif edilip basılmasına ruhsat talep edilen *Kenzü'l-Akâid* adlı kitabın gönderilen nüshanın muhtevastaki hata ve eksiklerin tashih edildiği anlaşıldığından basımı uygun görülmüştür.¹²⁵

Hem Arapçası hem de Türkçesinde hata bulunan eserlerin basımına izin verilmemiştir. Örneğin Samsun eski naibi Ali Rıza Efendi'nin telif edip daha önce

¹²¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 64.

¹²² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1785, 16-17.

¹²³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1785, 135.

¹²⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 131.

¹²⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 164.

basılmasına ruhsat talep ettiği ve bu kez tercümesi ile birlikte takdim ettiği *Metn-i Cevâibü'l-Menâkib* adlı risalenin Arapçası ve tercümesinde çokça hata bulunması sebebiyle her ikisinin de basımı uygun görülmemiştir.¹²⁶

3.2.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Eser Kriterinde Kullandığı İfadeler

Meclis'in reis ve azaları, eseri inceledikten sonra aldıkları kararların bir nüshasını meclisin karar defterlerine kaydetmişlerdir. Eserle ilgili alınan olumlu yahut olumsuz kararları ifade etmek için belli başlı ifadeler kullanmışlardır.

Meclis, eserleri tedkîki sonucunda aldığı olumsuz kararları “bir hayli sehv ve hatayı müştemil”,¹²⁷ “halel ve hatadan hâli olmadığından”,¹²⁸ “birtakım mehâziri müceb olacağı”,¹²⁹ “ıstılahat-ı fıkhiyyeyi tebdil ile kuyûd-ı lazıme-yi terk eylediği”,¹³⁰ “kuyûdât-ı şeriyye terk edilmiş”,¹³¹ “tab ve neşri katiyyen caiz olamayacağı”,¹³² “hatadan sâlim olmadığı cihetle”,¹³³ “muhtel ve müşevveş olduğu cihetle tab ve neşri tecviz olunamayacağı”,¹³⁴ “fahiş hatayı müştemil olduğu cihetle tab ve neşri caiz olmadığı”,¹³⁵ “bu gibi kütüb-i muzırının ol havalide tenşiratına meydan bırakılmamak”,¹³⁶ “bazı menkulatı dahi katiyyen aslına temas etmediği cihetle tab ve neşri gayr-i caiz bulunmuş”,¹³⁷ “ulema-yı izâmın akval-i şeriflerine muhalif birtakım hikayat-ı merdûde münderic olup bu gibi kitabın tab ve neşrine makam-ı âli-i Fervapenahilerinden ruhsat itası câiz olmadığından”,¹³⁸ şeklinde ifadeler kullanmıştır. Meclis olumlu kararlarında ise “tekraren tabında bir beis görülemediği”,¹³⁹ “tab ve

¹²⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 91.
¹²⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 2.
¹²⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 2m.
¹²⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 5.
¹³⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 6.
¹³¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 9.
¹³² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 9.
¹³³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 10.
¹³⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 13.
¹³⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 16.
¹³⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 19.
¹³⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 23.
¹³⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 25.
¹³⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 31.

neşrinde bir beis görülmediği”,¹⁴⁰ “şayân-ı tab ve neş asârdan olduğundan”,¹⁴¹ “tab ve neşrine taraf-ı Fetva-penahilerinden müsaade buyrularak”,¹⁴² “çizilen mahallerinden mâadâsının tekrar tab ve neşri caiz olduğu”,¹⁴³ gibi ifadeler kullanmıştır.

3.2.4. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinde Eserlerin Tüm Ciltlerinin Birlikte İncelenmesi

Meclis’in prensiplerinden birisi de eserlerin parça parça değil de tüm seri ve ciltleriyle birlikte incelemesidir. Örneğin matbaacı Süleyman Sakıp Efendi tarafından basılmasına ruhsat talep edilen Ebu’l-Leys es-Semerkandi’nin Ahmed b. Muhammed El-Hanefi adlı zat tarafından tercüme edilip Umumi Kütüphanede bir nüshası bulunan *Tefsir-i Şerîfinin* incelenmesi için cüz cüz değil tamamının gönderilmesi gerektiği kendisine bildirilmiştir.¹⁴⁴ İncelenmek üzere Maarif Nezaretinden gönderilmiş olan *Hüccetullah ale’l-Âlemin* isimli kitap hakkında daha sonra karar verilmek üzere öncelikle ciltlerinin tamamının gönderilmesi gerektiği Maarif Nezaretine bildirilmiştir.¹⁴⁵

3.2.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Ehl-i Sünnet Dışındaki Mezheplere Karşı Tutumu

Meclis, devletin izlediği politikaya göre bazı mezhep ve görüşlere karşı daha ihtiyatlı yaklaşmıştır. Devletin Sünni politikası gereği Şiilikle ilgili eserlerin basımı uygun görülmemiştir. Basılmış ve yayımlanmış olup incelenmek üzere Tetkîk-i Mesâhif-i Şerîfe heyetine havale edilen *Yenâbi’ü’l-Mevedde* adlı kitabın baştan aşağı Ehl-i Sünnet akaidine muhalif olarak Şii Mezhebini özendirmek için tertip edildiği, içerisinde pek çok mevzu hadis ve yanlış görüş bulunduğu, adı geçen kitabın İslâm ülkelerinde ve bilhassa hilafet merkezinde (İstanbul’da) tedavül ve yayınının dinen ve siyaseten uygun olmayacağı gerekçesiyle basımı reddedilmiştir. Hatta piyasadaki

¹⁴⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 10.

¹⁴¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 14.

¹⁴² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 24.

¹⁴³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1785, 144.

¹⁴⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 154.

¹⁴⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1785, 15.

nüshalarının hemen toplattırılarak Bâb-ı Fetva'ya gönderilmesi kararı alınmıştır. Bu karar doğrultusunda Zaptiye Nezareti ve Maarif Nezaretine de bilgi verilmiştir.¹⁴⁶

İncelenmek üzere Tetkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye heyetine havale edilen *Cevâhirü's-Seniyye fî'l-Ehâdîsi'l-Kudsiyye* adıyla basılmış olan eser Ehl-i sünnet akaidine muhalif olarak Şii-İmamiyye mezhebini özendirmek için yazıldığı, içerisinde birçok mevzu hadis bulunduğu, İslâm akaidine aykırı olduğu, yayımlanmasının zararlı olduğu ve Osmanlı devletinde tedavülünün zararlı görüldüğü gerekçesiyle piyasadan toplattırılmıştır.¹⁴⁷

Hindistan'ın Lahor ahalisinden Vahhabi mezhebine mensup Muhammed b. Abdullah adındaki bir kimsenin Taif'e gelerek Vahhabi mezhebi ile ilgili bazı sözler söylediğine dair Hicaz Vilayeti'nden gelen evrak ve kitapların *Elfiye-i İbn-i Malik*'ten başka Vahhabi Mezhebi hakkında telif edilmiş kitaplar olduğu, bu gibi kitapların mübarek beldelerde yayılmasının mahzurlu olduğu, adı geçen Muhammed'in memleketine iade edilerek bu gibi zararlı kitapların bu çevrelerde yayılmasına engel olunması hususu mahalline bildirilmiştir.¹⁴⁸

Meclis, Hıttâ-i Irakiye'deki Caferi mezhebine mensup bir kısım Şii ahalinin çocuklarını hükümetin tesis ettiği ibtidaî mekteplere göndermeyerek İranlı ahundların (mollalar) yazdığı ilmihâllerden ders okuttuğu gerekçesiyle bu eserlerden birer nüshanın incelenmek üzere gönderilmesini talep etmiştir.¹⁴⁹

3.2.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Zararlı Eserlere Karşı Tavrı

Dini ve itikadi açıdan zararlı görülen eserler piyasadan toplatılmıştır. Örneğin kitapçı Emin Efendi'nin kitapları arasında bulunan ve Rûsumat Emanetinden gönderilen *Yenabiu'l-mevedde* isimli kitap mütalaa edilmiş ve ehl-i sünnet ve'l-cemaat akidene muhalif uydurma hadisleri ihtiva ettiği görülmüştür. Bu zararlı eserlerin İstanbul'da bulunan İranlı kitapçılar tarafından gizlice tab ve neşredilmekte

¹⁴⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 8.

¹⁴⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 17.

¹⁴⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 19.

¹⁴⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 12a ve 15b.

olduğundan bu konuda son derece dikkatli olunması gerektiği bildirilmiş ve bu eserler her nerede bulunur ise toplattırılmıştır.

Tevhîd-i Efkâr Gazetesi'nde "Haml-i Meryem" serlevhası altında yayımlanan makalenin müellifi ve tab edeni hakkında kanuni takibat yapılması gerektiği ilgili makamlara bildirilmiştir.¹⁵⁰ Trabzon'daki Amerikan misyonierleri tarafından Türkçe olarak bastırılan "Mucizeler" ve "Meryem Ana'nın Makamı" adlı risalelerin akaid-i İslâmiyye ile kabil-i telif olamayacağından memalik-i Osmaniye'de neşr ve ta'mimine müsaade edilmemesi gerektiği tüm vilayetlere bildirilmiştir.¹⁵¹

Cihan Kütüphanesi'nden gelen "Acaip Kitap" adlı risalenin içeriği, temiz kalpli avamın evhamını tahrik edeceği ve itikadi açıdan toplumda fesada yol açacağından Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisince basımı uygun görülmemiştir.¹⁵² Asker emeklisi Binbaşı Ziya'nın telif ettiği *Miftâhu'l-İslâm fî Menâkıbi Ehli'l-İmân* adlı risalenin muhteviyatının zihinleri karıştırmaya yol açacak birtakım hurafelerden ibaret olduğu gerekçesiyle basımı reddedilmiştir.¹⁵³

Yeni Şark Kütüphanesi sahibi Hacı Ahmed Fehmi imzasıyla takdim edilen *Esrâr-ı Havâss* isimli eserin yapılan incelemesinde içeriğinin ilm-i tencîmin (astronomi) dînen cevaz verilen kısımları dışında olduğu ve birkaç satırında yer alan ifadelerin ise sihir ile ilgili bulunduğundan tab ve neşri uygun görülmemiştir.¹⁵⁴ Doktor Milaşlı Hakkı Bey'in *Haml-i Meryem* başlıklı makalesinde şeriat ve hakikate aykırı fikirler ileri sürüldüğünden ilgililer hakkında kanuni takibat yapılmasının yeterli görüldüğü fevkalade komiserlikler nezdinde ayrı bir girişime gerek görülmediği bildirilmiştir.¹⁵⁵

İslâm âleminin maddi ve manevi çöküşü ile ilgili olarak Abdullah Cevdet imzasıyla kaleme alınan yazıda çöküş sebepleri arasında gösterilen; hükümdarların diktatörlüğü, din âlimlerinin gaflet ve yordakçılığı, kadınların garip şekilde örtünmeleri ve kader inancının yanlış yorumlanması gibi hususların Müslümanların

¹⁵⁰ BOA, *DH.İ.UM.EK*, 123/35, H-14-08-1340.

¹⁵¹ BOA, *DH.EUM.2.Şb*, 7/10, H-03-07-1333.

¹⁵² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5295, 26.

¹⁵³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5295, 18.

¹⁵⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 175.

¹⁵⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 203.

kalplerine şüphe düşürecek şekilde kalem yanıltmacasından ibaret olduğu gerekçesiyle tab ve neşri uygun görülmemiştir.¹⁵⁶

Urfa Kadısı Mustafa Efendi'nin yasaklanması talebiyle gönderdiği Beyrut Matbaası'nda basılan *Tenvîrû'l-Efhâm Fî Masâdiri'l-İslâm* isimli risalenin İngilizler tarafından İslâm dini ve Osmanlı siyaseti aleyhindeki yayınlarından olması sebebiyle görüldüğü yerde el konulması, basanlar ve yayımlayanların cezalandırılması gerektiği kararı alınmıştır.¹⁵⁷ Ayrıca sözü edilen *Tenvîrû'l-Efhâm Fî Masâdiri'l-İslâm* isimli risalenin bir nüshası talep edilmiş¹⁵⁸ fakat risalenin nüshası bulunamamıştır.¹⁵⁹

Ulema ve ahali üzerinde kötü tesirler meydana getiren *Kavm-i Cedit* adlı risalenin neşri meclis tarafından reddedilmiş, Bağdat Kadılığı bu eserin reddedildiğinin resmen ilan edilmesini meclisten telgrafla talep etmiştir.¹⁶⁰

Bazı yeni elifbaların Müslüman çocukların itikatlarını bozacak lafızları ihtiva ettiğine dair Tekeli Abdullah imzasıyla verilen arzuhal üzerine yapılan incelemede, “Kur’ânı Okuyorum” adlı yeni elifba risalesindeki kelimelerin çoğunun Kur’ân lafızları olmadığı ve “İlah” ve “Selâse” kelimelerinin birbirine yakın olarak yazıldığı görüldüğünden, risale sahibine gereken tashihleri yapması bildirilmiştir. Düzeltilmediği takdirde bu risalenin mekteplerde okutulmaması gerektiği ilgililere tebliğ edilmiştir.¹⁶¹

Matbuat Müdüriyetinden havale edilen *Din ve Allah* isimli risalenin üç semavi din aleyhinde görüşler içermesi, din ve Allah hakkında da kesin aklî ve naklî delillere muhalif olarak sadece yazarının şahsi görüşlerini aktarması sebebiyle tab ve neşri reddedilmiştir.¹⁶²

Kayserili Ligor veled-i Kosti Mosko adlı şahsın, *Miraç, İbrahim el-Hanife Kelleme'llâhü Teâlâ, Nâsih Mensûh, Zebh-i Azîme, Rûhullâh, Kurban Bayramı'da Kurban Kesilmesine Dair, Adalet ve RAhmed-i İlahiye'nin İctimâi Hakkında Hutbe*

¹⁵⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 214

¹⁵⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 39.

¹⁵⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 39.

¹⁵⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 41.

¹⁶⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5296, 36a.

¹⁶¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5296, 32a.

¹⁶² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 84.

ve *Kitâb-ı Mukaddes* isimli biri Fransızca ve diğeri Türkçe muhtelif kitapları ücretsiz olarak ahaliye dağıttığı görülmüş, söz konusu kitapların İngiliz Mukaddes Kitap Şirketi tarafından satılmak için kendisine verildiği, kendisinin de bunları dağıtmakla meşgul olduğunu beyan ettiğinden konunun tetkik edilmesine karar verilmiştir. Netice de hutbelere el konulmuş ve İnciller ise iade edilmek üzere Evrak Kalemine gönderilmiştir.¹⁶³

İçerik noktasında zararlı görülen eserlerden *Miftâhü'l-Cinân* adlı kitabın Osmanlı ülkesine girişi önlenmiştir.¹⁶⁴ Yine Tekeli Abdullah Sunullah'ın Dârümuallimîn hocalarından Ahmed Cevat tarafından neşredilen dini ihlal edici cüzlerin ibtidâî mekteplerde okutulması yasaklanmıştır.¹⁶⁵ İran âlimlerinden Şeyh Esadullah Efendi'nin nübüvvet ve teferruâtından bahseden eserinin Kalam meselelerine aykırı olması sebebiyle aynı şekilde tab ve neşri uygun görülmemiştir.¹⁶⁶

3.2.7. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinde Tercüme Eserlerin İncelenmesi

Tercüme edilen eserlerde önce aslına bakılması ve aslıyla birlikte incelenmesi gerekmektedir. Örneğin Said Ziver Efendi tarafından telif edilip İzmir'de kitapçı Ahmed Sabri Efendi tarafından basılması talep edilen *Tercîh-i Beyyinât* adlı kitabın tercüme olduğu anlaşıldığından öncelikle tercüme edilen asıl kitabın heyete gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir.¹⁶⁷

Ankara Bidayet Mahkemesi reisi Hakkı Bey'in telif ettiği ve kitapçı Arakil tarafından basılması talep edilen *Tenâkus-ı Fıkîhî* adlı kitabın tercüme olduğu anlaşıldığından öncelikle aslının meclise gönderilmesi istenmiştir.¹⁶⁸

Tercümesi eksik olan eserlerin basımına da izin verilmemiştir. Örneğin Oflu Hacı Emin Efendi'nin tercüme ettiği *Ma'delü's-Sala* adlı kitabın tercümesinin eksik

¹⁶³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 32b.

¹⁶⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 34a.

¹⁶⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 14a.

¹⁶⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 69.

¹⁶⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 21.

¹⁶⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 31.

ve aslına uygun olmadığı görüldüğünden basılmasına ruhsat verilmemiştir.¹⁶⁹ Mehmed Zihni Efendi'nin derleyerek tercüme ettiği *Elfâz-ı Fıkhiye* isimli kitabın tercümesinin birçok yerinde gözetilmesi gereken şer'î kayıtların terk edildiği gerekçesiyle basımı reddedilmiştir.¹⁷⁰

Eserler incelenirken yazma eser kütüphanelerindeki orijinal nüshalarla mukabelesi yapılmıştır. Daha önce basılmasına ruhsat verilen Hüseyin Haydar Ali El-Kadirî Efendi'nin *Tercüme-i Seyyidü's-Şerif Abdülkadir* adlı kitabın Hamidiye Kütüphanesi'ndeki başka bir nüshasıyla birebir mukabelesi yapılmıştır. Seyyid Abdülkadir El-Geylânî'nin hayatını anlatan Ali el-Kâdirî tarafından telif edilmiş olan bu kitabın nüshaları arasında farklılıklar bulunduğundan hangisinin asıl nüsha olduğu anlaşılamamıştır. Ancak bu eserin basılmasında şer'an bir mahzur görülmemiştir.¹⁷¹

3.2.8. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Muteber Kitapların Tekrar Basımına Müsaadesi

Meclis, bazı eserlerin halka faydalı olacağı düşüncesiyle muteber kitapların tekrar basımını uygun görmüştür. Örneğin Şeyh Seyfeddin Efendi tarafından arzuhal ile beraber havale ve takdim edilip basılmasına ruhsat verilmesi talep edilen kelim kitaplarından “Ehl-i sünnet” ile “Şiiler” arasındaki ihtilafların iki tarafın görüşleriyle birlikte nakledilerek dikkatli muhakemesini ihtiva eden *Tuhfe-i İsna Aşeriyeye* adlı kitabın esasen daha öncesinde basıldığı, fakat okuyucunun anlamasını kolaylaştıracak şekilde konuları güzel bir şekilde derleyip topladığı için tekrar basılmasının faydalı olacağı düşüncesiyle yeniden basımına ruhsat verilmiştir.¹⁷²

Mirat Haşiyesi İzmiri, Hamidi, Abdürrezzak ve Tarsusi isimli matbu kitaplar muteber kitaplardan olduğundan asıllarına uygun olarak yeniden tab ve neşirlerine müsaade edilmiştir.¹⁷³ Aynı şekilde *Fetavâ-yı Ali Efendi*,¹⁷⁴ *İsam ale'l-Akaid, Dürretü'n-Nasihin, Mevaiz-i Hasene, Hadis-i Erbain, Şerhi Aşfuri, Mürşidü'l-*

¹⁶⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 13.

¹⁷⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 15.

¹⁷¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 24.

¹⁷² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 4.

¹⁷³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1785, 112.

¹⁷⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1785, 124.

müteehhilin, Kebir İlmihâl, Mütenebbihü'l-Musalli, Mahşi Nebee Tefsiri, Envarü'l-Aşikin, Haşiye-i Kesteli ala Şerhi'l-akaid, Kaside-i Bürde Şerhi Harputî, Feraiz Ceridesi Salih Efendi isimli kitaplar halen kullanılmakta olan muteber kitaplardan olduğundan asıllarına uygun olarak tab ve neşirleri uygun görülmüştür.¹⁷⁵

3.2.9. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Piyasadan Toplattığı Eserler

Meclis'in onayını almadan ruhsatsız olarak basılan ve piyasaya sürülen eserler toplattırılmıştır. Örneğin, *Fetevâ-yı Ömeriye* adlı kitabın Fetvahane tarafından tasdik edilmediği halde basılıp dağıldığı anlaşıldığından, bu tür kitapların özel merciinden izin alınmaksızın İstanbul ve taşrada basılması uygun görülmemiştir. Hatta hemen piyasadan toplatılması ve bundan sonra da basılmasına ruhsat verilmemesi kararlaştırılmıştır.¹⁷⁶

3.2.10. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Gazete, Mecmua ve Dergilerdeki Yazıları İncelemesi

Meclis'e gazete, mecmua, dergi ve süreli yayınlardaki dini içerikli makaleleri inceleme, yayımlanan eserler içerisindeki Kur'ân-ı Kerîm ayetlerini ve hadis-i şeriflerin basımdan önce kontrollerini yapma görevi de verilmiştir. Bu hususta Sadaret'ten gönderilen tamim¹⁷⁷ üzerine dini konularla alakalı makalelerin Tetkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisince görülmeden neşrine müsaade edilmemesi hususu Matbuat-ı Umumiye Müdüriyetine, Hariciye Nezaretine ve Şeyhülislâmlık makamına bildirilmiştir.¹⁷⁸ Bu konuda bazı aksaklıklar görüldüğünde Matbuat-ı Umumiye Müdüriyetine durum tekiden bildirilmiştir.¹⁷⁹

"Mahfil" ceridesinin onbirinci nüshasında yer alan ayet ve "fıtır sadakası" konulu yazıda meclis tarafından yapılan tashihlerin dikkate alınmayarak basılması üzerine mesul müdürü hakkında kanuni takibat talep edilmiştir. Derginin on ikinci

¹⁷⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1785, 124m.

¹⁷⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 7.

¹⁷⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5290, 37.

¹⁷⁸ BOA, *DH.İ.UM*, 19/1, H-20-06-1340.

¹⁷⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5296, 67b.

nüshası içinde yer alan ayet ve hadislerin tetkik edilmeden yayımlandığı anlaşıldığından konuyla ilgili takibat yapılmıştır.¹⁸⁰

Ayet ve hadislerin aynen yayımlandığı eserlerin yanı sıra lafzen veya mealen yayımlandığı eserlerin ve süreli yayınların da Meclis'te incelenmesi Şûrâ-yı Devlet kararı gereğidir. Bundan dolayı Dersaadet'te neşredilen süreli yayınlarda ayet ve hadis meallerine yer verilmesi durumunda meclis tarafından tetkik edilmesi gerektiği hususu Matbuat-ı Umumiye Müdüriyeti vasıtasıyla ilgililere tebliğ edilmiştir.¹⁸¹

Şûrâ-yı Devlet kararı Matbuat Müdüriyeti vasıtasıyla günlük gazetelerde ilan edildiği halde Tevhid-i Efkâr Gazetesi'nin 6 Kânûn-ı sâni 1338 tarihli nüshasında yayımlanan Ömer Rıza imzalı *Bilâd-ı İsa?* başlıklı makalede ayet ve hadislere uymayan şariat ve hakikate aykırı fikirler öne sürüldüğünden ilgililer hakkında kanuni takibat yapılması ve bu gibi makalelerin yayımlanmadan önce mutlaka meclisin kontrolünden geçmesi gerektiği belirtilmiştir.¹⁸²

İctihad risâlesinin 1 Mart 1922 tarihli nüshasında yer alan ve Beni Kureyza hadisesi hakkında çirkin iddialarda bulunan ve Bahailik mezhebini bütün din ve mezheplerden üstün gösteren *Mezheb-i Bahau'llah ve Dîn-i Ümem* başlıklı makaleye Peyam-ı Sabah gazetesinde Abdullah Cevdet imzasıyla yazılan cevaplar hakkında kanuni işlem yapılması talep edilmiştir.¹⁸³

Karagöz Gazetesi'nde "Hazret-i Marsuvânî" başlığıyla Bağdat şeyhlerinden bir zata istinaden yazılan komik kıssanın tarikat mensupları arasında nasıl karşılandığının araştırılmasına karar verilmiştir.¹⁸⁴ İkdâm Gazetesi'nde Darü'l-Hikmeti'l-İslâmiye Heyetinin girişimleri ile *Haşim Nahid* imzalı yayımlanan makalenin Meclis'ten izin alınmaksızın yayımlandığı tespit edildiğinden durum Matbuat Müdüriyetine bildirilmiştir.¹⁸⁵

¹⁸⁰ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 151.

¹⁸¹ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 104.

¹⁸² MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 180.

¹⁸³ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 202.

¹⁸⁴ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 219.

¹⁸⁵ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 220.

Günlük gazete ve süreli yayınların birer nüshasının, dini konulardan bahseden matbu eserleri tetkik etmekle görevli olan Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisine gönderilmesi gerektiği halde *İkdam*, *Karagöz*, *Mahfil* ve *Yeni Nesil* gazeteleri dışında diğerlerinin gönderilmediği tespit edilmiş, bütün gazete ve yayınların birer nüshasının gönderilmesi hakkında tekiden uyarıda bulunulmuştur.¹⁸⁶

Hakkaklar Çarşısı'nda kitapçı esnafından Hacı Hüseyin Efendi'nin ruhsatsız olarak ve hatalı şekilde tab ettiği Mushafları Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinin resmi mührünü taklit ederek sahte mühürle damgalayarak satışa çıkardığı tespit edilmiştir. Bu Mushaflardan bir tanesinin incelenmek üzere meclise takdim edilmesi, Matbaalar Kanunu gereği kendisi hakkında dava açılması, dava sonuçlanıncaya kadar bu Mushafların başka bir yere kaçırılmasının önlenmesi, kendisine gereken cezanın verilmesi ve bu Mushafların sahte ve hatalı olduğunun halka günlük gazetelerle ilan edilmesine karar verilmiştir.¹⁸⁷

Doktor Cevdet Nasuh'un Darü'l-Muallimîn Mektebi konferans salonunda dini akideler aleyhindeki konuşmasını Tedrisat Mecmuası'nda yayınlayanların cezalandırılmaları istenmiş ve bu gibi dinî makalelerin mecliste incelenmeden matbuâta gönderilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁸⁸

Tedkîk-i Mesâhif Meclisinin kontrolünden kurtulmak maksadıyla dini konularda yazı yayımlamayacağını belirten *Aylık Mahfil Mecmuası* imtiyaz sahibi ve muharriri Tahirü'l-Mevlevî Efendi muhtelif başlıklar altında dinî konularda yazmaya devam etmiştir. Buna rağmen kendisi hakkında Matbuat Müdüriyetince kanuni işlem yapılmaması gerekçesiyle “eğer kendisini çok yüksek bir mertebede addediyor ise Matbuat Müdüriyetinin Tahirü'l-Mevlevî hakkında istisnaiyet kanunu çıkarttırması talep edilmeli” ifadeleriyle meclisin tepkisi dile getirilmiştir.¹⁸⁹

Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye azası İzmirli İsmail Hakkı Beyefendi'nin resm-i Mushaf-ı Osmanî'ye dair *Mahfil Ceridesi*'nde yer alan münakaşaları ile taklit ve mezhepler konusundaki sözlerinin şahsi fikirleri mi yoksa Dârü'l-hikmeti'l-

¹⁸⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5295, 16.

¹⁸⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5295, 20.

¹⁸⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 163.

¹⁸⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 217.

islâmiye'nin resmi görüşü mü olduğunun açıklanması hususunda Dârü'l-hikmeti'l-islâmiye reisi Hüseyin Avni Efendi'nin bilgisine başvurulmuştur.¹⁹⁰

Meclis'ten hiçbir Mushaf'ın mükemmel şekilde tashih edilmedikçe basılmasına ruhsat verilmediği hâlde Evkâf-ı İslâmiye Matbaası müdürü İzzet Efendi daha önce basılmış bir Mushaf'ın baskı taşlarını yenileyerek talep ettiği ruhsatın verilmemesi üzerine Akşam Gazetesi'nde meclis aleyhine yayın yaptırması ve bizzat meclise gelerek azaları tehdit etmesi sebebiyle Meşihat makamınca kendisi hakkında gereken yasal işlemlerin yapılması talep edilmiştir.¹⁹¹

3.2.11. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Yabancı Dillerde Yazılmış Eserleri İncelemesi

Meclis'e Arapça ve Farsça dilleri haricinde Cavaca,¹⁹² Felemenkçe,¹⁹³ Kürtçe¹⁹⁴ ve Boşnakça¹⁹⁵ yazılmış eserler de gönderilmiştir.

Hicaz Vilayeti matbaa müdürü tarafından tab ve neşri istenilen ve Cava lisaniyla yazılmış olan *Hatmü'l-Kur'ân* ve *Mevlid-i Şerîf* mecmuası mütalaa edilmiş ve yeniden neşri uygun görülmüştür.¹⁹⁶ Kâmil Kemal tarafından takdim edilen *Boşnakça Nasihatü'd-Din*, *Hediyetü'l-İslâm* ve *Şurûtu'l-Müminîn* isimli risaleleri incelenmiş ve basımına müsaade edilmiştir.¹⁹⁷

Ümitburnulu Nimetullah Hişam'ın Felemenk dilinden tercüme ettiği *Siracü'l-İzâh*, *Türkçe İlmihâl* ve *Mecmuatü'l-Ed'iyeye* adlı risaleler Tedkîk-i Müellefat Heyetinde Felemenk lisanını bilen kimse bulunmadığından incelenememiştir.¹⁹⁸

Kürtçe Din Dersleri isimli eser, Meclis'te Kürtçeyi iyi bilen bir kimse olmadığından tetkik edilmemiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5295, 4.

¹⁹¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 142.

¹⁹² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1785, 133.

¹⁹³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 123.

¹⁹⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 170.

¹⁹⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 70.

¹⁹⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1785, 133.

¹⁹⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 70.

¹⁹⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 123.

3.2.12. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Eserleri İnceleme Kriterleri

Tedkîk-i Müellefât Meclisine incelenmek üzere gelen kitap ve risalelerdeki tashihlerin orijinal kitap ve defter üzerinde gösterilmeyerek bunun için özel bir defter tutulması kararlaştırılmıştır. Tashihi veya değişikliği istenen cümle veya kelimelerin sayfa numaralarının bu defterde belirtilmesi gerektiğine karar verilmiştir.²⁰⁰

Meclis tarafından daha önce incelenip basımına izin verilen eserlerin tekrar basımı talep edildiğinde yeniden incelenmesine gerek görülmemiştir. Örneğin Abdülcélil Efendi tarafından basılmasına ruhsat talep edilen *Mürşidü’l-Dâllîn İbtalu’l-Mudillîn* adlı kitap ile *Kitâbun fîhi’l-İsnâ ve Seb’îne Fırka ve’r-Reddû Aleyhim* ismi kitapların daha önce basım izni aldığından tekrar incelenmeksizin yeniden basılmasına müsaade edilmiştir.²⁰¹ Fakat bir defa tab edilen bir Mushaf-ı Şerifin ikinci baskısı için tekrar bir arzuhalde tab edilecek Mushafların formalarının da eklenerek Meşîhat makamına müracaat edilmesi zorunludur.

Ulemanın kıdemine bakılmaksızın hatalı ve halkın itikadını bozacak eserlerin basılmasına izin verilmemiştir. Örneğin Nakibüleşrafın oğlu İbrahim Celaleddin Efendi’nin tercüme ettiği *Avamil*’in tercümesinde birçok hata bulunduğu gerekçesiyle yayımlanmasına müsaade edilmemiştir.²⁰² Yine Kemahlı Hacı Hüseyin Efendi’nin derlediği ve Nakibüleşraf tarafından takdim edilen *El-Kılâdetü’n-Nefide fi’l-Ehâdisi’l-Erba’îne’l-Hadîde* adlı risalede bulunan hadis-i şeriflerin çoğunun mevzu olduğu gerekçesiyle basılmasına müsaade edilmemiştir.²⁰³

Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiyye’nin üyeleri Şeyhülislâmlığın yüksek rütbeli âlimlerinden oluşsa da onların yazmış olduğu eserler de incelenmiş ve onay verildikten sonra basılmıştır. Örneğin Dârü’l-Hikmeti’l-İslâmiye azası Said Kürdî’nin (Said Nursî) telif ettiği *Lemeât* isimli eseri,²⁰⁴ *Katretün min Bahri’t-Tevhîd*

¹⁹⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 170.

²⁰⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5290, 14.

²⁰¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 99.

²⁰² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 38.

²⁰³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 56.

²⁰⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 153.

isimli risalesi,²⁰⁵ *İşârâtü'l-İ'câz fî Mezânni'l-Îcâz, Noktatün min Marifeti Nûrullâh, Şuâât-i Marifeti'n-Nebî, Sünûhât, Kızıl Îcâz, Rümûz, Tulûât, Hakikat Çekirdekleri* isimli kitap ve risaleler incelendikten sonra içeriğinde bir sakınca görülmediğinden basımına müsaade edilmiştir.²⁰⁶ Yine Meclis-i Meşâyih Reisi Mehmed Gülşen Efendi'nin telif ettiği *Külliyât-ı Hüdâî* adlı eserin öngörülen tashihler çerçevesinde tab ve neşrinde bir sakınca görülmemiştir.²⁰⁷

Padişahın iradesiyle yazdırılan eserler de mecliste incelenmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Örneğin Iskat-ı cenîn hakkında padişah iradesiyle kaleme alınan ve Fetvahaneye incelenmek üzere havale edilen risalenin ekte gönderilen pusulada gösterilen imla yanlışlıklarının düzeltilmesi kaydıyla basılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir.²⁰⁸

Meclis'in çalışmalarındaki hassasiyeti bazen Şeyhülislâmlığın diğer birimleri arasında bazı tartışmalara sebebiyet vermiştir. Örneğin Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye heyetinin, yüksek ilmî seviyeli azalardan oluşuyor olmasının kendi yazmış olduğu eserlerin Meclis tarafından incelenmekten muaf olmadığı heyete bildirilmiştir.²⁰⁹ Buna rağmen Cerîde-i İlmiye'deki bazı ayetlerin hatalı yazılması sebebiyle tashih edilmesi için Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisince yapılan yazılı tekliflerin Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye tarafından reddedildiği görülmektedir.²¹⁰

İş yükünden dolayı Meclis reis ve azalarının mesai saatleri dışında da çalışmaları gerekmektedir. Özellikle kararların yazımı ve müsveddelerin temize çekilmesi ile ilgili daha fazla çalışma saatine ihtiyaç duyulduğundan, mesai saatlerinde yeni bazı düzenlemeler yapılmıştır.²¹¹

Meclis, inceleme neticesinde yayımlanmadan önce bazı eserlerin belli yerlerinin çıkartılmasını istemiştir. Örneğin Seyyid Ahmed Rifai ve Abdülkadir Geylani'ye nispet edilen eserlerle ilgili, Basra'dan birçok imza ile çekilen telgrafla

²⁰⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 222.

²⁰⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 160.

²⁰⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 189.

²⁰⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1784, 36.

²⁰⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 131.

²¹⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 131.

²¹¹ BOA, ŞD, 2591/25.

bu eserlerin tedavüllerinin yasaklanması talep edilmiştir. Bunlardan *Behcetü'l-Esrâr*'ın Abdülkadir El-Geylanî ile bazı evliyanın menkıbe ve kerametlerini ihtiva ettiği ve şeriata aykırı bir husus içermediği, hamişinde bulunan şathiye kasideleri çıkartılmak şartıyla yayımlanmasını uygun görmüştür. *Tiryakü'l-Muhibbîn* adlı kitabın, Abdülkadir Geylani'nin nesebine dahl ve *Behcetü'l-Esrâr*'ın müellifini yalancılıkla itham ettiği ayrıca Hülagu'nun bütün askerleriyle Müslüman olduğu iddiası gibi sahih rivayetlere aykırı hikâyeler içermesi sebebiyle bu haliyle tedavülünün uygun olmadığı, bu kısımların çıkarılmasından sonra yayımlanmasında bir sakınca olmayacağı belirtilmiştir. Yine *Tefrîhü'l-Hâtır* ile *Behcetü'l-Esrâr* tercümesinin içeriklerinde ise şeriata aykırı birtakım mübalağalar bulunması sebebiyle Müslümanların kafalarını karıştıracığı endişesiyle tedavülü yasaklanmıştır. *El-Füyûzâtü'r-Rebbâniye fi'l-Meâsiri'l-Kadiriye* adlı kitabın doksan altıncı sayfasındaki şathiye kasidesi çıkarıldıktan sonra basımına izin verilmiştir.²¹²

Maarif Nezaretinden incelenmek üzere Meşîhate gönderilen *Tıbyan ve Mevâkib Tefsiri* isimli eserler mütalaa edilmiş, melekler ile peygamberlerin masumiyetine aykırı işaretli olan yerlerin çıkarılmasından sonra yeniden basımı uygun görülmüştür.²¹³ Tetkik edilmek üzere Necm-i İstikbâl Matbaası'ndan gelen risalenin, Müslümanların "kadere iman" itikadına muhalif bilgiler içermesi sebebiyle, kaza ve kadere ait kısımlarının çıkarılması şartıyla basımı uygun görülmüştür.²¹⁴

Meclis, *kelâm ilmi* derslerinde okutulabilmesi için uzmanlardan oluşan bir heyet marifetiyle güncel kelim meselelerini de ihtiva eden bir eser yazılması için talimatname hazırlamıştır.²¹⁵

²¹² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 27.

²¹³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1785, 144.

²¹⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5295, 68.

²¹⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5290, 18.

3.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi Heyetinin Birimle İlgili Faaliyetleri ve Talepleri

3.3.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Reis ve Azalarıyla İlgili Alınan Kararlar

Meclis’in kadrosu reis, aza ve kâtiplerden oluşmaktaydı.²¹⁶ Meclis, kuruluşunda az sayıda üye ile göreve başlasa da iş yoğunluğunun artmasıyla bir reis, yedi aza, başkâtip ve kâtipler olmak üzere görevli sayısı artırılmıştır.²¹⁷

Meclis’te görüşülen ve meclisin defterlerinde kaydedilen konulardan bazıları şunlardır: Meclis görevlilerinin izinleri, sağlık raporları, hüsn-i hal ve hizmet mazbataları, maaş zamları, görevden ayrılma ve göreve başlama tarihleri ve kâtiplik görevinden azalığa terfi ettirilme gibi hususlardır.

Meclis, İdare-i Emvâl-i Eytam başkâtibi Şerafeddin, Umum Emval-i Eytam Muhasib-i mesulü Ahmed Vâsıf, Sadreyn Müsteşarlığı muavini Ahmed Muhtar, Teftiş-i Mesâhif Meclisi azası Fehmi Efendi, Kısmet Mahkemesinden Cevdet Efendi, Evrak Dairesi’nden Hasib ve Siraceddin efendilerin terfileri hakkında Şeyhülislâmlık makamıyla yazışmalar yapmıştır.²¹⁸

Meclis’in reis ve azalarının birçoğu yaş haddinden istisna edilmiştir. Ankara Müftülüğü kâtibi Hacı Süleyman, Diyanet İşleri Kütüphane Memuru Nuri ve Mushafları Tetkik Kurulu Başkanı Hafız Mehmed Rasim Efendi’nin yaş haddinden istisna edilerek görevlerine devam etmeleri uygun görülmüştür.²¹⁹ Reis Ahmed Ramiz Efendi²²⁰ ve Aza Süleyman Efendi,²²¹ Hafız Ebubekir Haşim Efendi,²²² Hâzım

²¹⁶ *İlmiye Salnâmesi* (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1334), 140-152; MŞH, MHC, 64/58.

²¹⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 100.

²¹⁸ BOA, Y. MTV, 186/57, H-22-09-1316.

²¹⁹ BOA, 30-18-1-1, 25/53, 20.09.1927.

²²⁰ BOA, BEO, 4056/304153, H-12-07-1330; BOA, MV, 166/34, H-11-07-1330; BOA, İEV, 58/61, H-15-07-1332.

²²¹ BOA, BEO, 4111/308325, H-01-12-1330; BOA, MV, 170/114, H-29-11-1330.

²²² BOA, MV, 222/15, H-07-01-1340.

Efendi,²²³ Fatih Camii imamı Geyveli İbrahim Efendi²²⁴ ve Hafız Hilmi Efendi²²⁵ tahdîd-i sîn/yaş haddi kararından istisna edilmiştir.

Meclis'in reis ve azalarıyla ilgili diğer bir husus da onların izinleri ve sağlık konularıdır. Meclis kâtibi Halil Efendi'nin muayenesi için talebi üzerine daire doktorunun evine gönderilmesine müsaade edilmiştir.²²⁶ Meclis kâtiplerinden Abdülkadir Efendi'nin izin süresi biterek işbaşı yaptığı²²⁷ ve izin süresi bittiği halde sağlığına kavuşamayan Kâtip Halil Efendi'ye doktor Estelyanos Andonyadis tarafından verilen sağlık raporu meclisin defterlerine kaydedilmiştir.²²⁸

Meclis'in reis ve azalarıyla ilgili diğer bir husus da tayin işlemleri ve maaş tahsisleridir. Teftiş-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriyye azasından merhum Hafız Mehmed Said Efendi'nin ailesine maaş tahsis edilmiştir.²²⁹ Şûrâ-yı Evkaf azalığına Tedkîk-i Mesâhif ve Müellafat Meclisi Reisi Şehrî Ahmed Ramiz Efendi tayin edilmiştir.²³⁰ Meşîhat'te Tetkîk-i Mesâhif-i Şerîfe Komisyonu azalığına tayin edilen Humbarahane'deki Sultan Mahmud Han İbtidaiyesi Muallim-i Evveli Süleyman Efendi'nin yerine Çankırı Rüşdiyesi mezunu ve mahalli ibtidaiyeler eski müfettişi Mehmed Efendi tayin edilmiştir.²³¹

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Kâtibi Hâfız Hasan Efendi'nin iyi ahlaklı biri olduğuna dair ilmühaberî²³² yine Teftiş-i -i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi reisi Şeyhül'l-kurra İsmail Hakı Efendi'ye üçüncü rütbeden Mecidi nişanı verilmesi²³³ meclisin karar defterlerine yansımıştır.

Meclis azalarının maaşlarına zam yapılması konusu da tartışılmıştır.²³⁴ Örneğin azadan Hafız Halil Efendi'nin Erenköy'de ikamet etmesi ve her gün meclise

²²³ BOA, MV, 217/119, H-26-02-1338; BOA, BEO, 4601/345055, H-28-02-1338.

²²⁴ BOA, MV, 215/61, H-14-07-1337; BOA, BEO, 4567/342478, H-16-07-1337.

²²⁵ BOA, 30-18-1-1, 10/38/16, 06. 08.1924.

²²⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 65.

²²⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 63, 65 ve 66.

²²⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 67.

²²⁹ BOA, BEO, 4295/322054, H-23-07-1332.

²³⁰ BOA, BEO, 4291/321790, H-17-07-1332.

²³¹ BOA, MF.İBT, 266/33.

²³² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 14a.

²³³ BOA, İ.TAL, 196/52, H-10-08-1317.

²³⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 201.

gelip gitmekte sıkıntı yaşaması sebebiyle kendisine emsalleri gibi gereken kolaylığın gösterilmesi²³⁵ talep edilmiştir.

Meclis reis ve azaları, Şeyhülislâmlığın kaldırılmasından sonra da görevlerine devam etmişlerdir. Ancak maaşlarını alma konusunda oldukça sıkıntılı bir süreç yaşamışlardır. Faaliyetine devam kararı verilen heyetin başkâtibi Abdülkadir Efendi'nin biriken maaşlarına mahsup edilen maaşlarının ödenmesi için Diyanet İşleri Riyasetiyle defaatle yazışma yapılmıştır.²³⁶

3.3.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Şeyhülkurrâlık ile İlgili Yazışmaları

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinde ele alınan hususlardan birisi de Şeyhülkurrâlık cihetidir.

Örneğin Valide Camii imam-ı evveli Hâfız Mehmed Tefvik Efendi'nin Sultan Abdülmecid Han Evkafı'ndan şeyhülkurrâlık ve reisülkurrâlık talebi,²³⁷ Sultan Ahmed Han dârülkurrâsı şeyhi ve reisülkurrâ Aziz Efendi'nin vefatıyla münhal şeyhülkurrâlığa Niyazi Efendi'nin atanması,²³⁸ İsmail Tahsin Efendi'nin Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi'nin şeyhülkurrâsı olan babası Hâfız İzzet Efendi'nin vefatıyla şeyhülkurrâlık imtihanının yapılması talebi,²³⁹ Kavala'daki şeyhülkurrâlık ciheti için Fatih'te Bigalı Hâfız Ali Efendi'nin talebi,²⁴⁰ Sultan Ahmed ve Abdülmecid Han Evkafı dârülkurrâlık, şeyhülkurrâlık ve dârülhilâfe reisülkurrâlığı cihetleri hakkında Mehmed Cemal Efendi'nin²⁴¹ talebi Meclis'te müzakere edilerek karara bağlanmıştır.

²³⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5295, 68.

²³⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5295, 95.

²³⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 10b.

²³⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 11b.

²³⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 32a.

²⁴⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 14a.

²⁴¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5296, 14b.

3.3.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Nizamname Talebi

Meclis reis ve azaları, zamanla yetersiz kalan nizamname ve talimatnamelerinde düzenleme yapılmasını talep etmiştir. Meclis’in işlemleri teamüle dayandığından arzu edilen seviyenin yakalanabilmesi için yasal düzenlemelerin acilen gerçekleştirilmesi gerektiği Şûrâ-yı Devlete bildirilmiştir.²⁴²

3.3.4. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi Görevlilerinin Mesailerinin Düzenlenmesi

Tetkik için meclise tevdi edilecek süreli yayınların günü gününe incelenebilmesi maksadıyla heyetin mesai programı güncellenmiştir.²⁴³ Kurulduğu 1305 yılından itibaren haftada üç gün toplanan, diğer günlerde ise kütüphanelerde ilmî faaliyetlerde bulunan Meclis heyetinin artan iş yoğunluğu sebebiyle her gün mesaiye devamları kararlaştırılmıştır. Ancak ilmî araştırmaların kesintiye uğramaması için yine haftada üç gün bütün azaların toplanması, diğer günler ise nöbetleşe olarak sadece ikişer azanın mesaiye devam etmesi talep edilmiştir.²⁴⁴

Haftada üç günden ibaret olan meclis mesai programına düzenli devam etmeyen azalar yeni mesai programında kesinlikle görevine devam etmesi konusunda uyarılmıştır.²⁴⁵

3.3.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin İhtiyaçları ve Şeyhülislâmlıktan Talepleri

Tetkik-i Müellefat Heyetine havale edilen kitap ve risalelerin muhafaza için daha önce alınan sandıkların yeterli olmaması üzerine heyet için bir kitaplık

²⁴² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 130.

²⁴³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 112.

²⁴⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 223.

²⁴⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 113.

yaptırılması istenmiştir.²⁴⁶ Neticede meclis için büyük bir kitaplık yaptırılmış²⁴⁷ ve ihtiyaç duyulan kitaplar da satın alınmıştır.²⁴⁸

Dersaadet ve taşra gümrüklerinden çok fazla Mushaf-ı Şerif geldiği için meclis odasının bitişiğindeki küçük odanın da kütüphane olarak kullanılması talep edilmiştir.²⁴⁹

Meclis'in ihtiyaç duyduğu malzemelerden bazıları şunlardır: Evrakin konulması için bir adet sepet,²⁵⁰ bir süpürge, bir faras,²⁵¹ çalışma kâğıdı, kurşun kalem, karton, makbuz, mürekkep,²⁵² defter,²⁵³ bezir isi, ufak lastik, kamış kalem, kalem sapı, çizgili kâğıt, takrirlik ve mor mürekkep,²⁵⁴ bezir mürekkebi,²⁵⁵ secaventler için kırmızı mürekkep,²⁵⁶ resmi mührün muhafazası için anahtarlı küçük bir kutu,²⁵⁷ eski mührün yerine yeni mühür,²⁵⁸ Mushaf ve cüzlerin tetkiki için iyi kalite siyah ve la'l mürekkebi,²⁵⁹ günlük müzakere programının yazılması için meclis odasına asılmak üzere bir yazı tahtası ile bir kutu tebeşir ve kütüphane odası kapı anahtarları²⁶⁰ gibi gerekli sarf ve kırtasiye malzemeleri satın alınmıştır.²⁶¹

Kullanılamayacak hâle gelmiş olan Meclis'in resmî mührünün aslına uygun yenilenmesi ve idari yazışmalarda kullanılmak üzere “Teddîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi Riyâseti” ibaresini içeren bir başka mühür daha yaptırılması talep edilmiştir.²⁶²

²⁴⁶ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1785, 77.

²⁴⁷ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5289, 13a; No. 5296, 4b.

²⁴⁸ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5289, 20b.

²⁴⁹ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5296, 5b.

²⁵⁰ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5295, 15.

²⁵¹ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 76.

²⁵² MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5295, 10.

²⁵³ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 82.

²⁵⁴ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5295, 33.

²⁵⁵ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 79.

²⁵⁶ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 82.

²⁵⁷ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 112.

²⁵⁸ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 112.

²⁵⁹ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 81.

²⁶⁰ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 205.

²⁶¹ MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 4, 19, 41.

²⁶² MŞH, *Teddîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 108.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisindeki fazla kullanmaktan yıpranıp ve dağılmış olan üç adet kitap ile bir adet Mushaf-ı Şerifin tamir edilerek ciltlenmesi talep edilmiştir.²⁶³

Meclis azalarının sarf malzemeleri haricinde çalışmaları esnasında istifade etmeleri için kaynak eserler de temin edilmiştir. Tetkik çalışmaları esnasında ihtiyaç duyulan kaynak kitapların tedarikinde kütüphanelerde ayrı ayrı araştırma yapılması vakit kaybına sebebiyet verdiğiinden kütüphanelerdeki kitaplara ait Maarif Nezaretince bastırılan fihristlerin birer nüshası talep edilmiştir.²⁶⁴ Bu talebin neticesinde beş adet kütüphane fihristi Maarif Nezaretinden meclise gönderilmiştir.²⁶⁵ Ayrıca Mushafların tashihi çalışmalarında başvuru kitaplarından olup en doğru nüshası Fatih Kütüphanesi'nde bulunan İmâm Ebû Amr ed-Dânî'nin *Muknî* isimli kitabı istinsah için Evkaf Nezaretinden ödünç alınmıştır.²⁶⁶

Meclis ayrıca kitap ve kırtasiye malzemeleri dışında kanepeler yüzlerinin yenilenmesini,²⁶⁷ kitaplık ve kapıların anahtarlarının onarımını,²⁶⁸ binanın rüzgâr alması, yağmur yağdığıında tavanın su akıtması sebebiyle tamirinin yapılması için bütçeden ödenek ayrılmasını talep etmiştir.²⁶⁹

3.4. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinin Şeyhülişlâmlıktaki Birimler, Devletin Resmi Kurumları ve Matbaacılarla İrtibatı

3.4.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinin Şeyhülişlâmlıkta İrtibatlı Olduğu Birimler

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi, Şeyhülişlâmlık içerisindeki birimlerle ve devletin diğer kurumlarıyla irtibatlı olarak çalışmıştır. Meclis, eserleri inceleme aşamasında Şeyhülişlâmlıktaki özellikle Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye,

²⁶³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5295, 17.

²⁶⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 116.

²⁶⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 118.

²⁶⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 186.

²⁶⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5296, 4b.

²⁶⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5289, 41b.

²⁶⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 67.

Meclis-i Meşâyih, Fetvâhane-i Âli, Cerîde-i İlmiye Komisyonu ve Mecelle Heyeti ile istişare etmiş, ayrıca Maarif Nezâreti, Adliye Nezareti ve Şûrâ-yı Devlet ile de sürekli irtibat halinde olmuştur.

Fıkhi meselelerde fetvahanenin görüşü alınmıştır. Örneğin bir kimsenin; *"Tasavvuf ve ahlak kitaplarında hadis olarak rivayet edilen sözler hadis değildir. Belki pek çoğu din büyüklerinin veya mutasavvıfların sözleridir. Eğer böyle değil ise kölelerim azad olsun"* demesi durumunda uygulanacak hükmün ne olacağı meclis azaları arasında tereddüde yol açmış ve bunun üzerine konu hakkında Fetvahaneden görüş alınmıştır.²⁷⁰ Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriye Meclisinde biriken hatalı Mushaf ve cüzlerin imhası ile ilgili de Şeyhülislâmlıktan fetva alınmıştır.²⁷¹

Lisan ve Edebiyatımız isimli risalenin içeriği tasavvuf ve tekkelerle ilgili bilgiler ihtiva etmesi sebebiyle öncelikle Meclis-i Meşâyih'e havale edilerek meclisin bu konudaki mütalaasına başvurulmuştur.²⁷²

Şûrâ-yı Devlet kararı uyarınca ayet ve hadislerin lafzen veya meâlen yayımlandığı eserlerin ve süreli yayınların da aynı şekilde Meclis'te incelenmesi için Sansür Heyetinden bir azanın Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinde görevlendirilmesi talep edilmiştir.²⁷³

Cerîde-i İlmiye'de münderic bazı âyât-ı kerimenin tashîhi için²⁷⁴ *Cerîde-i İlmiye*'nin de Meclis'ten tasdik edilmesi gerektiği Dârü'l-Hikme'ye bildirilmiştir.²⁷⁵ *Ceride-i İlmiye*'nin 15 Cemâziyelevvel 1338/5 Şubat 1920 tarih ve 53'üncü nüshasının 1690'ıncı sayfasında yer alan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye'nin kaleme aldığı *"İslâm Âlimleri ve Mütefekkirleri"* başlıklı makaledeki görüşlerine karşı cevap niteliğinde bir mütalaa göndermiştir.²⁷⁶ *Cerîde-i İlmiye*'de bazı ayetlerin hatalı yazılması sebebiyle tashih edilmesi için Meclis'ce yapılan yazılı tekliflerin Dârü'l-

²⁷⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 117.

²⁷¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 93.

²⁷² MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 67.

²⁷³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 218.

²⁷⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5289, 38a.

²⁷⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5289, 42a.

²⁷⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 5293, 98.

Hikmeti'l-İslâmiye tarafından reddedildiği görülmüştür.²⁷⁷ *Cerîde-i İlmiye'nin* 2058'inci sayfasında yazılan âyet-i kerîmedeki "es-salâtü" lafzının tashihi hakkında Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'ye yazılan tezkireye azadan İzmirli İsmail Hakkı imzasıyla bir cevap gönderilmiştir.²⁷⁸ Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye heyetinin yüksek ilmî seviyeli azalardan oluşuyor olması bu kuruma yayınlarında ayetleri yanlış yazma yetkisi vermeyeceğinden bu gibi durumlarda tashih etmek ve tashih teklifinde bulunmak Meclis'in dini vazifesi olduğunun altı çizilmiştir.²⁷⁹

3.4.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Maarif Nezaretiyle İrtibatı

Maarif Nezaretinin onayını alarak basılan eserlerde İslâm akaidine muhalif bir husus bulunduğunda Meclis gerekli uyarıları yapmıştır. Örneğin Müteveffa Kazım Paşa'nın *Kerbelâ* olayını anlatan ve Maarif Nezaretinin ruhsatıyla yayımlanmış olduğu anlaşılan mersiyesinde İslâm akaidine aykırı birtakım görüşler bulunduğu, bu gibi manzumelerin avam arasında yayılmasının uygun olmadığı, mevcut nüshasının hemen toplatılması ve yeniden basılıp dağıtılmasının engellenmesi hususu Maarif Nezaretine bildirilmiştir.²⁸⁰

Meclis, talebelere kitap dağıtımı noktasında Maarif Nezareti ve Şeyhülislâmlık bünyesindeki Ders Vekâleti ile istişareler yapmıştır. Dini kitapların muteberlerinden bulunan *Halebi* ve *Hilyetü'n-Nâci* isimli kitapların her türlü masrafı Maarif Veznesinden karşılanmak üzere tab ve neşirleri ile talebelere ücretsiz dağıtılması irade gereği olduğundan belirtilen kitapların basımı esnasında tashihi dikkat ve itina gösterilmek şartıyla basımı uygun görmüştür.²⁸¹

Meclis, Maarif Nezaretince okullarda okutulmasına karar verilen dini içerikli eserleri de incelemiştir. İbtidaiye ve rüşdiye mekteplerinin ilk üç sınıfında okutulmak üzere Bekir Efendi Matbaası'nda basılan *İlmihâl-i Kebir* adlı eserin Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi tarafından incelenmesi esnasında bazı hataların tespit

²⁷⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 131m.

²⁷⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5296, 64a.

²⁷⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 131n.

²⁸⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 70.

²⁸¹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1785, 102.

edildiği Maarif Nezaretine bildirilmiştir. Maarif Nezaretinden ise bu isimde bir kitabın tasdik edilip eğitim programına dâhil edildiği yönünde bir kayıt bulunmadığı bildirilmiştir.²⁸²

3.4.3. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Sansür Heyetinden Destek Alması

Şûrâ-yı Devlet kararı gereğince ayet ve hadislerin lafzen veya mealen yayımlandığı eserlerin ve süreli yayınların da Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinde incelenmesi çalışmalarına destek olmak maksadıyla Sansür Heyetinden bir azanın Meclis’te görevlendirilmesi talep edilmiştir.²⁸³

3.4.4. Müelliflerin Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisi ile İlgili Yaşadığı Sıkıntılar

Meclis, Şeyhülislâmlığın bünyesindeki bazı birimlerle, kurum dışında Maarif Nezaretiyle ve sürekli olarak da matbaacılar ve müelliflerle irtibatı olmuştur.

Tetkik-i Müellefat Heyetine gönderilen kitap ve risalelerin “birçok hatayı barındırıyor” ifadesiyle yetinerek basılmasına ruhsat verilmemesi şikâyetlere sebebiyet vermiştir. Maarif Nezareti, bundan sonraki yayın sürecinde hatanın kitabın esasında veyahut hangi ifade tarzında bulunduğu açıkça gösterilmesini, hata ve mahzurları sınırlı olanların düzeltilmesini, tamamen reddedilmesi gerekenlerin de hatalarının işaret edilerek gerekli ayrıntıların verilmesini istemiştir. Ancak meclis, heyetin görevinin kendisine havale edilen kitap ve risaleleri inceleyip basılmaya değer olup olmadığının beyan edilmesinden ibaret olduğunu, hatanın kitabın esasında veyahut ifade tarzında bulunduğu açıklandığı, önceden olduğu gibi hatalı olanların kenarlarına işaret konulmak suretiyle hatalı yerlerin gösterileceği, bu şekilde eser sahiplerinin işaret edilen düzeltmeleri yapabilecekleri usulünün takip edileceği yönündeki kararlarını yenilemiştir.²⁸⁴

²⁸² BOA, *MF.İBT*, 314/83, H-11-04-1329.

²⁸³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 5293, 218.

²⁸⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 74.

Uygulamada bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Örneğin alay müftülerinden Salih Efendi, *Misbâhu'l-Hüdâ* adlı kitabını incelenmek üzerine meclise göndermiş ve tedkîk neticesinde kendisine kitabın birçok hatayı ihtiva etmesinden dolayı basılmasının uygun olamayacağı cevabı verilmiştir. Bunun üzerine Salih Efendi, hatalarının neler olduğunun açıklanmadığını ifade ederek hatalı yerlerin gösterilmesini ve açıklanmasını talep etmiştir. Meclis, bunun külfetli bir iş olduğunu ve isteğinin kabul edilemeyeceğini bildirilmiştir.²⁸⁵ Heyet tarafından hataların birebir gösterilmemesi müelliflerin itirazlarına sebebiyet vermiş ve kitapların tashihinde geçen süreyi de uzatmıştır.

Eserin basımdan önceki aşamalarında belirtilen hataların düzeltilmesi işlemi müellife aittir. Mehmed Emin Efendi, telif edip basılmasına ruhsat talep ettiği *Mecmua-i Müfide* adlı risalesinde hatalarının düzeltildiğini belirtilerek tekrar incelenmesini talep etmiştir. Ancak müellif hataların yalnız imladan ibaret olduğunu zannederek esas hataları düzeltmediğinden durum kendisine tekrar izah edilmiştir.²⁸⁶

Tetkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisi, düzeltilmesi mümkün ufak hataların tashihini yapmış, ancak hem içerik hem de imla noktasında çok fazla yanlış içeren eserleri müellifine iade etmiştir. Örneğin Hoca Raif Efendi'nin *Kasâid-i Enbiyâ* adıyla basılmasına ruhsat talep ettiği risalesi dört defa tetkik heyetine havale edilmiş ve her seferinde olumsuz cevap verilince Raif Efendi, meclisten hatalarının açık olarak izah edilmesini istemiştir. Adı geçen kitabın ihtiva ettiği şiirlerin bazıları tashih edilmiş, ancak çoğunluğunun düzeltilemeyecek derecede bozuk ve karışık olduğu, peygamber kıssalarında âlimlerin görüşlerine aykırı birtakım hikâyeler bulunduğu ve bu gibi kitaplara Fetva makamından ruhsat verilmesinin uygun olmadığı gerekçe olarak kendisine bildirilmiştir.²⁸⁷

Eserlerde belirtilen hatalar düzeltilmeden tekrar gönderildiğinde basımına yine müsaade edilmemiştir. Örneğin Fatih İbtidai Mektebi muallimi Nazif Efendi'nin telif ettiği *İlmihâl-i Sağır* adlı risalenin muhtevasında birçok hata bulunması ve

²⁸⁵ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 102.

²⁸⁶ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 80.

²⁸⁷ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 1784, 64.

hatalarının düzeltilmediği gerekçesiyle basılması uygun görülmemiştir.²⁸⁸ Müellif eserin ismini *İlmihâl-i Cedîd* olarak değiştirerek tekrar inceleme talep etmiş fakat aynı hatalar düzeltilmediğinden basımına müsaade edilmemiştir.²⁸⁹

Eserlerdeki hataların tek tek gösterilmesinin meclisin görevi olmadığı belirtilmiştir. Örneğin Mekteb-i Harbiye Süvari Kolağası Mehmed Zahid Efendi'nin telif ettiği *Zühretü'l-Akaid* adlı risalenin bazı hataları ihtiva etmesinden dolayı basılması uygun görülmemiştir. Adı geçen risalenin hatalı yerlerinin işaret edilmesi için tekrar incelenmesi talep edilmiş, heyetin vazifesinin kendisine gönderilen kitapları inceleyerek yayımlanmaya değer olup olmadığı hakkında karar vermek olduğundan, hataları beyan vazifesiyle mükellef olmadığı ifade edilmiştir. Fakat müellifin ısrarı neticesinde bir defaya mahsus olmak üzere hataların bulunduğu sayfalar açıklanmıştır. Karar 11 Şaban 1307 tarih ve 49 numara ile bildirilmesi üzerine müellifin, itiraz edilen maddeleri düzelterek eseri temize çektiğini beyan etmesine rağmen yine aynı hatalar bulunduğundan basılmasının uygun olmadığı kendisine bir kez daha ifade edilmiştir.²⁹⁰

Meclis, hataları düzeltilmeyen eserleri ikinci kez sahibine iade etmiştir. Örneğin alay müftüsü Salih Muhlis Efendi'nin tab ve neşrine ruhsat verilmesini talep ettiği ve hataları bulunması sebebiyle daha önce neşrine izin verilmeyen *Miratü'l-Akaid fi Defi'l-Mefâsid* isimli eser, tashih edilmediği ve hataları düzeltilmediği gerekçesiyle tekrar reddedilmiştir.²⁹¹

Matbaacı Süleyman Sakıp Efendi'nin cüz cüz basmayı düşündüğü *Ebu'l-Leys Semerkandi'nin Tefsir-i Şerifi*'nin incelenmesi için Umumi Kütüphaneden alınması mümkün olmadığı gerekçesiyle Tetkik-i Müellefât Heyetinden bir azanın kütüphanede eseri incelemesi talep edilmiştir. Fakat heyetin böyle bir görevi bulunmadığı Süleyman Sakıp Efendi'ye bildirilmiştir.²⁹²

²⁸⁸ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 26.

²⁸⁹ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 35.

²⁹⁰ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 63.

²⁹¹ MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1785, 26.

²⁹² MŞH, *Tedkik-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyye Defterleri*, No. 1784, 166.

3.4.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Müellifleri İkazı

Meclis, gerektiğinde müellifin üslubu ile ilgili uyarılar da yapmıştır. Örneğin *Tercüme-i Eshâmu’l-İsâbe fî Kenzi’d-De‘avâti’l-Müstecâbe* adlı risalenin temize çekilerek aslı ile birlikte gönderilmesi üzerine 19 ve 20. sayfalarında mütercimi tarafından değiştirilen Hz. Muaviye hakkındaki üslubun düzeltildikten sonra tekrar gönderilmesi istenmiştir.²⁹³

Eseri incelendikten sonra müellifi tarafından basımdan vazgeçilmesi durumunda Meclis’in gereksiz zaman kaybetmesine sebebiyet verdiğinden müellifi uyarılmıştır. Örneğin Mehmed Sırrı imzasıyla takdim edilen *Tasavvuf Risalesi* incelendikten sonra basımından vazgeçilmiş ve müellifi meclis tarafından uyarılmıştır.²⁹⁴

Meclis, içerik ve imla noktasında beğendiği eserlerin müellifini de takdir ederek ödüllendirilmesini istemiştir. Örneğin Muş ulemasından Arabzade Hacı Mehmed Hamdi Efendi’nin telif ettiği *Fethu’r-rahman*, *Mecmau’l-ulûm* ve *Beyanü’l-kevneyn* isimli eserlerin şayan-ı tab ve neşr olması sebebiyle müellifinin taltif edilmesi gerektiği bildirilmiştir.²⁹⁵

3.4.6. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin Kurallara Uymayan Matbaacıları Uyarması

Meclis ile ilgili hususlardan birisi de matbaacılarla yaşadığı sorunlardır. Meclis, ruhsatsız, tashihsiz, mühürsüz veyahut sahte mühürlü Mushaf ve dini içerikli kitap basan matbaacılara karşı en ufak bir müsamaha göstermemiştir. Örneğin matbaacı İsmail Hakkı Efendi’nin ruhsatsız ve yanlış olarak Mushaf basmasından dolayı Zaptiye Nezaretince matbaası kapatılmıştır.²⁹⁶

²⁹³ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 138.

²⁹⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1784, 49.

²⁹⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Defterleri*, No. 1785, 20.

²⁹⁶ BOA, MF.MKT, 434/12, H-05-09-1316.

Sahaflar Çarşısı'nda kitapçılık yapan matbaacı Hacı Hüseyin Efendi, meclisin resmi mührünü taklit ederek sahte mühürle satışa çıkardığı Mushaflar sebebiyle yargılanmıştır. Hacı Hüseyin Efendi daha sonraki süreçte umumi aftan yararlanarak serbest kalmış fakat tasdiksiz Mushaflarına el konulmuştur. Ayrıca Hulusi Efendi Matbaası'nda basılan bir kısım tasdiksiz Mushaf-ı Şeriflere de el konularak bu şekildeki sahtekârlıkların önlenmesi için matbaalarda teftiş yapılmasına karar verilmiştir.²⁹⁷

Hakkaklar çarşısında kitapçı Hacı Hüseyin Efendi'nin matbaasında resmi ruhsat alınmadan Mushaflar tab edildiği ve bu Mushafların Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şerîyye Meclisinin gayri müstamel mühr-i atiki taklit edilerek satışa sunulduğundan dolayı gereğinin yapılması hakkında Matbuat-ı Umumiye Müdüriyetine tezkire gönderilmiştir.²⁹⁸ Kitapçı Hacı Hüseyin'in ruhsat almaksızın bastığı Mushafları sahte mühürle mühürlediği haber alındığından meclisin resmî mührünü hakketmiş olan Evkaf-ı İslâmiye Müzesi müdürü Mehmed Ali Bey ve diğer mütehassısların söz konusu Mushaflar üzerindeki sahte mühür ile asıl mührü karşılaştırmaları sonucu kullanılan mührün sahte olduğu anlaşılmıştır. Akabinde müsebbibi hakkında dava açılması ve davanın neticelenmesine kadar sahte mühürlü Mushafların koruma altına alınması gerektiği belirtilmiştir.²⁹⁹

İskenderun gümrüğünde alıkonulan amme cüzleri Matbaa-i Amire mührünü taşıdığından gümrükten geçişinin engellenmemesi gerektiği belirtilmiştir. Fakat bundan sonra bu gibi cüzlerin Matbaa-i Amire mührüyle beraber Maarif Nezaretine ait bir mühürle de mühürlenmesi gerektiği kararı alınmıştır.³⁰⁰

Kur'ân-ı Kerîm'in basımının denetimini sağlamak için Matbaa-i Osmaniye'den başka yerlerde Mushaf-ı Şerif basılması uygun görülmemiş,³⁰¹ Bahriye Matbaası ile diğer matbaalarda Mushaf-ı Şerif basımı yasaklanmıştır.³⁰² Bahriye matbaasında basılmaya başlanan Mushaf-ı Şeriflerin hasılatının bir kısmı Hamidiye

²⁹⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5295, 84.

²⁹⁸ BOA, *DH.İ.UM*, 19/1, H-01-01-1340.

²⁹⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5293, 216.

³⁰⁰ BOA, *MF.MKT*, 236/59, H-6 -05-1312.

³⁰¹ BOA, *Y.PRK.DH*, 13/95, H-29-12-1324.

³⁰² BOA, *İ.HUS*, 132/11, H-01-06-1323.

Hicaz Demiryolu'na bağışlanmak şartıyla bundan sonraki basım Matbaa-i Osmani'ye hasredilmiştir.³⁰³ Meclis'in izni ve tashihi olmaksızın meçhul matbaalar tarafından bastırılan hatalı Mushaf ve cüzlerin okullarda okutturulmaması gerektiği özellikle vurgulanmıştır.³⁰⁴

Matbaacı Ahmed Faik Efendi'nin son cüzü tashihli ve tasdikli olup kalan kısımları tashihsiz olarak satışa çıkardığı Mushaf-ı Şerifler meclis tarafından tekrar tetkik edildiğinde, yirmi dokuz formasının tashihsiz olduğu anlaşılmıştır. Meclisin mührünü taklit ederek sahte mühürle Mushaf basan Matbaacı Acem Hüseyin Efendi hakkında dava açılmış fakat vefat etmesi üzerine dava düşmüştür.³⁰⁵

3.5. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Cumhuriyet'e Geçiş Süreci

3.5.1. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Bina ve Eserlerinin Yanması

Şeyhülislâmlık bünyesinde 29 Nisan 1926 tarihinde çıkan yangın tüm birimlerde olduğu gibi Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisindeki eşya, defter, kütüphane ve kütüphanedeki kitaplar olmak üzere birçok malzemenin zarar görmesine sebebiyet vermiştir. Yangın sonrası 14 Haziran 1926 tarihinde yanan eşyaların listeleri hazırlanmıştır.³⁰⁶

Hatta son yangından sonra bazı eserler kaybolmuştur. Tedkîk-i Masâhif-i Şerîfe kütüphanesinden kaybolan ve polisçe ele geçirilip Şehzâde Polis Merkezi'nde alıkonulan elli dört adet küçük boy Mushaf, başkâtip Abdülkadir Efendi tarafından teslim alınmıştır.³⁰⁷

Meclis'teki bazı yazma eserler Evkaf Müzesi'ne teslim edilmiştir. Esbak Şeyhülislâm Bodrumî Ömer Lütfi Efendi tarafından daha önce Tedkîk-i Mesâhif-i

³⁰³ BOA, MF.MKT, 889/ 30, H-17-08-1323.

³⁰⁴ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5293, 179.

³⁰⁵ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5295, 106.

³⁰⁶ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5295, 19.

³⁰⁷ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Defterleri*, No. 5298, 8a.

Şerîfe'ye vakfedilmiş olan kıymetli yazma Mushaf-ı Şerîfin Evkaf Müzesi'ne emanet edilmesi münasip görülmüş, İstanbul Müftülüğü'nce de onaylandığı takdirde gereğinin yapılacağına karar verilmiştir.³⁰⁸

3.5.2. Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin İşleyişi ile İlgili Diyanet İşleri Başkanlığından Talimatname Talebi

Tedkîk-i Mesâhif Heyetinin çalışmaları ve vazifelerine dair Cumhuriyet'in ilanından sonra düzenlenen bir talimatı olmadığı için bazı muamelelerde meydana gelen tereddüdün giderilmesi amacıyla İstanbul Müftülüğü tarafından bir talimatname hazırlanması istenmiştir.³⁰⁹

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Tedkîk-i Müellefât kısmının kaldırılması sebebiyle tefsir kısımlarını tetkik yetkileri olmadığından bahisle, kenarları Tıbyân ve Mevâkıb tefsirleriyle tahşiye edilmiş olan Hasan Rıza hatlı Mushaf-ı Şerîfin tasdiki hususunda tereddüt olduğundan, bunun gibi kenarı tefsirli Mushafların basımı için yapılacak müracaatlarda nasıl bir yol izleneceğine dair Diyanet-i İşleri Riyâsetinden yazılı açıklama istenmiştir.³¹⁰

3.6. Değerlendirme

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin işleyişi ve vazifeleri, Mushafları tedkik vazifesinde dikkat ettiği hususlar, meclisin Mushaf satışında aldığı önlemler, meclisin ruhsatsız, tashihsiz, mühürsüz Mushaflarla ilgili yaptığı çalışmalar, İran'dan gelen Mushafların denetimi, müsadere edilen Mushafların dağıtımı, hatalı Mushafların imhası, dini içerikli eserlerin ve yayınların kontrolü noktasındaki çalışmaları, meclisin incelediği eserlerin konuları, ehl-i sünnet dışındaki mezheplere karşı tavrı, mecliste tercüme eserlerin incelenmesinde takip ettiği yöntemler, meclisin piyasadan toplattığı eserler, meclis heyetinin Şeyhülislâmlıktan birimle ilgili talepleri, Şeyhülislâmlıkta meclis reis ve azaları ile ilgili alınan kararlar,

³⁰⁸ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5295, 116.

³⁰⁹ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5295, 236.

³¹⁰ MŞH, *Tedkîk-i Mesahif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 5295, 96.

şeyhülkurralık ile ilgili yapılan yazışmalar, meclis reis ve azalarının çalışma kriterleri ve mesailer, meclisin matbaacı ve müelliflerle olan anlaşmazlıkları, meclisin Şeyhülişlâmlıktaki ve devletin resmi kurumlarıyla olan irtibatı, meclisin Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki akıbeti, meclisin faaliyetlerini Ankara'da Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu birimi altında devam ettirmesi konuları Osmanlı Arşivi ve Meşihat Arşivi defterleriyle belgeleri ışığında ele alınmıştır.

Meclis'in öncelikli vazifesi şüphesiz ki Mushafları ve dini içerikli eserleri denetlemektir. Bu bağlamda ruhsatsız ve mühürsüz Mushaflara el konularak veya toplatılarak meclisin kütüphanesinde muhafaza edilmiştir. El konulan Mushafların büyük çoğunluğunun Beyrut, Paris, Fransa, Mısır, İran ve Almanya'dan getirildiği tespit edilmiştir. Ruhsatsız ve hatalı şekilde Kur'ân-ı Kerîm basan matbaacıların Zaptiye Nezaretince matbaası kapatılmıştır. Maarif Nezareti'nden ruhsat almadan basılan dini ve edebi kitapların toplattırılması için gerekli tedbirler alınmıştır. Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe tedkîk edilip mühürlenmemiş ve kaçak olarak basılıp satılan Kur'ân-ı Kerîmlerin satışına izin verilmemiştir. Hatalı ve okunamayacak derecede eskimiş Mushaflarla ilgili olarak da Şeyhülişlâmın fetvasıyla defnedilmesi uygun görülmüştür.

Meclis'te genel olarak kelim, akaid, ilmihâl, tefsir ve tasavvuf ile ilgili eserler incelenmiştir. Meclis, eserleri inceleme aşamasında Şeyhülişlâmlıktaki özellikle Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye, Meclis-i Meşâyih, Fetvâhane-i Âli, Cerîde-i İlmiye Komisyonu ve Mecelle Heyeti ile istişare etmiş, ayrıca Maarif Nezâreti, Adliye Nezareti ve Şûrâ-yı Devlet ile de sürekli irtibat halinde olmuştur. Meclis, talebelere kitap dağıtımını noktasında Maarif Nezareti ve Şeyhülişlâmlık bünyesindeki Ders Vekâleti ile istişareler yapmıştır. Fıkıhla ilgili eserlerde Fetvahânenin ve tasavvufla ilgili bazı eserlerin incelenmesinde de Meclis-i Meşâyihin görüşü alınmıştır. Bu da meclisin Şeyhülişlâmlıktaki diğer birimlerle sürekli irtibatta olmasını sağlamıştır.

Şûrâ-yı Devlet kararı gereğince ayet ve hadislerin lafzen veya mealen yayımlandığı eserlerin ve süreli yayınların da Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı

Şer‘iyye Meclisinde incelenmesi çalışmalarına destek olmak maksadıyla Sansür Heyetinden bir azanın Meclis’te görevlendirilmesi talep edilmiştir.

Meclis, müellif ve matbaalardan, bastıkları her eserden ikişer nüshasını meclise göndermesini talep etmiştir. Böylece Şeyhülişlâmlık bünyesinde kapsamlı bir kütüphanenin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Meclis, eserlerin incelenmesi aşamasında bazı prensiplerle faaliyetlerini yürütmüştür. Hadis alanındaki bir eserin incelenmesinde eserlerde geçen hadislerin metinleri ve tercümelerinin tam olarak yazılmasını, râvi ve kaynaklarının eksiksiz gösterilmesini istemiştir. İncelenen bazı kitaplarda da kitapların bir bölümü çıkartılmıştır. Şer’î kayıtlara özen gösterilmesini istemiştir. Uydurma ve asılsız rivayetleri ihtiva eden, bilgileri tahrif edilerek kaynak gösterilen, kelami kaidelere uygun olmayan, itikadi ve fikhî yönden hatalı görülen, tercüme metinleri eksik olan kitapların basımına yine müsaade edilmemiştir. Kitaptaki ayet ve hadislerin harekelerine dikkat edilmesi istenmiştir. Meclis prensip kararı gereği müsvedde haldeki eserlerin incelenmesini uygun görmemiştir. Tercümesi eksik olan eserlerin basımına da izin verilmemiştir. Eserler incelenirken yazma eser kütüphanelerindeki orijinal nüshalarla mukabelesi yapılmıştır. Bazı eserlerin halka faydalı olacağı düşüncesiyle muteber kitapların tekrar basımı uygun görülmüştür.

Meclis ile ilgili hususlardan birisi de matbaacılarla yaşadığı sıkıntılardır. Meclis, ruhsatsız, tashihsiz, mühürsüz veyahut sahte mühürlü Mushaf ve dini içerikli kitap basan matbaacılara karşı en ufak bir müsamaha göstermemiştir.

Meclis, devletin izlediği politikaya göre bazı mezhep ve görüşlere karşı daha ihtiyatlı yaklaşmıştır. Devletin Sünni politikası gereği Şiilikle ilgili eserlerin basımı uygun görülmemiştir.

Meclis’e gazete, mecmua, dergi ve süreli yayınlardaki dini içerikli makaleleri inceleme, yayımlanan eserler içerisindeki Kur’ân-ı Kerîm ayetlerini ve hadis-i şerifleri basımdan önce kontrollerini yapma görevi de verilmiştir.

Meclis'e Arapça ve Farsça dilleri haricinde Cavaca, Felemenkçe, Kürtçe ve Boşnakça yazılmış eserler de gönderilmiştir. Meclis reis ve azaları arasında Kürtçe ve Felemenkçeyi iyi bilen bir kimse olmadığından eserler tedkik edilememiştir.

Meclis'in kadrosu reis, aza ve kâtiplerden oluşmaktaydı. Meclis, kuruluşunda az sayıda üye ile göreve başlasa da iş yoğunluğunun artmasıyla bir reis, yedi aza, başkâtip ve kâtipler olmak üzere görevli sayısı artırılmıştır. Ayrıca Meclis'in reis ve azalarının teklifleriyle nizamname ve talimatnamelerinde de birtakım eksiklikler ve yetersizlikler olduğu tespit edilmiştir.

Bahse konulara ilave olarak Meclis görevlilerinin izinleri, sağlık raporları, hüsn-i hal ve hizmet mazbataları, maaş zamları, görevden ayrılma ve göreve başlama tarihleri ve kâtiplik görevinden azalığa terfi ettirilmesi mecliste görüşülen ve meclisin defterlerine kaydedilen diğer hususlardır.

Şeyhülislâmlık bünyesinde 29 Nisan 1926 tarihinde çıkan yangın tüm birimlerde olduğu gibi Meclis'in eşya, defter, kütüphane ve kütüphanedeki kitaplar olmak üzere birçok malzemesinin zarar görmesine sebebiyet vermiştir. Hatta son yangından sonra bazı eserler kaybolmuştur.

Osmanlı Devleti'nde ilk defa 1889 yılında varlık gösteren ve yıllar içerisinde isminde, kadrosunda ve işleyişinde değişiklik gösteren Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisi, Cumhuriyet'in ilanının akabinde Ankara'da Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu olarak çalışmalarını devam ettirmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarih sahnesinde ilk olarak 1889 yılında varlığını gösteren ve 1892 yılında tam olarak teşkilat şemasını oluşturan Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi, vazifesini 1924 yılına kadar icra etmiştir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Osmanlı Devleti'nden tevarüs eden bu kurumun faaliyetlerini, Diyanet İşleri Başkanlığı çatısı altında Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu olarak devam ettirmektedir.

Öncelikle bu birimin Şeyhüislâmlık bünyesinde kurulmuş olması, Şeyhüislâmlığın yayın faaliyetlerini denetleme noktasındaki etki ve nüfuz oluşturmaya çalıştığının bir göstergesi olmuştur.

Osmanlı topraklarında yayımlanan yahut yurt dışında yayımlanarak ülkede satılmak, dağıtılmak, çoğaltılmak veya okutulmak istenen dini içerikli kitapların ve Kuran-ı Kerim nüshalarının denetiminin yapılması, Şeyhüislâmlığın sürekli bir teyakkuz halinde olmasını gerektirmiştir.

Şeyhüislâmlık bünyesinde tesis edilen Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin toplantı odası, kitaplıkları ve kütüphanesi ile birimin kuruluşundan Şeyhüislâmlığın kaldırılışına kadar faaliyetlerini devam ettiren sayılı birimden biri olmuştur.

Meclis'te incelenmesi talep edilen Mushafların ve dini içerikli eserlerin birer nüshasının meclisin kütüphanesinde muhafaza edilmesi, hatalı Mushafların toplatılarak meclise getirilmesi aslında Osmanlı matbuat tarihine ışık tutacak Şeyhüislâmlık bünyesinde muazzam bir eser koleksiyonu ve kütüphanenin oluşmasını sağlamıştır. Ancak Şeyhüislâmlıkta 1926 yılında çıkan yangında meclis binasının yanması ile hem kütüphanesi, kitaplıkları ve hem de meclisin aldığı kararları ihtiva eden birçok arşiv kaynaklarının ortadan kaybolmasına sebebiyet vermiştir.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinden günümüze ulaşan ve meclisin aldığı kararları ihtiva eden arşiv kayıtları incelendiğinde şuan İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi ve Diyanet İşleri Başkanlığında yer alan toplamda 21 adet

defterden 16'sının Osmanlı dönemine ait olduğu görülmektedir. Bu ise 1889-1924 yıllarında faaliyet gösteren bir birim için oldukça az sayıda kaynağın günümüze ulaştığının bir göstergesidir.

Bu bağlamda çalışmamız, temelde Osmanlı Arşivi, Meşihat Arşivi ve günümüz yakın dönem çalışmaları olmak üzere üç sacayağı üzerine kurulmuştur.

Meclis'in muhtelif zamanlarda yayımlanan nizamname ve talimatnameleri de meclisin işleyişi ve eser tedkiki ile ilgili detaylı bilgiler vermesi açısından oldukça mühimdir.

Meclis reis, aza ve kâtiplerinin biyografisinde istifade edilen Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahval İdaresi defter ve belgeler sayesinde oldukça detaylı bilgilere ulaşılmıştır. Ulemanın sicil dosyalarında tercüme-i hal varakası, nüfus tezkiresi, hizmet ve maaş cetveli, kıraat icazetnamesi, ruus ve berat belgeleri, icazetname suretleri, yazdıkları eserlerin nüshaları bulunmaktadır.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisi reis ve azalarının biyografileri incelendiğinde, aldıkları ilmi payeler, yazdıkları eserler ve ilim dünyasına sundukları katkılar ile Osmanlı ilmiye teşkilatı içerisinde oldukça donanımlı bir tabakayı ittihaz ettiği görülmüştür. Meclis reis ve azalarının yeri geldiğinde Şeyhülslâmlıktaki diğer birimleriyle anlaşmazlığa girmesi, ulema arasında birtakım ihtilafların olduğunu ve birim çalışanlarının itiraz etmekten geri durmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclis reis ve azalarının görevleri dışında Meclis-i Ayan azalığı, Sadrazam vekilliği, Şeyhülslâmlık, Şeyhülslâmlık bünyesindeki Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye azalığı, Ders Vekâleti azalığı, Meclis-i tedkikat-ı şer'iyeye azalığı, huzur dersi mukarrir ve muhataplığı, ordu müftülüğü, Dârü'l-Muallimin muallimliği, tekke şeyhliği, selatin camilerde dersiâmlık, mahkeme azalığı, memleketin birçok yerinde kadılık, Meşihat müsteşarlığı, Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf müsteşarlığı, Meclis-i Meşâyih nazırlığı, Hapishane-i Umûmiye'ye imamlık, müftülük, müderrislik gibi pek çok vazifeyi yerine getirmişlerdir. Ayrıca kelam, akaid, fıkıh, Arap dili ve belagati, tasavvuf, kıraat,

edebiyat ve daha birçok alanda eser kaleme almışlar, bazı eserleri tercüme ederek ve haşiyeler yazarak ilim dünyasına kazandırmışlar, tekke tamir ettirmişler, milli mücadeleye destek vermek için meclise teklifler sunmuşlar, böylece ilmi, içtimai ve siyasi hayatta sürekli aktif olmayı ve kendilerinden söz ettirmeyi başarmışlardır.

Meclis'in günümüze ulaşan defterlerinin sayısı az olsa bile, meclis çalışanlarının mesaisi, meclis binasının ve çalışanlarının ihtiyacı, meclis için satın alınan kitaplar, meclis reis ve azalarının ilmi kariyerleri, aldıkları ödül ve cezalar, meclisin vazifeleri, Mushafları tedkik vazifesinde dikkat ettiği hususlar, meclisin Mushaf satışında aldığı önlemler, meclisin ruhsatsız, tashihsiz, mühürsüz Mushaflarla ilgili yaptığı çalışmalar, yurt dışından ve özellikle de İran'dan gelen Mushafların denetimi, müsadere edilen Mushafların dağıtımı, hatalı Mushafların imhası, dini içerikli eserlerin ve yayınların kontrolü noktasındaki çalışmaları, meclisin incelediği eserlerin konuları, ehl-i sünnet dışındaki mezheplere karşı tavrı, mecliste tercüme eserlerin incelenmesinde takip ettiği yöntem, meclisin piyasadan toplattığı eserler, meclis heyetinin Şeyhülislâmlıktan birimle ilgili talepleri, Şeyhülislâmlıkta meclis reis ve azaları ile ilgili alınan kararlar, şeyhülkurralık ile ilgili yapılan yazışmalar, meclis reis ve azalarının çalışma kriterleri ve mesailer, meclisin matbaacı ve müelliflerle olan anlaşmazlıkları, meclisin Şeyhülislâmlıktaki ve devletin resmi kurumlarıyla olan irtibatı, meclisin Cumhuriyet'e geçiş sürecindeki akıbeti, meclisin faaliyetlerini Ankara'da Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu birimi altında devam ettirmesi ve daha pek çok konu başlığına ulaşmak mümkün olmaktadır.

Ekler kısmında arşiv belgelerinden verilen örneklerin ve meclisin incelediği eserlerin liste ve gerekçeli karar listelerinin sunulmasıyla bu alanda çalışmak isteyenlere yol haritası sunulmuştur.

Netice itibarıyla, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin kuruluş serüvenini, amacını, işleyişini, icraatlarını, faaliyet alanlarını, nizamnamelerini, meclisin reis, aza ve kâtipleri başta olmak üzere tüm görevlilerinin biyografilerini, meclis görevlilerinin yaşadıkları sıkıntıları ve zorlukları ele alan tezimiz, Osmanlı Arşivi ve Meşîhat Arşivi defter ve belgeleri doğrultusunda

hazırlanan ilk çalışma olması yönüyle Osmanlı Mushaf ve matbuat tarihi alanındaki çalışmalara ciddi anlamda katkı sağlamakta ve yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Kaynakları

BOA, Osmanlı Arşivi.

A.MKT.UM, 463/15. H-13-09-1277; *BEO*, 1958/146827; *BEO*, 3817/286216, H-25-10-1328; *BEO*, 3819/286371, H-03-11-1328; *BEO*, 3821/286504, H-07-11-1328; *BEO*, 3998/299822, H-15-02-1330; *BEO*, 4050/303689, H-24-06-1330; *BEO*, 4056/304153, H-12-07-1330; *BEO*, 4111/308325, H-01-12-1330; *BEO*, 4291/321790, H-17-07-1332; *BEO*, 4295/322054, H-23-07-1332; *BEO*, 4601/345055, H-28-02-1338; *DH.EUM.2.Şb*, 7/10, H-03-07-1333; *DH.İ.UM*, 19/1, H-01-01-1340; *BEO*, 4567/342478, H-16-07-1337; *DH.İ.UM*, 19/1, H-20-06-1340; *DH.İ.UM.EK*, 123/35, H-14-08-1340; *DH.MKT*, 2398/76, H-08-05-1318; *DH.MKT*, 957/34, H-11-03-1323; *DH.MUİ*, 15/5, H-10-05-1328; *DH.MUİ*, 22/23, H-29-09-1327; *DH.SAİD*, No. 72/210; *HR.HMŞ.İŞO*, 83/19, R-12-11-1332; *İ.DH.* 1301/31, H-25-06-1310; *İ.DUİT*, 53/118; *İ.EV*, 58/61, H-15-07-1332; *İ.HUS*, 132/11, H-01-06-1323; *İ.İLM*, 4/1320; *İ.DUİT*, 54/15; *İ.TAL*, 354/1322; *MF.İBT*, 266/33; *İ.TAL*, 196/52, H-10-08-1317; *MF.İBT*, 314/83, H-11-04-1329; *MF.İBT*, 417/81, H-07-04-1331; *MF.MKT*, 1140/42, H-10-09-1327; *MF.MKT*, 1146/52, H-14-01-1328; *MF.MKT*, 236/59, H-6-05-1312; *MF.MKT*, 434/12, H-05-09-1316; *MF.MKT*, 466/14, H-06-05-1317; *MF.MKT*, 862/9, H-03-04-1323; *MF.MKT*, 889/30, H-17-08-1323; *MKT*, 637/28, H-15-03-1320; *MV*, 1/19, H-18-04-1302; *MV*, 154/92, H-25-07-1324; *MV*, 166/34, H-11-07-1330; *MV*, 170/114, H-29-11-1330; *MV*, 184/65, H-27-02-1332; *MV*, 215/61, H-14-07-1337; *MV*, 217/119, H-26-02-1338; *MV*, 222/15, H-07-01-1340; *ŞD*, 2552/16; *ŞD*, 2591/25; *Tedkik-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Defterleri*, No. 1; *Y. MTV*, 186/57, H-22-09-1316; *Y..PRK.DH*, 13/95, H-29-12-1324; *Y.A.HUS*, 518/93, H-26-01-1326; *ZB*, 322/16, R-31-11-1323.

MŞH, Meşihat Arşivi.

Huzûr-ı Humâyûn Müderrisleri Defteri, No. 45; *Meclis-i Tedkik-i Müellefat ve Teftiş-i Mesâhif Defterleri*, No.

5289-5299; *Sicill-i Ahval Defterleri*, No. 57-60; *SAİD*, No; 15/C; 17; 37; 42; 60; 76; 62B; 76; 100; 102; 103/B; 105/A; 135; 169/A; 180/B; 196/B; 197/B; 201/C; 202/A; 203; 204/A; 214; 250A; 254/63; 270/C; 360/C; 386/B.

Yazılı Kaynaklar

- Abay, Muhammed. “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Mushaf Basımı”. *Osmanlı’dan Günümüze Kuran ve Hüsn-i Hat Sempozyum Bildiri Metinleri*. 91-132. Amasya: DİB Yayınları, 2013.
- Akakuş, Recep. “Kıraat İlminde İcazet Geleneği, Reisü'l-Kurra Makamının Kurumsallaşması ve İşlevi”. *Tarihten Günümüze Kıraat İlmi*. 501-543. Ankara: DİB Yayınları, 2015.
- Akbalık, Reyhan. *İstanbul’da Selâtin Camii Kürsü Şeyhleri (Cuma Vaizleri) (1826-1876)*. Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Akça Eyiler, Burcu. *20. Yüzyıl’da Batum Uleması (Meşihat Arşivine Göre)*. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Akgündüz, Murat. “Osmanlılarda Bâb-ı Meşihat’a Bağlı Tedkîk-i Müellefât ve Teftiş-i Mesâhif Meclisleri”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2002), 89-100.
- Akyüz, Abdullah. *Osmanlı Kırâat Âlimleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Alak, Musa. “Süleyman Sırrı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-2/538-539. İstanbul: TDV Yayınları, 2019.

Albayrak, Sadık. *Son Devir Osmanlı Uleması*. IV. Cilt. İstanbul: Millî Gazete Yayınları, 1981.

Altunsu, Abdülkadir. *Osmanlı Şeyhülislâmları*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1972.

Arazlı, Merve. Gülsüm *Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi Kelami Görüşleri ve Kelama Dair Eserleri*. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Argun, Selim. *Harb-i Umûmî Gölgesinde Siyer Telifi: Süleyman Sırrı Efendi ve Makasıd-ı Münciye Adlı Eseri*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2020.

Aydar, Hidayet. “Türklerde Anadilde İbadet Meselesi -Cumhuriyet Dönemi-”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Darulfunun İlahiyat]* 15 (2007), 71-107.

Aydın, Bilgin - *Bab-ı Meşihat Arşivi Defter Kataloğu*. İstanbul: İlhami Yurdakul - İSAM Yayınları, 2006.
İsmail Kurt.

Aydın, Fuat. “Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemindeki Misyonerlik Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerle İlgili Çalışmalara Yönelik Bir Bibliyografya Denemesi”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2003), 114-

- Azamat, Nihat. “Çerkeşi Mustafa Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/272-275. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Bakırcı, Selami. “Arşiv Belgeleriyle Şeyhülislam Mûsâ Kâzım Efendi”. *Erzurumlu Şeyhülislam Mûsâ Kâzım Efendi Sempozyumu - Tebliğ ve Müzakereler*. 103-120. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Bayram, İbrahim. “Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi’de İnsan Fiilleri”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VIII/1 (2020), 1-26.
- Benli, Ali. “Abdulkadir Sadreddin Efendi ve Miftâhu Kunûzi’l-İslâm Adlı Fehrese Türü Eserinin Tefsir Literatürüne Katkısı”. *Osmanlı Toplumunda Kur’an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları*. ed. Bilal Gökçir vd. II/483-492. b.y.: İlim Yayma Vakfı, 2013.
- Benli, Ali. “Çankırlı Sadrettin Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-1/283-284. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Benli, Ali. “Osmanlı’dan Cumhuriyete Çankırlı Bir İlim Ailesi Kayyımzâdeler”. *Çankırı’nın Manevi Mimarları*. 409-420. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, 2017.
- Bilgili, İsmail. “Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi’nin Medhal-ı Fıkh Eserinin Fıkhî Tahlili”. *Ermenek Araştırmaları - II Coğrafya - Edebiyat - Eğitim - Gastronomi - Güzel Sanatlar - İktisat - İşletme - İlahiyat - İletişim - Kamu Yönetimi - Turizm - Ziraat*. 457-486. Konya: Palet

Yayınları, 2018.

- Büyükbaş, Nazım. “Şeyhulislam Mustafa Sabri Efendi’nin Hayatı, Eserleri ve İslam Hukuk Usulü ile İlgili Görüşleri”. *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler* - XX/66 (2016), 483-500.
- Ceylan, Ayhan. “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukuki Düzen (1839-1876)”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*. 1 (2006), 139-155.
- Cündioğlu, Dücane. *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1998.
- Çakır, Ömer - Yusuf Karataş (ed.). 100 Yıl Sonra İlim Heyeti Çanakkale’de. çev. Yusuf Karataş - Süleyman Recep Çıbıklı. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları, 2016.
- Çelik, Cemil. *Birinci Dünya Savaşında Sina Filistin Cephesinde Birinci Kanal Seferi*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Derman, M. Uğur. “Fehmi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/296-297. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Dıġıroġlu, Filiz. “II. Abdülhamid Dönemi Matbûat Politikaları: Mushaf Basımı ve Dinî Neşriyat”. *II. Abdülhamid Han ve Dönemi Uluslararası Sempozyumu*. ed. Fahrettin Gün - Halil İbrahim Erbay. 631-653. İstanbul: TBMM Milli Saraylar Yayınları, 2016.
- Dıġıroġlu, Filiz. “Teddîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer’iyye

- Meclisi Kütüphanesi'ndeki Mushaflar". *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 34 (2018), 150-155.
- Dikici, Ali. "İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi ve Buna Gösterilen Tepkiler". *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları* 5/10 (2006), 77-104.
- Duman, Önder - Mehmet Aydın. "27 Mayıs'ın Gölgesinde Bir "İrtica" Hamlesi: Türkçe Ezan". *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* XI/6 (2019), 2265-2279.
- Ebül'ulâ Mardin. *Huzur Dersleri*. nşr. İsmet Sungurbey. Cilt. II-III. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1966.
- Eker, Orhan. *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Batumlu Osmanlı Âlimleri*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ercümen, Şeyma. *Ebussuud Efendi'nin Fetvaları ile Ceride-i İlmiyye Fetvalarının Mukayesesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Ergin, Osman. *Türk Maarif Tarihi*. III. Cilt. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Eski, Duran. "Ermenekli Süleyman Sırrı ve İtikâdi Görüşleri". *Abdülhamid Dönemi Osmanlı Coğrafyasında İslâmî İlimler*, ed. Hidayet Aydar vd. 107-122. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Ferman Karaçam. "Behçet Necatigil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/478-480. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Gazel, Ahmet Ali - “İkinci Meşrutiyetten 1927 Yılına Kadar Yayın Şaban Ortak. İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2006), 223-256.

Gökdemir, Ahmet. “Osmanlı Kıraat Eğitiminde XIX. Yüzyıl Mısır Tarikinin Arka Planı: Biyografik Bir İnceleme”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2019), 1-27.

Gökkır, Necmettin. *Tanzimat’tan Günümüze Din-Devlet İlişkileri ve Siyaset Bağlamında Mushaf Basımı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları [İFAV], 2015.

Gövsâ, İbrahim Alâeddin. *Meşhur Adamlar: Hayatları-Eserleri*. Cilt. II. İstanbul: y.y., 1933-36.

Güldöşüren, Arzu. “Arnavutluk’tan İstanbul’a Bir Âlim Portresi: Debreli Vildan Faik Efendi”. *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 48 (Haziran 2015), 117-148.

Günay, İlhami. “Mustafa Sabri Efendi’nin “Asr-ı Hâzıra Muvâfık Türkçe Tefsir” Yazılması Fikrine Karşı Görüşleri”. *EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler - XIX/62* (2015), 229-250.

Gündüz, Ahmet. “Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Kayserili Müslim ve Gayrimüslim Memurların Aldıkları Madalya, Rütbe ve Nişanlar (M. 1879-1909)”. *History Studies* 3/3 (2011), 128-129.

Hacıismailoğlu,
Zekiye Berrin.

Şeyh Safvet'in Tasavvuf Dergisi'ndeki Yazılarında Tasavvufî Kavramlara Bakışı. Çorum: Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2012.

Işık, Ayhan.

“Tedkik-i Mesâhif-i Şerife ve Muellefat-ı Şer‘iyye Defterleri ve Taş Baskı Kur’an-ı Kerimler”. *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* (Haziran 2007), 135.

Işık, Ayhan.

Meşihât Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2021.

Işık, Ayhan.

“Son Dönem Huzur Dersleri Mukarrirlerinden Mustafa Şükrü Efendi”. *Din ve Hayat/TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi* 5 (2008), 46-49.

Işık, Ayhan.

“Safranbulu Nâibi Mehmed Tevfik Efendi ve Kelâm Eserleri”. *Uluslararası Geçmişten Günümüze Karabük ve Çevresinde Dini, İlmi ve Kültürel Hayat Sempozyumu*. 132-165. Karabük: Karabük Üniversitesi, 2019.

İpşirli, Mehmet.

“Ramazan’da Huzur Dersleri”. *İstanbul Müftülüğü Kültür Yayınları* 5 (2008), 40-45.

Kahraman, Kemal.

“Encümen”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/175-176. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Kara, İsmail.

“Meclis-i Meşayih, Ulema-Tarikat Münasebetleri ve İstanbul’da Şeyhlik Yapmış Beş Zatın Kendi Kaleminden Terceme-i Hali”. *Kutadgubilig: Felsefe-*

Bilim Araştırmaları. 1 (2002), 185-214.

Kara, Mustafa. *Metinlerle Günüümüz Tasavvuf Hareketleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002.

Kara, Ömer. “Osmanlı’da Huzur Derslerine Katılan Erzurumlu Âlimler”. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi (İLTED)* 47 (2017), 57-74.

Karakaş, Mahmut. *Şanlıurfa Evliya ve Alimleri*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 1996.

Kaya, Erol. *Erzincanlı Son Devir Osmanlı Uleması*. Erzincan: Erzincan Üniversitesi Yayınları, 2017.

Keskinoğlu, Osman. “Türkiye’de Matbaa Tesisi ve Mushaf Basımı”. *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi* XV (1967), 130-141.

Kılıç, Rüya. *Osmanlı’da Seyyidler ve Şerifler*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005.

Kılıç, Yusuf. “Şeyhülislam Tokatlı Mustafa Sabri Efendi: Hayatı-İlmi Şahsiyeti-Eserlerinin Tahlili Tenkidi”. *Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu*. 613-630. Tokat: Tokat Valiliği Şeyhülislâm İbn Kemal Araştırma Merkezi, 1987.

Koca, Ferhat. “Musa Kazım Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 31/221-222, İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Maviş, Hakkı. “Mehmed Halis Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm*

Ansiklopedisi. 28/490. Ankara: TDV Yayınları, 2003).

Mehdiu, Fetı -
Muhammed Aruçi,

“Voka, Receb (1847-1917)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/122-123. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Okulu, Mehmet
Fatin.

Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Urfa Sancağı Uleması (1850-1923). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Oral, Mustafa.

“Osmanlı Son Dönemi Hadis Müelliflerinden Ermenekli Süleyman Sırrı Efendi’nin Hayatı”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. V/9 (2018), 515-535.

Özdamarlar, Kadir.

“Develizadelerden Bir Bilim Adamı: Ali Rıza Efendi (1853-1913)”. Erişim 13 Haziran 2022. <https://www.cagdasdeveli.com.tr/kose-yazarlari/develizadelerden-bir-bilim-adami-ali-riza-efendi-1853-1913.html>

Özdemir, Ulaş Salih.

Bir Siyasi Kişilik Olarak Urfa Mebusu Mustafa Kemaleddin Yetgin (Şeyh Safvet Efendi). Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Özel, Mustafa.

“Son Dönem Osmanlı Tefsir Tarihinden Bazı Portreler II”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2002), 125-126.

Pıku, Alfred.

Osmanlı Döneminde Arnavut Asıllı Müelliflerin Kur’ân İlimleri ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

- Polat, Ayşe. “Osmanlı’da Matbu İslam’ın Onay ve Denetimi: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer’iyye Meclisi”. *Fatih Sultan Mehmet İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 11 (2018), 87-120.
- Revnakoğlu, Cemaleddin Server. *İlm-i Kıraat Mensupları*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Revnakoğlu Blm., No. 81.
- Sağlam, Nevzat. “Safranbolulu Bir Âlim Mehmet Rıfat Efendi: Hayatı ve İcazetnâmesi”. *Dünden Bugüne Safranbolu’da Dini Hayat*. 171-200, Safranbolu: Safranbolu Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2016.
- Sarıcık, Murat. *Osmanlı İmparatorluğu’nda Nakîbü’l-eşrâflık Müessesesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.
- Süleyman b. Mehmed. *Risâle-i Râiyye*. İstanbul: Osmanlı Matbaası, 1311/1894.
- Süleyman Vehbi Efendi. *Risâle-i Râiyye*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, No. 93839.
- Sürmeli, Serpil. “Çanakkale Cephesi’nde Arap İlmi Heyeti ve Uryanizade Ali Vahid Efendinin Anıları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* XVIII/53 (2002), 373-403.
- Şeyh Safvet Efendi. *Ulum-i Şer’iyye ve Asri Müceddidlerimiz*. İstanbul: Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, 1340.

- Tamaç, Büşra. “Manastır Müftüsü Recep Efendi ve II. Meşrutiyet Dönemi Arnavutça Alfabe Tartışmalarındaki Yeri”. *Balkanlar ve İslâm –Balkanlı Âlimler, Mütefekkirler ve Eserleri*. ed. Abdullah Taha İmamoğlu vd. 263-286. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2020.
- Tamaç, Büşra. *Son Dönem Osmanlı Üsküp Uleması (1839-1913)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Ülker, Mustafa Birol. “Mustafa Saffet Yekin”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/506-507. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ülker, Mustafa Birol - Ömer Faruk Bahadır. “Şeyh Mustafa Safvet (Yetkin) ve Tasavvuf Dergisi”. *Müteferrika Kitabiyat Dergisi* 24 (Kış 2003), 145.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Mustafa Sabri Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XXXI/350- 352. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Yeşil, Şeyma. *Çerkeşîzâde Mehmed Teyfîk Efendi ve Kasâid-i Teyfîk’i*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Yıldız, Esra. “Hasan Maruf Efendi”. *Din ve Hayat/TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi* 26 (2015), 146-149.
- Yıldız, Esra. *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Şeyhülislamlık Binalarının Tarihçesi (1826-1924)*. Ankara: İlahiyat

Yayınları, 2021.

Yıldız, Esra.

Şeyhülislamlığın Bürokratik Yapısı. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022.

Yücer, Hür Mahmut.

“Bir İbni Arabi Müdafaası: Çerkeşizâde Mehmed Tefik Efendi ve Levâyihu'l-Kudsiyye Fî Fedâilî's-Şeyhi'l-Ekber Adlı Eseri”. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 9/21 (2008), 331-351.

EKLER

EK 1: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin İncelediği Makalelerin Listesi

Meclisin 7 Mart 1336 tarihinde İncelediği Makaleler¹

Sıra No	Makalenin Yazarı	Makalenin Konusu	Müdekkiki	Basım İzni Verilip Verilmediği
1	İskilipli Mehmed Atıf	Teaddüd-i zevcâtın fevaidi	Halil Efendi	İzin verilmiştir.
2	Fatma Aliye Hanım	Teaddüd-i zevcât	Reis Efendi	Gösterilen tashihlerle basımına izin verilmiştir.
3	Ebulfazl Asım	Teaddüd-i zevcât	İbrahim ve Reis Efendi	İzin verilmemiştir.
4	Tahirü'l-Mevlevî	Makâlât-ı müfide	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
5	Ahmed Şiran	Teaddüd-i zevcât	Reis Efendi	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
6	Hulusi	Aile kararnamesinin iâdeten tatbiki hakkında	Reis Efendi ve İbrahim	İzin verilmemiştir.
7	Tahirü'l-Mevlevî	Makâlât-ı diniyye	Halil ve Mustafa	İzin verilmiştir.
8	Tahirü'l-Mevlevî	Makâlât-ı diniyye	Halil İbrahim Nazım	İzin verilmiştir.
9	Milaslı İsmail	Haml-i Meryem hakkında	Heyet	İzin verilmemiştir.
10	Hazım	Haml-i Meryem	Heyet	İzin verilmiştir.
11	Said Halim Paşa	İslâmiyet	Heyet	İzin verilmiştir.
12	İskilipli Mehmed Atıf	Haml-i Meryem	Heyet	İzin verilmiştir.
13	Doktor Cevdet	Nafaka	Heyet	İzin verilmiştir.
14	Tahirü'l-Mevlevî	Beni Kureyza meselesi	Heyet	İzin verilmiştir.
15	Mustafa Sabri	Hukuk-ı zevciyet, Müslümanlık,	Heyet	İzin verilmiştir.

¹ BOA, *Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin 1309-1327 yıllarına ait Karar Defteri*, 123 ile 124. sayfalar arasındaki ekler.

Sıra No	Makalenin Yazarı	Makalenin Konusu	Müdekkiki	Basım İzni Verilip Verilmediği
		Bahailik hakkında Doktor Cevdet'e cevap		
16	Süleyman Tefik	Hamî-i Meryem ve velâdet-i İsa	Heyet	İzin verilmiştir.
17	Tahirü'l-Mevlevî ve İhsan Mahvi	Mahfil Ceridesinni bazı aksâmı	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
18	Zahid Efendi	Babilik ve Bahailik	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
19	Yusuf Ziyaettin	Teravîh Hocası	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
20	Mehmed Atıf	Milad-ı İsa ve hamî-i Meryem zeyl	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
21	Ali Rıza	Leyle-yi Berat duası	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
22	İhsan Mahvi	Babilik hakkındaki makaleye zeyl	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
23	Celal Nuri	Muhafazakârlık serlevhası	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
24	Cabirzade İsmet	Tanrıya dua	Heyet	İade edilmiştir.
25	Milaslı İsmail Hakkı	İsa Aleyhisselam ve Meryem hakkında	Heyet	İzin verilmemiştir.
26	Tahirü'l-Mevlevî	Makâlât-ı Diniyye	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
27	Ahmed Şirani	Vehabilik hakkında Doktor Cevdet'e cevap	Heyet	İzin verilmiştir.
28	Cevdet	Ahlak	Heyet	İzin verilmemiştir.
29	Doktor Cevdet	Makâlât-ı mütenevvia	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
30	İsmail Hakkı ve	Resm-i Mushaf-ı	Heyet	İzin verilmiştir.

Sıra No	Makalenin Yazarı	Makalenin Konusu	Müdekkiki	Basım İzni Verilip Verilmediği
	Mahvi	Osmanî ve Babilik hakkında		
31	Şeyh Safvet	Asrî müceddidleri tenkid edenlere cevap	Heyet	İzin verilmiştir.
32	İskilipli Mehmed Atıf	Tesettür hakkında	Heyet	İzin verilmiştir.
33	İsmail Hakkı ve İhsan Mahvi	Resm-i Osmanî hakkında	Heyet	İzin verilmiştir.
34	Abdullah Cevdet	Makâlât-ı müteaddide	Heyet	Bazı tashihlerle basımına izin verilmiştir.
35	Ahmed Naim	Felekiyât ve Semâya dair	Heyet	İzin verilmiştir.
36	İsmail Hakkı	Resm-i Mushaf'a dair	Heyet	İzin verilmemiştir.
37	Emrullah	Resm-i Kur'ân-ı Osmanî	Heyet	İzin verilmemiştir.
38	İskilipli Mehmed Atıf	Tesettür hakkında	İbrahim Efendi	-
39	Niyazi	Babilik hakkında	Heyet	İzin verilmiştir.
40	Tahirü'l-Mevlevî	İbâdât-ı İslâmiyye tarihçesi	Heyet	İzin verilmiştir.
41	İskilipli Mehmed Atıf	Tesettür ve kadınların mesâisi	Salih Efendi	İzin verilmiştir.

EK 2: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Kıraatla İlgili İncelediği Kitapların Listesi²

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Eserin Adı	Müellifin Görevi ve İsmi/Basım Talep Edenin İsmi	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin gerekçeli kararı
	1784	39	28 Rebûlevvel 1308	Tuhfetü'l-Kariûn	Ömer Efendi tarafından basılması talep edilen	Kitabın muhtevasında birçok hata bulunduğundan basılmasının uygun olmadığına dair Tetkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye'nin kararı.
	1785	19	23 Cemâziyelâhîr 1316	Cem' ve Tertib-i Kur'ân isimli		Risalenin tab ve neşrinin uygun görülmediği.
	1785	139	13 Şevvâl 1323	Dekâiku'l-ahbâr ve Sevadü'l-azâm		İzin verilmiştir.
	1785	141	22 Cemâziyelevvel 1323	Tarihü'l-Kur'ân ve'l-Masahif		Kitap hakkında mütalaa belirtebilmek için kitabın Maarif Nezaretinden gönderilmesi gerektiğine dair Tetkîk-i Müellefât-ı Şer'îyye'nin kararı.
	5293	94	2 Şubat 1336	Kıraet-i Diniyye	Necati imzasıyla meclise takdim edilen	İzin verilmiştir.
	5293	124	25 Ağustos 1336	Müdeller Kıraat-ı	Necati imzasıyla takdim edilen	Risalenin öngörülen

² Bahse konu liste, Meşihat Arşivi'ndeki Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin defterleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Tabloda Meşihat Arşivi'ndeki defter ve sayfa numarası, meclisin tedkik ettiği eserin ismi, eserin müellifi, tedkik edildiği tarih, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin eserle ilgili gerekçeli kararı başlıkları yer almaktadır.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Eserin Adı	Müellifin Görevi ve İsmi/Basım Talep Edenin İsmi	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin gerekçeli kararı
				Diniyye ve Ahlâkiyye		tashihler çerçevesinde tab ve neşrinde Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisince bir sakınca görülmediği.
	5295	71	20 Haziran 1339	Kânûn-ı Kırâat-Türk Mushaf Hocası Tecvidi		Risalenin mevcut haliyle zihinleri karıştırmaktan başka bir fayda sağlamayacağına tasdik edilemeyeceği.
	5295	74	30 Haziran 1339	Tavzîhu'l-Müteşâbihât adlı	Bayezid dersiâmlarından Cevdet Efendi	Eseri tasdik edilip 84. formaya kadar tashih edilmiş ise de Meclis'in Tedkîk-i Müellefât kısmı lağvedildiğinden geri kalanını getirmediği için arzuhalin hıfzına karar verildiği.
	5296	59-b	22 Şubat 1336	Kıraat-i Diniyye	Necati	İzin
	5296	62-a	16 Ağustos 1336	Müdellel Kırâat-i Diniyye ve Ahlâkiyye	Necati adlı zatın	
	5296	72-b	5 Eylül 1338	"Kelîmât-ı Kur'âniyye, Kitâbet ve Kırâatları"		Risalenin ders kitabı olarak kabulünde bir fayda elde edilemeyeceğine karar verildiği.
	5296	73-a	18 Eylül 1338	Talimü'l-Kur'ân	Maarif Azası Mehmed Halid'in tertip ettiği	

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Eserin Adı	Müellifin Görevi ve İsmi/Basım Talep Edenin İsmi	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin gerekçeli kararı
	5296	74-a	11 Teşrîn-i evvel 1338	Kur’ân Muallimi	Meclis-i Maarif Azası Mehmed Halid	
	5298	1-b	24 Kânûn-ı sâni 1339	Otuz iki ve Elli dört Farz risaleleri tercümesiyle Teshîl-i Kıraet-i Kur’ân risalesi	Vaiz ve Mevlidhan Demir Hafız	Basımında mahzur görülmemiştir.
	5291	5		Tecvid Risalesi (Yazma)	---	
	5291	5		Tecvid-i Osmanî	Müellifi: Simkeşhâne Muallimi Halil	
	5291	5	19 Şubat 1329	Târih-i Kur’ân-ı Kerîm	Müellifi: Bayezid Derziâmlarından Şerefüddin	
	5291	6		Câmiu'l-Kelâm (Yazma)	---	
	5291	8	1194 tarihinde yazılmıştır.	Risâletü Resmi'l-Hatt (yazma)	Müellifi: Birgivi Mehmed Efendi	
	5291	8		Resm-i Kur’ân ve Tertîb-i Masâhif Risâleleri (yazma)	Müellifi: Abdullah Eyyûbî (Şeyhülislâm Ömer Lütfî Efendi'nin vakfıdır)	
	5291	8		Resm-i Kur’âna dair Resâil	(Şeyhülislâm Ömer Lütfî Efendi'nin vakfıdır)	
	5291	9		Tayyibetü'n-Neşr fi'l-Kur’ân	Azadan Bekir Efendi'nin "Tayyibetü'n-Neşr" kitabı yanlışlıkla bu	

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Eserin Adı	Müellifin Görevi ve İsmi/Basım Talep Edenin İsmi	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin gerekçeli kararı
					numaraya kaydedilmiş olmakla mecburi olarak silinmiştir.	
	5291	10		Karabaş Tecvidi		
	5291	11		Kitâbü'l-Hecâ ve sâire		
	5291	11		Kitâbü'l-Hecâ (yazma)	Vakıftır.	
	5291	14		Necaib-i Kur'âniyye	Bereketzâde İsmail Hakkı	
	5291	14		Yeni Elifba	Ahmed Cevad	
	5291	15	1 Ağustos 1328	Fihrist-i Kur'ân-ı Kerîm	Ebu Rıdvan Sadık Vicdani	
	5291	16		Kelimetullâhi Teâla'ya Dair Hutbe	Müellifi bilinmiyor.	
	5291	19	27 Teşrin-i sâni 1329	Melhatü't-Tecvîd	Müellifi: Şeyh Muhammed el-Kelentânî	
	5291	19	27 Teşrin-i sâni 1329	Sirâcü'l-Kârî	Müellifi: muhammed b. Salih b. Zeynelabidin ibn-i Muhammed el-Fetânî	
	5291	20	20 Nisan 1337	Hatt-ı Kur'ân-ı Kerîm Risalesi	Mürettibi: Meclis-i Tetkik-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Heyeti	
	5291	20		Tecvîd	Müellifi: Sultânî Muallimlerinden Hafız Refî	
	5291	21		Tecvîd-i Sırât-ı Kur'ân	Müellifi: Yusuf Ziyaeddin Filibevî	

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Eserin Adı	Müellifin Görevi ve İsmi/Basım Talep Edenin İsmi	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin gerekçeli kararı
	5291	22	30 Eylül 1338	Talîmü'l-Kur'ân	Müellifi: Meclis-i Maarif azâsından Mehmed Halid Bey	
	5291	23	29 Mayıs 1339	Teshîl-i Kıraat	Demir Hâfız Mehmed	
	5297	2b		Hâfız Osman hattıyla ve kenarı Kadı Beydâvî tefsirli Mushafların tashihi.	Matbaa-i Osmaniye Müdüriyeti tarafından.	Tab'ına ruhsat verilmiştir.
	5297	8b	17 Zilhicce 1328	Yasin ve dua mecmuası	Ali Raif	Tashih edildikten sonra sahibine verilmiştir.
	5297	8b	2 Muharrem 1329	Sual ve Cevaplı Tecvid	Van Vilâyeti Maarif Müdürü Refik	Ber-vech-i tayy ve tashîh.
	1785	09	13 Zilkâde 1315	Tecvid, Tevhid, Usûl-i Fıkıh, Feraiz isimli risaleler		Tevhid, Usûl-i Fıkıh ve Feraiz isimli risalelerin tab ve neşrinin uygun görülmediği Tecvid isimli risalenin de görüş alınmak üzere Meclis-i Teftiş-i Masahif-i Şerîfe'ye havale olunduğu.
	1785	50	5 Muharrem 1317	Miratü's-salat, Rehber-i Necat, Muhtasar Tecvid isimli risalelerden Miratü's-salat ve Rehber-i Necat		Risalelerin hatalı olması nedeniyle tab ve neşrinin uygun görülmediği, Muhtasar-ı Tecvid isimli risalenin ise incelenmek üzere Meclis-i Teftiş-i Masahif-i Şerîfe'ye havale

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Eserin Adı	Müellifin Görevi ve İsmi/Basım Talep Edenin İsmi	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin gerekçeli kararı
						olunduğu.
	1785	51	11 Rebîülâhir 1318	Tecvit		-----
	1785	126	24 Receb 1322	Sual ve Cevaplı Tecvid'		-----
	1785	127	29 Zilhicce 1322	Mevlid-i şerif, Mecmau'l-adab, Şartü's-salat, İlmihâl ve Feraiz-i Şeri Seraciye		Kitaplar mütalaa edilmiş olup hataları tashih olduğu anlaşıldığından yeniden tab ve neşrinin uygun görüldüğü Karabaş Tecvidi'nin ise Fetvahaneye havale olduğu.
	1785	149	5 Muharrem 1323	Karabaş Tecvidi, Şerh-i Akaid, Kısas-ı Enbiya ve Dürr-i Yekta		Kitaplar mütalaa edilmiş olup Karabaş Tecvidi'nin Meclis-i Hıfza havale edilmesi, Kısas-ı Enbiya ve Dürr-i Yekta'nın tab ve neşrinin uygun görüldüğü, Şerh-i Akaid'in ise asıl nüsha ile uyuşmadığı için bu haliyle tab ve neşrinin Tetkîk-i Müellefât-ı Şer'îyye'ce uygun görülmediği.
	5293	63	14 Teşrîn-i evvel 1333	Tecvid-i Reşadiye	Mehmed Kamil Efendi'nin telif ettiği	Risalenin öngörülen tashihler çerçevesinde tab ve neşrinde Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Eserin Adı	Müellifin Görevi ve İsmi/Basım Talep Edenin İsmi	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin gerekçeli kararı
						Şer‘iyye Meclisince bir sakınca olmadığı.
	5295	71	20 Haziran 1339	Kânûn-ı Kırâat-Türk Mushaf Hocası Tecvidi		Risalenin mevcut haliyle zihinleri karıştırmaktan başka bir fayda sağlamayacağından tasdik edilemeyeceği.
	5296	5-a	6 Şaban 1329	Atik İlmihâl risalesiyle Karabaş Veli adlı tecvid risalesi	Matbaacı İbrahim Efendizâde Raif Efendi tarafından beş bin adet basılacak olan	tecvid risalesinin tashih edilerek basılması.
	5296	5-b	19 Receb 1329	Boşnak lisanıyla yazılan "İmân-ı İcmâlî", "Elifba" ve "Karabaş Tecvidi"	Bosna ahalisinden İbrahim	-----
	5296	6-b	11 Şaban 1329	Suâl ve Cevaplı Tecvid Risâlesi	Tokat Sancağı'nın Erbaa Kazası Merkez Mekteb-i İbtidâisi Muallim-i evveli Mehmed Fevzi'nin tertip ettiği	-----
	5296	8-a	10 Şevvâl 1329	Mir'at-ı Tecvîd	Osman Nuri Efendi tarafından tertip edilen	İzin
	5296	18-b	9 Receb 1330	Sualli ve Cevaplı Tecvid	Mustafa	Basılıp yayımlanmasının uygun olmadığı.
	5296	24-b	21 Kanânûn-ı sâni 1328	Tecvid risalesi	Nuri Efendi	-----
	5296	34-b	12 Teşrîn-i sâni 1329	Muhîtü't-Tecvîd	İzmir ilim talebelerinden Hâfız Mehmed Salih'in tertip edip	Risalesinin ilim talebelerine Okutulması ve tetkik edilmesi

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Eserin Adı	Müellifin Görevi ve İsmi/Basım Talep Edenin İsmi	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin gerekçeli kararı
					bastırdığı	talebi.
	1785	125	20 Şevvâl 1322	Matbu Elifba, Musahhah İlmihâl risaleleri ve ilmihâl		Risalesinin yeniden tab ve neşri uygun görülmüş olup Matbu Elifba risalesinin ise Fetvahaneye havale olunmasına karar verildiği.
	5296	1-b	16 Mart 1327	Yeni Elifbâ-yı Osmanî	Alay Kâtibi Ahmed Rahmi Efendi	-----
	5296	32-a	13 Temmuz 1329	Kur'ânı Okuyorum		Elifba risalesindeki kelimelerin çoğunun Kur'ân lafızları olmadığı ve "İlah" ve "Selâse" kelimelerin birbirine yakın olarak yazıldığı görüldüğünden, risale sahibine gereken tashih ve düzeltmelerin yapılması hususunun anlatılması ve düzeltilmediği takdirde bu risalenin mekteplerde okutulmaması için ilgililere tebliğat yapılması.
	5296	35-b	26 Teşrîn-i sâni 1329	Yeni Elifba ve Kur'ânı Okuyorum		Risalenin bazı zararlı içeriklerinden bahisle yasaklanması talebine dair Kütahya esbak

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Eserin Adı	Müellifin Görevi ve İsmi/Basım Talep Edenin İsmi	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin gerekçeli kararı
						Naibi İsmail Fahreddin Efendi tarafından verilen arzuhal.
	5296	36-a	24 Kanânûn-ı evvel 1329	Yeni Elifba yahut Kur'ânı Okuyorum		Kitabın okutulmasının yasaklanması hususunda Meşihat tezkiresine cevaben hangi mekteplerde okunduğunun arzuhal sahibi İsmail Fahreddin Efendi'den sorulması.
	5296	64-b	30 Haziran 1339	<i>İbtidâi mektebi öğrencilerinin kırâatlerini kolaylaştırma ya yardımcı olmak üzere tertip ettiği Kur'ân-ı Kerim Elifbâsı adlı risale</i>	Ali Haydar	
	1784	43	18 Cemâziyelevvel 1308	İdman adıyla telif edilen	Ali Nazima Bey	Kıraat Risalesinin müsvedde olduğu, bu şekliyle incelenmesinin usule aykırı olduğu, yeniden temize çekilerek gönderilmesi gerektiğine dair Tetkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye'nin kararı.
	5293	94	2 Şubat 1336	Kıraet-i Diniyye	Necati imzasıyla meclise takdim	İzin

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Eserin Adı	Müellifin Görevi ve İsmi/Basım Talep Edenin İsmi	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisinin gerekçeli kararı
					edilen	
	5293	124	25 Ağustos 1336	Müdeller Kıraat-ı Diniyye ve Ahlâkiyye	Necati imzasıyla takdim edilen	Risalenin öngörülen tashihler çerçevesinde tab ve neşrinde Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer‘iyye Meclisince bir sakınca görülmediği.
	5296	59-b	22 Şubat 1336	Kıraat-i Diniyye	Necati	İzin verilmiştir.

EK 3: Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin İncelediği Mushaflarla İlgili Gerekçeli Kararların Listesi³

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
	5293	2	8 Eylül 1330	Hayfa Gümrüğü'nde ele geçirilen elli üç adet Mushaf'ın tashihsiz ve tasdiksiz olmasının yanı sıra pek çok hata içermesi sebebiyle sahibine iade edilmesinin uygun olmadığı.
	5293	2	8 Eylül 1330	Yusuf Nusayr isimli bir şahısta ele geçirilen üç Mushaf'ın tashihsiz ve tasdiksiz olmasının yanı sıra pek çok hata içermesi sebebiyle sahibine iade edilmesinin uygun olmadığı.
	5293	2	8 Eylül 1330	Rüsumat Müdürlüğü'nden gönderilen dört Mushaf'ın tashihsiz ve tasdiksiz olmasının yanı sıra pek çok hata içermesi sebebiyle sahibine iade edilmesinin uygun olmadığı.
	5293	3	8 Eylül 1330	Matbaa-i Bahriye Müdürlüğü'nde tab edilmekte olan orta boy ayet ber-kenar Mushaf'ın yedinci tertip birinci ve ikinci yüzlerinin kırdırmadan Meclis'in kâtibi Abdülkadir Efendi'ye teslim edilmesi.
	5293	3	9 Eylül 1330	Matbaa-i Bahriye Müdürlüğü'nde tab edilmekte olan orta boy ayet ber-kenar Mushaf'ta yanlışlık yapanların araştırılarak neticenin bildirilmesi.
	5293	4	1 Teşrîn-i evvel 1330	Hacı Ali Seylani'nin basmak istediği Mehmed Efendi hattı küçük boy on dört bin Mushaf'ın cüzleri tashih edilerek basımı için sahibine iade edildiği.
	5293	5	26 Teşrîn-i evvel 1330	Matbaacı Rıza'nın basmak istediği İmam Rıza hattı küçük boy yirmi bin Mushaf'ın cüzleri tashih edilerek basımı için sahibine iade edildiği.
	5293	5	26 Teşrîn-i evvel 1330	Matbaacı Haşim'in basmak istediği İmam Rıza hattı yirmi bin Mushaf'ın cüzleri tashih edilerek basımı için sahibine iade edildiği.
	5293	6	27 Teşrîn-i evvel 1330	Ele geçirilen on iki Mushaf'ın tashihsiz ve tasdiksiz olmasının yanı sıra pek çok hata içermesi sebebiyle mecliste alıkonulduğu.
	5293	7	23 Teşrîn-i sâni 1330	Hafız Mehmed'in basmak istediği Hattat Şevki hatlı yirmi bin Mushaf'ın cüzleri tashih edilerek basımı için iade edildiği.

³ Bahse konu liste, Meşihat Arşivi'ndeki Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin defterleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Tabloda kayıtlı Meşihat Arşivi'ndeki defter ve sayfa numarası, meclis tarafından incelenen Mushaf'ın tedkik tarihi, Meclis'in Mushafla ilgili gerekçeli kararı ve konuyla ilgili görüşleri yer almaktadır.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
	5293	7	23 Teşrîn-i sâni 1330	Mustafa Zevki adına Mısır'dan gönderilen ve Trablusşam Rûsumat Müdürlüğü tarafından yakalanan dört adet cüzün tashihsiz ve tasdiksiz olmasının yanı sıra pek çok hata içermesi sebebiyle mecliste alıkonulduğı.
	5293	8	2 Kânûn-ı evvel 1330	Baskı esnasında meydana gelebilecek hataları önlemek maksadıyla küçük boy Mushaflar için altı santim eninden, on bir santim boyundan daha küçük ebattaki Mushafların basımına izin verilmemesi.
	5293	8	4 Kânûn-ı evvel 1330	Matbaacı Hulusi'nin basmak istediğı İmam Rıza hattı küçük boy yirmi bin Mushaf'ın cüzleri tashih edilerek basımı için sahibine iade edildiğı.
	5293	14	5 Nisan 1331	Hürriyet Matbaası'nda basılmak istenen on bin adet küçük boy Mushaf'ın birkaç cüzü tedkîk ve tashih edilmiş ise de iki seneden beri müracaat eden olmadığı.
	5293	19	3 Mayıs 1331	Matbaa-i Bahriye'nin altı bin adet basmak istediğı orta boy Mushaf'ın cüzleri tashih edilerek basımı için sahibine iade edildiğı.
	5293	20	4 Mayıs 1331	İsfahanlı Muhammed Taki isimli şahısta ele geçirilen iki adet küçük boy Mushaf'ın içinde birçok yanlışlık bulunması ve ruhsatsız basılmış olması sebebiyle alıkonulduğı.
	5293	20	4 Mayıs 1331	Tren yolcularından Eyüb b. Osman isimli şahısta ele geçirilen iki adet küçük boy Mushaf'ın içinde birçok yanlışlık bulunması ve ruhsatsız basılmış olması sebebiyle alıkonulduğı.
	5293	20	3 Haziran 1331	Rûsumat Müdürlüğü'nce ele geçirilen üç Mushaf'ın içinde birçok yanlışlık bulunması ve ruhsatsız basılmış olması sebebiyle alıkonulduğı.
	5293	21	20 Mayıs 1331	Dedeâğaç yoluyla Avrupa'ya gitmek üzere Dimetoka'ya uğrayan Vartanis Ohannesyan'da ele geçirilen ve hicri onuncu asrın meşhur hattatlarından Derviş Ali hattıyla yazılmış Kur'ân-ı Kerîm'in imlasında pek çok yanlışlık bulunması sebebiyle sergilenmek üzere Evkaf Müzesi'ne teslim edilerek Dimetoka'daki Yıldırım Bayezid Camii'nde halkın istifadesine sunulmak üzere Matbaa-i Osmaniye'de basılmış olan büyük boy iki adet Mushaf gönderilmesinin uygun görüldüğü.
	5293	24	----	Topçu Mektebi Hastahanesi İnzibat Memuru Yüzbaşı Ahmed Rifat Efendi'nin talebi

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				üzerine meclisçe müsadere edilen ve tashihi tamamlanan Mushaflardan hastalar için kırk adet gönderilmesine karar verildiği.
	5293	25	1 Eylül 1331	Resmi mühürle damgalanmadığı için Rûsumat Müdüriyetince el geçirilerek gönderilen iki Mushaf'ın Kırım'da basıldığı ve hatalı oldukları için meclis tarafından alıkonuldukları.
	5293	26	14 Eylül 1331	Rûsumat Müdüriyetince ele geçirilen Mushafların tashihsiz ve tasdiksiz olmaları, ayrıca hataları bulunması sebebiyle meclis tarafından alıkonuldukları.
	5293	29	13 Kânûn-ı evvel 1331	Ders Vekâletinden gönderilen iki adet Mushaf örneğinin daha önce evkaf okullarında okutulmak üzere tashih edilen Mushaflardan olduğu anlaşılmakla diğer okul ve medrese talebelerinin de faydalanabilecekleri, çıkması muhtemel baskı hatalarının muallimler tarafından düzeltilebileceği.
	5293	30	--	Avusturya Marhazank üsera karargâhında tutulan Rusyalı Müslümanlara dağıtılmak üzere elli Mushaf'ın Tedkîk-i Mesâhif Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Kütüphanesi mevcudundan gönderilmesi.
	5293	33	Mayıs 1332	İstihkâm Kıtâatı ve Mevâki-i Müstahkeme ambarında görevli askerlere dağıtılmak üzere gümrüklerde müsadere olunup meclis kütüphanesinde muhafaza edilen Mushaflardan otuz adet hazırlandığı.
	5293	33	---	Bayezid mümeyyiz dersiâmlarından ve Dâr'ül-Hilâfeti'l-Aliyye tefsir müderrislerinden Hacı Necib Efendi'nin telif ettiği <i>İkaz</i> isimli risalenin belirtilen tashihler çerçevesinde tab ve neşrinin uygun görüldüğü.
	5293	37	24 Şubat 1331	Rûsumat Müdüriyetince ele geçirilen bir adet Mushaf'ın tashihsiz ve tasdiksiz olması sebebiyle mecliste alıkonulduğu.
	5293	39	23 Kânûn-ı evvel 1331	Rûsumat Müdüriyetince ele geçirilen bir adet Mushaf'ın son cüzü noksan olmasının yanı sıra birçok yerinde silintiler ve hatalar bulunması sebebiyle mecliste alıkonulduğu.
	5293	40	24 Ağustos 1332	Mısırda basılarak tasdiksiz olmaları sebebiyle Rûsumat Emaneti tarafından müsadere edilip vakıf medreselerine dağıtılmak üzere saklanan Mushafların Ders Vekâleti vasıtasıyla dağıtılmasının uygun görüldüğü.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
	5293	42	7 Ağustos 1332	Karahisar-ı sahib Medresesi'nden talep edilen yüz Mushaf'ın gümrüklerden müsadere edilerek meclis kütüphanesinde muhafaza edilen Mushaflardan temini.
	5293	43	7 Eylül 1332	Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nden talep edilen iki bin Mushaf'ın gümrüklerden müsadere edilerek meclis kütüphanesinde muhafaza edilen Mushaflardan teslimi için bir memur görevlendirilmesi talebi.
	5293	43	7 Eylül 1332	Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nden talep edilen iki bin Mushaf'ın Mısır Hilâl-i Ahmer Cemiyeti menfaatine basılıp gümrüklerden müsadere edilerek meclis kütüphanesinde muhafaza edilen Mushaflardan teslimi için bir memur görevlendirilmesi talebi.
	5293	44	12 Teşrîn-i evvel 1332	Amme cüzünün hurûf-ı mukattaa ile yazılarak tab ve neşredildiği haber alındığından Kur'an'ın bu şekilde yazılıp yayımlanmasının yasaklanması hususunda ilgili makamlara bildirilmesi.
	5293	47	29 Kânûn-ı evvel 1332	Matbuat-ı Umumiye Müdüriyetinden havale edilen küçük boy Mushaf'ın kâğıtları ince ve harfleri okunamayacak derecede küçük olduğundan tab ve neşri uygun görülmeyle mecliste alıkonulduğu.
	5293	49	21 Mart 1333	Ders Vekâletinin talep ettiği yüz Mushaf'ın gümrüklerden müsadere edilerek meclis kütüphanesinde muhafaza edilen Mushaflardan teslimine karar verildiği.
	5293	52	14 Mayıs 1333	Tetkik için gönderilmiş olan Nebe cüzünün yapılan tashihler çerçevesinde tab ve neşri için sahibine iade edildiği.
	5293	55	11 Haziran 1333	Matbaacı Haşim Efendi'nin basmak istediği amme cüzünün yapılan tashihler çerçevesinde tab ve neşrinde bir sakınca olmadığı.
	5293	59	17 Temmuz 1333	Matbaacı Rıza Efendi tarafından basılmak istenen ve bir nüshası gönderilen İmam Rıza hattıyla çifte hatlı Mushaf'ın tashih edilerek tab ve neşrine Meclis'ce izin verildiği.
	5293	60	29 Temmuz 1333	Tab ettiği küçük boy Mushaflardan Matbaacı Hulusi Efendi'nin kanun gereği meclise birkaç nüsha göndermesi gerektiği.
	5293	60	29 Temmuz 1333	Tab ettiği küçük boy Mushaflardan Matbaacı Hüseyin Efendi'nin kanun gereği meclise birkaç nüsha göndermesi gerektiği.
	5293	60	29 Temmuz	Tab edilen çifte hatlı Mushaflardan Emniyet Matbaası Müdüriyetinin kanun gereği

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1333	meclise birkaç nüsha göndermesi gerektiği.
	5293	62	28 Ağustos 1333	Matbaa-i Bahriye'de basılan küçük boy yaldızlı ve kılıflı Mushaflardan lüzumu üzerine iki nüshasının hediyesi karşılığında meclis kâtiplerinden Abdülkadir Efendi'ye teslim edilmesi talebi.
	5293	62	4 Eylül 1333	<i>Mezâhib-i Turuk-ı İslâmiye Târîhi</i> isimli risâlenin birinci ve ikinci formlarının öngörülen tashihler çerçevesinde tab ve neşrinde Meclis'ce bir sakınca olmadığı.
	5293	66	8 Kânûn-ı sâni 1333	Kitapçı Kırımî Ziya Efendi'nin Emniyet Matbaası'nda bastırmak istediği Mehmed Şevki hattı amme cüzünün öngörülen tashihler çerçevesinde tab ve neşrinde bir sakınca olmadığı.
	5293	68	4 Mart 1334	Meclis'te muhafaza edilen Mushaflardan uygun miktarının Hariciye Nezaretine teslim edilmesi.
	5293	70	28 Nisan 1334	Üçüncü Ordu Kumandanlığı tarafından talep edilen iki bin küçük boy Mushaf'ın gönderilmeye hazır olduğu.
	5293	79	30 Ağustos 1335	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi azasından olup Mushafların ve sair bütün dini eserlerin tetkik ve tashihi görevini uzun süredir mükemmel şekilde ifa etmekte olan meclis azalarından Hâfız Bekir Efendi'nin maaşına zam yapılması talebi.
	5293	81	---	Mushaf ve cüzlerin tetkiki için en iyi kalite siyah ve la'l mürekkebi ile ihtiyaç duyulan diğer kırtasiye malzemelerine ait listenin takdim kılındığı.
	5293	82	15 Kânûn-ı evvel 1335	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinde tetkiki mecburi olan yazma Mushafların letafetini muhafaza etmek şartıyla bazı secavendin kırmızı renkte yazılması gerektiğinden kaliteli kırmızı mürekkep gönderilmesi talebi.
	5293	83	20 Kânûn-ı evvel 1335	İstanbul Maarif Müdürlüğü'nden meclise gönderilen Mushaf'ın tanzim edilen hata-sevap cetvelini temize çekmek için görevlendirilen Kâtip Halil Efendi'nin vefatı üzerine muhalledatı arasına karışan söz konusu Mushaf'ın kaybolması sebebiyle tekrar hata-sevap cetveli tanzimi için aynı Mushaf'tan bir nüsha daha gönderilmesi talebi.
	5293	84	27 Kânûn-ı	Tetkik edilen amme cüzünün tab ve neşrine müsaade edilerek sahibine iade edildiği.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			evvel 1335	
	5293	93	26 Kânûn-ı sâni 1336	Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriye Meclisinde biriken Mushaf ve cüzlerin imhası ile ilgili olarak Fetva Eminliği makamından fetva alınması talebi.
	5293	95	4 Şubat 1336	Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriye Meclisinde biriken Mushaf ve cüzlerin Müslüman mevtası gibi temiz bir bez içine konularak temiz bir yere gömülmesi yolundaki fetva doğrultusunda gerekli bez çuvalar temin edilmesi talebi.
	5293	96	9 Şubat 1336	Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriye Meclisinde biriken Mushaf ve cüzlerin temiz bezlere sarılıp gözden uzak temiz bir yere gömülmesi hususunda verilen fetva uyarınca Levazım idaresinden talep edilen bezlerin gönderilmesinde alışlagelmiş umursamaz tavrın devam etmesi üzerine çuval giderlerinin meclis çalışanlarının maaşlarından karşılanması talebi.
	5293	97	4 Şubat 1336	Paris'te bastırılıp Dersaadet'e getirilen ve hattındaki hatalar sebebiyle bedeli Hazinece ödenerek el konulan on iki Mushaf'tan üçünün Meşihat, Müsteşarlık ve Fetva Eminliği makamına, geri kalanlarının ise Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriye Meclisi azalarına dağıtılması talebi.
	5293	101	23 Şubat 1336	Günlük gazetelerde Kur'ân ayetlerinin aynen yer alması sakıncalı olduğundan Bahriye Matbaası'nda basılan kenarları Türkçe tefsirli Mushaf esas alınıp sadece surenin ismi ve ayet numarası verilmesi hususunda Matbuat-ı Umumiye Müdiriyeti'ne direktif verilmesi talebi.
	5293	114	13 Mayıs 1336	Meclise gönderilen amme cüzünün incelemesi tamamlanarak basılması için sahibine iade edildiği.
	5293	115	5 Mayıs 1336	Maliye Nezareti tarafından meclise gönderilen teneke mahfazalı ufak boy Mushaf'ın yapılan incelemesinde daha önce Hâfız Osman Efendi'nin istinsah ettiği Mushaf'tan Paris'te fotoğraf ile büyük boy olarak basılıp Dersaadet'e getirilen ve ihtiva ettiği yanlışlar sebebiyle müsadere edilen on üç adet Mushaf'tan kopyalanmış olduğu anlaşılmakla tamamına el konulması gerektiği.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
	5293	116	25 Mayıs 1336	Amme cüzünün tetkik ve tasdik işlemi tamamlandığından sahibine iade edildiği.
	5293	121	30 Haziran 1336	Kur'ân-ı Kerîm'in tefsiri veya tercümesi için lügat, nahiv, meani, cedel, bedî, beyân, kıraat, essâb-ı nüzül, nâsih-mensûh, usûl-i fıkıh ve usûl-i hadis gibi pek çok ilimde ileri düzeyde olmayı gerektirdiğinden meclise sunulan eserin aranan şartları taşımadığı ve tashihe muhtaç olması sebebiyle tab ve neşrinin caiz görülmediği. (eser ismi belirtilmemiştir.)
	5293	122	18 Ağustos 1336	Tetkik için meclise sunulan küçük boy tebareke cüzünün basılmasına ruhsat verilerek iade edildiği.
	5293	122	18 Ağustos 1336	Ali Navaz tarafından tetkiki talep edilen tebareke cüzünün basılmasına ruhsat verilerek talep sahibine iade edildiği.
	5293	122		Tetkik için meclise sunulan küçük boy amme cüzünün basılmasına ruhsat verilerek iade edildiği.
	5293	122	18 Ağustos 1336	Tetkik için meclise sunulan kenarı tefsirli Mushaf yarıda bırakılarak talep sahibi tarafından işlemleri takip edilmediğinden mecliste muhafazası.
	5293	128	4 Kânûn-ı evvel 1336	Maliye Nezareti tarafından gönderilen teneke mahfaza içindeki yüz otuz beş küçük boy Mushaf'ın teslim alındığı, yalnız bir Mushaf'ın mahfazasız çıktığı.
	5293	142	12 Şubat 1337	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinde hiçbir Mushaf'ın mükemmel şekilde tashih edilmedikçe basılmasına ruhsat verilmediği hâlde Evkâf-ı İslâmiye Matbaası Müdürü İzzet Efendi daha önce basılmış bir Mushaf'ın baskı taşlarını yenileyerek talep ettiği ruhsatın verilmemesi üzerine Akşam Gazetesi'nde meclis aleyhine yayın yaptırması ve bizzat meclise gelerek azaları tehdit etmesi sebebiyle Meşihat makamınca kendisi hakkında gereken yasal işlemlerin yapılması talebi.
	5293	144	7 Mart 1337	Önceden baskı yapılan Mushaf taşlarıyla tekrar baskı yapmak talebinde bulunan matbaacılar usulen meclise tevdi ettikleri cüzlerde yapılan mükemmel bir tetkik sonucu tespit edilen hataları düzeltmekte oldukları hâlde matbaacılıkla alakası olmayan dilekçe sahibi Kitapçı Mehmed Tevfik ve diğer şahısların meclise yaptıkları müracaat

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				hakkında bir işlem yapılamayacağı.
	5293	147	11 Mayıs 1337	Kur'ân cüzleri ile hadis kitaplarının basılmadan önce Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinden ruhsat almaları matbaalar kanunu gereği olduğu gibi lafzen veya mealen ayet veya hadis içeren kitap, risale ve makalelerin de ruhsat almaları Şûrâ-yı Devlet kararı olması sebebiyle ayda bir yayımlanan <i>Mahfil Mecmuası</i> 'nın Ramazan 1339 tarihli nüshasında yer alan ayet ve hadisler üzerinde meclisçe yapılan tashihler dikkate alınmadığından ilgili daire tarafından mecmua hakkında kanuni takibat başlatılması talebi.
	5293	149	30 Mayıs 1337	Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisinin tashih ve tasdik eylemiş olduğu nüshaların hilafına olarak sahte ve pek mühim hataları barındıran bazı Kur'ân cüzlerinin tab edilmiş olduğu anlaşılmakla evvelce ruhsat alınıp tab edilen cüzler ve Mushafların da matbaalar kanununun altıncı maddesi uyarınca yeniden tasdik ettirilmesi için ilgililerin meclise müracaat etmeleri gerektiğine dair ilanın günlük gazetelerde yayımlanmak üzere Memurin Müdiriyeti'ne takdim kılındığı.
	5293	153	25 Haziran 1337	Reis Şeyh Safvet Efendi'ye, memleketine gitmesi için 22 Haziran 1337 tarihinden başlamak üzere iki ay izin verildiği.
	5293	159	22 Ağustos 1337	Matbaa-i Bahriye'nin mühürlenmelerini talep ettiği Mushafların harb-i umumiden önce tab edilip mühürlü olan son formları yangında zarar gören Mushaflar olduğu görevli heyet tarafından yapılan kontrolde anlaşıldığından, matbaaca hazırlanan son formanın mühürlenerek yine matbaaya iade edildiği.
	5293	167	19 Teşrîn-i evvel 1337	Meclis'te Kur'ân cüzleri bulunmayıp, Hind baskısı büyük boy ve Mısır baskısı küçük boy ciltsiz bir miktar Mushaf bulunması, bunların da istilaya uğrayan bölgelerden hicret eden Müslüman çocuklarına verilmekte olması sebebiyle Bulgaristan Mekâtib-i İslâmiyesi Müfettiş-i Umumiliği'nin talep ettiği Mushafların gönderilemeyeceği.
	5293	179	4 Kânûn-ı sâni 1338	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin izni ve tashihi olmaksızın meçhul matbaalar tarafından bastırılan hatalı Mushaf ve cüzlerin okullarda okutturulmaması

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				gerektiği.
	5293	180	9 Kânûn-ı sâni 1338	Kur'ân cüzlerinin tashihi sırasında, gösterilen tashihler tamamen ifa edilmedikçe "Ba'de't-tashîh tab'ı" gibi bir kayıt ile mühürlenip tasdik edilmemesine oy birliği ile karar verildiği.
	5293	188	20 Şubat 1338	Felekate düçar olan Karamürsel ahalisinin fakir çocukları için Hüseyniye Camii İmam-Hatibi Hüseyin Efendi'nin talebi üzerine, daha önce hükümetçe müsadere edilerek mecliste tutulan Mısır ve Hind baskısı Mushaflardan yüz adet hazırlandığı.
	5293	188	20 Şubat 1338	Felakete uğrayan Karamürsel ahalisinin fakir çocukları için Hüseyniye Camii İmam-Hatibi Hüseyin Efendi'nin talebi üzerine hazırlanan yüz adet Mısır ve Hind baskısı Mushaf'ın makbuz mukabilinde teslim edildiği.
	5293	209	29 Mart 1338	Vitalis ve Şürekâsı adına Almanya'dan gelip Rüsumat Emaneti tarafından müsadere edilerek Meşihat Makamı'na havale edilen teneke madalyon içindeki 135 Mushaf'ın iadesini talep eden Tahtakale'de Boton Hanı'nda mukim Ekrem Latif'in Mushafların sahibi olmaması sebebiyle isteğinin yerine getirilemeyeceği, miktarı binden fazla olduğu öğrenilen bu Mushafların geri kalan kısmının da meclise gönderilmesi gerektiği.
	5293	211	17 Nisan 1338	Emniyet Kütüphanesi'nin resm-i Osmanî üzere Kayış zâde hattıyla bastırmak istediği yirmi bin Mushaf'ın kontrolü tamamlanarak mühürlendiği.
	5293	216	23 Mayıs 1338	Hakkaklar Çarşısı'nda Kitapçı Hacı Hüseyin'in ruhsat almaksızın bastığı Mushafları sahte mühürle mühürlediği haber alındığından meclisin resmî mührünü yazmış olan Evkaf-ı İslâmiye Müzesi Müdürü Mehmed Ali Bey ve diğer mütehassısların söz konusu Mushaflar üzerindeki sahte mühür ile asıl mühür karşılaştırmaları sonucu dava açılması ve davanın sonuna kadar sahte mühürlü Mushafların koruma altına alınması gerektiği.
	5294	144	12 Safer 1330	Belediye Üçüncü Dairesi tarafından el konulan iki Mushaf'ın Teftiş-i Mesâhif-i Şerife ve Tedkîk-i Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi'ne havale edildiği, bu gibi işlere cüret edenlerin cezalandırılmaları talebi.
	5294	169	11 Şaban	Rusya'da basılmış hatalı Mushafların gezici

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1327	satıcılar ellerinde, Mısırdaki basılmış hatalı Mushafların ise sahhâflarda, hayli zamandır küçük boy matbu bazı Mushafların da gazete dağıtıcıları tarafından sokaklarda satılmakta olması sebebiyle bu gibi Mushafların çarşı, pazar vb. yerlerde satışının yasaklanması ve gümrüklerden geçişine izin verilmemesi hususunun bütün devlet daireleri ve bakanlıklara tebliğ edildiği.
	5295	17	10 Ağustos 1338	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinde mevcut olup sürekli istifade edildiği için fazla kullanmaktan yıpranıp dağılmış olan üç adet kitap ile bir adet Mushaf-ı Şerifin tamir edilip ciltlenmesi.
	5295	20	17 Ağustos 1338	Hakkaklar Çarşısı'nda kitapçı esnafından Hacı Hüseyin Efendi'nin ruhsatsız olarak ve hatalı şekilde tab edip Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin resmi mührünü taklit ederek sahte mühürle damgalayarak satışa çıkardığı Mushafların bir adedinin takdim edilmesi, Matbaalar Kanunu gereği kendisi hakkında dava açılması, dava sonuçlanıncaya kadar bu Mushafların başka yere kaçırılmasının önlenmesi, kendisine gereken cezanın verilmesi ve bu Mushafların sahte ve hatalarla dolu olduğunun ahaliye günlük gazetelerle ilan edilmesi.
	5295			Hayır sahiplerinden biri tarafından Mahkeme-i Evkaf'a bırakılmış olan Mushaf-ı Şerifin resm-i Osmaniye tamamen uygun olması hasebiyle meclise verilmesi.
	5295	25	5 Eylül 1338	Emniyet Kütüphanesi Müdürü Mehmed Rıza Efendi'nin resm-i Osmaniye üzere tashih edilmek üzere havale olunan çifte hatlı Mushaf-ı Şerifinin tashihleri tamamlanarak iade edildiği.
	5295	28	14 Eylül 1338	Bir defa tab edilen bir Mushaf-ı Şerifin ikinci baskısı için bir arzuhalde Meşihat makamına müracaat edilmesinin mecbur olduğu ve tab edilecek Mushafların forma forma meclisçe tashih ettirilmesinin mecburi olduğu ve Meclis'in değiştirilen yeni mührünün kullanılmaya başlandığı tarihten itibaren eski mührün iptal edildiği.
	5295	32	21 Eylül 1338	Rûsumat Emaneti'nce gönderilen tashihsiz ve ruhsatsız ufak boydaki Mushaf-ı Şerifin küçüklüğü ve kâğıdının inceliği sebebiyle

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				tashihiinin mümkün olmadığı.
	5295	34	30 Eylül 1338	Matbaa-i Bahriye Müdüriyetinin Hafız Osman hatlı on bin Mushaf-ı Şerifinin tashihi tamamlanarak tasdik edildiği.
	5295	34	30 Eylül 1338	Matbaacı Hulusi Efendi'nin Kayışzade hattıyla basımına başladığı yirmi bin Mushaf-ı Şerifin tashihi tamamlanarak tasdik edildiği.
	5295	36	9 Teşrîn-i evvel 1338	Fransa'da tab olunup Şaşter adına gelen ve gümrükçe el konulan Mushaf-ı Şeriflerin hataları bulunduğundan Matbaalar Kanunu gereği sahibine iade edilmesi caiz olmayacağı için Mushafların faturasına göre bir defaya mahsus olmak üzere bedelinin ödenmesi ve bundan sonra gelecek Mushaf-ı Şeriflerin hatasız olanları tasdik edilip hatalı olanlara el konulacağına ecnebi sefaretlerine tebliğ edilmesi.
	5295	39	14 Teşrîn-i evvel 1338	Kitapçı Hacı Hüseyin Efendi'nin son olarak tab ettiği Hafız Osman hatlı Mushaf-ı Şeriflerin Meclis'çe mühürlenmiş olduğunun kayıtlardan anlaşıldığı ve kullanımdan kaldırılmış olan mührün Memurin Müdüriyetinde mahfuz bulunduğu.
	5295	40	23 Teşrîn-i evvel 1338	Matbaacı Haşim Efendi'nin yirmi bin adet tab edeceği ayet ber-kenâr Mushaf-ı Şerif cüzlerinin tashih edilerek tasdik edildiği.
	5295	43	23 Teşrîn-i sâni 1338	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinin tashih etme, mühürleme ve tetkik etmekte olduğu Mushaf-ı Şerifler, Kur'ân-ı Kerîm cüzleri ve dini kitapların listesi.
	5295	50	24 Teşrîn-i sâni 1338	Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinde mevcut Hind, İran, Mısır ve muhtelif yerlerde basılmış olan çeşitli boyutlardaki Mushaf-ı Şeriflerin toplamı.
	5295	55	17 Kânûn-ı sâni 1339	Tab ettiği yirmi bin Mushaf-ı Şeriften bir nüshasını Matbaalar Kanunu gereği Meclis Kütüphanesi'ne göndermesi için Matbaacı Haşim Efendi'ye yazılan tezkire.
	5295	55	17 Kânûn-ı sâni 1339	Tab ettiği yirmi bin Mushaf-ı Şeriften bir nüshasını Matbaalar Kanunu gereği Meclis Kütüphanesi'ne göndermesi için Matbaacı Hulusi Efendi'ye yazılan tezkire.
	5295	55	17 Kânûn-ı sâni 1339	Tab ettiği yirmi bin Mushaf-ı Şeriften bir nüshasını Matbaalar Kanunu gereği Meclis Kütüphanesi'ne göndermesi için Emniyet Kütüphanesi Müdüriyetine yazılan tezkire.
	5295	62	11 Nisan 1339	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinin eskisi gibi vazifeye devam etmesi

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				hakkında Heyet-i Vekîle Risayeseti'nden bekledikleri emirnameyi alarak Mushaf-ı Şeriflerin tashihlerine başladıkları.
	5295	65	21 Mayıs 1339	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi Başkâtibi Abdülkadir Efendi'nin ismi gerek kadroda gerekse daha sonra gelen emirnamede belirtilmediği için maaşını alamadığından isminin İstanbul Müftülüğüne bildirilmesi; meclisin teşkilatında yapılan değişiklik dolayısıyla değişmesi gereken resmi mührün yaptırılarak gönderilmesi ve matbaaların resm-i Osmani üzere basmış oldukları Mushaf-ı Şerifler mühürlenmediği takdirde basanlar zarara uğrayacağından, bu Mushafların mühürlenip mühürlenmeyeceğinin bildirilmesi.
	5295	66	30 Mayıs 1339	Matbaa-i Osmaniye Müdüriyetinin gönderdiği pusuladaki konuların içeriğini görüşmek üzere, en son bastıkları iki türlü Mushaf-ı Şeriften birer adet alarak Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi'ne gelmesine dair Matbaa-i Osmaniye Müdürü'ne gönderilen müzekkere.
	5295	72	23 Haziran 1339	Hafız Osman hatlı Mushaf-ı Şeriften tab edilecek olan on beş bin Mushaf-ı Şerifin tashih ve tasdik edildiği.
	5295	72	23 Haziran 1339	Matbaacı Hacı Hüseyin Efendi'nin tashih ve tasdikini talep ettiği Hafız Osman hattı Mushaf-ı Şerifin muamelesinin sona erdiği.
	5295	72	23 Haziran 1339	Ahmed Faik Efendi'nin Hulusi Efendi Matbaası'nda tab edeceği Mushaf-ı Şerifin tashih ve tasdik edildiği.
	5295	72	23 Haziran 1339	Tezkirede belirtilen yüz iki küçük boy Mushaf-ı Şerifin teslim edilmiş olduğu.
	5295	73	30 Haziran 1339	Hükümet merkezinden gelen kesin emir üzerine, Bahriye Matbaası'nın basımına başladığı on beş bin Mushaf-ı Şerifin basım imkânı kalmadığı.
	5295	73	29 Haziran 1339	Resm-i Osmani üzere Mushaf-ı Şerif basımı hakkında hükümet merkezinden gelen emir üzerine, basıma devam etmenin mümkün olamayacağının Emniyet Kütüphanesi'ne bildirildiği.
	5295	73	30 Haziran 1339	Bundan sonra resm-i Osmani üzere Mushaf-ı Şerif basımının hükümetçe yasaklanmış olduğu.
	5295	73	30	Resm-i Osmani üzere Mushaf-ı Şerif

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			Haziran 1339	basımının yasaklanmış olduğu.
	5295	74	30 Haziran 1339	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisinde mevcut Mushafların mikdarının hükümet merkezine bildirildiği ve söz konusu mekteplere verilecek Mushaf bulunmadığı.
	5295	78	10 Teşrîn-i evvel 1339	Matbaa-i Osmaniye tarafından Hafız Osman hattıyla on bin Mushaf-ı Şerif tab edileceğine dair arzuhalin mütalaa olduğu ve tashihi talep edilen cüzler gönderilmemiş olduğundan arzuhalin hıfzedilmesine karar verildiği.
	5295	78	10 Teşrîn-i evvel 1339	Emniyet Kütüphanesi'nin arzuhalinde belirtilen Mushaf-ı Şerif ve cüzlerin tashih ve tasdik edildiği.
	5295	78	10 Teşrîn-i evvel 1339	Emniyet Kütüphanesi'nin arzuhalinde belirtilen Amme cüzünün işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	78	10 Teşrîn-i evvel 1339	Hulusi Efendi'nin tashih ve tasdikini talep ettiği yirmi bin Mushaf-ı Şerifin işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	79	9 Kânûn-ı sâni 1340	Bir meselenin müzakeresinde bilgi ve tecrübelerine müracaat etmek üzere, dizgicilerinin meclise gönderilmesi ricasına dair Bahriye, Osmaniye, Emniyet, Evkaf ve Haşim Efendi matbaaları müdürlerine gönderilen yazı.
	5295	80	23 Şubat 1340	Basılan bazı Mushaf-ı Şeriflerde görülen bozukluklardan duyulan şüphe üzerine, Mushaf-ı Şerif basmakla iştigal eden matbaaların dizgicileri çağrılarak yaptıkları açıklama neticesinde, taşların on binden fazla Mushaf-ı Şerif basımına tahammülü olmadığı anlaşıldığından, bundan sonra bir tertipte on binden fazla Mushaf basımına ruhsat verilmemesine karar verildiği.
	5295	81	17 Şubat 1340	Vaymberg merkezinden Beyoğlu'nda Kitapçı Kohen Suver adına gelen ufak boyda yüz doksan iki adet Mushaf-ı Şerifin teslim alındığı ve harflerinin küçüklüğü ve kâğıtlarının inceliği sebebiyle, görülen yanlışlar ile harf ve hareke noksanlarının tashihi mümkün olmadığından, aynı şahsın daha önce el konulan Mushafları gibi bunlar hakkında da aynı muamelenin yapılması.
	5295	84	6 Haziran 1340	Sahaflar Çarşısı'nda kitapçılık yapan Matbaacı Hacı Hüseyin Efendi'nin meclisin

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				resmi mührünü taklit ederek sahte mühürle satışa çıkardığı Mushaflar sebebiyle yargılandığı davada, inkılap sonrasında çıkan umumi aftan yararlandığı halde Mushaflara el konulması ihmal edilmiş olduğundan, bunlara ve Hulusi Efendi Matbaası'nda basılan bir kısmı tasdiksiz Mushaf-ı Şeriflere hemen el konulması ve bu şekildeki sahtekârlıkların önlenmesi için matbaalarda teftiş yapılması.
	5295	86	4 Ağustos 1340	Öteden beri matbaalarda basılan Mushaf-ı Şeriflerin yirmi bin adet basılması bir usul kabul edilmiş ise de, bazı Mushaflardaki hareke ve nokta noksanları hakkında yapılan araştırmada, taşların on binden fazla baskıya tahammülü olmadığı anlaşıldığından, bundan sonra bir defada on bin nüshadan fazla baskıya ruhsat verilmemesinin kararlaştırıldığı.
	5295	87	13 Ağustos 1340	Yirmi bin nüsha Mushaf-ı Şerifin tashih ve tasdik işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	87	13 Ağustos 1340	Hafız Mehmed Efendi'nin tashihini talep ettiği on beş bin Mushaf-ı Şerifin tashih ve tasdik işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	87	13 Ağustos 1340	Emniyet Kütüphanesi'nin çifte hatlı yirmi bin Mushaf-ı Şerifinin tashih ve tasdik edildiği.
	5295	87	13 Ağustos 1340	Tevhîd-i Mesâi Şirketi'nin meclise bıraktığı yirmi bin Mushaf-ı Şerifin tashih ve tasdik işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	87	13 Ağustos 1340	Mehmed Reşid Efendi'nin meclise bıraktığı yirmi bin Mushaf-ı Şerifin tashih ve tasdik işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	87	13 Ağustos 1340	Tevhîd-i Mesâi Şirketi'nin meclise bıraktığı on bin Mushaf-ı Şerifin işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	87	13 Ağustos 1340	Emniyet Kütüphanesi'nin meclise bıraktığı yirmi bin Mushaf-ı Şerifin işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	88	13 Ağustos 1340	Hafız Şevki Efendi'nin meclise bıraktığı yirmi bin Mushaf-ı Şerifin işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	88	13 Ağustos 1340	Haşim Efendi'nin meclise bıraktığı yirmi bin Mushaf-ı Şerifin işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	88	13 Ağustos	Hacı Hüseyin Efendi'nin meclise bıraktığı yirmi bin Mushaf-ı Şerifin işlemlerinin

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1340	tamamlandığı.
	5295	88	16 Ağustos 1340	Mehmed Reşid Efendi tashihini talep ettiği yirmi bin Mushaf-ı Şerifin işlemlerinin sona erdiği.
	5295	88	16 Ağustos 1340	Hacı Hüseyin Efendi'nin tashihini talep ettiği yirmi bin Mushaf-ı Şerifin imali, gönderilmesi ve basımından vazgeçilmiş olduğunun anlaşıldığı.
	5295	89	18 Ağustos 1340	Bahriye Matbaası'nın tashihini talep ettiği yirmi bin Mushaf-ı Şerifin işlemlerinin sona erdiği.
	5295	89	18 Ağustos 1340	Emniyet Kütüphanesi'nin meclise bıraktığı cüzlerden küçük boy Vezzâriyât cüzünün tasdik edildiği, Kadsemia cüzlerinin ise ikinci forması tasdik edildiği halde Mülga Şeriye Vekâlet'inin emriyle tamamlanmasının men edildiği.
	5295	90	25 Ağustos 1340	Eskiden beri, basılacak Mushaf-ı Şerif ve cüzlerin her türlü hata ve kusurdan salim olarak yayımlanmasına hizmetle vazifeli olan Tedkîk-i Masâhif-i Şerife Heyetinin, Mushaf-ı Şerif ve cüzleri basacak kişilere verilecek resmî ruhsatın kolaylaştırılması ve sarf edilecek mesainin sağlam bir tarzda düzenlenmesi ve sürdürülmesi hakkında hazırlanan on üç maddelik talimatname lâyihası.
	5295	93	25 Ağustos 1340	Matbaacı Hacı Hüseyin Efendi'nin sahtekârlığı hakkında kanuni tatbikat yapıldığının anlaşıldığı ve sahte mühürle satışa çıkardığı Mushaf-ı Şerifler ile Matbaacı Hulusizade Faik Efendi'nin bir kısmı tasdiksiz olarak satışa çıkardığı Mushaf-ı şerifelerden birer tanesinin yanlış yerleri işaretlenerek takdim kılındığı; matbaaların teftişi konusunda tam bir yetki ile yol parası olarak bir miktar ücret verildiği takdirde bu gibi hallere meydan verilmeyeceği kanaatinde oldukları ve Mülga Tedkîk-i Müellefât ile birlikte bulundukları zamandaki talimatnamenin Tedkîk-i Mesâhif-i Şerife kısmı ayrılarak gerekli görülen bazı maddeler ilavesiyle hazırlanan müstakil talimatnamenin onaylanmak üzere takdim edildiği.
	5295	95	27 Eylül 1340	Matbaa taşlarının on bin adetten fazla baskıya dayanıklı olmadığı anlaşıldığı

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				sebebiyle bir defada on binden fazla Mushaf-ı Şerif basımına ruhsat verilmemesi kararlaştırıldığından, Matbaa-i Osmaniye Müdüriyetinden gelen arzuhalin ona göre düzeltilmesi.
	5295	98	24 Kânûn-ı evvel 1340	Tevhîd-i Mesâi Şirketi'nce daha önce basılan Mushaf-ı Şeriflerden kanun gereği gönderilmesi gereken Mushaf-ı Şerifin hemen gönderilmesi ihtarı.
	5295	99	13 Nisan 1341	Sultanahmet Sulh Mahkemesi'nden havale edilen tezkirede bahsedilen Mushaf-ı Şeriflerden, müteveffa Hacı Hüseyin Efendi'nin sahte mühürle mühürleyip satışa çıkarmış olduğu Mushaf-ı Şerifler ile Matbaacı Faik Efendi'nin son cüzü haricinde tashihsiz olarak tedavüle çıkardığı Mushaf-ı Şeriflerden birer adedinin Diyanet İşleri Riyaseti'ne takdim kılındığından, mecliste bunlardan bir numune mevcut olmadığı.
	5295	101	13 Haziran 1341	Evkaf Matbaası'nda Şamlı Şeyh Reşid Efendi adına küçük boy olarak on beş bin adet Mushaf-ı Şerifin tashihleri tamamlanıp tasdiklenerek istenen şekilde tedavüle çıkarıldığı halde, tesadüfen rastlanan aynı Mushaf'ın bir nüshasında muhtelif hata ve karışıklıklar görüldüğünden, buna sebep olanlar hakkında gerekenin yapılması ve matbaacıların bu gibi yolsuzluklarının önüne geçilebilmesi için meclise yetki verilmesi gerektiğinin arzı ve bu konuda daha gönderilmiş olan talimatnamenin tasdik edilmesi talebi.
	5295	102	20 Haziran 1341	Baştan beri Mushaf-ı Şeriflerin tashihlerinde gösterdiği ciddiyet ve faaliyeti takdire şayan bulunan Meclis-i Mesâhif Azası Hafız Hakkı Efendi'nin sicilde kayıtlı doğum tarihine göre yaş sınırından kanunen emekliye sevk edilmesi gerekirse de, vücudunun zindeliği ve zihin gücünün yerinde olması sebebiyle, kendisinden bir müddet daha istifade edilmek üzere yaş sınırından istisna tutulması.
	5295	103	24 Haziran 1341	Emniyet Kütüphanesi Müdürü Mehmed Rıza Efendi'nin basımına başladığı İmam Rıza hatlı on bin Mushaf-ı Şerifin on birinci formasına kadar tashih edildiği halde, basımdan vazgeçtiğini bildirdiği.
	5295	103	24 Haziran	Haşim Efendi'nin tashihini talep ettiği "ayet ber-kenâr" on bin Mushaf'ın işlemlerinin

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1341	tamamlandı.
	5295	103	24 Haziran 1341	Matbaa-i Bahriye Müdüriyetinin tashihini talep ettiği Burdurî Hafız Osman hattı on bin Mushaf-ı Şerifin işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	104	18 Temmuz 1341	Emniyet Kütüphanesi Müdürü Mehmed Rıza ve Üsküdarlı Ali İrfan'ın tashihini talep ettikleri tefsirli Mushaf-ı Şerifin basımından vazgeçildiğinin anlaşıldığı.
	5295	104	18 Temmuz 1341	Emniyet Kütüphanesi Müdürü Mehmed Rıza Efendi'nin tashihini talep ettiği on bin çifte hatlı Mushaf-ı Şerifin tashihleri tamamlanarak tasdik edildiği.
	5295	104	18 Temmuz 1341	Emniyet Kütüphanesi Müdürü Mehmed Rıza Efendi'nin basımına başladığı küçük boy on bin Mushaf-ı Şerifin işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	106	16 Eylül 1341	Matbaacı Ahmed Faik Efendi'nin son cüzü tashihli ve tasdikli olup kalan kısımları tashihsiz olarak satışa çıkardığı Mushaf-ı Şerifler tekrar tetkik edildiğinde, yirmi dokuz formasının tashihsiz olduğunun anlaşıldığı; meclisin mührünü taklit ederek sahte mühür kullanmaya cüret eden kişinin ise geçenlerde vefat eden Matbaacı Acem Hüseyin Efendi olduğu ve vefat ettiği için hakkındaki davanın düştüğü.
	5295	109	3 Nisan 1926	1925 senesi zarfında Meclis-i Mesâhif tarafından tashih ve tasdik edilen Mushaf-ı Şeriflerin miktarları ve matbaalarını gösteren liste.
	5295	110	15 Nisan 1929	Sultan odalarında ikamet eden tüccardan Havaslızâde Reşid Efendi'nin Bahriye Matbaası'ndan bastırıldığı üç ayrı Mushaf-ı Şeriften kanun gereği meclis kütüphanesine göndermesi gereken nüshaların hemen gönderilmesi talebi.
	5295	111	3 Mart 1928	Matbaa-i Osmaniye Müdürü Mehmed Saim'in yirmi bin nüsha Hafız Osman Mushaf-ı Şerif tab edeceğine dair arzuhalinin işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	111	2 Temmuz 1928	Yusuf Ziya Matbaası'nın tab ettiği on beş bin Mushaf-ı Şeriften heyet kütüphanesine ait Mushafların gönderilmesi gerektiği.
	5295	111	2 Temmuz 1928	Matbaa-i Osmaniye'de tab edilen yirmi bin Mushaf-ı Şeriften heyet kütüphanesi ait nüshaların gönderilmesi gerektiği.
	5295	112	25 Haziran	Evkaf Matbaası ve Haşim Efendi Matbaası'nda tab edilen onar bin Mushaf-ı

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1927	Şeriften kanun gereği meclis kütüphanesine gönderilmesi mecburi olan ikişer nüshanın gönderilmesi gerektiği.
	5295	112	10 Ağustos 1927	Hafız Şevki Efendi'nin Evkaf Matbaası ve Haşim Efendi Matbaası'nda tab ettiği Mushaf-ı Şeriflerden ikişer nüshayı teslim ettiği.
	5295	112	28 Kânûn-ı evvel 1927	Yusuf Ziya Efendi'nin kendi matbaasında basmaya başladığı Hasan Rıza hattı on beş bin Mushaf-ı Şerifin tashihleri tamamlanarak tasdik edildiği.
	5295	112	4 Kânûn-ı sâni 1928	1927 senesi zarfında Tedkîk-i Mesâhif Heyetince tashih ve tasdik edilen Mushaf-ı Şeriflerin listesi.
	5295	113	4 Nisan 1927	Mülga Tevhîd-i Mesai Matbaası'nın tab ettiği on bin “ayet ber-kenâr” Mushaf-ı Şeriften Matbaalar Kanunu gereği meclis kütüphanesine gönderilmesi gereken iki nüshanın acilen gönderilmesi.
	5295	113	21 Mart 1927	Kitapçı Şevki Efendi'nin Haşim Efendi Matbaası'nda tab ettiği on bin “ayet ber-kenâr” Mushaf-ı Şeriften Matbaalar Kanunu gereği meclis kütüphanesine gönderilmesi gereken iki nüshanın gönderilmesi.
	5295	113	11 Nisan 1927	Matbaa-i Osmaniye'de İmam Rıza hattıyla basılan “ayet ber-kenâr” on bin Mushaf-ı Şeriften Matbaalar Kanunu gereği meclis kütüphanesine gönderilmesi gereken iki nüshanın gönderilmesi.
	5295	113	2 Mayıs 1927	Matbaa-i Bahriye'nin tab ettiği on bin adet Hafız Osman hattı Mushaf-ı Şerifin tashih ve tasdik işlemlerinin tamamlandığı.
	5295	113	2 Mayıs 1927	Kitapçı Mehmed Reşid Efendi'nin Evkaf Matbaası'nda tab ettirdiği on bin Hafız Burhan adlı küçük boy Mushaf-ı Şerifin tashih ve tasdikinin tamamlandığı.
	5295	114	Kânûn-ı evvel 1926	Arzuhalde belirtilen küçük boy Amme cüzünün tashih edilerek iade edildiği halde tasdik için henüz getirilmediği.
	5295	114	19 Mart 1927	Matbaa-i Bahriye'de tab edilen onar bin Mushaf-ı Şeriflerden Matbaalar Kanunu gereği meclis kütüphanesine gönderilmesi gereken Mushaflar henüz gelmediğinden, gönderilmesi konusunda gerekenin yapılması.
	5295	114	19 Mart 1927	Matbaacı Haşim Efendi'nin tab eylediği on bin “ayet ber-kenâr” Mushaf-ı Şeriften meclis kütüphanesine ait Mushafların

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				gönderilmesi.
	5295	114	19 Mart 1927	Matbaacı Faik Efendi'nin tab ettiği on bin İmam Rıza Mushaf-ı Şerifinden meclis kütüphanesine ait Mushafların gönderilmesi.
	5295	115	12 Kânûn-ı sâni 1927	1926 senesi zarfında Tedkîk-i Mesâhif Meclisi'nce tashih ve tasdik edilen Mushaf-ı Şeriflerin listesi.
	5295	115	21 Mart 1927	Emniyet Matbaası'nda tab edilen onar bin Kayışzade ve on bin küçük boy Mushaf-ı Şeriflerden meclis kütüphanesine ait Mushafların gönderilmesi.
	5295	115	21 Mart 1927	Evkaf Matbaası'nda Hafız Şevki'nin arzuhalî ile tab edilen on bin "âyet ber-kenâr" Mushaf-ı Şeriften meclis kütüphanesine ait Mushafların gönderilmesi.
	5295	116	19 Teşrin-i evvel 1926	Keyfiyet, arzuhal sahibi Ali İrfan Bey'e anlatılarak ekteki tefsirli Mushaf-ı Şerifin kendisine iade edildiği ve muameleye gerek olmadığı.
	5295	117	22 Mayıs 1926	Ali İrfan ve Emniyet Kütüphanesi sahibi Mehmed Rıza efendilerin daha önce yapılan tashihleri düzelterek iade etmeleri gerektiği kenarı tefsirli Mushaf-ı Şerifi basmaktan vazgeçtiklerini beyan ettikleri halde, bu defa usule aykırı olarak tamamını basıp ciltleyerek tasdikini talep ettikleri bu tefsirli Mushaf-ı Şerifin hatalarını içeren "doğru yanlış cetveli" ilavesiyle tasdik edilmesi veya telefne yol açacak şekilde tasdik edilmemesi konusunda tereddüt hâsıl olduğundan, bu konuda ne şekilde hareket edilmesi gerektiğinin bildirilmesi.
	5295	117	22 Mayıs 1926	Matbaa-i Osmaniye'nin tashih ve tasdikini talep ettiği Mushaf-ı Şerifin muamelelerinin tamamlandığı.
	5295	117	22 Mayıs 1926	Emniyet Kütüphanesi'nin tashih ve tasdikini talep ettiği Mushaf-ı Şerifin tashihlerinin tamamlandığı.
	5295	117	22 Mayıs 1926	Emniyet Kütüphanesi'nin tashihini talep ettiği Mushaf-ı Şerifin tashih ve tasdik edildiği.
	5295	117	-	Emniyet Matbaası'nda İrfan Efendi'nin tashihsiz olarak tab ettirdiği tefsirli Mushaf-ı Şerifte görülen hataları havi doğru yanlış cetveli.
	5296	1-b	15 Mart 1327	Celal adlı kişinin eşyaları arasında zuhur edip sahte mühürlü olduğu anlaşılan ve Galata Gümrüğü'nce alıkonulup gönderilen dört adet küçük Mushaf-ı Şerifin sahibine iade

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				olunmak üzere Evrak Müdüriyetine verildiği.
	5296	1-b	28 Haziran 1327	Valide Hanı'ndan Mehmed Ali'nin basımına başladığı on iki bin nüsha Küçük Kumpanya adıyla bilinen Mushaf-ı Şerifin basımına ruhsat verildiği.
	5296	1-b	27 Rebülevvel 1329	Odesa'ya gönderilmek üzere gümrüğe getirilen bir sandık sahaf kitapları arasında çıkan ve mührü olmadığı için el konulan beş adet Mushaf-ı Şerifin gönderildiği.
	5296	1-b	1 Zilkâde 1329	Hattat Şevki'nin yeniden yazarak İhsan Bey Matbaası'nda basımına başlanan on beş bin nüsha küçük Kur'ân-ı Kerim'in tashih edilerek mühürlenmesi.
	5296	2-b	19 Rebûlâhî r 1329	Orta boy “âyet ber-kenâr” Hâfız Osman hattıyla Mushaf-ı Şeriften yeniden dokuz bin adedin basılması.
	5296	2-b	24 Rebûlâhî r 1329	Tetkik edilerek iadesine dair Kastamonu Maarif Müdürlüğü'nden gönderilen tasdiksiz dört adet Mushaf-ı Şerifin incelendiği ve Matbuat Nizamnamesi'ne göre tasdiksiz Mushafların tedavülü caiz olmadığı mahallince gazetelerle ilan edilmesi hususunun Maarif Nezareti vasıtasıyla Kastamonu Maarif Müdürlüğü'ne bildirilmesine karar verildiği.
	5296	3-a	26 Rebûlâhî r 1329	Şirket-i Sahâfiye Müdürü Hacı Hüseyin Efendi'nin matbaasında on iki bin adet Mushaf-ı şerif tab edeceğinden bahisle, tashih edilerek ruhsat verilmesi talebi.
	5296	3-a	1 Cemâziye levvel 1329	Bandırma'da sahaf dükkânı bulunan Çatalcalızâde Ahmed Hilmi'nin Fatih'te Atpazarı'nda İsmail Efendi Matbaası'nda basımına başladığı on bin nüsha Mushaf-ı Şerifin tashihi talebi.
	5296	3-a	2 Safer 1330	Valide Hanı'nda Hacı Meylanî Efendi'nin Servet-i Fünûn Matbaası'da tab ettireceği küçük boy sekiz bin adet Mushaf-ı Şerifin tashihi talebi.
	5296	3-a	9 Cemâziye levvel 1329	Muhtelif tarihlerde vürud edip resmî mühürlü olmadıkları için Cidde Rüsumat Başmüdüriyeti'nden gönderilmiş olan dört sandık Mushaf-ı şerife, bir memur eşliğinde ve söz konusu sandıkların nereden geldiği ve kimlere ait olduğunu gösteren bir pusulasının da ekte gönderildiği.
	5296	3-b	18 Cemâziye levvel	Ahmed Hilmi'nin, müsadere olunan 485 adet Mushaf-ı şerifenin kendisine iade edilmesi talebi.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1329	
	5296	3-b	29 Cemâziye levvel 1329	Kırım'daki Tercüman Matbaası'nda basılıp Odesa'dan Abdülkadir Efendi adına Beyrut Gümrüğü'ne gelerek resmî mühürle mühürlenmemesinden dolayı Beyrut Rüsumat Müdüriyetine gönderilen 60 adet Mushaf-ı Şerif hakkında Rüsumat Müdüriyeti tezkiresi.
	5296	4-a	4 Muharrem 1330	Hulusi Efendi'nin, İmam Rıza hattıyla yirmi bin nüsha Mushaf-ı şerîfe tab etmesine ruhsat verilmesi talebi.
	5296	4-a	17 Cemâziye lâhir 1329	Valide Hanı'nda Matbaa-i Sahâfiye Müdürü Mehmed Ali'nin, on bin nüsha büyük Mushaf-ı Şerifin tashih edilip mühürlenmesi talebi.
	5296	6-a	21 Receb 1329	Matbaacı Haşim'in, İmam Rıza hattıyla otuz bin nüsha Kur'ân-ı Kerim tab etme talebi.
	5296	6-a	22 Receb 1329	Bahriye Matbaa Müdüriyeti'nin büyük boy "ayet ber kenâr" yirmi bin adet Kur'ân-ı Kerim basımı için tetkik talebi.
	5296	6-a	29 Receb 1329	Çatalcalızâde Ahmed Hilmi'nin müsadere olunan Kur'ân-ı Kerimleri iadesi talebi.
	5296	6-a	5 Şaban 1329	Şirket-i Hümayun Müdürü Hacı Hüseyin'in, Şirket-i Hayriye Sahafiye Matbaası'nda Hâfız Osman hattıyla 20.000 nüsha küçük boy Kur'ân-ı Kerim basımına ruhsat verilmesi talebi.
	5296	6-b	5 Şaban 1327	Fransa'da tab olunup Şaşter adına gelen ve gümrükçe el konulan Mushaf-ı Şeriflerin hataları bulunduğundan Matbaalar Kanunu gereği sahibine iade edilmesi caiz olmayacağı için Mushafların faturasına göre bir defaya mahsus olmak üzere bedelinin ödenmesi ve bundan sonra gelecek Mushaf-ı Şeriflerin hatasız olanları tasdik edilip hatalı olanlara el konulacağının ecnebi sefaretlerine tebliğ edilmesi.
	5296	7-a	4 Ramazan 1329	İşkodra Rüsumat Merkez Müdüriyetinden gönderilmiş olup resmi mührü havi olmadıkları için el konulan sekiz adet Mushaf-ı Şerifin memurla gönderildiği ve bunların kontrol edilerek sahibine teslimi lazım geldiği takdirde iade edilmesine dair Rüsumat Müdüriyeti tezkiresi.
	5296	7-a	13 Şaban 1329	Bağdadî Emin Efendi'nin Mısır'dan beraberinde getirip Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'îyye Meclisi mührü olmadığı için el konularak görevli bir memurla Rüsumat

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				Başmüdüriyetine gönderilmiş olan 217 adet Mushaf-ı Şerifin içeriğinin kontrolü sonunda hatası bulunmadığı takdirde gereği yapılmak üzere keyfiyetin bildirilmesine dair Rûsumat Müdüriyeti tezkiresi.
	5296	7-a	12 Şaban 1327	Babıali Caddesi'nden Meşrutiyet Kütüphanesi sahibi Hüseyin'in, bir sayfası tab olunarak arz olunan Kur'ân-ı Kerim'in belirtilen sayıda basılıp yayımlanmasında mahzur olup olmadığının bildirilmesi talebi.
	5296	7-b	20 Şaban 1329	Hürriyet Matbaası sahibi Ömer Kani'nin, ekte takdim kılınan Kur'ân-ı Kerim'den yüz bin nüsha tab edeceğinden bahisle, icap eden tashihlerinin yapılması; fakat çinko üzerine hakk edileceği için yapılacak tashihlere son derece dikkat edilerek tekrar tashihe gerek kalmaması hususunun icap edenlere bildirilmesi talebi.
	5296	7-b	27 Şaban 1329	Valide Hanı'nda Matbaa-i Sahâfiye Müdürü Mehmed Ali'nin, tashih için mühürlenmesini talep ettiği on bin nüsha Kumpanya Mushaf-ı Şerifin otuz bin nüshaya çıkarılması düşünüldüğünden, gereğinin yapılması talebi.
	5296	8-a		Mustafa Kadure adına Almanya'dan Beyrut'a gelen ufak boy mahfaza içindeki on iki adet Mushaf-ı Şerifin Tedkîk-i Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisi'nce tasdiklenmediğinden dolayı gönderildiğine dair Rûsumat Müdüriyeti tezkiresi.
	5296	8-a	20 Ramazan 1329	İskenderun tüccâr vekillerinden Hoca Henri adına Hamburg'tan gelen eşya arasında zuhur eden dört adet küçük Mushaf-ı Şerifin tasdiklenmediğinden dolayı İskenderun Rûsumat Müdüriyetine gönderildiği.
	5296	8-b	9 Şevvâl 1329	El konulan Mushaf-ı Şerifler hakkında Tedkîk-i Mûellefat tarafından gönderilen tezkire.
	5296	8-b	20 Teşrîn-i sâni 1328	Doktor Hâzık'ın basımına müsaade edilmesini talep ettiği Rûhü't-Terâcim adlı Kur'ân-ı Kerim tercümesinin basılıp yayımlanmasının uygun olmadığı.
	5296	9-a	27 Muharrem 1330	Valide Hanı'nda Hacı Ali Meylânî'nin basımına başladığı on bin nüsha büyük boy Mushaf-ı Şerifin tashih edilerek mühürlenmesi talebi.
	5296	9-a	23 Şevvâl 1329	Feraç Gazvani'nin İskenderiye'den getirdiği kırk adet Mushaf-ı Şerifin tasdiklenmek üzere Derne Rûsumat İdaresi'nce

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				gönderildiğine dair Rûsumat Müdüriyet-i Umumiyesi tezkiresi.
	5296	9-a	23 Şevvâl 1329	Hacı Hüseyin adına gelen eşya arasında zuhur eden ve mühürsüz olduğu için Basra Rûsumat Müdüriyetince el konularak Bağdat Rûsumat Başmüdüriyetinden gönderilmiş olan Hindistan baskısı üç adet Mushaf-ı Şerifin gereği yapılmak üzere gönderildiği.
	5296	9-b	9 Zilkâde 1329	İmam Rıza hattıyla Hulusi Matbaası'nda basılacak yirmi bin adet büyük boy Mushaf-ı Şerif için ruhsat talebi.
	5296	9-b	14 Zilkâde 1329	Matbaa-i Bahriye'de basılmakta olan büyük boy “âyet ber-kenâr” Mushaf-ı Şerifin onuncu defa ve 16.000 nüsha olarak basımına başlanacağından usulen tashihi talebi.
	5296	9-b	15 Zilkâde 1329	Matbaa-i Bahriye'de altı bin adet Hâfız Osman hattı Mushaf-ı Şerif basılacağından, provalarının tasdik edilmesi talebi.
	5296	10-a	19 Zilhicce 1329	Mercan'da Şerif Paşa Hanı'nda Burhaneddin ve Hâfız Mehmed efendiler Matbaası'nda basımına başlanan on yedi bin orta boy Kur'ân-ı Kerim'in tashih edilerek mühürlenmesi talebine dair Hâfız Mehmed'in arzuhalı.
	5296	11-a	23 Zilhicce 1329	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin tasdikini havi olmaması sebebiyle el konularak Beyrut Rûsumat Başmüdüriyetinden gönderilmiş olan 144 adet Mushaf-ı Şerifin gereği yapılmak üzere bir memurla gönderildiği.
	5296	12-a	13 Muharrem 1330	Matbaa-i Bahriye'de tab edilmekte olan Mushaf-ı Şeriflerden küçük boydaki “âyet ber-kenâr” Mushafların sekizinci baskısına başlanacağından, baskıdan önce provalarının tetkiki ve basıldıktan sonra mühürlenmesi hususlarının Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe Meclisi'nce yerine getirilmesi.
	5296	12-b	9 Safer 1330	Ötede beride satanlardan müsadere olunarak özel bir memurla gönderilmiş olan iki adet Mushaf-ı Şerifden birinin 23. sayfasının noksan olduğu, diğerinin de satırlarının eksik olduğundan tamamlanması ve bundan sonraki baskılarında yanlış ve noksandan arındırılmasına dikkat edilmesi için gerekenin yapılması.
	5296	12-b	10 Safer 1330	Tercüman Gazetesi nâşiri İsmail'in Kırım'da Bahçesaray'da tab etmek üzere takdim ettiği bir adet küçük Kur'ân-ı Kerim'in tashih

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				edilerek tarafına iadesi talebi.
	5296	13-a	25 Kanânûn-ı sâni 1327	Matbaa-i Bahriye'de tab olunup Üçüncü Daire-i Belediye Riyaseti'nden gönderilen Mushaf-ı Şerifin 547'den 578'inci sayfaya kadar noksan olan kısımlarının tamamlanarak iadesi.
	5296	13-a	18 Safer 1330	Şirket-i Sahafiye Müdürü Hacı Hüseyin'in, Hâfız Osman hattıyla Şirket-i Sahâfiye Matbaası'nda birinci defa olarak 15000 adet Kur'ân-ı Kerîm'in tab edilmek üzere tetkikiyle ruhsat verilmesi talebi.
	5296	13-b	23 Safer 1330	10 Kânûn-ı sâni 1328 tarihli ve 599 numaralı müzekkere ile gönderilen iki adet Mushaf-ı Şerifin tashihi tamamlanarak iade olunduğu.
	5296	13-b	31 Kanânûn-ı sâni 1327	Mushaf-ı Şeriflerde noksan ve dizgi hatası eseri görülerek, bundan sonra bu gibi noksan veya tertip hatası yapılmaması hususunda mücellid ve dizgicilere gereken uyarıların yapılması. (Matbaa-i Osmaniye Sahib-i İmtiyazı'na)
	5296	13-b	31 Kanânûn-ı sâni 1327	Mushaf-ı Şeriflerde noksan ve dizgi hatası eseri görülerek, bundan sonra bu gibi noksan veya tertip hatası yapılmaması hususunda mücellid ve dizgicilere gereken uyarıların yapılmasına dair Matbaacı Haşim'e gönderilen yazı.
	5296	13-b	31 Kanânûn-ı sâni 1327	Mushaf-ı Şeriflerde noksan ve dizgi hatası eseri görülerek, bundan sonra bu gibi noksan veya tertip hatası yapılmaması hususunda mücellid ve dizgicilere gereken uyarıların yapılmasına dair Matbaacı Hulusi Efendi'ye gönderilen yazı.
	5296	13-b	31 Kanânûn-ı sâni 1327	Mushaf-ı Şeriflerde noksan ve dizgi hatası eseri görülerek, bundan sonra bu gibi noksan veya tertip hatası yapılmaması hususunda mücellid ve dizgicilere gereken uyarıların yapılmasına dair Mercan'da Hâfız Mehmed ve Burhaneddin Efendiler Matbaası'na gönderilen yazı.
	5296	13-b	31 Kanânûn-ı sâni 1327	Mushaf-ı Şeriflerde noksan ve dizgi hatası eseri görülerek, bundan sonra bu gibi noksan veya tertip hatası yapılmaması hususunda mücellid ve dizgicilere gereken uyarıların yapılmasına dair Şirket-i Sahâfiye Müdürü Hacı Hüseyin Efendi'ye gönderilen yazı.
	5296	14-a	8 Kanânûn-ı sâni	Şamlı Mehmed Haşim'in, İmam Rıza hattıyla on beş bin adet orta boy “ayet ber-kenâr” Mushaf-ı Şerifin basımına ruhsat verildiği.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1328	
	5296	14-b	9 Kanânûn-ı sâni 1328	Yahya Hilmi'nin, ayet aramalarında faydalı olmak üzere rakamlı olarak on bin adet Mushaf-ı Şerif tab ettirmesine ruhsat verildiği.
	5296	15-b	5 Mart 1328	Berlin Sefareti İmamı Yahya Hilmi'nin Mushaf-ı Şeriflere bazı işaretler konulması talebi.
	5296	15-b	2 Rebûlâhî r 1330	Sahipsiz eşyalar arasında zuhur eden ve Tedkîk-i Mesâhif Meclisi mührü bulunmayan on beş adet Mushaf-ı Şerif hakkında Rüsumat Müdüriyet-i Umumiyesi'nden gönderilen tezkire.
	5296	15-b	8 Mart 1328	İstanbul Kütüphanesi tarafından Hulusi Efendi Matbaası'nda Hâfız Hasan Efendi hattıyla yirmi bin adet Mushaf-ı Şerif basımı hakkında İbrahim Halil ve ortağı Osman tarafından verilen arzuhal.
	5296	17-a	1 Mayıs 1328	Yenbu Rüsumat Müdüriyeti'nce el konularak Cidde Rüsumat Müdüriyeti'nden gönderilen beş adet Mushaf-ı Şeriften mühürsüz olan üçünün bırakılıp diğer ikisinin sahibine iade edilmesi.
	5296	17-a	1 Mayıs 1328	Bayezit'te Bekir Sami Efendi Matbaası kiracısı Mehmed Ali'nin Vezzârîyât, Kadsemia, Tebâreke ve Amme cüzlerinin tetkiki talebi.
	5296	17-a	7 Mayıs 1328	Mercan'da Haşim Efendi Matbaası'nda dördüncü baskı olarak yirmi bin adet Mushaf-ı Şerif basılması.
	5296	17-a	7 Mayıs 1328	Bayezit'te Bekir Sami Bey Matbaası'nın kiracısı Mehmed Ali'nin, Elifba cüzünün tetkiki talebi.
	5296	17-b	7 Mayıs 1328	Mercan'da bulunan matbaasında İmam Rıza hattıyla Mushaf-ı Şeriften beşinci baskı olarak yirmi bin adet basılması talebi.
	5296	18-a	9 Kanânûn-ı sâni 1328	Mehmed Rıza'nın İmam Rıza hattıyla Emniyet Kütüphanesi Matbaası'nda bastıracağı, numaralı yirmi bin Mushaf-ı Şerifin tashih edilerek ruhsat verilmesi talebi.
	5296	18-b	3 Receb 1330	Ömer Kani'nin Hâfız Osman hattıyla Hürriyet Matbaası'nda 10.000 Mushaf-ı Şerif basmak üzere ruhsat talebi.
	5296	18-b	7 Receb 1330	Mücellid hatası olarak iki cüzü noksan ve yerine mükerrer cüzler konulan bir adet Mushaf-ı Şerifin yerine bir adet tam Mushaf-ı Şerif alınıp sahibine iade edilmesi.
	5296	19-a	21 Receb	Beyrut İdhalât Gümrüğü'nce el konulan yirmi

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1328	beş adet Mushaf-ı Şerifin gönderilmesi.
	5296	19-a	21 Receb 1328	Sahipsiz eşyalar arasında zuhur edip İskenderun Rüsumat Müdüriyetince el konulan yüz doksan üç adet küçük ve büyük Mushaf-ı Şerifin gönderilmesi.
	5296	19-a	16 Şaban 1330	Kadırgalı hattıyla orta boy on bir bin beş yüz Mushaf-ı Şerif tab edeceğine dair Matbaa-i Bahriye Müdüriyeti'nden takdim kılınan tezkire.
	5296	19-b	8 Ramazan 1330	Matbaa-i Osmaniye sahibi Hacı Mehmed Saim'in daha önce tab ettiği hatm-i şerif cüzlerinden on bin adet daha basmak için ruhsat verilmesi talebi.
	5296	20-a	27 Ağustos 1328	Hilal-i Ahmer Cemiyeti menfaatine Mısır'da tab edilip İstanbul'a gönderilen küçük boy üç bin Mushaf-ı Şeriften birinin tetkik edilerek dağıtımına müsaade edilmesi talebine dair Yazıcızâde İsmail Fuad imzalı arzuhal.
	5296	20-a	10 Eylül 1328	Matbaa-i Bahriye Müdürü Ömer Efendi'nin "ayet ber-kenâr" on beş bin beş yüz nüsha Mushaf-ı Şerif basımı talebi.
	5296	20-a	13 Şevvâl 1330	Bayezit'te Matbaacı Ahmed Kamil'in basımına başladığı Amme, Tebâreke, Kadsemia ve Vezzâriyât cüzlerinin tashihi talebi.
	5296	20-b	27 Şevvâl 1330	Matbaa-i Osmaniye nâmına İngiliz postasıyla gelen iki adet Mushaf-ı Şerifin gönderildiğine dair Rüsumat Müdüriyet-i Umumiyesi'nden gelen tezkire.
	5296	21-b	22 Zilhicce 1330	Resmî mühürle tasdikli olmamasından dolayı Rüsumat İdaresi'nce el konularak Rüsumat Başmüdüriyetinden gönderilen ufak boy on adet Mushaf-ı Şerifin vakfiye mekteplerine dağıtılmak üzere Evkaf Nezaretine gönderildiği.
	5296	21-b	22 Zilhicce 1330	İskenderun tüccâr vekillerinden Hoca Stradi adlı kişinin Almanya'dan gelen eşyası arasında zuhur eden bir adet büyük boy Kazan basması Mushaf-ı Şerifin Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi'ne gönderilmesi.
	5296	22-a	29 Zilhicce 1330	Matbaa-i Bahriye Müdüriyetinin öteden beri tab edilmekte olan küçük boy "ayet ber-kenâr" Kur'ân-ı Kerim'den tab edilecek olan yirmi bin nüshanın tashih edilerek mühürlenmesi talebi.
	5296	23-b	16 Muharre	Matbaalar Kanunu'nun dördüncü ve altıncı maddelerine göre, matbaalarında tab olunan

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			m 1331	dini kitap ve Mushaf-ı Şeriflerin ikişer nüshasının Teftiş-i Mesâhif ve Tedkîk-i Müellefat Meclisi'ne gönderilmesi ve aksi takdirde cezalandırılacağı tebliğ edilmiş ise de Matbuat İdaresi'nin müfettişleri olmaması sebebiyle takibat yapılması mümkün olmadığından, kanun hükümlerine uymayan matbaacılar hakkında kanunun icrası için bir adet zabıtname tanzimi ile doğrudan doğruya Müddeî-i Umûmiliğe tevdiî lüzumunun ilgililere tebliğ buyurulması.
	5296	23-b	14 Muharre m 1331	Bedeli Hilal-i Ahmer ianesine verilmek üzere Mısır'da basılmış olup Meclis-i Tedkîk-i Mesâhiften tasdikli olmadığı halde Beyrut'a gönderilen dört sandık Mushaf-ı Şerif nüshasının gümrükten geçirilmesi için izin verilmesi talebine dair Beyrut Valiliği'nden gönderilen telgraf.
	5296	23-b	26 Muharre m 1331	Resmî mühürle tasdikli olmadığı için Beyrut Gümrüğü'nce tetkik için gönderilen bir adet Mushaf-ı Şerif hakkında Maliye Nezaretinin tezkiresi.
	5296	24-b	1 Kanânûn-ı sâni 1328	On beş bin adet tefsirli Kur'ân-ı Kerim basımına dair Matbaa-i Osmaniye Müdüriyetinden gönderilen istida.
	5296	24-b	7 Kanânûn-ı sâni 1328	Bazı Kur'ân kelimelerinin yazılışlarına dair Matbaa-i Bahriye Müdüriyetinin istidası.
	5296	25-a	3 Rebîülevv el 1331	Tasdiksiz olduğu için yolcu elinden alınıp Beyrut Rüsumat Başmüdüriyetinden gönderilmiş olan dört adet Mushaf-ı Şerifin Evkaf'a gönderilen dört adet Mushaf'ın arasına katıldığı.
	5296	25-a	4 Rebîülevv el 1331	Hürriyet Matbaası'nın on bin adet tab edeceği küçük boy Mushaf-ı Şerifin usulüne göre tashih edilmesi talebi.
	5296	26-b	27 Mayıs 1329	Şirket-i Sahâfiye Müdüriyetinin 15 bin adet tab edeceği İmam Rıza hattıyla yazılmış Kur'ân-ı Kerim'in tashih edilip ruhsat verilmesi talebi.
	5296	27-a	1 Nisan 1329	Matbaa-i Amire'de Hâfız Osman hattıyla on iki bin adet Kur'ân-ı Kerim basımı hakkında Çatalcalızâde Ahmed Hilmi imzasıyla verilen istida.
	5296	27-b	10 Nisan 1329	Mehmed Şevki Efendi hattıyla tab eyledikleri Kur'ân-ı Kerim'den üçüncü defa olarak on

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				altı bin adet daha basılacağından bahisle, tashih ve mühürlenmesi talebine dair Hâfız Mehmed ve Burhaneddin efendilerin arzuhalı.
	5296	28-a	1 Mayıs 1329	Vezne-i Umumi'de mevcut bulunan yüz yedi adet Mushaf-ı Şeriften tetkik edilen bir adedinde hatalar görüldüğü ve diğerlerinin de meclise gönderilmesine karar verildiği.
	5296	28-b	28 Mayıs 1329	Daha önce tab ettiği Kayışzâde Hâfız Osman hattı Kur'ân-ı Kerim kalıplarını değiştireceğinden Meclis'te bulunan tashih formalarının verilmesi talebinin usule aykırı olduğundan reddi.
	5296	29-a	25 Eylül 1329	Yanlış basımlardan dolayı tashihleri yapılan Mushaf-ı Şerifler gibi diğer Mushafların da peyderpey Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi'nce tashihlerinin yapılması ve Mekâtib-i Vakfiye'deki muhtaç çocuklara dağıtılmak üzere Evkaf Nezaretine gönderilmesi.
	5296	29-a	17 Haziran 1329	Babıali Caddesi'nde seyyar kitapçı Trabzonlu Salih Zeki Efendi elinde yakalanan eskiden basılmış tasdiksiz iki adet küçük boy Kur'ân-ı Kerim'in Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi'ne gönderilmesi.
	5296	29-b	13 Teşrîn-i sâni 1329	Osman Kani'nin, Kayışzâde Hâfız Osman hattıyla ikinci defa olarak matbaasında tab edeceği yirmi bin adet Kur'ân-ı Kerim'in tashih edilmesi talebi.
	5296	29-b	26 Teşrîn-i sâni 1329	Bahriye Matbaası'nda tab edilecek olan sekiz bin nüsha orta boy Kur'ân-ı Kerim nüshalarının tashih edilmesi talebi.
	5296	31-b	12 Şaban 1331	Haşim Efendi'nin Bayezit'te Çiftesaraylar karşısındaki matbaasında ikinci defa olarak İmam Rıza hattıyla büyük boy “ayet berkenâr” yirmi bin adet Kur'ân-ı Kerim tab edeceğinden bahisle, tashih talebi.
	5296	32-b	24 Kanânûn-ı evvel 1329	Nemçe postasıyla gelip tasdiksiz olmasından dolayı Galata Paket Gümrüğü'nden gönderilen bir nüsha Mushaf-ı Şerifin Evkaf Nezaretine gönderilen Mushaflar arasına konulduğu.
	5296	32-b	11 Kanânûn-ı evvel 1329	İskenderiye'den Beyrut'a gelen bir yolcunun eşyası arasında zuhur edip mühürsüz olduğu için Beyrut Rüsumat Başmüdüriyetinden gönderilen beş nüsha Mushaf-ı Şerifin Mekâtib-i Vakfiye'ye verilen Mushaflar arasına konulduğu.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
	5296	32-b	11 Kanânûn-ı evvel 1329	Beyrut yolcu salonundan geçen bir yolcunun beraberinde zuhur edip mühürsüz olduğu için Beyrut Rûsumat Başmüdüriyetinden gönderilen yedi adet Mushaf-ı Şerifin Mekatib-i Vakfiye'ye dağıtılmak üzere Evkaf Nezaretine gönderildiği.
	5296	32-b	3 Eylül 1329	İranlı Rıza adına Bombay'dan Basra'ya gelip resmi mührü bulunmadığı için Basra Rûsumat Müdüriyetince el konulan büyük boy yüz yirmi adet Kur'ân-ı Kerim ile sekiz yüz elli adet cüzün birer nüshasının gönderildiği ve hatasız oldukları beyanıyla geldikleri yere ve İran'a geçirilmesi talebi hakkında ne yapılacağının bildirilmesine dair Maliye Nezareti tezkiresi.
	5296	32-b	20 Teşrîn-i evvel 1329	Yusuf Fersuh adına Beyrut Gümrüğü'ne gelip resmi mührü bulunmadığı için el konulan beş denk Kur'ân-ı Kerim'in bir denginin sahibine iade edildiği ve yarısının Müslüman esirlere dağıtılmak üzere Hariciye Nezaretine gönderildiği.
	5296	33-a	12 Mayıs 1330	Tarakçılar'da Hacı Hüseyin Efendi'nin matbaasında meşhur Hâfız Osman hattıyla ikinci defa olarak yirmi bin adet Kur'ân-ı Kerim tab edeceğinden bahisle, gönderdiği tertiplerin tashih edilmesi talebi.
	5296	33-a	10 Kanânûn-ı evvel 1329	Meşhur Burdurî Hâfız Osman hattıyla on beş bin adet Kur'ân-ı Kerim tab edilmesi hakkında Matbaa-i Bahriye'ye ruhsat verildiği.
	5296	33-b	28 Nisan 1329	Tarakçılar'da Matbaacı Hacı Hüseyin'in, Kadırgalı hattıyla küçük boy Kur'ân-ı Kerim'den birinci defa olarak yirmi bin adet tab edeceğinden bahisle, getirdiği cüzlerin tashih edilmesi talebi.
	5296	34-a	7 Teşrîn-i evvel 1329	Hattat Mehmed Şevki Efendi hattıyla dördüncü defa olarak yirmi bin adet Kur'ân-ı Kerim tab edilmesi talebine dair Hâfız Mehmed Burhaneddin Efendi tarafından verilen arzuhal.
	5296	35-a	20 Teşrîn-i sâni 1329	Tashih edilmiş olduğu halde tasdik olunmadığı için Beyrut'ta el konularak Meşihat'a iade edilen üç yüz otuz beş adet Mushaf-ı Şerifin kendine iadesi talebine dair Mehmed Hüsnü tarafından verilen arzuhal.
	5296	35-b	3 Kanânûn-ı evvel 1329	Tasdiksiz olarak geldiği için el konulan iki adet Kur'ân-ı Kerim'in tashih edilmiş olduğu için kendisine verilmesi ricasına dair

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			evvel1329	Livorpel şehrinde Koneral Ticaretgâhı'nın mektubunun takdimi.
	5296	36-a	7 Safer 1332	Hafız Mehmed ve Burhaneddin'in İmam Rıza hattıyla on beş bin adet küçük boy Kur'ân-ı Kerim tab edeceklerinden bahisle, tetkik edilmesi talebi.
	5296	37-b	15 Ağustos 1325	Birtakım satıcılar tarafından sokaklarda satılan bazı Mushaf-ı Şeriflerin birçok hataları havi ve tasdiksiz bulunmasından dolayı satışlarının men edilmesi için icap edenlere kesin emirler verildiği.
	5296	38-a	15 Kanânûn-ı sâni 1329	Matbaacı Ahmed Kamil'in yirmişer bin adet tab edeceği Amme, Tebâreke, Kadsemia ve Vezzâriyât cüzlerinin tetkik edilmesi talebi.
	5296	38-a	29 Safer 1332	Osmanlı ülkesine gelen Mushaf-ı Şeriflerin Meşihat makamına verilerek Tedkîk-i Mesâhif Heyetince incelenip hataları olmayanların tasdiklenerek geçişlerine müsaade edilmesi ve hatalı olanlara el konulmasına dair kararın uygulanması.
	5296	38-b	3 Haziran 1330	Matbaa-i Sahâfiye Müdürü Hasan'ın, iki ve üç çizgili Mushaf-ı Şeriflerden on beşer bin adet basılacağından bahisle tashih edilerek ruhsat verilmesi talebi.
	5296	38-b	20 Rebülevvel 1332	Rıza'nın Mercan'da bulunan matbaasında İmam Rıza hattıyla tab edeceği küçük boyda yirmi bin Kur'ân-ı Kerim'in tashih edilmesi talebi.
	5296	39-a	29 Nisan 1330	Hürriyet Matbaası sahibi Ömer Kani'nin Kayışzâde hattıyla yirmi bin Mushaf-ı Şerif tab edeceğine dair arzuhalı.
	5296	39-b	30 Haziran 1329	Matbaacı Ali Rıza'nın Rakamlı adlı Mushaf-ı Şeriften yirmi bin adet tab edeceğine dair arzuhalı.
	5296	40-b	8 Nisan 1330	Resmi mühürle tasdikli olmadığı için el konularak İzmir Rüsumat Müdüriyetinden gönderilmiş olan Mushaf-ı Şerifin tashihsiz ve tasdiksiz olarak bırakıldığı.
	5296	41-a	6 Mayıs 1330	Alman postasıyla gelen bir paket içinde muhtelif şekil ve boylarda yirmi beş adet Mushaf-ı Şerifin tasdiksiz olmasından dolayı el konularak gönderildiği.
	5296	41-a	1 Temmuz 1330	Ömer Bey adına İskenderiye'den Trabzon Gümrüğü'ne gelip resmi mührü olmadığı için gümrükçe el konulan iki sandık içindeki Mushaf-ı Şeriflerden bir adet ufak boy Mushaf-ı Şerifin gönderildiği.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
	5296	41-b	6 Mayıs 1330	İskenderiye'den Beyrut'a gelen Fransız vapuru yolcularından birinin eşyası arasında zuhur edip resmi mührü olmadığı için gönderilen on adet Mushaf-ı Şerifin Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinde alıkonulduğu.
	5296	41-b	6 Mayıs 1330	İskenderiye'den Beyrut'a gelen yolculardan Ali Efendi adlı kişinin eşyası arasında zuhur edip resmi mührü olmadığı için el konulan iki adet Mushaf-ı Şerifin Beyrut Rüsumat Müdüriyetinden gönderildiği.
	5296	41-b	1 Temmuz 1330	Resmi mührü bulunmadığı için Cidde Rüsumat Müdüriyetinden el konulup gönderilen on sekiz sandık Mushaf-ı Şerif ile izahatı havi pusulasının gönderildiği.
	5296	41-b	3 Kanânûn-ı evvel 1330	Hulusi Efendi'nin Bayezit civarında Mercan'da bulunan matbaasında küçük boy yirmi bin adet Kur'ân-ı Kerim tab edeceğinden bahisle, tashih talebi.
	5296	42-a	21 Nisan 1330	Yanya Valisi Ali Rıza Bey'in oğlu Mustafa Subhi Bey'in eşyası arasında zuhur eden bir adet Mushaf-ı Şerif hakkında Rüsumat Müdüriyet-i Umumiyesi'nden gelen tezkire.
	5296	42-a	23 Nisan 1330	Kastamonu esbak Valisi Fuad Bey tarafından Mısır'da bastırılan yedi bin beş yüz adet Mushaf-ı Şerifin hediyesinden hâsıl olacak meblağı Müdafaa-i Milliye'ye bırakacağından, Cidde Rüsumat Dairesi'nde mahfuz bulunan bu Mushaflar hatasız olduğu takdirde taşraca cari olan usule göre, Cidde ilmiye memurları tarafından mühürlenip tasdiki mümkün olup olamayacağının bildirilmesi için biri ciltli ve yaldızlı, diğer ikisi ise ciltsiz olarak üç adet numunesinin gönderildiğine dair Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Merkez-i Umumiyesinden gelen tezkire.
	5296	42-a	14 Temmuz 1330	Tarakçılar'da Hacı Hüseyin'in Kadırgalı hattıyla küçük boy yirmi bin adet Kur'ân-ı Kerim tab edeceğine dair istidası.
	5296	42-a	18 Ağustos 1336	Matbaa-ı Osmaniye Müdürü Mehmed Saim'in, kenarı Türkçe tefsirli Mushaf-ı Şerifi yeniden tab edeceğinden bahisle, tashih edilerek basımına ruhsat verilmesi talebi.
	5296	42-b	30 Nisan 1330	Kastamonu Valisi Fuad'ın tashihsiz ve mühürsüz olmalarından dolayı Cidde Gümrüğü'nce el konulan küçük boy Mushaf-ı Şerifinin kendisine iade edilmesi talebi.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Gerekçeli Kararı
	5296	42-b	23 Teşrîn-i sâni 1330	Hafız Mehmed'in Mehmed Şevki hattıyla beşinci defa tab edeceği yirmi bin Mushaf-ı Şerifin tashihi talebi.
	5296	42-b	24 Cemâziye lâhir 1332	Mısır'dan Yafa'ya gelip gümrükçe el konularak gönderilen iki yüz on beş adet Kur'ân-ı Kerim ile otuz cüz hakkında Rüsumat Müdüriyetinden gelen tezkire. (Meclis açıldığında yapılan sayımda iki yüz beş adet Mushaf-ı Şerif ile otuz cüzlü bir Mushaf-ı Şerif çıkmıştır.)
	5296	42-b	3 Mayıs 1331	Matbaa-i Bahriye Müdüriyetinin Kayışzâde hattıyla büyük boy altı bin adet Kur'ân-ı Kerim tab etme talebi.
	5296	43-a	28 Mayıs 1330	Kastamonu esbak Valisi Fuad Bey tarafından Mısır'da tab edilip önceki sene Hicaz vilayetine gönderilen Mushaf-ı Şeriflerin tasdik olunması talebi.
	5296	43-a	6 Teşrîn-i evvel 1330	Hacı Ali Meylanî'nin Mahmud Bey Matbaası'nda Hattat Mehmed Efendi hattıyla on dört bin adet küçük boy Kur'ân-ı Kerim tab etme talebi.
	5296		26 Teşrîn-i evvel 1330	İmam Rıza hattıyla olan Kur'ân-ı Kerim'den üçüncü defa olarak yirmi bin adet tab edileceğine dair Matbaacı Haşim'in arzısı.
	5296	43-a	30 Haziran 1330	Hacı Abdurrauf Efendi'nin beraberinde Port Said'den Hayfa'ya gelip resmi mührü olmadığı için el konularak Hayfa Rüsumat Müdüriyetinden gönderilen üç yüz yirmi iki adet Mushaf-ı Şerifin iki sandık ile bir küçük sandık içinde gereği yapılmak üzere geldiği.
	5296	43-a	1 Temmuz 1330	Resmi tasdiki havi mührü olmadığı için Hayfa Rüsumat Müdüriyetince Hüsnü Şerif Efendi'nin elinden alınarak gönderilen on adet Mısır baskısı Mushaf-ı Şerif hakkında gerekenin yapılması.
	5296	43-b	11 Haziran 1330	Mushaf-ı Şerifler ve hadis-i şeriflerin temsili için ruhsat alınmasına ait Matbaalar Kanunu'nun altıncı maddesine tam manasıyla riayet etmeleri ve riayet etmeyenler hakkında şiddetli kanuni takibat yapılacağına dini kitaplar basan matbaa sahiplerine tebliğ olunduğu.
	5296	43-b	8 Eylül 1330	Port Said'den Yafa'ya gelip üzerlerinde resmi mühür olmadığı için gümrükçe el konularak gönderilen Mushaf-ı Şerifler hakkında Maliye Nezareti tezkiresi.
	5296	43-b	8 Eylül 1330	Hacı Abdullah adlı yolcunun yanında zuhur edip tasdiksiz olduğu için Hayfa Rüsumat

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				Müdüriyetince el konularak gönderilen elli üç adet Mushaf-ı Şerif hakkında Maliye Nezareti tezkiresi.
	5296	44-a	18 Ağustos 1330	Resmi mühürle tasdikli olmadığı için Beyrut Rüsumat Başmüdüriyetinden gönderilmiş olan torbayla beraber bir sandık Mushaf'ın gereği yapılmak üzere gönderildiği.
	5296	44-a	8 Eylül 1330	Yusuf Nasir adlı kişiye ait olup tasdiksiz olduğu Hayfa Rüsumat Müdüriyetinden gelen üç adet Mushaf-ı Şerifin gönderildiği.
	5296	44-b	27 Teşrîn-i evvel 1330	Amerika'dan gelen bazı yolcularda görülüp tasdiksiz olduğu için Beyrut Rüsumat Müdüriyetince el konulan on iki adet Mushaf'ın gönderildiği.
	5296	45-a	23 Teşrîn-i sâni 1330	Mısır'dan gelip resmi mühürle tasdikli olmadığı için Trablusşam Rüsumat Müdüriyetinden gönderilmiş olan dört adet Vezzâriyât, Kadsemia, Tebâreke ve Amme cüzünün Evrak Kalemî'ne emanet olunduğu.
	5296	45-a	20 Kanânûn-ı evvel 1335	Emniyet Kütüphanesi kiracısı Mehmed Rıza'nın Rakamlı adlı Kur'ân-ı Kerim'den 20.000 adet tab etme talebi.
	5296	45-b	28 Şubat 1330	Matbaa-i Bahriye'de altı bin adet olarak basımına başlanan büyük boy “ayet berkenâr” Mushaf-ı Şerifin miktarının yedi bin yedi yüze çıkarılması talebi.
	5296	45-b	8 Nisan 1331	Asker emeklisi Erkân-ı Harbiye Mirlivası Hacı Hâfız Davud Paşa'nın tetkikini talep ettiği Kur'ân-ı Kerim ve Vücûhânına adlı eserinin reddedilmesine karar verildiği.
	5296	46-a	4 Nisan 1331	Avrupa yoluyla ve trenle İran'a giden İsfahanlı Muhammed Nakî Efendi'nin yanında bulunan iki adet Mushaf-ı Şerifin Tedkîk-i Mesâhif tarafından mühürlenip tasdik olunmamış olduğundan Meclis'e gönderildiği.
	5296	46-a	4 Nisan 1331	Edirne Rüsumat Müdüriyetinden gelen Kırım Mushaflarından kese ile birlikte bir adet Mushaf-ı Şerifin mühürsüz olduğundan alınıp gönderildiği.
	5296	46-a	20 Mayıs 1331	Avrupa'ya giderken Varankis Ohanyan'ın elinde görülüp Dimetoka'da el konularak gönderilen el yazması bir adet Mushaf-ı Şerifin, cami veya kütüphanelerden birinden çalınmış olması ihtimalinden dolayı gereğinin yapılması.
	5296	46-a	3 Haziran	Romanya'ya giden bir yolcu üzerinde zuhur

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1331	edip resmi mühürle tasdikli olmadığı için Rûsumat Müdüriyetinden gönderilen üç adet Mushaf-ı Şerif tashihsiz olduğundan, mecliste alıkonulduğu.
	5296	46-b	5 Haziran 1333	Emniyet Kütüphanesi sahibi Mehmed Rıza'nın İmam Rıza hattıyla tab edeceği Mushaf-ı Şerifin tashihi talebi.
	5296	47-a	1 Eylül 1331	Resmi mühürle tasdikli olmadığı için el konularak Edirne Rûsumat Merkez Müdüriyetinden gönderilmiş olan iki adet Mushaf-ı Şerif hakkında gerekenin yapılması.
	5296	47-a	27 Nisan 1332	Resmi mühürle tasdikli olmadığı için el konularak Edirne Rûsumat Müdüriyetinden gönderilmiş olan bir adet Mushaf-ı Şerif hakkında gerekenin yapılması.
	5296	47-b	1 Şubat 1331	Satılmakta olan sahipsiz eşyalar arasında zuhur eden mühürsüz dört adet Mushaf-ı Şerifin gönderildiği.
	5296	48-a	24 Şubat 1331	Resmi mühürle tasdikli olmadığı için İranlı Hasan Efendi'nin elinden alınıp Rûsumat Müdüriyetince gönderilen bir adet Mushaf-ı Şerifin Meclis'te alıkonulduğu.
	5296	48-a	18 Mayıs 1332	Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi'ne Medine-i Münevvere'den gönderilen kırk üç talebeye birer Mushaf-ı Şerif verilmesi hakkında Ders Vekâleti'nden gelen tezkire.
	5296	48-a	29 Ramazan 1334	Anbar'da görevli İslâm askerlerinin okumaları için dağıtılmak üzere otuz adet Kur'ân-ı Kerim talebine dair İstihkâm Kıtaâtı ve Mevki-i Müstahkeme Anbarı Müdürü'nden gelen tezkire.
	5296	48-a	17 Temmuz 1332	İdarelerinde mevcut olup doğruluğundan şüphe edilen Mushaf-ı Şeriflerden bir nüshasının tetkik için gönderilmesi hakkında İstanbul Vilayeti Maarif Müdürü'nden gelen tezkire.
	5296	48-b	7 Ağustos 1332	Karahisar-ı Sahip Medresesi fakir talebelerine dağıtılmak üzere yüz adet Mushaf-ı Şerif verilmesine dair Ders Vekâleti'nin müzekkeresi.
	5296	48-b	8 Ağustos 1332	Medresetü'l-Mütehassısın Müdüriyet-i Umumiyesi'nden birtakım cüzler talebi.
	5296	48-b	7 Eylül 1332	Bir nüshası Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen Mushaf-ı Şeriflerin düşman ülkelerdeki ve bilhassa Rusya'daki Osmanlı esirlerine dağıtılmak üzere gönderilmesi.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
	5296	48-b	7 Eylül 1332	Müdafaa-i Milliye şubeleri tarafından dağıtılması uygun görülen Mushaf-ı Şeriflerden iki bin nüshasının gönderilmesi ve bu nüshadan kaç adet mevcut bulunduğu bildirilmesi.
	5296	49-a	27 Safer 1335	İngiliz Müslüman esirlerine verilmek üzere on beş adet Mushaf-ı Şerifin verilmesine dair Merkez Kumandanlığından gelen tezkire.
	5296	49-b	28 Kanânûn-ı evvel 1332	Gayet küçük boyda neşredilmekte olan Mushaf-ı Şerifin yayınında mahzur olup olmadığına dair Matbuat-ı Umumiye Müdüriyeti tezkiresi.
	5296	50-a	20 Mart 1333	Balıkesir'de açılan medrese talebelerine dağıtılmak üzere yüz adet Mushaf-ı Şerifin gönderilmesine dair Ders Vekâleti'nin tezkiresi.
	5296	51-b	11 Haziran 1333	Hatem imzalı arzuhal üzerine Amme cüzünün yeniden basımı için ruhsat verildiği.
	5296	54-a	1 Rebîülevvel 1336	Kitapçı Kırımlı Ziya'nın Amme cüzünün tetkiki talebi.
	5296	55-a	5 Mart 1334	İslâm esirlerine dağıtılmak üzere beş yüz Mushaf-ı Şerif verilmesi.
	5296	55-a	28 Nisan 1334	İşgal edilen Elviye-i Selâse'de Kur'ân-ı Kerim bulunmadığından teberrüken dağıtılmak üzere iki bin nüsha Mushaf-ı Şerifin gönderilmesi talebine dair Üçüncü Ordu Kumandanlığından gelen telgraf.
	5296	58-b	27 Kanânûn-ı evvel 1335	Kitapçı Mehmed Rıza'nın yirmi bin adet basmak üzere tetkikini talep ettiği Amme cüzü basmasına ruhsat verildiği.
	5296	59-a	18 Ağustos 1336	Ali Nevaz'ın tab edeceği yirmi bin adet küçük boy Amme cüzü numunesinin tetkik edilmesi talebi.
	5296	59-b	13 Mayıs 1336	Ali Rıza'nın Amme cüzünün tetkik ve tasdiki talebi.
	5296	60-b	23 Mayıs 1336	Hafız Şevki'nin kırk bin adet Amme cüzü basmasına müsaade edilmesi talebi.
	5296	61-a	25 Mayıs 1336	Hafız Şükrü'nün kırk bin adet basmak istediği Amme cüzünün tetkik edilerek ruhsat verilmesi talebi.
	5296	61-b	18 Ağustos 1336	Matbaacı Haşim Efendi'nin, İmam Rıza hattıyla "ayet ber-kenar" yirmi bin adet Mushaf-ı Şerif tab etmesine ruhsat verilmesi talebi.
	5296	62-a	18	Vezir Hanı'nda Kitapçı Mehmed Rıza'nın

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			Ağustos 1336	küçük boyda 20.000 nüsha tab edeceği Tebâreke cüzünün tasdik edildiği.
	5296	64-a	26 Teşrîn-i sâni 1337	Mehmed Burhan Efendi'nin taşlarından iki bin beş yüz adet Mushaf-ı Şerifi Evkâf-ı İslâmiye Matbaası'nda tab edeceğinden bahisle, gerekli tashihlerin yapılması talebine dair Hâfız Mehmed'in arzuhalı.
	5296	64-a	7 Mart 1337	Tab edilecek Mushaf-ı Şeriflerin tashihinde meclisin yetkisine itiraza dair, kitapçı esnafından Ahmed Şevki, Yusuf Ziya, Mehmed Tevfik, Mehmed Kamil ve Mehmed Reşid imzasıyla verilen arzuhal.
	5296	64-b	17 Nisan 1338	Emniyet Kütüphanesi'nin Resm-i Osmâni hattıyla tab edeceği yirmi bin nüsha Mushaf-ı Şerifin tashih edilerek müsaade edilmesi talebi.
	5296	64-b	19 Haziran 1338	Meşhur hattatların yazılarından vaktiyle kalıp yaptırılarak Matbaa-i Amire'de hıfz edilmekte olan Amme ve Tebâreke cüzlerinden üç çeşidinin beşer binden toplam on beş bin adet olmak üzere tekrar bastırılacağından bahisle, gereken müsaadenin verilmesi talebi.
	5296	65-b	22 Ağustos 1337	Önceki senelerde basılıp Meclis'çe de tasdik edilen Mushaf-ı Şeriflerden yangından kurtarılan üç yüz on nüshanın zayi olmaması için sonlarının mühürlenmesi talebine dair Matbaa-i Bahriye tezkiresi.
	5296	66-a	20 Eylül 1337	Bulgaristan İslâm mekteplerinin fakir öğrencilerine dağıtılmak üzere beş yüz adet Mushaf-ı Şerifle iki bin cüz verilmesine dair Mekâtib-i İslâmiye Müfettişliğinin arızası.
	5296	66-b	30 Eylül 1338	Bahriye Matbaası Müdüriyeti Hâfız Osman hattı Mushaf-ı Şeriften on bin adedinin basımına başlanacağından bahisle, tetkik ve tasdik edilmesi talebi.
	5296	66-b	10 Teşrîn-i evvel 1339	Matbaa-i Osmaniye sahibi Mehmed Saim'in, Hâfız Osman adlı Kur'ân-ı Kerim'den Hattat Hüsnü yazısıyla on bin Mushaf-ı Şerifi Resm-i Osmanî üzere tab edeceğinden bahisle, tetkik ve tasdik edilmesi talebi.
	5296	66-b	30 Eylül 1338	Matbaacı Hulusi Efendi'nin, Kayışzâde hattıyla bilinen “ayet ber-kenâr” Mushaf-ı Şeriften yirmi bin Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden bahisle, tashih ve tasdik edilmesi talebi.
	5296	67-a	19 Teşrîn-i evvel	Dârümuallimîn'e devam eden talebelere dağıtılmak üzere yüz adet Mushaf-ı Şerif

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1337	verilmesi.
	5296	67-a	30 Haziran 1339	Emniyet Kütüphanesi sahibi Mehmed'in küçük ve büyük boy Amme ve Tebâreke cüzlerinden yirmi bin nüsha tab edeceğinden bahisle, cüzlerin tetkik ve tasdik edilmesi talebi.
	5296	67-a	30 Haziran 1339	Ahmed Kamil'in, Elifbâ, Amme, Tebâreke ve Kadsemia, Vezzâriyât cüzlerinden otuz bin adet tab edeceğinden bahisle, cüzlerin Osmanî hattına göre tashih edilmesi talebi.
	5296	67-a	9 Kanânûn-ı sâni 1338	İbtidâî mektepleri talebelerinin tedarik ettikleri birbirine uymayan cüzlerin men edilerek, resm-i Osmanî'ye muvafık cüzlerle eğitim yapılması gerektiğine dair bir karar alınması.
	5296	68-a	23 Teşrin-i evvel 1338	Haşim'in yirmi bin adet tab edeceği “ayet ber-kenâr” Mushaf-ı Şerifin tetkik ve tasdik edilmesi talebi.
	5296	69-b	5 Eylül 1338	Emniyet Kütüphanesi sahibi Mehmed'in resm-i Osmanî'ye göre tab edeceği çift hatlı Mushaf-ı Şerifin tetkik edilmesi talebi.
	5296	70-b	6 Temmuz 1338	Galata Paket Gümrüğü'nde gerek Ekrem Latif gerekse başka şahıslar adına Mushaf-ı Şerif mevcut olmadığı.
	5296	71-b	12 Haziran 1338	Matbaa-i Amire Müdüriyetinin, mühürlenmek üzere dört bin dokuz yüz yetmiş beş adet Amme cüzü gönderdiği.
	5296	72-a	2 Eylül 1338	Emniyet Kütüphanesi sahibi Mehmed Rıza'nın elli bin adet olarak basmaya başladığı Kadsemia ve Vezzâriyât cüzlerinin tashih ve tasdik edilmesi talebi.
	5296	72-a	6 Temmuz 1338	Hafız Rüşdü'nün N. Vitalis aracılığıyla Almanya'dan getirttiği yüz küsur küçük Mushaf-ı Şerifin kendisine iade edilmesi talebi.
	5296	72-a	30 Haziran 1339	Emniyet Kütüphanesi'nde Hâfız Osman hattıyla yirmi bin adet Kur'ân-ı Kerim tab edileceğinden, tetkik ve tasdik edilmesi talebi.
	5296	72-a	30 Haziran 1339	Emniyet Kütüphanesi sahibi Mehmed Rıza'nın, yirmi bin nüsha tab edeceği çift hatlı Mushaf-ı Şerifin formlarının tetkik ve tasdik edilmesi talebi.
	5296	72-b	23 Haziran	Hasan Rıza hattıyla orta boyda yirmi bin adet Mushaf-ı Şerif tab edecek olan

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1339	Hulusi Matbaası'nın tetkik ve tasdik talebi.
	5296	73-b	30 Haziran 1339	Cihangir'de Şehid Muhtar Bey İnas Numune Mektebi'ne devam eden fakir çocuklara verilmek üzere otuz nüsha Mushaf-ı Şerif verilmesi.
	5296	73-b	21 Eylül 1338	Almanya'da bulunan Vaymberg'den İstanbul'da Kitapçı Kohen Sour adına gelen sekiz paket içindeki ufak boy Mushaf-ı Şeriflerden bir nüshası teneke mahfaza içinde olduğundan bahisle, geçişinin uygun olup olmadığının bildirilmesi.
	5296	74-a	9 Teşrîn-i evvel 1338	Tashihsiz ve tasdiksiz olarak basılan Mushaf-ı Şeriflere el konulması hakkındaki Matbaalar Kanunu'nun altıncı maddesi, ecnebi diyarlardan gelen bu kabil Mushafları kapsamayacağından, Almanya'dan İstanbul'da Kitapçı Kohen Sour adına gelen küçük boy Mushaflara el konulamayacağı.
	5296	74-a	14 Teşrîn-i evvel 1338	Kitapçı Hacı Hüseyin Efendi'nin taklit ettiği mührün gönderilmesi ve son olarak bastığı Hâfız Osman hatlı Mushaf-ı Şerifin tarihinin bildirilmesi.
	5296	74-b	30 Haziran 1339	Matbaa-i Bahriye Müdüriyetinin tab edeceği on beş bin adet orta boydaki Kayışzâde hatlı Mushaf-ı Şerifin tashih ve tasdik edilmesi talebi.
	5296	74-b	23 Haziran 1339	Hacı Hüseyin'in yirmi bin nüsha tab edeceği Hâfız Osman hatlı Mushaf-ı Şerifin resm-i Osmani üzerine tashih ve tasdik edilmesi talebi.
	5296	75-a	7 Şubat 1341	Tarakçılar'da Hacı Hüseyin Efendi'nin Kadırgalı âyet ber-kenâr Kur'ân-ı Kerîm'den on bin nüsha tab edeceğinden, tashih ve tasdik edilmesi talebi.
	5298	1-b	16 Ağustos 1340	Hafız Osman hatlı büyük Mushaf'tan Matbaa-i Osmaniye'de yirmi bin adet bastıracağından bahisle tashihi hakkında Mehmed Reşid Efendi'nin verdiği arzuhal.
	5298	1-b	14 Kânûn-ı sâni 1339	Hafız Osman hatlı büyük Mushaf'tan on beş bin adet basacağından bahisle tashihi ve basımına ruhsat verilmesi hakkında Bahriye Matbaasının talebi.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'iyeye Meclisinin Gerekçeli Kararı
	5298	2-a	16 Ağustos 1340	Hacı Hüseyin Efendi'nin tab edeceği orta ve küçük âyet ber-kenârlardan yirmi bin Mushaf-ı şerîfin tashih ve tasdikine dair arzuhâl.
	5298	2-b	29 Mayıs 1339	Haşim Efendi'nin İmam Rıza hattıyla âyet ber-kenâr yirmi bin Mushaf bastırmak için ruhsat talebi.
	5298	3-a	2 Haziran 1339	Tedkîk-i Masâhif-i Şerife Başkâtibi Abdülkadir Efendi'nin görevinde bırakıldığı, teşkilattaki son değişiklikler nedeniyle değiştirilmesi gereken resmî mühür ile damganın hazırlanması, resm-i Osmanî üzere basılanıp neşri men edilen Mushafların mühürlenmemesi.
	5298	3-a	4 Mayıs 1339	Orta kıta âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şeriften yirmi bin Mushaf-ı şerîf tab edeceğinden bahisle tashih ve tasdikine dair Hacı Hüseyin Efendi mahdûmu imzalı arzuhâl. (Tevhid-i Mesai Matbaacılık Şirketi)
	5298	3-a	10 Teşrîn-i evvel 1339	İmam Rıza hattıyla orta kıta yirmi bin Mushaf tab edeceğinden tashih ve tasdikine dair Matbaacı Hulusi Efendi imzalı arzuhâl.
	5298	3-a	13 Ağustos 1340	Hafız Osman hattı Mushaf-ı Şeriften yirmi bin tab edeceğinden bi't-tashih tasdikine dair Matbaa-i Bahriye Müdüriyetinin 10 Haziran 39 tarih ve 90 numaralı tezkiresi.
	5298	3-a	10 Teşrîn-i evvel 1339	İmam Rıza hattı âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şeriften yirmi bin tab edeceğinden bahisle tashih ve tasdikine dair Emniyet Kütüphanesi sâhibi Ali Rıza imzalı arzuhâl.
	5298	3-b	13 Ağustos 1340	Tab edeceği İmam Rıza hattı çifte hatlı yirmi bin Mushaf'ın tashihine dair Emniyet Kütüphanesi tarafından arzuhâl.
	5298	3-b	13 Ağustos 1340	Hattat Hafız Mehmed hattıyla yirmi bin âyet ber-kenâr Mushaf tab edeceğinden bahisle tashih ve tasdikine dair Çadircılar'da Hafız Şevki imzâsıyla arzuhâl.
	5298	3-b	13 Ağustos 1340	İmam Rıza hattıyla tab edeceği on beş bin Mushaf-ı şerîfin tashih ve tasdikine dair Hafız Mehmed imzalı arzuhâl.
	5298	4-a	13 Ağustos 1340	Kadırgalı Hattat Mustafa Nazif Efendi hattı âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şeriften yirmi bin tab edeceğine dair Tarakçılar'da Tevhid-i Mesai Şirketi tarafından arzuhâl.
	5298	4-a	10 Teşrîn-i evvel 1339	Tab edeceği amme cüz-i şerifinin tashihine dair Emniyet Kütüphanesi sahibi Mehmed Rıza imzalı arzuhâl.
	5298	4-a		Tab edeceği sağır ve kebîr ve'z-zâriyât ve kad

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				semia cüz-i şerîflerinin tashih ve tasdikine dair Emniyet Kütüphanesi sahibi Mehmed Rıza imzalı arzuhâl.
	5298	4-a	13 Ağustos 1340	Sultan odalarında mukim Mehmed Reşid Efendi tarafından Matbaa-i Osmaniye'de tab edeceği Hafız Osman nâm Mushaf-ı şerîfin tashih ve tasdikine dair.
	5298	4-a	15 Teşrîn-i evvel 1339	On ikinci defa olmak üzere yirmi bin kıta âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden bahisle tashih ve tasdikine dair Bahriye Matbaası Müdüriyetinin tezkiresi.
	5298	4-b	27 Şubat 1340	Wimberg merkezinden Beyoğlu'nda Kitapçı Kohensor adına gelen yüz doksan adet ufak Mushaf'ın incelenerek neticesinin bildirilmesi.
	5298	4-b	13 Ağustos 1340	Hafız Osman nâm Mushaf-ı şerîfden on iki bin Mushaf tab edeceğinden sahisle ruhsat itasına dâir Tevhid-i Mesai Şirketi'nden arzuhâl.
	5298	4-b	4 Mayıs 1341	Tab edeceği on beş bin aded İmam Rıza hattı Mushaf-ı Şerifin tashihine dair Hulusi Efendizâde Faik imzalı arzuhal.
	5298	4-b	Kânûn-ı evvel 1926	Küçük kıtada amme cüz-i şerifi tab edeceğinden bi't-tashih ruhsat itasına dair Çadırıcılar Caddesi'nde Matbaacı Yusuf Ziyazâde Fahreddin imzalı arzuhâl.
	5298	5-a	13 Ağustos 1340	Hasan Rıza hattı âyet ber-kenâr kelâm-ı kadîmden yirmi bin nüsha tab edeceğinden bahisle tashih ve tasdikine dair Emniyet Kütüphanesi'nin arzuhâli.
	5298	5-a	24 Haziran 1341	Emniyet Kütüphanesi'nin İmam Rıza hattıyla âyet ber-kenâr on bin Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden tashihine dair istida.
	5298	5-a	4 Mayıs 1341	Şevki Efendi'nin Evkaf Matbaası'nda tab etdireceği on bin âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şerifin tashihine dair olan 14 Mayıs 340 tarih ve 38 numaralı arzuhâl.
	5298	5-a	4 Mayıs 1341	Tevhid-i Mesai Şirketi'nin tab'ına tevessül eylediği küçük kıtada bin adet âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şerifin tashihine dair Gulam Ali imzalı arzuhâl.
	5298	5-a	25 Ağustos 1340	Resmi mührü taklit ederek tashihsiz Mushaf tab eden Matbaacı Hacı Hacı Hasan hakkındaki yazının cevabı.
	5298	5-b	18 Temmuz 1340	Kayışzâde hattıyla çift hatlı on bin Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden bahisle tashihi hakkında Emniyet Kütüphanesi tarafından arzuhâl.

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
	5298	5-b	4 Mayıs 1341	Matbaa-i Bahriye Müdüriyetinin on bin küçük kıta Mushaf-ı Şerif tab edeceğine dair olan tezkiresi üzerine.
	5298	5-b	22 Mayıs 1926	İmam Rıza hattıyla âyet ber-kenâr on bin Mushaf-ı Şerif ile on bin Hafız Osman Mushaf'ı tab edeceğinden icab eden tashihâtı bi'l-icrâ ruhsat-ı lâzimesinin itâsına dair Matbaa-i Osmaniye Müdüriyetinden arzuhâl.
	5298	5-b	4 Mayıs 1341	İmam Rıza hattıyla on bin Mushaf-ı Şerif tab edeceğine dair Hulusi Efendizâde Faik imzalı ve 8 Teşrîn-i evvel 340 tarihli arzuhâl.
	5298	6-a	4 Mayıs 1341	Küçük kıta âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şeriften on bin adet tab edeceğinden tashih ve tasdikine dair Bahriye Matbaası Müdüriyetinin tezkiresi.
	5298	6-a	4 Mayıs 1341	Evkaf Matbaası'nda İmam Rıza hattıyla on bin Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden tashihât-ı lâzimesinin ifası zımında Çadircılar'da Hafız Şevki imzalı arzuhâl.
	5298	6-a	17 Teşrîn-i sâni 1340	Kenarları tefsir-i Tibyan ve Mevakib ile müvâşşah Hasan Rıza hattıyla on bin Mushaf-ı Şerif tab edeceklerinden ale'l-usul metn-i Kur'ân'ın tashihi zımında Üsküdar'da İhsaniye'de mukim Ali İrfan ve Emniyet Kütüphanesi sahibi Mehmed Rıza imzalarıyla verilen arzuhâl.
	5298	6-a	18 Temmuz 1341	Tedkîk-i Masâhif Heyetine sunulan Mushafların hâmişleri de incelendikten sonra sözü edilen tefsirlere uygunluğu onaylanmadıkça basılmalarına ruhsat verilmemesi.
	5298	6-b	24 Haziran 1341	İmam Rıza hattıyla on bin âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden ale'l-usul tashihine dair Haşim Efendi imzalı arzuhâl.
	5298	6-b	4 Mayıs 1341	Kadırgalı hattıyla on bin âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden tashih ve tasdikine dair Gulam Ali imzalı arzuhâl.
	5298	6-b	18 Temmuz 1341	Küçük kıtada âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şerifinden on bin nüsha tab edeceğinden ale'l-usul tashih ve tasdikine dair Emniyet Kütüphanesi sahibi Mehmed Rıza imzalı arzuhâl.
	5298	6-b	24 Haziran 1341	Büyük Hafız Osman hattı Mushaf-ı Şeriften on bin adet tab edeceklerinden tashihât-ı lâzimenin icrâsı zımında Matbaa-i Bahriye'nin 28 Mart 341 ve 31 numaralı tezkiresi.
	5298	6-b	13 Nisan	Matbaacı Hacı Hüseyin Efendi'nin sahte

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
			1341	mühür ile yayınladığı Mushaf ile Matbaacı Faik Efendi'nin son cüzü hariç tashihsiz çıkardığı Mushaflardan Sultanahmed Sulh Mahkemesi'ne birer adet gönderilmesi.
	5298	7-a	---	Küçük kıta Mushaf-ı Şerifinden on bin adet tab edeceğinden ale'l-usul tashih ve tasdikine dair Matbaacı Hulusi Efendi âde Ahmed Faik imzalı arzuhâl.
	5298	7-a	1 Kânûn-ı evvel 1926	On bin âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden tashihât-ı lâzimesinin ifası hakkında Matbaacı Arif Efendi namına mahdumu Cemil imzalı arzuhâl.
	5298	7-a	22 Mayıs 1926	Kayışzâde hattıyla on bin nüsha büyük âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden bahisle tashih ve tasdikine dair Emniyet Kütüphanesi sahib ve müdürü Mehmed Rıza imzalı arzuhâl.
	5298	7-a	21 Eylül 1341	Matbaacı Faik Efendi'nin gayr-ı musahhah mevki-i fûruhta vaz eylediği masâhif-i şerîfeden evvelce irsâl kılınan bir nüshanın leffiyile musahhah olup olmadığının bâ-rapor iş'ârı hakkında.
	5298	7-b	9 Kânûn-ı sâni 1926	Hafız Osman hattı Mushaf-ı Şeriften on bin adet tab edeceğinden bahisle tashihât-ı lâzimesinin icrası ricasına dair Emniyet Kütüphanesi Müdürü Mehmed Rıza imzalı arzuhâl.
	5298	7-b	24 Mayıs 1926	Yazdığı <i>Meâl-i Münif-i Kur'ân anî'l-Mevâkib ve'l-Beyân</i> nâm tefsirinin kenarına koymak sûretiyle tab eylediği üç bin adet Mushaf-ı Şerifin tasdik ve temhirine dair Ali İrfan imzalı arzuhâl.
	5298	7-b	24 Haziran 1314	Hasan Rıza hattı âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şeriften on bin adet tab edeceğinden tashihine dair Emniyet.
	5298	8-a	27 Kânûn-ı evvel 1927	İmam Rıza hattı Mushaf-ı Şeriften on bin adet tab edeceğine dair Matbaacı Hulusi Efendizâde Ahmed Faik Efendi tarafından arzuhâl.
	5298	8-a	1 Kânûn-ı evvel 1926	İmam Rıza hattıyla küçük kıta Mushaf-ı Şeriften bu kere Matbaa-i Evkaf'dan on bin nüsha tab edeceğinden bahisle ale'l-usul tashihine dair Mehmed Reşid Efendi imzalı arzuhâl.
	5298	8-a	1 Kânûn-ı evvel 1926	Âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şeriften on bin adet tab edeceğinden bahisle ale'l-usul tashih ve tasdikine dair Çadırcılar'da 109 numaralı matbaada Yusuf Ebuzziya Matbaası imzalı

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				arzuhal.
	5298	8-a	1 Kânûn-ı evvel 1926	Âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şeriften bu kere Haşim Efendi Matbaası'nda on bin Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden bahisle ale'l-usul tashih ve tasdikine dair Hafız Şevki imzalı arzuhal.
	5298	8-b	18 Teşrîn-i evvel 1926	Ali İrfan ve Mehmed Rıza efendiler taraflarından tashih için gönderilen tefsirli Mushaf'ın hataları çok fazla olması sebebiyle tasdik edilmesinin uygun görülmediği.
	5298	8-b	Teşrîn-i sâni 1926	Hafız Osman Mushaf-ı Şerifinden on bin [adet] tab edeceğinden bahisle tashihât-ı lâzımesinin ifasına dair bahriye matbaasının tezkiresi.
	5298	8-b	3 Teşrîn-i sâni 1926	Meclis-i Tedkîk-i Masâhif-i Şerife Başkâtibi Abdülkadir Efendi ile Türk ve İslâm Âsarı Müzesi'ne gönderilen eski Şeyhülislâm Bodrumî Ömer Lütfi Efendi vakfı Mushaf-ı Şerif.
	5298	8-b	2 Mayıs 1927	Hafız Burhan Efendi'nin küçük kıta Mushaf-ı Şeriften on bin adet Evkaf Matbaası'nda tab edeceğine dair Şeyh Reşid Efendi imzalı arzuhal.
	5298	8-b	3 Mart 1928	Büyük Hafız Osman Mushaf-ı Şerifinden yirmi bin tab edeceğine dair Matbaa-i Osmaniye Müdürü Haşim imzalı arzuhal.
	5298	9-a	29.7.1931	Vasat bir kıta Kadırgalı Mushaf-ı Şerifinden on beş bin tab edeceğine dair Matbaa-i Bahriye Müdüriyetinin tezkiresi.
	5298	9-a	28 Kânûn-ı evvel 1927	Matbaacı Yusuf Ziya Efendi'nin 21 Mayıs 1927 arzuhâliyle Hasan Rıza hattı orta kıta âyet ber-menâr on beş bin Mushaf-ı Şerif tab edeceğinden ale'l-usul tashih ve tasdikine dair.
	5298	9-a	29.7.1931	Matbaa-i Osmaniye'de Hafız Osman nâm Mushaf-ı Şeriften bu kere dahi on beş bin tab edeceğinden tashih ve tasdikine dair Reşid imzalı arzuhal.
	5298	9-a	29.7.1931	Kayışzâde Mushaf-ı Şerifinden on bin tab edeceğinden tashih ve tasdiki hakkında Matbaacı Hulusizâde Faik imzalı arzuhal.
	5298	9-a	29.7.1931	Matbaa-i Osmaniye'de Hafız Osman Mushaf-ı Şerifinden on bin tab edeceğinden bahisle tashih ve tasdikine dair Musullu Muhammed Selim Sabah imzalı arzuhal.
	5298	9-b	13.7.1928	Tevhid-i Mesai Şirketi'nin 7/10 ebadındaki Mushaf-ı Şerifinin dört yüz kırk birince sahifesinin yedinci satırında minhâcen yerine minhâciben yazılmış olduğundan bahisle

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Müllefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				bade-mâ azami takayyüdâtta bulunularak en ufak bir noktanın bile nazardan kaçırılmaması hakkında tahrîrât.
	5298	9-b	29.7.1931	Çadırcılar'da kendi matbaasında Kayışzâde Hafız Osman Mushaf-ı Şerifinden sekiz bin nüsha tab edeceğinden ale'l-usul tashih ve tasdikini havi Yusuf Ziya imzalı arzuhâl.
	5298	9-b	29.7.1931	İmam Rıza hattı küçük Mushaf-ı Şerifinden on beş bin tab edeceğinden tashihi ricasıyla Haşim imzalı arzuhâl.
	5298	9-b	29.7.1931	Küçük Mushaf-ı Şerifinden on beş bin tab edeceğinden icap eden tashihâtın icrasına dair Emniyet Matbaası Müdürü Mehmed Rıza imzalı arzuhâl.
	5298	9-b	29.7.1931	Evkaf Matbaası'na on bin âyet ber-kenâr Mushaf tab ettireceğinden tashih edilmesine dair Raşid ve Şevki imzalarıyla arzuhâl.
	5298	10-a	29.7.1931	Emniyet Matbaası'nın tab edeceği onbeşbin Mushaf'ın tashihine dair Mehmed Rıza imzalı arzuhâl
	5298	10-a	29.7.1931	Âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şerifinden 12 bin tab edeceğinden bahisle ale'l-usul tashihine dair Matbaacı Yusuf Ziya imzalı arzuhâl.
	5298	10-a	29.7.1931	Büyük Hafız Osman'dan on bin Mushaf tab edeceğinden bahisle tashihine dair Matbaa-i Osmaniye Müdürü Saim imzalı arzuhâl.
	5298	10-a	29.7.1931	Evkaf Matbaası'nda dokuz bin âyet ber-kenâr Mushaf tab edeceğinden bahisle tashih ve tasdiki hakkında Şevki imzalı arzuhâl.
	5298	10-a	29.7.1931	Osman Bey Matbaası tarafından cami Mushaf'ından beş bin adet tab edileceğine dair.
	5298	10-b	29.7.1931	20.000 Hafız Osman hatlı Mushaf tab edeceğine dair Osman Bey Matbaası'nın arzuhâli.
	5298	10-b	3.7.1931	Kırmızı secavendli Mushaftan 8.000 adet tab edeceğinden bâhisle Saim imzalı arzuhâl.
	5298	10-b	29.7.1931	Âyet ber-kenâr Mushaf-ı Şerifi tab edeceğinden bâhisle Yusuf Ziya imzalı arzuhâl.
	5298	10-b	29.7.1931	Yirmi bin Mushaf tab edeceği cihetle tashihine dair Emniyet Kütüphanesi Müdüriyetinin 30 Mart 1931 tarihli istida.
	5298	10-b	3.7.1932	15.000 âyet ber-kenâr Mushaf tab edeceğinden bahisle tasdikine dair Osman Bey Matbaası'nın 3.5.1931 tarihli arzuhâli.
	5298	11-a	---	Kayışzâde Mushaf'ından 15.000 adet tab edeceğinden bahisle tashih ve tasdiki

Sıra No	Meşihat Arşivi Defter No	Sayfa No	Tarih	Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Gerekçeli Kararı
				ricasıyla Emniyet Matbaası Müdürü İsmail Nazım imzalı 20.6.1931 tarihli arzuhâl.
	5298	11-a	---	15.000 Kadırgalı hattı ile âyet ber-kenâr tab edeceğine dair Emniyet Kütüphanesi'nin arzuhâli.
	5298	11-a	---	Büyük âyet ber-kenârdan 20.000 tab edeceğinden tashihi istidasına dair Haşim Matbaası'nın arzuhâli.
	5298	11-a	3.7.1932	Beş bin Kayışzâde Mushaf-ı Şerifi tab edeceğinden Yusuf Ziya imzalı arzuhâl.
	5298	11-a	---	Kadırgalı vasat Mushaf-ı Şerifinden yirmi bin adet tab edeceğinden bi't-tashih ruhsat itâsına dair Emniyet Kütüphanesi Müdürü Nazım imzalı arzuhâl.

EK 4: Meşihat Arşivi'ndeki Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisi Defterlerinden Karar Örnekleri

Hatt-ı Kur'ân-ı Kerîm Risalesi [İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, *Tetkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriyye Dâiresi Defterleri*, No. 5293, 132-133]

توقیف مصاحف و مؤلفات شرعی مجلس

132

تاریخ تسوید		خلاصه	تاریخ تہبیبی	
عربی	رومی		عربی	رومی
خط قرآن کریم بر روی رسم مصاحف ثانیہ حفظہ و معلمات ہزار اسکیبہ فی ثوبہ مجلس ذہن مصاحف شریفہ و مؤلفات شرعیہ مجلس رومی				

[illegible]

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şerîyye Meclisinin Kütüphanesinde
Bulunan Kitapların Listesi [Meşihat Arşivi, *Tedkik-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı
Şerîyye Dâiresi Defterleri*, No. 5295, 44]

ردیف	اسم کتاب	قلم	جلد
۱	آفتاب	۱	۱
۲	استاذ الایمان	۱	۱
۳	فتاویٰ شریف	۱	۱
۴	روح البیان	۱	۱
۵	آفتاب	۱	۱
۶	المنیر	۱	۱
۷	نفس کبیر	۱	۱
۸	نفس جمالی	۳۱	۱
۹	اسلام القرآن	۲	۱
۱۰	بحر الرائق	۱	۱
۱۱	نظمی	۱	۱
۱۲	فتاویٰ شریف	۱	۱
۱۳	مجمع	۱	۱
۱۴	فتاویٰ شریف	۱	۱
۱۵	ابن العارین	۱	۱
۱۶	دانا	۱	۱
۱۷	نویس قلم	۱	۱
۱۸	شرح مراقف	۱	۱
۱۹	مدینه الایمان	۱	۱
۲۰	شیخ جمعی	۱	۱
۲۱	نورس	۱	۱
۲۲	افزون	۱	۱
۲۳	نور الصمد	۱	۱
۲۴	مصابیح البیر	۱	۱
۲۵	جزء اربعین	۱	۱
۲۶	سعداء الدارین	۱	۱
۲۷	نایاب المود	۱	۱
۲۸	کتاب الابرار	۱	۱
۲۹	اسرار القرآن	۱	۱
۳۰	الدر العالی	۱	۱
۳۱	مدینه الایمان	۱	۱
۳۲	مدینه الایمان	۱	۱
۳۳	مدینه الایمان	۱	۱
۳۴	مدینه الایمان	۱	۱
۳۵	مدینه الایمان	۱	۱
۳۶	مدینه الایمان	۱	۱
۳۷	مدینه الایمان	۱	۱
۳۸	مدینه الایمان	۱	۱
۳۹	مدینه الایمان	۱	۱
۴۰	مدینه الایمان	۱	۱
۴۱	مدینه الایمان	۱	۱
۴۲	مدینه الایمان	۱	۱
۴۳	مدینه الایمان	۱	۱
۴۴	مدینه الایمان	۱	۱
۴۵	مدینه الایمان	۱	۱
۴۶	مدینه الایمان	۱	۱
۴۷	مدینه الایمان	۱	۱
۴۸	مدینه الایمان	۱	۱
۴۹	مدینه الایمان	۱	۱
۵۰	مدینه الایمان	۱	۱
۵۱	مدینه الایمان	۱	۱
۵۲	مدینه الایمان	۱	۱
۵۳	مدینه الایمان	۱	۱
۵۴	مدینه الایمان	۱	۱
۵۵	مدینه الایمان	۱	۱
۵۶	مدینه الایمان	۱	۱
۵۷	مدینه الایمان	۱	۱
۵۸	مدینه الایمان	۱	۱
۵۹	مدینه الایمان	۱	۱
۶۰	مدینه الایمان	۱	۱
۶۱	مدینه الایمان	۱	۱
۶۲	مدینه الایمان	۱	۱
۶۳	مدینه الایمان	۱	۱
۶۴	مدینه الایمان	۱	۱
۶۵	مدینه الایمان	۱	۱
۶۶	مدینه الایمان	۱	۱
۶۷	مدینه الایمان	۱	۱
۶۸	مدینه الایمان	۱	۱
۶۹	مدینه الایمان	۱	۱
۷۰	مدینه الایمان	۱	۱
۷۱	مدینه الایمان	۱	۱
۷۲	مدینه الایمان	۱	۱
۷۳	مدینه الایمان	۱	۱
۷۴	مدینه الایمان	۱	۱
۷۵	مدینه الایمان	۱	۱
۷۶	مدینه الایمان	۱	۱
۷۷	مدینه الایمان	۱	۱
۷۸	مدینه الایمان	۱	۱
۷۹	مدینه الایمان	۱	۱
۸۰	مدینه الایمان	۱	۱
۸۱	مدینه الایمان	۱	۱
۸۲	مدینه الایمان	۱	۱
۸۳	مدینه الایمان	۱	۱
۸۴	مدینه الایمان	۱	۱
۸۵	مدینه الایمان	۱	۱
۸۶	مدینه الایمان	۱	۱
۸۷	مدینه الایمان	۱	۱
۸۸	مدینه الایمان	۱	۱
۸۹	مدینه الایمان	۱	۱
۹۰	مدینه الایمان	۱	۱
۹۱	مدینه الایمان	۱	۱
۹۲	مدینه الایمان	۱	۱
۹۳	مدینه الایمان	۱	۱
۹۴	مدینه الایمان	۱	۱
۹۵	مدینه الایمان	۱	۱
۹۶	مدینه الایمان	۱	۱
۹۷	مدینه الایمان	۱	۱
۹۸	مدینه الایمان	۱	۱
۹۹	مدینه الایمان	۱	۱
۱۰۰	مدینه الایمان	۱	۱

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şerîyye Meclisi'ne Matbaalardan Tashih Edilmek Üzere Gönderilen Mushafların Listesi [Meşîhat Arşivi, *Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şerîyye Dâiresi Defterleri*, No. 5295, 43]

[illegible]

[illegible]

سلسلہ	نقطہ	سلسلہ	نقطہ	سلسلہ	نقطہ
۱	۱۰۰	۱	۱۰۰	۱	۱۰۰
۲	۱۰۱	۲	۱۰۱	۲	۱۰۱
۳	۱۰۲	۳	۱۰۲	۳	۱۰۲
۴	۱۰۳	۴	۱۰۳	۴	۱۰۳
۵	۱۰۴	۵	۱۰۴	۵	۱۰۴
۶	۱۰۵	۶	۱۰۵	۶	۱۰۵
۷	۱۰۶	۷	۱۰۶	۷	۱۰۶
۸	۱۰۷	۸	۱۰۷	۸	۱۰۷
۹	۱۰۸	۹	۱۰۸	۹	۱۰۸
۱۰	۱۰۹	۱۰	۱۰۹	۱۰	۱۰۹
۱۱	۱۱۰	۱۱	۱۱۰	۱۱	۱۱۰
۱۲	۱۱۱	۱۲	۱۱۱	۱۲	۱۱۱
۱۳	۱۱۲	۱۳	۱۱۲	۱۳	۱۱۲
۱۴	۱۱۳	۱۴	۱۱۳	۱۴	۱۱۳
۱۵	۱۱۴	۱۵	۱۱۴	۱۵	۱۱۴
۱۶	۱۱۵	۱۶	۱۱۵	۱۶	۱۱۵
۱۷	۱۱۶	۱۷	۱۱۶	۱۷	۱۱۶
۱۸	۱۱۷	۱۸	۱۱۷	۱۸	۱۱۷
۱۹	۱۱۸	۱۹	۱۱۸	۱۹	۱۱۸
۲۰	۱۱۹	۲۰	۱۱۹	۲۰	۱۱۹
۲۱	۱۲۰	۲۱	۱۲۰	۲۱	۱۲۰
۲۲	۱۲۱	۲۲	۱۲۱	۲۲	۱۲۱
۲۳	۱۲۲	۲۳	۱۲۲	۲۳	۱۲۲
۲۴	۱۲۳	۲۴	۱۲۳	۲۴	۱۲۳
۲۵	۱۲۴	۲۵	۱۲۴	۲۵	۱۲۴
۲۶	۱۲۵	۲۶	۱۲۵	۲۶	۱۲۵
۲۷	۱۲۶	۲۷	۱۲۶	۲۷	۱۲۶
۲۸	۱۲۷	۲۸	۱۲۷	۲۸	۱۲۷
۲۹	۱۲۸	۲۹	۱۲۸	۲۹	۱۲۸
۳۰	۱۲۹	۳۰	۱۲۹	۳۰	۱۲۹
۳۱	۱۳۰	۳۱	۱۳۰	۳۱	۱۳۰
۳۲	۱۳۱	۳۲	۱۳۱	۳۲	۱۳۱
۳۳	۱۳۲	۳۳	۱۳۲	۳۳	۱۳۲
۳۴	۱۳۳	۳۴	۱۳۳	۳۴	۱۳۳
۳۵	۱۳۴	۳۵	۱۳۴	۳۵	۱۳۴
۳۶	۱۳۵	۳۶	۱۳۵	۳۶	۱۳۵
۳۷	۱۳۶	۳۷	۱۳۶	۳۷	۱۳۶
۳۸	۱۳۷	۳۸	۱۳۷	۳۸	۱۳۷
۳۹	۱۳۸	۳۹	۱۳۸	۳۹	۱۳۸
۴۰	۱۳۹	۴۰	۱۳۹	۴۰	۱۳۹
۴۱	۱۴۰	۴۱	۱۴۰	۴۱	۱۴۰
۴۲	۱۴۱	۴۲	۱۴۱	۴۲	۱۴۱
۴۳	۱۴۲	۴۳	۱۴۲	۴۳	۱۴۲
۴۴	۱۴۳	۴۴	۱۴۳	۴۴	۱۴۳
۴۵	۱۴۴	۴۵	۱۴۴	۴۵	۱۴۴
۴۶	۱۴۵	۴۶	۱۴۵	۴۶	۱۴۵
۴۷	۱۴۶	۴۷	۱۴۶	۴۷	۱۴۶
۴۸	۱۴۷	۴۸	۱۴۷	۴۸	۱۴۷
۴۹	۱۴۸	۴۹	۱۴۸	۴۹	۱۴۸
۵۰	۱۴۹	۵۰	۱۴۹	۵۰	۱۴۹
۵۱	۱۵۰	۵۱	۱۵۰	۵۱	۱۵۰
۵۲	۱۵۱	۵۲	۱۵۱	۵۲	۱۵۱
۵۳	۱۵۲	۵۳	۱۵۲	۵۳	۱۵۲
۵۴	۱۵۳	۵۴	۱۵۳	۵۴	۱۵۳
۵۵	۱۵۴	۵۵	۱۵۴	۵۵	۱۵۴
۵۶	۱۵۵	۵۶	۱۵۵	۵۶	

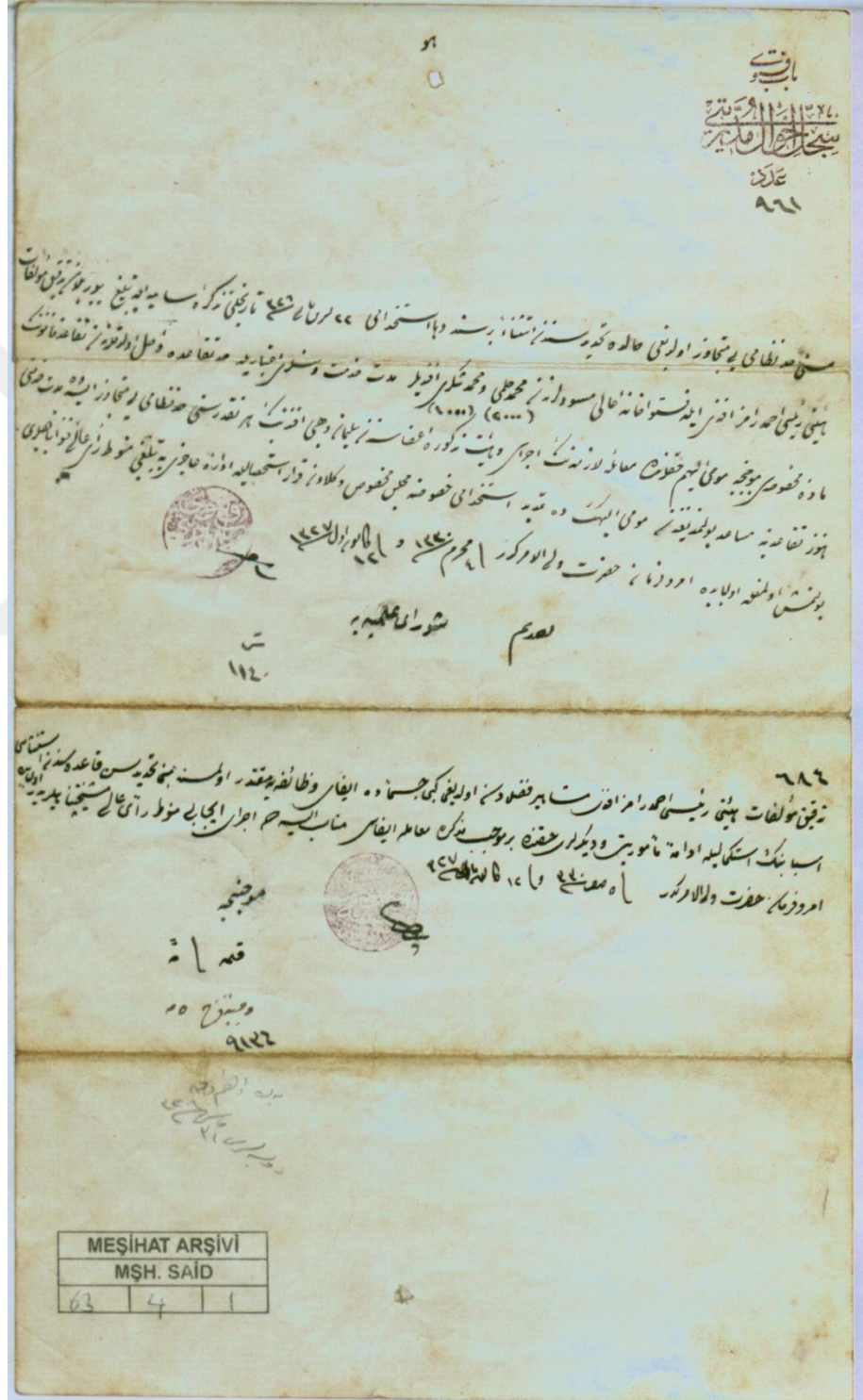
Tedkik-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriyye Meclisinde yangında ziyan olan eşya ve kitapların listesi [Meşihat Arşivi, *Tedkik-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şeriyye Dâiresi Defterleri*, No. 5295, 19].

تدقیق مصاحف و مؤلفات شرعی مجلسی

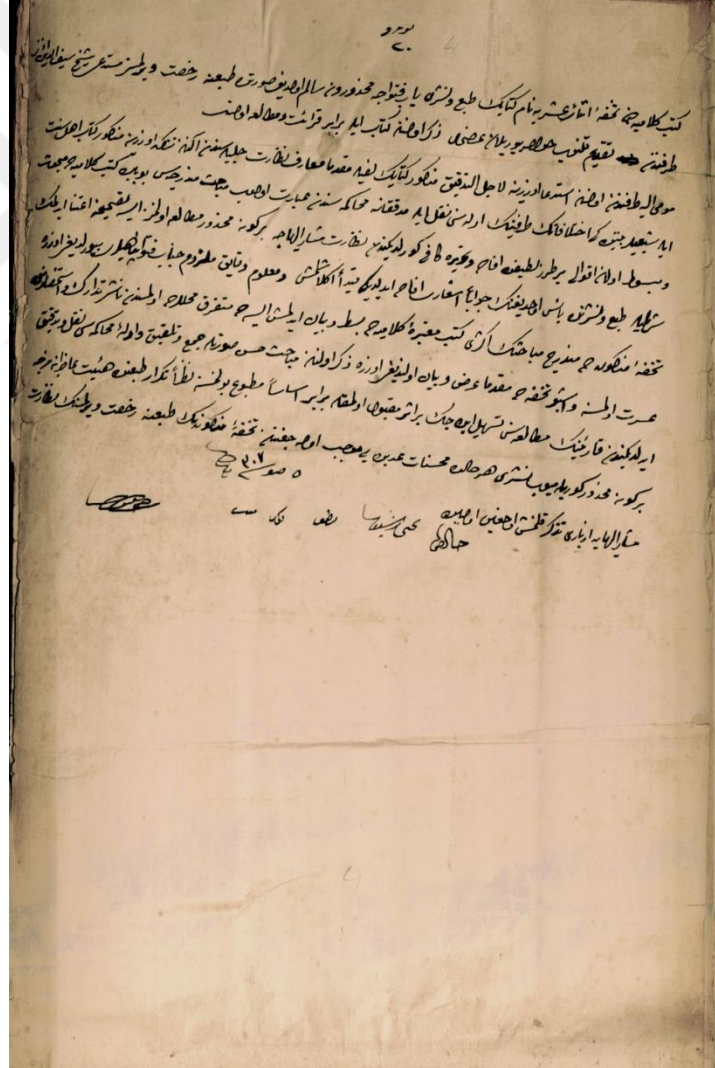
۱۱۸

تاریخ تسوید		خلاصه		تاریخ تدقیق	
عربی	رومی	عربی	رومی	عربی	رومی
عربی انبوه مجلسی کتابت برومند بنیادین					
۱	۱۱۸۰	۱	۱۱۸۰	۱	۱۱۸۰
۲	۱۱۸۰	۲	۱۱۸۰	۲	۱۱۸۰
۳	۱۱۸۰	۳	۱۱۸۰	۳	۱۱۸۰
۴	۱۱۸۰	۴	۱۱۸۰	۴	۱۱۸۰
۵	۱۱۸۰	۵	۱۱۸۰	۵	۱۱۸۰
۶	۱۱۸۰	۶	۱۱۸۰	۶	۱۱۸۰
۷	۱۱۸۰	۷	۱۱۸۰	۷	۱۱۸۰
۸	۱۱۸۰	۸	۱۱۸۰	۸	۱۱۸۰
۹	۱۱۸۰	۹	۱۱۸۰	۹	۱۱۸۰
۱۰	۱۱۸۰	۱۰	۱۱۸۰	۱۰	۱۱۸۰
۱۱	۱۱۸۰	۱۱	۱۱۸۰	۱۱	۱۱۸۰
۱۲	۱۱۸۰	۱۲	۱۱۸۰	۱۲	۱۱۸۰
۱۳	۱۱۸۰	۱۳	۱۱۸۰	۱۳	۱۱۸۰
۱۴	۱۱۸۰	۱۴	۱۱۸۰	۱۴	۱۱۸۰
۱۵	۱۱۸۰	۱۵	۱۱۸۰	۱۵	۱۱۸۰
۱۶	۱۱۸۰	۱۶	۱۱۸۰	۱۶	۱۱۸۰
۱۷	۱۱۸۰	۱۷	۱۱۸۰	۱۷	۱۱۸۰
۱۸	۱۱۸۰	۱۸	۱۱۸۰	۱۸	۱۱۸۰
۱۹	۱۱۸۰	۱۹	۱۱۸۰	۱۹	۱۱۸۰
۲۰	۱۱۸۰	۲۰	۱۱۸۰	۲۰	۱۱۸۰
۲۱	۱۱۸۰	۲۱	۱۱۸۰	۲۱	۱۱۸۰
۲۲	۱۱۸۰	۲۲	۱۱۸۰	۲۲	۱۱۸۰
۲۳	۱۱۸۰	۲۳	۱۱۸۰	۲۳	۱۱۸۰
۲۴	۱۱۸۰	۲۴	۱۱۸۰	۲۴	۱۱۸۰
۲۵	۱۱۸۰	۲۵	۱۱۸۰	۲۵	۱۱۸۰
۲۶	۱۱۸۰	۲۶	۱۱۸۰	۲۶	۱۱۸۰
۲۷	۱۱۸۰	۲۷	۱۱۸۰	۲۷	۱۱۸۰
۲۸	۱۱۸۰	۲۸	۱۱۸۰	۲۸	۱۱۸۰
۲۹	۱۱۸۰	۲۹	۱۱۸۰	۲۹	۱۱۸۰
۳۰	۱۱۸۰	۳۰	۱۱۸۰	۳۰	۱۱۸۰
۳۱	۱۱۸۰	۳۱	۱۱۸۰	۳۱	۱۱۸۰
۳۲	۱۱۸۰	۳۲	۱۱۸۰	۳۲	۱۱۸۰
۳۳	۱۱۸۰	۳۳	۱۱۸۰	۳۳	۱۱۸۰
۳۴	۱۱۸۰	۳۴	۱۱۸۰	۳۴	۱۱۸۰
۳۵	۱۱۸۰	۳۵	۱۱۸۰	۳۵	۱۱۸۰
۳۶	۱۱۸۰	۳۶	۱۱۸۰	۳۶	۱۱۸۰
۳۷	۱۱۸۰	۳۷	۱۱۸۰	۳۷	۱۱۸۰
۳۸	۱۱۸۰	۳۸	۱۱۸۰	۳۸	۱۱۸۰
۳۹	۱۱۸۰	۳۹	۱۱۸۰	۳۹	۱۱۸۰
۴۰	۱۱۸۰	۴۰	۱۱۸۰	۴۰	۱۱۸۰
۴۱	۱۱۸۰	۴۱	۱۱۸۰	۴۱	۱۱۸۰
۴۲	۱۱۸۰	۴۲	۱۱۸۰	۴۲	۱۱۸۰
۴۳	۱۱۸۰	۴۳	۱۱۸۰	۴۳	۱۱۸۰
۴۴	۱۱۸۰	۴۴	۱۱۸۰	۴۴	۱۱۸۰
۴۵	۱۱۸۰	۴۵	۱۱۸۰	۴۵	۱۱۸۰
۴۶	۱۱۸۰	۴۶	۱۱۸۰	۴۶	۱۱۸۰
۴۷	۱۱۸۰	۴۷	۱۱۸۰	۴۷	۱۱۸۰
۴۸	۱۱۸۰	۴۸	۱۱۸۰	۴۸	۱۱۸۰
۴۹	۱۱۸۰	۴۹	۱۱۸۰	۴۹	۱۱۸۰
۵۰	۱۱۸۰	۵۰	۱۱۸۰	۵۰	۱۱۸۰
۵۱	۱۱۸۰	۵۱	۱۱۸۰	۵۱	۱۱۸۰
۵۲	۱۱۸۰	۵۲	۱۱۸۰	۵۲	۱۱۸۰
۵۳	۱۱۸۰	۵۳	۱۱۸۰	۵۳	۱۱۸۰
۵۴	۱۱۸۰	۵۴	۱۱۸۰	۵۴	۱۱۸۰
۵۵	۱۱۸۰	۵۵	۱۱۸۰	۵۵	۱۱۸۰
۵۶	۱۱۸۰	۵۶	۱۱۸۰	۵۶	۱۱۸۰
۵۷	۱۱۸۰	۵۷	۱۱۸۰	۵۷	۱۱۸۰
۵۸	۱۱۸۰	۵۸	۱۱۸۰	۵۸	۱۱۸۰
۵۹	۱۱۸۰	۵۹	۱۱۸۰	۵۹	۱۱۸۰
۶۰	۱۱۸۰	۶۰	۱۱۸۰	۶۰	۱۱۸۰
۶۱	۱۱۸۰	۶۱	۱۱۸۰	۶۱	۱۱۸۰
۶۲	۱۱۸۰	۶۲	۱۱۸۰	۶۲	۱۱۸۰
۶۳	۱۱۸۰	۶۳	۱۱۸۰	۶۳	۱۱۸۰
۶۴	۱۱۸۰	۶۴	۱۱۸۰	۶۴	۱۱۸۰
۶۵	۱۱۸۰	۶۵	۱۱۸۰	۶۵	۱۱۸۰
۶۶	۱۱۸۰	۶۶	۱۱۸۰	۶۶	۱۱۸۰
۶۷	۱۱۸۰	۶۷	۱۱۸۰	۶۷	۱۱۸۰
۶۸	۱۱۸۰	۶۸	۱۱۸۰	۶۸	۱۱۸۰
۶۹	۱۱۸۰	۶۹	۱۱۸۰	۶۹	۱۱۸۰
۷۰	۱۱۸۰	۷۰	۱۱۸۰	۷۰	۱۱۸۰
۷۱	۱۱۸۰	۷۱	۱۱۸۰	۷۱	۱۱۸۰
۷۲	۱۱۸۰	۷۲	۱۱۸۰	۷۲	۱۱۸۰
۷۳	۱۱۸۰	۷۳	۱۱۸۰	۷۳	۱۱۸۰
۷۴	۱۱۸۰	۷۴	۱۱۸۰	۷۴	۱۱۸۰
۷۵	۱۱۸۰	۷۵	۱۱۸۰	۷۵	۱۱۸۰
۷۶	۱۱۸۰	۷۶	۱۱۸۰	۷۶	۱۱۸۰
۷۷	۱۱۸۰	۷۷	۱۱۸۰	۷۷	۱۱۸۰
۷۸	۱۱۸۰	۷۸	۱۱۸۰	۷۸	۱۱۸۰
۷۹	۱۱۸۰	۷۹	۱۱۸۰	۷۹	۱۱۸۰
۸۰	۱۱۸۰	۸۰	۱۱۸۰	۸۰	۱۱۸۰
۸۱	۱۱۸۰	۸۱	۱۱۸۰	۸۱	۱۱۸۰
۸۲	۱۱۸۰	۸۲	۱۱۸۰	۸۲	۱۱۸۰
۸۳	۱۱۸۰	۸۳	۱۱۸۰	۸۳	۱۱۸۰
۸۴	۱۱۸۰	۸۴	۱۱۸۰	۸۴	۱۱۸۰
۸۵	۱۱۸۰	۸۵	۱۱۸۰	۸۵	۱۱۸۰
۸۶	۱۱۸۰	۸۶	۱۱۸۰	۸۶	۱۱۸۰
۸۷	۱۱۸۰	۸۷	۱۱۸۰	۸۷	۱۱۸۰
۸۸	۱۱۸۰	۸۸	۱۱۸۰	۸۸	۱۱۸۰
۸۹	۱۱۸۰	۸۹	۱۱۸۰	۸۹	۱۱۸۰
۹۰	۱۱۸۰	۹۰	۱۱۸۰	۹۰	۱۱۸۰
۹۱	۱۱۸۰	۹۱	۱۱۸۰	۹۱	۱۱۸۰
۹۲	۱۱۸۰	۹۲	۱۱۸۰	۹۲	۱۱۸۰
۹۳	۱۱۸۰	۹۳	۱۱۸۰	۹۳	۱۱۸۰
۹۴	۱۱۸۰	۹۴	۱۱۸۰	۹۴	۱۱۸۰
۹۵	۱۱۸۰	۹۵	۱۱۸۰	۹۵	۱۱۸۰
۹۶	۱۱۸۰	۹۶	۱۱۸۰	۹۶	۱۱۸۰
۹۷	۱۱۸۰	۹۷	۱۱۸۰	۹۷	۱۱۸۰
۹۸	۱۱۸۰	۹۸	۱۱۸۰	۹۸	۱۱۸۰
۹۹	۱۱۸۰	۹۹	۱۱۸۰	۹۹	۱۱۸۰
۱۰۰	۱۱۸۰	۱۰۰	۱۱۸۰	۱۰۰	۱۱۸۰

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Reisi Ahmed Ramiz Efendi'nin yaş haddinden istisna tutularak görev süresinin uzatılması talep edilmesi [Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahval İdaresi Dosyaları, No. 63/4, 516A].

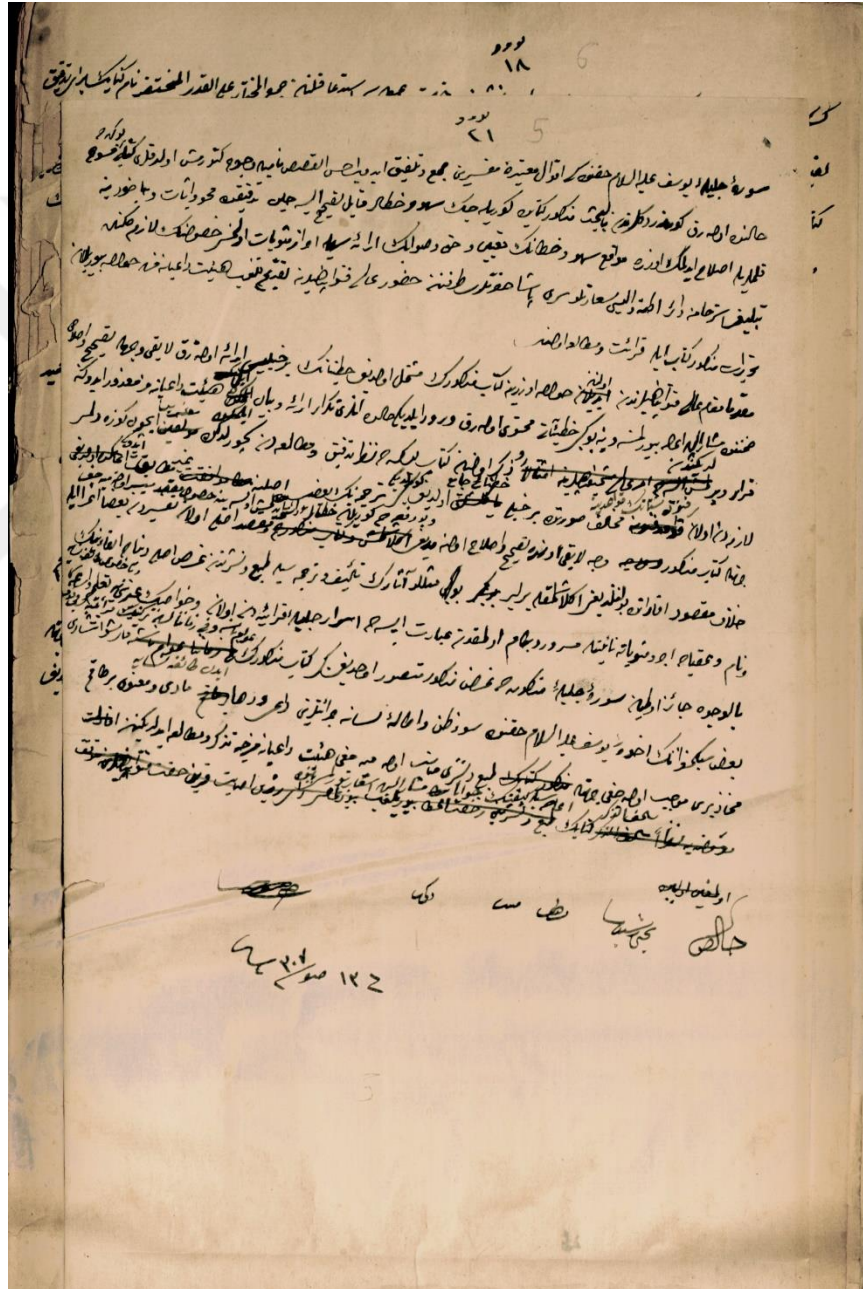

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Şeyh Seyfeddin Efendi tarafından arzuhal ile beraber havale ve takdim edilip basılmasına ruhsat verilmesi talep edilen kelim kitaplarından “Ehl-i sünnet” ile “Şiiler” arasındaki ihtilafların iki tarafın görüşleriyle birlikte nakledilerek dikkatli muhakemesini ihtiva eden *Tuhfe-i İsna Aşeriye* adlı kitabın esasen daha öncesinde basıldığı, fakat okuyucunun anlamasını kolaylaştıracak şekilde konuları güzel bir şekilde derleyip topladığı için tekrar basılmasının faydalı olacağı düşüncesiyle ruhsat verildiğine dair kararı [Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Dâiresi Defterleri*, No. 1784, 4].

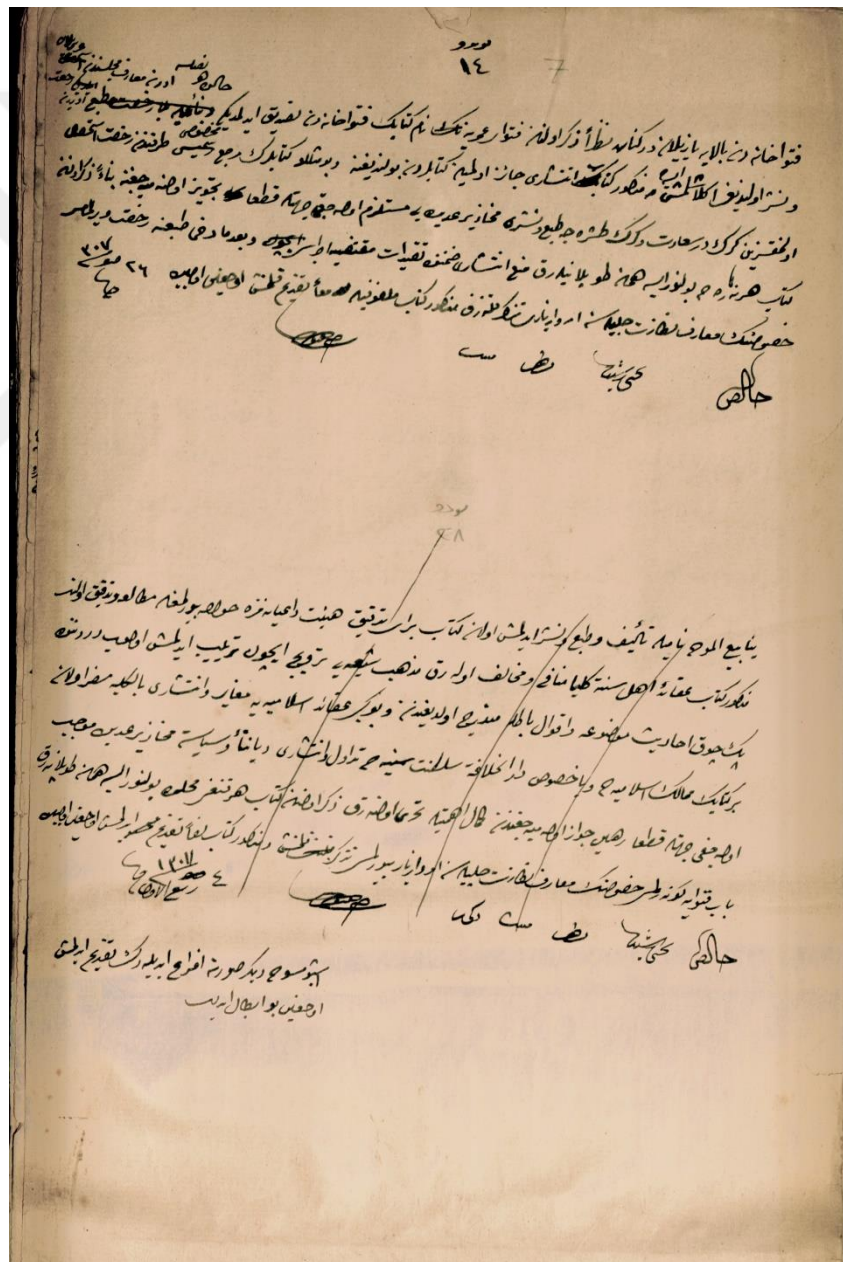

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Adana valisi Sırrı Paşa'nın müfessirlerin Yusuf Suresi hakkındaki görüşlerini derleyip *Ahsanu'l-*

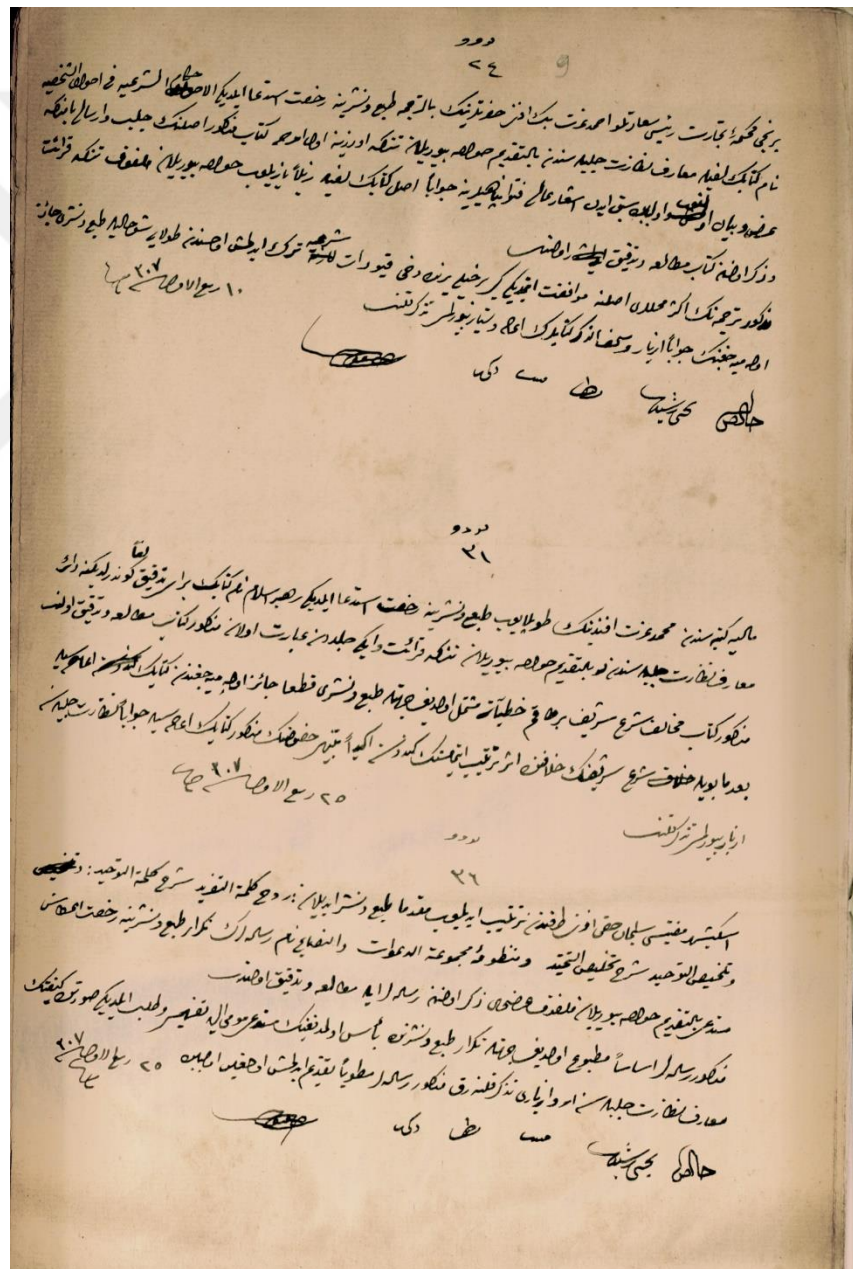
Kıyas adıyla meydana getirdiği kitabın birçok hatayı barındırdığı ve maksadın hilafına ifadeler taşıdığı, maddi ve manevi birtakım mahzurlara sebep olacağı gerekçesiyle basılmasının Tetkîk-i Müellefât-ı Şerîyye’ce uygun bulunmadığına dair kararı [Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şerîyye Dâiresi Defterleri*, No. 1784, 5].

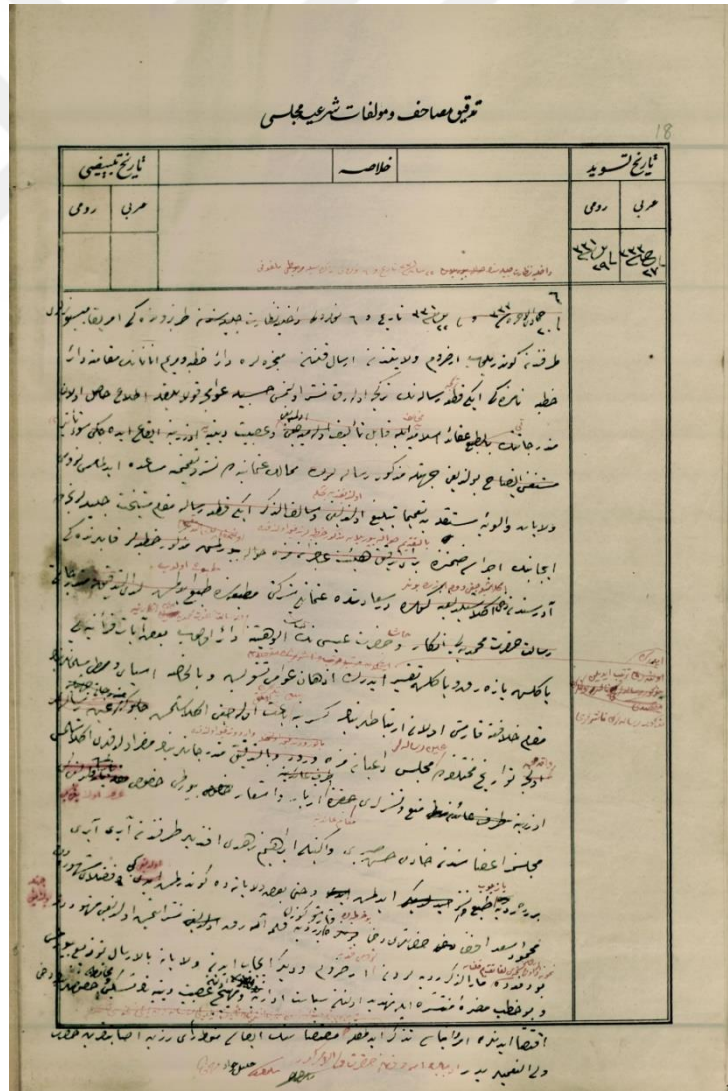
Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin *Fetvâ-yı Ömeriye* adlı kitabın Fetvahane tarafından tasdik edilmediği halde basılıp dağıtıldığı anlaşıldığından, bu tür kitapların özel merciinden izin alınmaksızın İstanbul ve taşrada basılmasının birçok mahzurlara sebep olacağından hemen toplatılması ve bundan sonra basılmasına ruhsat verilmemesinin Tetkîk-i Müellefât-ı Şerîyye'ce bildirildiğine dair kararı [Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şerîyye Dâiresi Defterleri*, No. 1784, 7].

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Maliye kâtiplerinden Mehmed İzzet Efendi'nin derleyip basılmasına ruhsat istediği *Rehber-i İslâm* adlı iki cilt kitabın şer'-i şerife muhalif bazı hatalar içerdiğinden basım ve yayımının kesinlik uygun olamayacağını bildirilmesi ve ayrıca kitabın iadesiyle kendisine bundan sonra şeriata aykırı kitap tertip etmemesinin tembih edildiğine dair kararı [Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Dâiresi Defterleri*, No. 1784, 9].

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Trabzon'daki Amerika misyonerleri tarafından Erzurum'a gönderilip burada valilikçe ele geçirilen ve mündericatı İslâm akidelerine muhalif olması sebebiyle Osmanlı topraklarında dağıtımı yasaklanan *Mucizelere Dair Hutbe ve Meryem Ana'nın Makamına dair Hutbe* isimindeki iki Türkçe risalenin Dersaadet'de Osmanlı Şirketi Matbaası'nda basıldığı anlaşılmış olup bu risalelere karşı meclis azasından Hâdimî Hasan Sabri ve Eğinli İbrahim Zühdü efendiler ve meşhur âlimlerden Mahmud Esad Efendi tarafından ayrı ayrı reddiyeler yazılarak vilayetlere gönderildiğine dair kararı [Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Dâiresi Defterleri*, No. 5293, 18].

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin *Kavmiyet ve Diniyet* isimli eserde müellifin riba hakkındaki mütalaalarının Fetvahâne makamınca da dini hükümlere tamamen muhalif bulunduğu bildirilmesi üzerine ilgili bölümün çıkartılmak şartıyla tab ve neşrinin uygun görüldüğüne dair kararı [Meşâhat Arşivi, *Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Dâiresi Defterleri*, No. 5293, 22].

تدقيق مصاحف ومولفات شرعية مجلسي

72

تاريخ تسويد		خلاصة		تاريخ تبين	
عربي	رومي			عربي	رومي
١٤٠٠	١٣٨٠				
فواظنه عاليتك بالادوية كبرية توبت وبيت نبع ازده مولفك باهفج باطله سايه اهلهم قطبة نزع به مخالف اوليند اناسه اوليند دجوه يايه ايج مبنسند لبيح نزع جايه دناييه فقير لور رايه معقنه نزعيم وازمذكره كنبه تسليم ونخمه اوزره اوراق مدرسته بهمبسته نو دبع فنديه حيدرآباد ١٣٠١ هـ					

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Urfa Kadısı Mustafa Efendi'nin yasaklanması talebiyle gönderdiği Beyrut Matbaası'nda basılan *Tenvîrû'l-Efhâm Fî Masâdiri'l-İslâm* isimli risalenin İngilizler tarafından İslâm dini ve Osmanlı siyaseti aleyhindeki yayınlarından olması sebebiyle görüldüğü yerde el konulması, basanlar ve yayınlayanların cezalandırılması gerektiğine dair kararı [Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Dâiresi Defterleri*, No. 5293, 39].

تاریخ تسوید		تاریخ تصفی		خلاصہ	
عربی	رومی	عربی	رومی		
۳۹		۳۹		ادامہ رسوماں کے سبب ترقی یافتہ اور ترقی یافتہ کوئی اور بھی نہیں	
رسومات میرزا ملک محمد پروانہ کے سبب ترقی یافتہ اور ترقی یافتہ کوئی اور بھی نہیں		۳۵		اور ترقی یافتہ کوئی اور بھی نہیں	
۳۵		اور ترقی یافتہ کوئی اور بھی نہیں		۳۶	
اور ترقی یافتہ کوئی اور بھی نہیں		اور ترقی یافتہ کوئی اور بھی نہیں		اور ترقی یافتہ کوئی اور بھی نہیں	

[illegible]

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Odesa'ya gönderilmek üzere gümrüğe getirilen bir sandık sahaf kitapları arasında çıkan ve mührü olmadığı için el konulan beş adet Mushaf-ı Şerifin gönderildiğine dair kararı [Meşihat Arşivi, *Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Dâiresi Defterleri*, No. 5296, 1b].

مشرق مصاحف و مؤلفات شرعیہ کے اوراق و قسری

سلسلہ	تاریخ	نمبر	موضوع	خلاصہ اوراق	ملاحظات	تاریخ	نمبر	موضوع	ملاحظات
۱	۱۰۱۰	۱	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف	۱۰۱۰	۱	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف
۲	۱۰۱۰	۲	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف	۱۰۱۰	۲	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف
۳	۱۰۱۰	۳	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف	۱۰۱۰	۳	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف
۴	۱۰۱۰	۴	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف	۱۰۱۰	۴	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف
۵	۱۰۱۰	۵	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف	۱۰۱۰	۵	مشرق مصاحف	مشرق مصاحف

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Azası Hafız Mehmed Said Efendi'nin Tercüme-i hal varakası [Meşihat Arşivi, *Sicill-i Ahval İdaresi Dosyaları*, No. 13/8, 102].

کود شماره ۱۳۵۰

دَوْلَتِ عَلِيّهٔ عُثمَانِیّه

اسم و شهرت	بدری اسمیه محل اقامت	والدهی اسمیه محل اقامت	نام و محل ولادت	ملک	صفت و صفت و خدمت و انتصاب صلاحیت	سأحل و زوجیه متعدد اولوب اولدیهی	درجات و عنوف مکرمه
صاحب کرم	سفر	سفر	سفر	سفر	سفر	سفر	سفر

اشکال			سجل نفوسه فید اولتان محلی		
پوی	کوز	سپا	علامت فارقه نشان	ولایت	قاسمی
پوی	کوز	سپا	علامت فارقه	ولایت	قاسمی

بالاده اسم و شهرت و حال و صفتی محرد اولان **صاحب کرم** نفوسه فید اولتان محلی
اول صورتی جریده نفوسه فید اولدیهی مشر اشو ند کره اعطا قلدی **صاحب کرم**

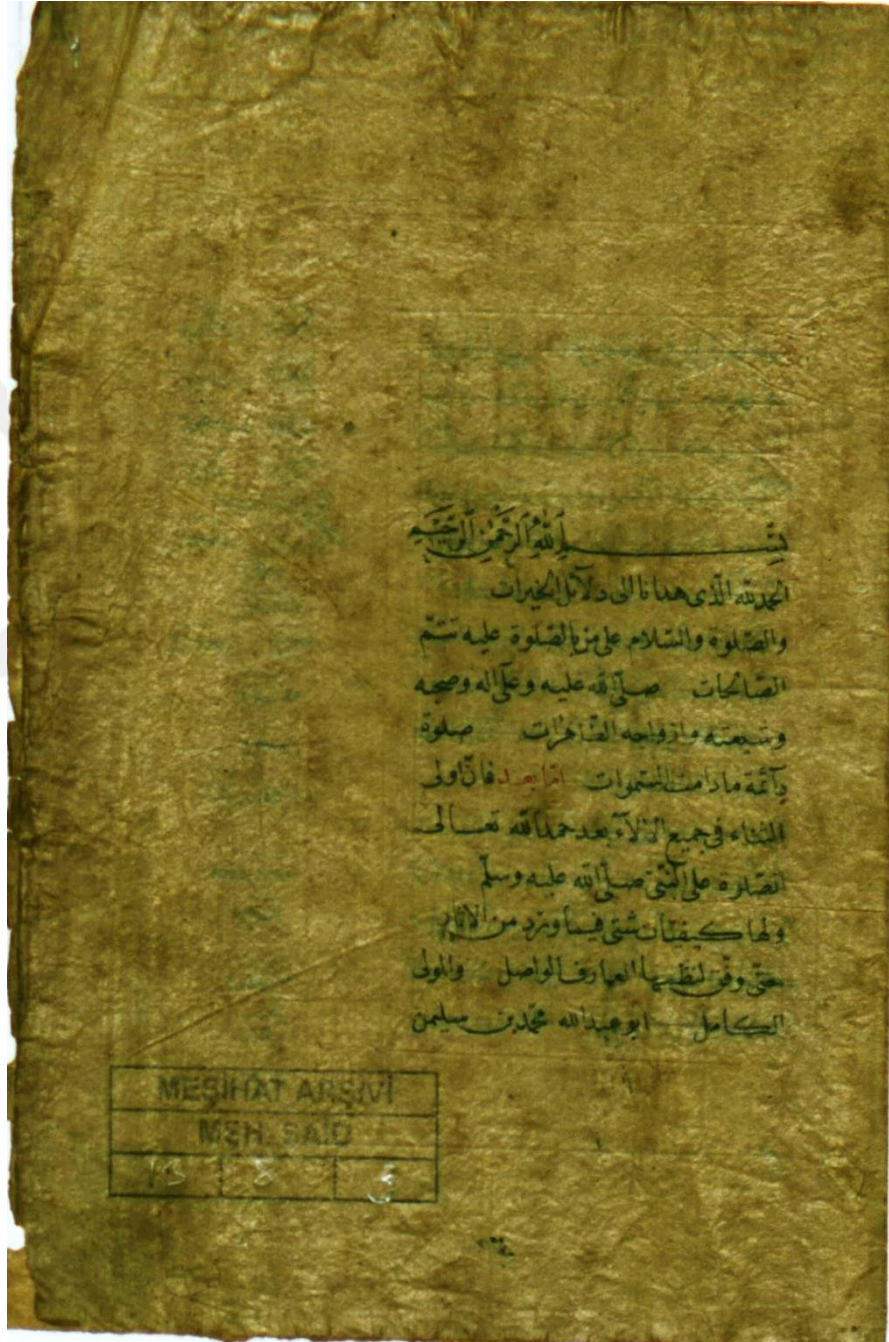

MEŞİHAT ARŞIVI

MŞH. SAİD

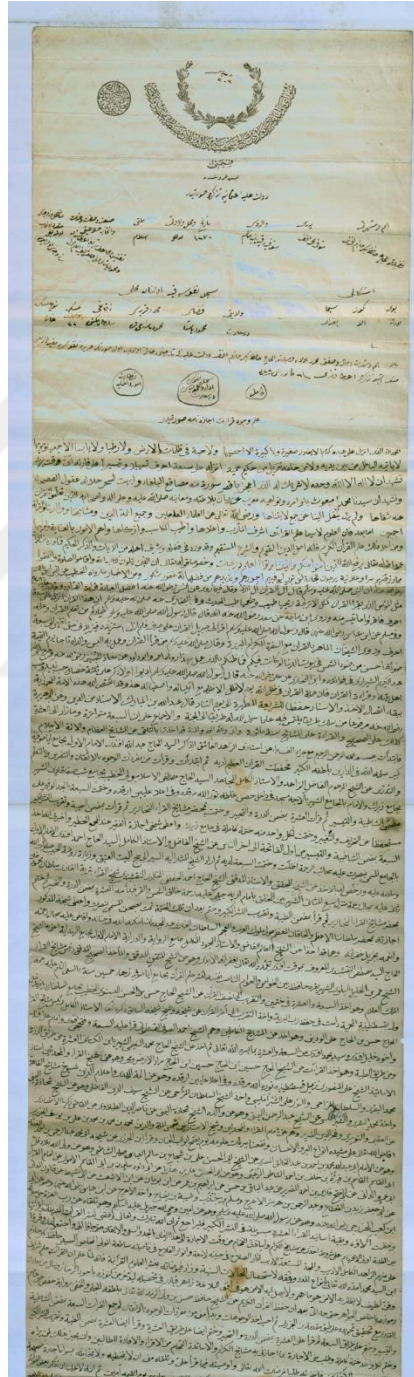
13 5 2

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Azası Hafız Mehmed Said Efendi'nin Kıraat İcazetnamesi [Meşîhat Arşivi, *Sicill-i Ahval İdaresi Dosyaları*, No. 13/8, 102].

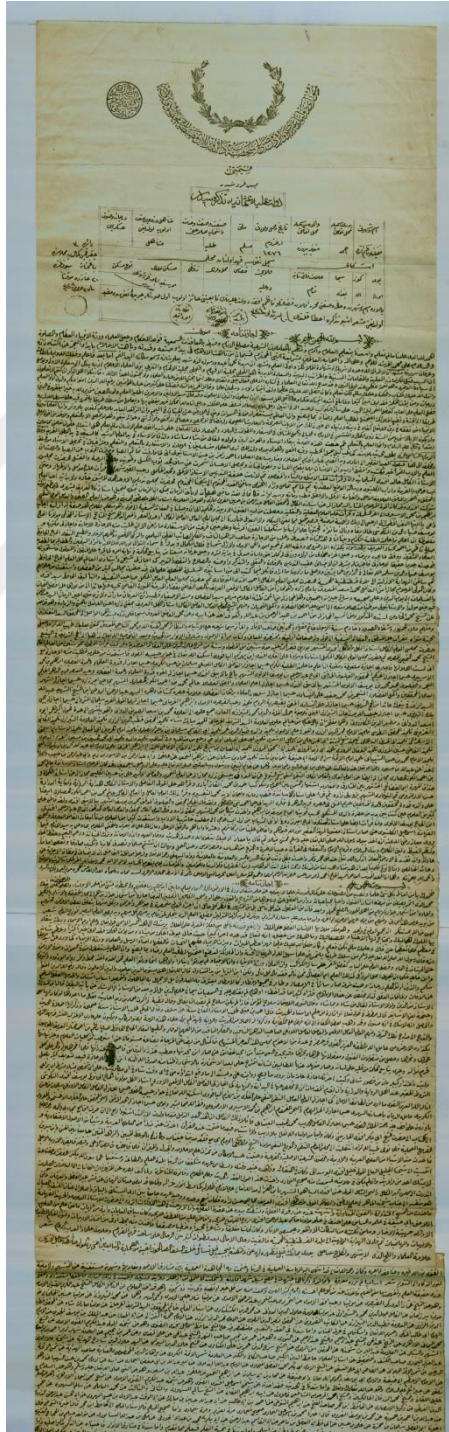
[illegible]

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Azası Hacı Bekir
Hazım Efendi'nin Nüfus Tezkiresi ve Kıraat İcazetnamesi Sureti [Meşihat Arşivi,
Sicill-i Ahval İdaresi Dosyaları, No. 31/6, 202C].

[illegible]

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Azası Hacı Bekir
Hazım Efendi'nin Nüfus Tezkiresi ve İcazetnamesinin Sureti [Meşihat Arşivi, *Sicill-i
Ahval İdaresi Dosyaları*, No. 222/27, 3595B].

علامه العلماء والشيخ الذي لا يشترى ولا يباع يدرى بمائك قبل نظره له عن ذكركه فيجب قبل سأل خلف السلف الصالحون البقية من صحابه وصابعين في السلف

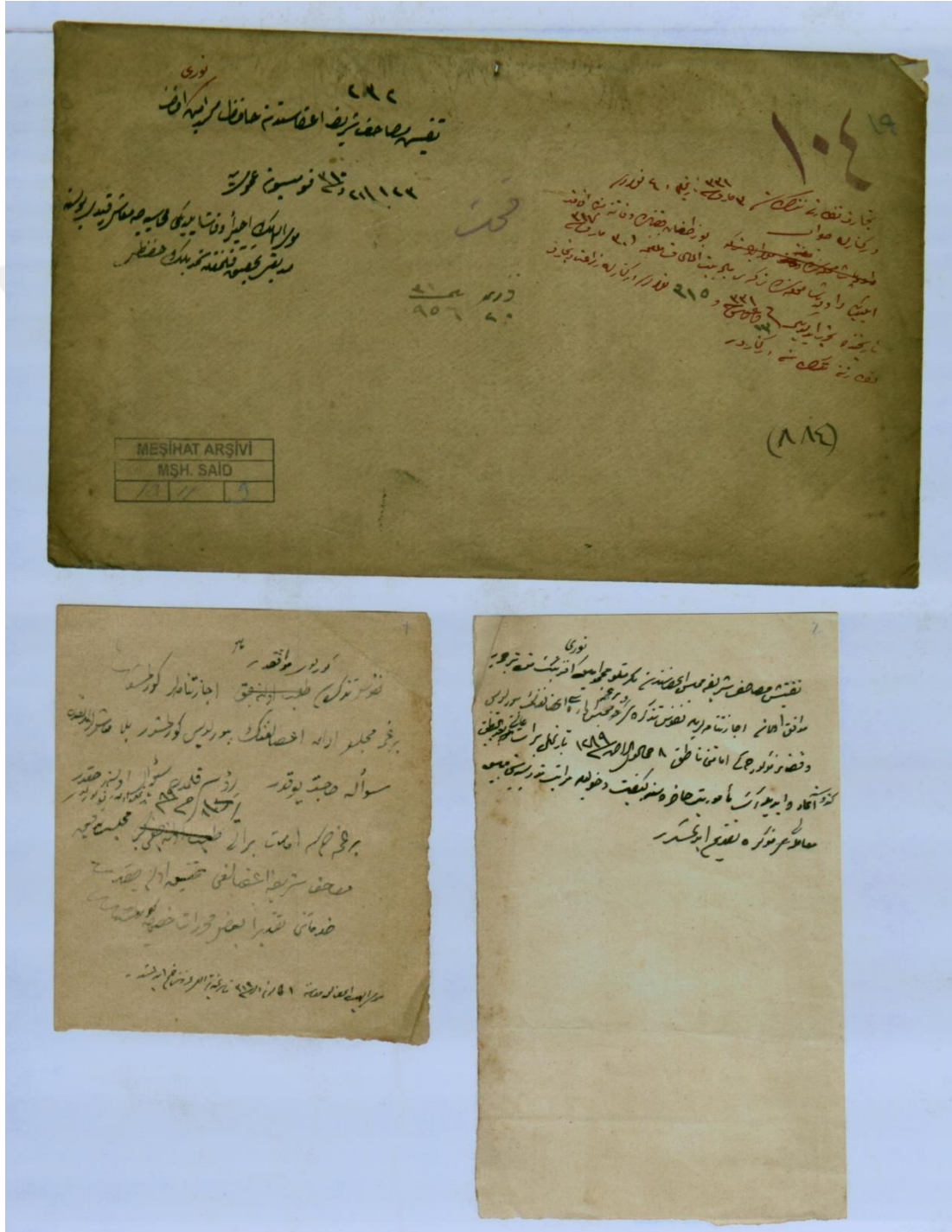
[illegible][illegible]

MEŞİHAT ARŞİVİ		
MŞH. SAİD		
222	24	2

[Meşihat Arşivi, *Sicill-i Ahval İdaresi Dosyaları*, No. 223/20, 3608].

352

Tedkîk-i Mesâhif-i Şerîfe ve Müellefât-ı Şer'îyye Meclisi Azası Bozdoğanlı
Hafız Mehmed Emin Nuri Efendi'nin Sicil Dosyasının Zarfı [Meşihat Arşivi, Sicill-i
Ahval İdaresi Dosyaları, No. 11/11, 104A].

Meclis Başkatibi Abdülkadir Efendi'nin Memuriyetinin Uzatılması [Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahval İdaresi Dosyaları, No. 31/12, 204C].

T. C.

Diyanet işleri reisliği

Zat işleri Müdürlüğü

Hulâsa

Sayı **3783**
3381

İstanbul Müftülüğüne

8/II/933 tarih ve 511 No lu derkenara C :
Mushaflar tetkik hey'eti Başkâtibi Abdülkadir efendi-
nin müdde ti hizmetine nazaran ve Hastalığına bi-
naen memurün kanununun 84 üncü maddesinin C fıkrası-
na tevfikân mumaileyhin mezuniyetini üç ay daha
uzadılmıştır . kendisine tefhimi temenni olunur ef
23/II/933 Diyanet işleri reisi

Meşihat

Ahmed B. 37/11 1548

Ata

MEŞİHAT ARŞIVI		
MŞH. SAİD		
31	12	1

EK 6: Tedkîk-i Mesâhif ve Mûellefât-ı Şer'îyye Meclisinin Reisi Urfalı Mehmed Saffet Efendi'nin Portresi

ÖZGEÇMİŞ

İlk öğrenimini ilkokulu köyünde tamamlayan Şahin, 1985 yılında İstanbul İmam-Hatip Lisesini, 1991’de de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Ana Bilim dalında Yüksek Lisans yapan ve İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimlerinde Kıraat alanında doktora çalışmasını sürdüren Şahin, 1987-1993 yılları arasında Beyazıt Camii imamları Reisül Kurra Abdurrahman Gürses ve İsmail Biçer Hocalardan özel olarak tashih-i huruf ve aşere takrib okuyup icazet aldı.

Fakülte yıllarında Fatih Camii’nde Emin Saraç Hoca’nın ders halkasına katılıp Tefsir, Hadis ve Fıkıh dersleri aldı. Ülkemizi uluslararası Kur’an-ı Kerim yarışmalarında Suudi Arabistan, Katar, Filistin, Bulgaristan, Bosna-Hersek ve Moskova’da yarışmacı ve jüri üyesi olarak temsil etti. İstanbul’un muhtelif camilerinde imam-hatip olarak çalıştıktan sonra, 1996-2013 yılları arasında 17 yıl İstanbul Fatih Camii İmam-Hatibi olarak görev yaptı. Cami görevinin yanında resmi ve özel olarak tashih-i huruf ve kıraat dersleri vererek talebe yetiştirdi.

18.04.2013 tarihinde Başkanlık Müşaviri olarak atanan Şahin, 25.11.2013 tarihinde Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığına vekâleten, 03.03.2014 tarihinde ise asaleten atandı. Şahin, evli ve 2 çocuk babasıdır.